

BALOGH MÁTÉ

Batthyány I. Ádám dunántúli kerületi főkapitányhelyettesei

Középnemesi-katonai karrierek a Dunántúlon a XVII. században

Doktori (PhD) értekezés

2021

BALOGH MÁTÉ

**Batthyány I. Ádám dunántúli kerületi főkapitányhelyettesei
Középnemesi-katonai karrierék a Dunántúlon a XVII. században**

PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Vezetője Dr. Óze Sándor DsC

Társadalom- és Életmódtörténeti Műhely

Vezetője Jánokiné Dr. Újváry Zsuzsanna

Témavezető neve: Jánokiné Dr. Újváry Zsuzsanna
egyetemi docens

Tartalomjegyzék

I.	Bevezetés.....	1
II.	Historiográfiai áttekintés.....	4
III.	A téma forrásai.....	7
IV.	A zsitvatoroki béke után – történelmi áttekintés.....	12
V.	A törökellenes határvédelmi rendszer kialakulása, különös tekintettel a Nyugat-Dunántúlra	20
	1. A törökellenes védelmi rendszer főbb jellemzői a XVI. században.....	20
	2. A Kanizsa ellen vetett végek működése a XVII. század első felében.....	23
VI.	A dunántúli kerületi főkapitányhelyettesek Kanizsa eleste és Batthyány I. Ádám kinevezése közötti időszakban (1600–1633/1637).....	25
	1. Salamonfai Ráttky Menyhért (1614–1615).....	26
	2. Kiszsényei Sennyey Gáspár (1615–1621).....	28
	3. Pölöskei Eördögh Simon (1623/1625–1631).....	31
	4. Salamonfai Ráttky György (1631–1637).....	33
VII.	Id. felsőkáldi Káldy Ferenc pályafutása.....	42
	1. A felsőkáldi Káldy család története – áttekintés	43
	2. Káldy Ferenc fiatalkora és korai karrierépítése.....	50
	3. Vas vármegye tisztviselői között.....	52
	a. Királyi adószedő Vas vármegyében	53
	b. Vas vármegye alispáni székében.....	56
	c. A magyar diétákon	59
	d. Az 1447-ben elzálogított uradalmak visszacsatolásáért felelős bizottság tagjaként.....	62
	4. Káldy Ferenc a Batthyány család szolgálatában	64
	a. Káldy Ferenc és Batthyány II. Ferenc kapcsolata	64
	b. Káldy Ferenc szerepe Lobkowitz Poppel Éva udvartartásában	69
	c. Káldy Ferenc Batthyányné Lobkowitz Poppel Éva temetésén	71
	5. Batthyány I. Ádám szolgálatában.....	73
	a. Kezdeti nehézségek	73
	b. A Batthyány család magánföldesúri familiájának főkapitánya.....	74
	c. A főúr képében a végvidéken.....	76

d. Káldy katonai pályafutása dunántúli kerületi főkapitányhelyettesként....	78
e. A végvidék védelmében	80
f. A vicefőkapitány szerepe a katonai igazságszolgáltatásban	83
g. A főúr fizetőmestere	88
h. A főúr reprezentálása ceremoniális eseményeken	90
6. Káldy Ferenc szerepe Batthyány Ádám birtokainak igazgatásában	92
a. Alispáni védelem és szakmai tanácsadás	92
b. Egy új „divisionale mandatum” előkészítése	96
c. Batthyány Ádám kísérlete a semptei uradalom megszerzésére.....	98
d. Zálogügyletek.....	100
7. Id. Káldy Ferenc vagyoni helyzete.....	102
a. A családi birtokok és id. felsőkáldi Káldy Ferenc birtokigazgatása	102
b. Birtokviták Szombathellyel és a győri püspökökkel.....	105
c. Konvenció szerinti fizetése és egyéb juttatások	107
8. Káldy Ferenc halála és temetése	114
VIII. Radoványi Keczer János (1648–1654)	115
1. Keczer János pályafutása	115
2. Keczer János vagyoni helyzete és fizetése	119
3. A Rába mente védelme a török ellen Keczer János kapitánysága alatt.....	121
a. A török portyázók ellen.....	123
b. Keczer János hadivállalkozásai a török ellen	132
c. A katonai fegyelem kérdése és Keczer János hatásköre	139
d. A csákányi vár építéstörténetéhez	145
e. A német katonák házai Körmenden	151
f. Csákány és Óriszentpéter tüzérségi ellátása	154
g. Keczer János kémhálózata.....	156
IX. Dunántúli kerületi főkapitányhelyettesek Batthyány I. Ádám halálát követően	161
1. Ifj. felsőkáldi Káldy Ferenc (1654–1670).....	161
2. Festetics II. Pál (1686–1703)	164
X. Összegzés	167
XI. Felhasznált levéltári források.....	170
XII. Felhasznált szakirodalom	170
XIII. Melléletek	191

1. Id. felsőkáldi Káldy Ferenc beszámolója az 1646–1647-es pozsonyi országgyűlésről Batthyány I. Ádámnak (1–16.)..... 191
2. Id. felsőkáldi Káldy Ferenc levelei a Szent Koronáért elzálogosított nyugat-magyarországi területek visszacsatolásáért felelős bizottság működéséről Batthyány I. Ádámnak (17–24) 220
3. Keczer János válogatott levelei a Rába menti határvédelem mindennapjaiból (25–34) 233
4. Festetics Pál levelei a törökellenes felszabadító háború időszakából (35–57).... 249

I. Bevezetés

A doktori disszertáció célja a Batthyány I. Ádám (1610–1659) Kanizsával szembeni végvidéki főkapitány és dunántúli kerületi főkapitány¹ alatt szolgáló dunántúli kerületi főkapitányhelyettesek pályaképeinek felvázolása elsősorban a Batthyány család levéltárában fennmaradt leveleik alapján.² A dolgozat azt igyekszik bemutatni, hogy a török hódítás következtében az egyes középirtokos nemesek számára – mint például a Zala vármegyei birtokaik jelentős részét elvesztítő salamonfai Ráttkyak, a feltehetően horvátországi birtokaiból kiszorult radováni Keczer János és a Vas és Sopron vármegyében birtokos felsőkáldi Káldy család – milyen lehetőségek adódtak új birtokok szerzésére, karrierjük építésére. Megfigyelhető, hogy a boldogulás legegyszerűbb és legkézenfekvőbb útja a határvédelemben jelentős szerepet játszó nagybirtokos főurak földesúri familiáiban vállalt szolgálat volt, ugyanis ez biztosította a leghatékonyabban a tárgyalt személyek számára – az anyagi biztonságon kívül – akár vármegyei hivatalok elnyerését, vagy jelentősebb katonai pozíciók betöltését is. Így a dolgozatban a Dunántúlon elérhető legmagasabb katonai tisztséget elnyert középirtokos nemesek pályafutásának felvázolása került a kutatás középpontjába.

Az ország három részre szakadása, a nagyobb háborúk (akár a török oldaláról, akár az erdélyi fejedelmek részéről vezetett hadjáratok), valamint az állandó „kis háborúk” jelentősen átalakították a kor viszonyrendszerét. Ezt a kialakult helyzetet fogalmazza meg röviden, de velősen Esterházy Miklós nádor (1625–1645) véleménye is: „...*békességet fegyverrel köll tartani... melyet sok experientiából tanult a' mü hazánk meg...*”.³ A saját birtokaik és politikai pozícióik védelme arra sarkallta a magyar főrendeket, hogy aktív szerepet vállaljanak a határvédelem irányításában. Mivel a Magyar Királyság jövedelmei önmagukban nem voltak

¹ A tekintélyes főúr a Kanizsával szembeni végvidéki főkapitányi és dunántúli kerületi főkapitányi tisztséget 1633. november 15-i kinevezésétől egészen haláláig viselte. Pálffy 2013a. 53–66. o. Életére és udvartartására ld. részletesen Koltai 2012. passim.

² Pálffy Géza 1997-ben megjelentetett archontológiája hívta fel a figyelmet arra, hogy a török hódítás következtében kiépült határvédelmi rendszer vezetőinek életrajzai meglehetősen hiányosak. Ez alól a jó forrásadottságokkal rendelkező nyugat-dunántúli területeken katonai hivatalt betöltő főnemesek, középirtokos nemesek biográfiái sem jelentenek kivételt. Pálffy 1997. passim.

³ Idézet Esterházy Miklós 1641-es discursusából. Idézi Újváry 2008. 388. o.

elengedőek a végvárrendszer fenntartására, ellenben szükség volt a magyar rendek helyismeretére, tapasztalataira, a határvédelemnek egy kettős szervezete jött létre: a határövezetek végvárait irányító végvidéki főkapitányságok; valamint a kerületi főkapitányságok, amelyek a katonailag ekkor már elavultnak tekinthető nemesi felkelés csapatai és a rendek által megszavazott hadiadóból fenntartott főkapitányi kontingens fölött rendelkeztek.⁴ A rendek határvédelemben megmaradt szerepét a XVII. századnak az egész kontinenst lángba borító fegyveres konfliktusa, a harminc éves háború jelentősen megerősítette. A bécsi hadvezetés jelentős erőket volt kénytelen lekötni nyugaton, így egyre nagyobb felelősség hárult a főurak által fenntartott, szervitoraikból álló magánhadseregeikre.⁵ Ennek a legnyilvánvalóbb jele, hogy a Nyugat-Dunántúl vonatkozásában a XVII. század közepén a Kanizsa ellen vetett végek főkapitányi és a dunántúli kerületi főkapitányi tisztségét alapvetően egy-egy család (Nádasdy majd Batthyány) töltötte be. Utóbbi család prominens képviselője, Batthyány I. Ádám még képes volt azt is elérni, hogy ezeket a fontos katonai pozíciókat tovább örökítse utódjai számára.⁶

⁴ A végvárrendszer és önmagában az új határvédelmi rendszer kialakulására vonatkozóan számos összefoglaló, vagy egy-egy részkérdést tárgyaló munka született: a végvárrendszer létrejöttére összefoglalóan ld. *Szántó* 1980., *Szakály* 1982.; a Kanizsa ellen vetett végek kialakulásáról a mai napig alpműveknek számítanak Kelenik József tanulmányai: *Kelenik* 1992/b, *Kelenik* 1995/a. és *Kelenik* 2005.; a szervitori katonaság szerepére és jellegére összefoglalóan ld. *Varga* 1981. Birtoktörténeti szempontból Kenyeres István vizsgálta a végvárrendszer kialakulásának hátterét: *Kenyeres* 2008.; a végvárrendszer kialakulására, működésére vonatkozóan legújabbán pedig *Pálffy* 1996. és *Pálffy* 2010a. 136–175. o., valamint *Czigány* 2004. és 2013. Hegyi Klára a szemben álló fél, azaz az Oszmán Birodalom magyarországi végvárrendszeréről jelentetett meg adattárát: *Hegyi* 2007. A Mészáros Kálmán szerkesztette újonnan megjelent Magyarország hadtörténete sorozat II. kötete tömören, de lényegre törően foglalja össze az elmúlt évtizedek kutatásait, sok új adattal gazdagítva az ismereteinket. *Mészáros* 2020.

⁵ A harminc éves háború ugyan a magyar rendek megerősödését hozta, de a végvárak fenntartására szolgáló birodalmi segélyek elapadása jelentősen veszélyeztette a végvárrendszer fenntartását, ami részben a végvárakban szolgáló katonák létszámának csökkenését jelentette. A magánföldesúri katonaság szerepe emiatt jelentősen növekedett. *Czigány* 2004. 69–73. o., *Czigány* 2020. 192–194. és 213–220. o.

⁶ Kanizsa 1600. október 22-i eleste alapvetően változtatta meg a térség határvédelmét. A vár kiesése a nyugat-dunántúli főurak birtokait veszélyes közelségbe hozta a török portyázók számára. Az ezt követően újraszervezett határvédelem már nagyban támaszkodott a magánkézben maradó (Sárvár, Körmend) várakra is. *Kelenik* 2005. 311–357. o. A Kanizsával szemben vetett végek veszteségeire ld. *Kelenik* 1995/a. 5–51. o. A két tisztség későbbi összevonásában természetesen az is szerepet játszott, hogy a térség nem tartozott a török támadások fő irányába. A Batthyány család a határvédelemben betöltött szerepére összefoglalóan ld. *Pálffy* 2009. 321–356. o. és *Pálffy* 2013/a. 41–66. o.

A magánföldesúri katonaság és önmagában a magánföldesúri família ebben a korszakban igyekezett felszívni a tehetségesebb, rátermett nemeseket, hogy az egyes főurak rajtuk keresztül tudják befolyásukat növelni a közügyekben. Azaz arra törekedtek, hogy a vármegye fontos pozícióit (pl. alispáni hivatal) szervitoraik töltsék be, sőt előfordult, hogy szervitoruk képviselhette az adott vármegyét az országgyűléseken is. Ez különösen akkor volt fontos, ha a vármegyében jelentős birtokkal rendelkező főúr nem volt egyben az adott vármegye főispánja is, mint ahogy ez a vizsgálatunk egyik fő területén, azaz Vas vármegyében is történt. Hiába töltötte be Batthyány I. Ádám a térség legfontosabb katonai tisztségeit, a Vas vármegyei főispánságot mégis a Nádasdy család tagjai viselték. Ezt ellensúlyozandó Batthyány I. Ádám két esetben is saját magánföldesúri katonaságának vezető tagjait, azaz főkapitányait tette meg dunántúli kerületi főkapitányhelyettesekké, ezáltal is erősítve saját befolyását a vármegyék felett.

Ebből a rövid bevezetésből is kitűnik, hogy a szervitori szolgálat milyen fontos szerepet töltött be a középnemesi réteg előremenetelében. A familiárisi szolgálat, a vármegyei tisztségviselés és a katonai funkciók amolyan „szerelmi háromszöget” képeztek, a három különböző funkció egymást erősítette, de gyakorta ütközött is egymással. Mindezek mellett megfigyelhető, hogy a három funkció közül általában egy vált elsődlegessé, mint ahogy felsőkáldi Káldy Ferenc esetében a szervitori szolgálat, míg radoványi Keczer János esetében a katonai funkció.

A fent felvázoltak alapján a dolgozat arra tesz kísérletet, hogy az egyes főkapitányhelyettesek életútját a lehető legteljesebben bemutassa, ezáltal hozzájáruljon a határvédelem középvezetői rétegének átfogóbb megismeréséhez. A helyzetet nehezíti, hogy a kerületi főkapitányhelyetteseket a főkapitányi tisztelet viselő főúr jelölte ki, így esetükben kinevezésük nem került Bécsben jóváhagyásra. Emiatt felmerül a kérdés, hogy a tisztség elvállalásának pontos időpontja egyáltalán megállapítható-e? A feldolgozott források alapján választ keresünk arra a kérdésre is, hogy a tisztség elnyerése mekkora társadalmi előrelépést jelentett a vizsgált személyek esetében, továbbá az egyéb viselt tisztségek mellett a kerületi főkapitányhelyettesi pozíció mennyire lehetett domináns szerepkör a kinevezett szervitorok esetében.

A dolgozat az egyes főkapitányhelyettesek pályafutását, kapcsolatait, vagyoni helyzetét egyenként vizsgálja, hangsúlyt helyezve a tisztséget betöltő személyek széleskörű feladatköreinek bemutatására. A vizsgált személyek életútjainak összehasonlító elemzésére a disszertáció végén, összegzőképpen kerül sor.

II. Historiográfiai áttekintés

A dolgozat témájaként választott korabeli „közéleti szereplők” különböző feladatkörei mind regionális, mind pedig országos szerepük szükségessé teszik a kor főúri udvarairól, a vármegyei tisztségviselőkről és az ettől el nem választható familiárisokról szóló kutatási eredmények rövid áttekintését.

A főúri udvarokról, azok működéséről az elmúlt évtizedekben öröndetesen sok munka látott napvilágot. Az érintett téma szempontjából elengedhetetlenül szükséges kiemelni Koltai András Batthyány Ádám udvarának történetét és működését feldolgozó monográfiáját. Ugyanő írt Batthyány Ádám műveltségének világáról, valamint külön forráskiadványt szentelt a magyar udvari rendtartásnak is.⁷ Azonban már az 1980-as évek végétől megjelent az igény az udvari kultúra új adatokat hozó vizsgálatára, elsősorban és nem kifogásolható módon az elitkutatás szempontrendszerében. Az R. Várkonyi Ágnes szerkesztette Magyar reneszánsz udvari kultúra című tanulmánykötetet az elmúlt években több újabb remek tanulmánykötet követte. Talán az említett kötet utódjának tekinthető G. Etényi Nóra és Horn Ildikó által szerkesztett *Idővel paloták* című könyv is, amelyben már helyet kaptak az udvari kultúra vizsgálata mellett a főurak szervitorainak pályafutását bemutató dolgozatok is.⁸ A főúri gyászszerzetartások menetére a mai napig alaplűnek számít Szabó Péter *Végtisztesség* című munkája, ehhez kapcsolódóan J. Újváry Zsuzsannának Esterházy László temetései költségeiről írt tanulmánya is a „Fényes palotákban, ékes kőfalokban” című kötetben. Ugyanitt megjelent az Esterházy család reprezentációjáról és mindennapi életéről szóló tanulmány, Marti Tibornak a kismartoni vár mindennapi életéről szóló munkája.⁹ A szervitorok és a főúri udvarok további vizsgálatának igénye figyelhető meg a Batthyányak évszázadai címen megtartott körmendi konferencia előadásainak szerkesztett

⁷ A kötet Koltai András doktori (PhD) disszertációjának bővített, átdolgozott kiadása. *Koltai* 2012. és *Koltai* 2001. passim. Batthyány I. Ádám könyvtára ld. *Koltai* 2002. passim. Az ő vezetésével készült el a Batthyány család földesúri famíliájának tagjait ismertető proszopográfiai adattár is, amely online formában érhető el: <https://archivum2004.piarista.hu/batthyany/index.htm> (Utolsó megtekintés: 2020. szeptember 3.)

⁸ *Várkonyi* 1987. illetve *Etényi* 2005.

⁹ *Szabó* 1989 passim, *Újváry* 9–23. o. és *Marti* 24–41. o.

változatában is. Mindezek mellett örvendetes, hogy több doktori disszertáció választotta egy-egy főúr pályafutásának és udvarának részletes ismertetését az elmúlt években.¹⁰

A szervitori szolgálat katonai oldaláról Varga J. János máig nélkülözhetetlen monográfiája ad ki nem kerülhető támpontokat. Ezen felül több kisebb tanulmányban is érintette a problémakört, akár a szervitorok vagyoni helyzetét, a rabtartási szokásokat, a magánföldesúri hadak szervezetét vagy a seregszékek működését vetve górcső alá. Ezek mellett a szervitorok fizetéséről, egyéb feladatairól is igen bőven értekezett.¹¹ A hadtörténet szempontjából több hasznos feldolgozás született, amely a familiárisok levelezése alapján szolgáltatott újabb hadtörténeti adatokat akár egyes végvárok működéséről, akár hadjáratok lefolyásáról.¹²

Az elmúlt évtizedben egyre több familiáris biográfiája látott napvilágot, amelyek elsősorban az egyén érvényesülésére koncentráltak, továbbá intergenerációs vizsgálatokat végezve egyes családok kora újkori pályaképét vázolták fel. Megjegyzendő, hogy a jó forrásadottságoknak köszönhetően a dunántúli nemesség kutatása tekinthető a leginkább feldolgozottaknak.¹³

¹⁰ A Batthyány családról szóló konferenciakötet tanulmányai Nagy 2004. Esterházy László pályafutására ld. *Martí* 2013, Nádasy III. Ferenc politikai pályafutására ld. *Toma* 2006.

¹¹ A Batthyány földesúri famíliához tartozó szerviensek birtokviszonyaira Varga 1976, katonai szolgálatokra vonatkozóan Varga 1981 és Varga 1983. A katonai igazságszolgáltatás tekintetében Varga 1977 és 1992, a téma monografikus feldolgozására ld.: Pálffy 1995. A nemesség szellemi és anyagi műveltségének világára pedig Varga 1988.

¹² A familiárisok katonai pályafutásáról és levelezésük hadtörténeti szempontú felhasználásáról csupán példákat felemlítve: Libercsey Mihály Divény és Gács várkapitányának pályafutására ld. *Iványi* 1984, pölöskei Eördög István pölöskei várkapitány levelezésére ld. *Damjanovicsné* 1994, Hatosi Bálint pápai vicekapitány életrajza Pálffy 2005, a kiskomáromi vár szerepére ld. *Szvittek* 2008. Kerpachich István egerszegi kapitány és a kiskomáromi végvár mindennapjairól beszámoló Túrós Miklós vicekapitány életrajzait Méhes Péter dolgozta fel. *Méhes* 2008 és *Méhes* 2012. Turos Miklós kiskomáromi főtiszt és családja történetét pedig Tevely Arató György elemezte. *Tevely* 2016. Tóth Hajnalka a Kanizsával szembeni végvidék XVII. század végi történéseit a Kanizsával szemben vetett végek főkapitányhelyettesének, gyöngyösi Nagy Ferencnek a levelein keresztül ismertette. *Tóth* 2011.

¹³ A Falussy család intergenerációs vizsgálatát Gecsényi Lajos végezte el. *Gecsényi* 1993. A szlavóniai köznemesi család, a budróci Budorok karrierépítési lehetőségeit Pálffy Géza dolgozta fel. *Pálffy* 2002/a. 923–972. o. A pölöskei Eördög családra vonatkozóan új adatokat pedig Pup Csilla jelentetett meg. *Pup* 2014. Felsőkálldi Káldy Ferenc egyik elődjére, Mankóbüki Horváth Bálint, a Batthyány család magánföldesúri hadainak főkapitányára ld. *Dominkovits* 2006/a. 115–122. o.

Ennek ellenére a dunántúli főkapitányhelyettesi tisztséget (is) betöltő szervitorokról viszonylag kevés feldolgozás született. A legtöbb esetben a fontosabb történeti események kiegészítéseként került szerepkörük szűkszavúan bemutatásra vagy – egy-két esetben – a levelezésük az életút ismertetése nélkül került felhasználásra.¹⁴

A familiárisok vármegyéhez és főuraikhoz fűződő ellentmondásos viszonyát Dominkovits Péter több cikkében is érintette, a problémakör összefüggéseit számos cikkében tárgyalta is.¹⁵ Megállapításai útmutatásként szolgáltak a jelenlegi dolgozat irányvonalainak meghatározásakor is:

„A 16–17. században a társadalom egyik legfontosabb intézményét jelentő, multifunkciós főúri udvar, az annak részben gazdasági háttérét szolgáltatató uradalmak, illetve a vármegyék és a konfesszionizáció kora katolikus egyházi középrétegének eddigi kutatási, kutatási eredményei mintegy önálló entitásokként jelentek meg. Egy más nézőpontból a főúri udvar védelme, integrációt, karriert, birtoképítést segítő funkciói, továbbá az uradalmi és megyei hivatalok nagyon fontos és átjárható közegei voltak az ún. megyei nemesség élet- és mozgásterének, miként a birtokos nemesi családok egyik fiú sarja számára az egyházi középrétegbe kerülés is a karrier és egzisztenciaépítés vonzó útja lehetett. E pályairányokat sokoldalúan hatotta át és határozta meg a kor társadalomszerveződésének egyik meghatározó fogalma, egykor létezett összetett viszonyrendszere; a familiaritás, aminek modern vizsgálatát a patrónus-kliens fogalom pár alapján vizsgálja az újabb történetkutatás.”¹⁶

¹⁴ Nagy László támaszkodott Ráttky Menyhért levelezésére is a Bocskai-felkelés hadtörténetét ismertető monográfiájában. Nagy 1961. Nagy Sennyey Gáspár jelentéseit Bethlen Gábor hadjáratainak bemutatásakor hasznosította. Nagy 1960 és Nagy 1973. Ráttky Menyhért levelezését sokkal bővebben használta fel Dominkovits Péter a Bocskai-felkelés dunántúli eseményeinek leírásában. *Dominkovits* 2006/b. Sennyey Gáspárnak, Bethlen Gábor dunántúli kerületi főkapitányhelyettesének levelezésére szintén Nagy László hivatkozott több munkájában. Nagy 1961. továbbá Nagy 1973. Felsőkállyi Káldy Ferencről összefoglalóan Dominkovits Péter értekezett annak fiáról, Káldy Péter életútjáról szóló cikkében. *Dominkovits* 2003. Ezen felül Koltai András adott meg id. Káldy Ferencről, fiáról ifj. Káldy Ferencről, valamint Keczer Jánosról rövid életrajzot a Batthyány I. Ádám földesúri familiájáról szóló munkájában. *Koltai* 267–274. o.

¹⁵ A teljesség igénye nélkül: a nemesi birtoklás, általában a kora újkori magyar nemesség témakörében *Dominkovits* 1993 és *Dominkovits* 2008/a, a szombathelyi nemesség összefoglaló vizsgálatára *Dominkovits* 2001, gálósházy Récsey Bálint Sopron vármegyei alispán pályafutására ld. *Dominkovits* 2002, a Sopron vármegyei alispánokra összefoglalóan *Dominkovits* 2005/b, a magyar vármegyéknek a rendiség védelmében betöltött szerepére vonatkozóan *Dominkovits* 2005/a illetve *Dominkovits* 2011/a.

¹⁶ *Dominkovits* 2008/a. 33. o.

III. A téma forrásai

A herceg Batthyány családnak a Magyar Nemzeti Levéltárban őrzött igen gazdag *missiles* gyűjteményében nagy számban fellelhető, a dunántúli kerületi főkapitányhelyettesektől fennmaradt levelezés jelenti a doktori disszertáció alapját.¹⁷ Maga a gyűjtemény szinte kimeríthetetlen kincsesbánya a XVI–XVII. század kutatói számára. A Takács Sándor és Iványi Béla által felfedezett és használt levéltárat Zimányi Vera rendezte és jelentetett meg a mai napig iránymutató repertóriumot. Ezen felül a Batthyány család körmendi levéltárának kutatástörténetét Koltai András dolgozta fel.¹⁸

Ahogy korábban is említésre került, a dunántúli kerületi főkapitányhelyettesek levelezése nem tekinthető ismeretlennek a kutatók számára. Ráttky Menyhért leveleit Nagy László és Dominkovits Péter használta fel. Dominkovits Péter felsőkáldi Káldy Ferenc több olyan levelére is utalt munkájában, amelyek önmagukban is érdekesek voltak önálló közlésben való megjelentetésre.¹⁹ Keczer János főkapitányhelyettes, egyben csákányi kapitány levelezését elsősorban a Rába, mint korabeli természetes határvonal vonatkozásában használták fel. A végvár vonal fenntartásában játszott szerepével, valamint a Batthyányakhoz fűződő viszonyával azonban csak érintőlegesen foglalkoztak.²⁰

A levelek feldolgozását az alábbi munkafolyamat szerint végeztem el. A Batthyány I. Ádám főkapitányaiként is szolgáló id. felsőkáldi Káldy Ferenc, Keczer János és ifj. felsőkáldi Káldy Ferenc, a Batthyány família különböző tagjaihoz címzett közel 1000 *missiles* leveleit először betűhíven írtam át. Az apa és fia közti névazonosság miatt könnyebbséget jelentett, hogy az esetek többségében a leveleken szerepelt a *manu propria* jelölés, azaz a levélíró saját kezű leveléről volt szó. Ez egyrészt id. Káldy Ferenc esetében könnyebbé tette nem csak a levelek biztos címzethez kötését – különös tekintettel a dátum nélküli levelekre –, hanem id.

¹⁷ MNL OL P 1314 Batthyány család levéltára, Missiles.

¹⁸ Zimányi 1962, illetve Koltai 2000. *passim*. A Batthyány levéltárban található levelek hasznosítására vonatkozóan mintaértékűnek tekinthető Martí Tibor tanulmánya, amelyben bemutatja az Esterházy László és Batthyány I. Ádám közötti levelezést. Martí 2011.

¹⁹ Dominkovits 2003. 188–189. o.

²⁰ Gellén 2000, Vadas 2021, továbbá Baráth 2014. *passim*. A Csákánydoroszló történetét feldolgozó munkájában Takó Gábor is több helyen felhasználta Keczer levelezését. Takó 2004. *passim*.

Káldy Ferenc közel egységes írásképe is segítette azonosítani azokat az iratokat, ahol esetleg kérdés merült fel. Az átírást követően a levelek kiértékelése következett, azok rövid tartalmi összefoglalóit táblázatba helyeztem, az egyes leveleket kulcsszavakkal jelöltem meg, lehetővé téve ezzel a levelek témák szerinti szűrését. A keltezés helyeként megjelölt települések alapján kijelenthető, hogy a főkapitányhelyettesek elsősorban saját birtokaikról, esetleg birtokközpontjukból írták leveleiket. Id. Káldy Ferenc döntően szőkeföldi kúriájából és soproni házából keltezte leveleit, azonban kiterjedt kapcsolatrendszere és politikai tisztségei szükségsszerűvé tették többszöri útra kelését, így levelet országgyűlési helyszínekről (Pozsony), illetve más főúri udvarokból (Sárvár, Kismarton) is küldött. Keczer Jánost ezzel ellentétben katonai tisztje Csákányhoz kötötte, így leveleinek túlnyomó részét szolgálati helyéről keltezte. Ez alól kivételt leginkább a katonákkal való kiszállások során, illetve a Batthyány I. Ádám személyes jelenlétét nélkülöző portyák alkalmával írta egyéb helyekről. A keltezések nyomon követése – kiegészítve a levelekben olvasható, szervitorok által írásban jelzett utazásokkal – alkalmat adhat arra is a jövőben, hogy egyes főkapitányhelyettesek itineráriumát össze lehessen állítani.

A Batthyány család levéltárában található missiles gyűjteményen kívül nagy segítséget jelentettek a munka összeállításában Batthyány I. Ádám iratai is, különös tekintettel a főúr tömör itineráriumára, amelynek köszönhetően több esetben megállapíthatóak, illetve visszaigazolhatóak voltak a főkapitányhelyettesek leveleiben leírtak. Ezen kívül Batthyány I. Ádám iratai között több olyan dokumentum is előbukkant – akár kallódó missiles is –, amely kapcsolatba volt hozható a kutatásban megjelölt főkapitányhelyettesekkel.²¹

A mellékletben teljes terjedelemben közölt főkapitányhelyettesi levelek kiválasztásakor az alapvető szempont az egyes szervitorok domináns szerepkörét kidomborító források közlése volt. Id. felsőkáldi Káldy Ferenc elsősorban Batthyány I. Ádám belső bizalmasa volt, de ezen felül az országos politikában is szerepet játszott, kiterjedt kapcsolatrendszerrel rendelkezett. Ezért azok a levelei kerültek bemutatásra, amelyek egyrészt személetesen bemutatják tanácsadói szerepét a Batthyány udvarban, másrészt olyan, országosan jelentős eseményekre vonatkozóan keletkeztek, mint a 1646–1647-es pozsonyi országgyűlés és a Szent Koronáért elzálogosított nyugat-magyarországi területek visszacsatolásáért felelős bizottság működéséről írt beszámolóit. A fent említett levelek önmagukban, azok forrásértéke miatt is közlésre érdemesek voltak.²² Keczer János esetében a

²¹ MNL OL P 1315 Batthyány I. Ádám iratai.

²² Ld. XIII/1., 1–24. sorszámú mellékletek (191–232. o.).

Rába-menti határvédelemmel kapcsolatos levelek tekinthetők a legérdekesebbeknek, így ebben az esetben a katonai funkció szemléltetése bírt elsőbbséggel. Keczer már csákányi kapitányként (is) jelentős szerepet játszott a Nyugat-Dunántúl védelmi rendszerének fenntartásában. Esetében a mindennapos katonai teendők, a török portyák és pusztítások leírásai mind a kor had-, és társadalomtörténetére vonatkozóan érdekes adalékként szolgálhatnak. Az ebben a témakörben írt leveleinek nagy száma miatt ezért – ízelítő gyanánt – csak néhány válogatott levelet közöltünk, amelyek azt szemléltetik, hogy Keczer János katonai funkciója valójában mennyire összetett feladatköröket jelentett.²³ Festetics Pál leveleinek közlésének több indoka is volt. Egyfelől a törökellenes felszabadító háború időszakából származó levelei – ha csak kis mértékben is – kiegészítik a Kanizsa blokádjára vonatkozó ismereteket, valamint rámutatnak a magánföldesúri katonaság szerepének háttérbe szorulására a XVII. század végére a professzionális, szervezett haderővel szemben. Mint kerületi főkapitányhelyettes, Festetics elsődleges feladata Kanizsa blokádjakor az élelmezés megszervezése volt, azaz elsősorban logisztikai feladatokat látott el, alátámasztva a fenti megállapítást a magánföldesúri katonaság szerepcsökkenésére vonatkozóan. Másfelől utolsó kerületi főkapitányhelyettesként Festetics leveleinek közlése lezárásul is szolgálja disszertáció által vizsgált témakör szempontjából.²⁴

A főszövegben, illetve a mellékletben közölt források átírásakor a mai helyesírás szabályait követtem; a könnyebb olvashatóság érdekében. Az idegen, vagy mai alakkal nem rendelkező kifejezéseket (az ismert keresztnevek és tulajdonnevek kivételével) eredeti formájukban hagytam meg. A különböző rövidítéseket (példul „Ngdk”=Nagyságodnak) az idézeteken belül feloldottam, az esetlegesen hiányzó ragok kiegészítését szögletes zárójellel jelöltem. A forrásként szolgáló levelek margóin található pótlásokat, széljegyzeteket, amennyiben azok az idézett szövegrészbe beilleszthetőek voltak, külön nem jelöltem.²⁵

²³ A közlés esetén további szempont volt olyan levelek kiválogatása, amelyeket korábban még nem, vagy csak utalás szintjén használtak fel. Ld. 20. lábjegyzet. Keczer János válogatott levelei a Mellékletek 25–34. sorszám alatt találhatóak (233–248. o.)

²⁴ Festetics Pál levelei: Mellékletek 35–57. (249–278. o.)

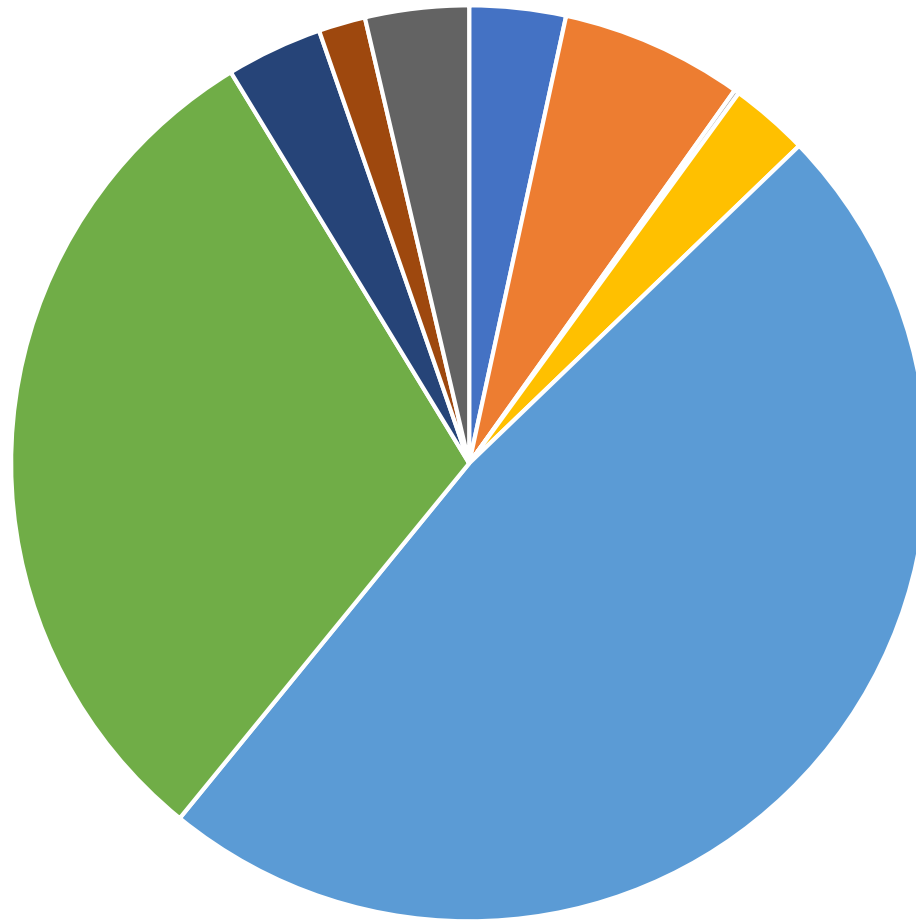
²⁵ Az átírások elkészítése során Bak Borbálának a forrásközlés szabályaival kapcsolatos tanulmánya alapján igyekeztem eljárni. *Bak* 2000. 91–137. o.

1. táblázat

A Batthyány család levéltárában található dunántúli főkapitányhelyettesek levelei a keltezések leggyakoribb helyével jelölve, a XVII. századból

Név	Tisztség betöltésének ideje	Évkör	Keltezés helye(i)	Darabszám
Ráttky Menyhért	1614–1615	1604–1625	Körmend, Vasvár, Monyorókerék, Vitnyéd, Szombathely, Egerszeg, Nempti, Salamonfa, Zalaegerszeg, Zalavár, Kemend	39
Sennyey Gáspár	1615–1621	1602–1624	Óvár, Lánzsér, Szatmár, Szombatfalva, Körmend, Sennye, Sopron, Kőszeg, Újvár, Nagyszombat	74
Eördögh Simon	1625–1631	1616–1621	Pölöske, Hídvég	2
Ráttky György	1631–1637	1633–1657	Sárvár, Dörföl, Salamonfa, Vasszécseny, Peresznye, Szil	32
Káldy I. Ferenc	1637–1648	1615–1648	Győr, Pápa, Pozsony, Körmend, Szombathely, Pereszteg, Kulcsárfalva, Rohonc, Sopron, Monyorókerék, Gencs, Molnári, Csencs, Kámon, Újvár, Balf, Tarcsa, Szőkeföldre, Vát, Feketeváros, Pulya, Höflány, Dobra, Csapod, Németújvár, Vép, Gyimótfalva, Kőszeg, Ligvánd, Borisfalva,	552
Keczer János	1648–1654	1641–1654	Csákány, Vát, Hídvég, Felsőszak, Körmend, Kanizsa, Szentgrót, Egerszeg	349
Káldy II. Ferenc	1654–1670	1648–1690	Szőkeföldre, Tömörd, Sopron, Csencs, Ludad, Kám, Oszkó, Doborján, Kót, Pottendorf,	39
Kardos Pál	1670–1683	1653–1684	Veszprém, Kanizsa, Körmend, Devecser, Egerszeg, Rohonc	19
Festetics Pál	1686–1703?	1674–1690	Rohonc, Vát, Németújvár, Sopron, Paty, Csikvánd, Pápa, Dömölk, Bozsok, Felsőlendva, Győr, Kanizsa	42

A dunántúli kerület főkapitányhelyettesek leveleinek megoszlása a Batthyány család levéltárában

■ Ráttky Menyhért ■ Sennyey Gáspár ■ Eördögh Simon ■ Ráttky György ■ Káldy I. Ferenc ■ Keczer János ■ Káldy II. Ferenc ■ Kardos Pál ■ Festetics Pál

IV. A zsitvatoroki béke után – történelmi áttekintés

A kortársak által „hosszú háború”-nak nevezett tizenöt éves háború (1591–1606) során nemcsak a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség vérzett ki, hanem az Oszmán Birodalomnak is súlyos csapásokat kellett elszenvednie,²⁶ noha a magyarországi hódoltság területe két nagyon fontos vilajettel is bővült: az egrivel (1596) és a kanizsaival (1600). A Habsburgok is hatalmas hadi adósságokat halmoztak fel, amely az egész XVII. századi ténykedésükre kihatott. Az újabb történelmi kutatások már sokkal inkább árnyalták, ill. árnyalják a Szekfü Gyula által megrajzolt rendkívül sötét képet a török pusztításról,²⁷ de alapvetően megmaradt az a láttelep, amelyet Szakály Ferenc állított fel a hódoltsági adózásról szóló könyvében;²⁸ ugyanis a magyar településhálózat ekkor rendült meg jóvátehetetlen károkat, pusztulást elszenvedve.

A háború kezdetekor a magyar politikusok reménykedve várták annak kibontakozását és a várható győzelmeket, de az évek során egyre halványult a remény, míg 1604-ben – közismert módon – elemi erővel robbant ki a rendi szabadságjogok visszaállításáért a Bocskai-féle felkelés, éppen koronás királyuk ellen, és a „nevető harmadik”, a török fél segítségével. Mindenesetre már a bécsi béke pontjai között is szerepelt a török féllel való megegyezés, amely a Zsitva folyó torkolatánál, 1606 novemberében be is következett.

A bécsi és a zsitvatoroki béke szinte a teljes XVII. századi politikának alapvető sarokköve lett.²⁹ Már 1604-re, de különösen 1606-ra olyan katonai patthelyzet alakult ki, amely megmutatta a két hatalmas birodalom állapotát: az Oszmán Birodalom már nem volt képes legyőzni a Habsburg Birodalmat, amely bár hadügyi erőfölénnyel bírt, ám saját belső

²⁶ Az oszmán birodalmi változásokról a 16. század végén hosszas történelmi vita bontakozott ki az 1980-as, 90-es években. Ennek kiváló összefoglalója és a birodalom gazdasági változásainak bemutatása: *Fodor* 2006.

²⁷ Vö. *Szekfü* 1935. Ötödik könyv, passim. Az elmúlt években a török uralom megítélése jelentős átalakuláson ment át. Az ezzel kapcsolatos új eredményeket az Ács Pál és Székely Júlia szerkesztette tanulmánykötetben megjelent publikációk foglalják össze. *Ács* 2012.

²⁸ Vö. *Szakály* 1981. 140–158. o.

²⁹ Erről jelentős munkák születtek a Bocskai-felkelés 2004. évi évfordulójára kapcsán. Ezek közül a teljesség igénye nélkül Papp Sándor és Papp Klára munkáját emelném ki: *Papp* 2004. és *Papp* 2006; továbbá vö. *J. Újváry* kézirat, passim. Ezúton szeretném megköszönni Újváry Tanárnőnek, hogy még kéziratban lévő munkáját a rendelkezésemre bocsájtotta.

szervezetlenségével, heterogén összetételével, a központi irányítás megoldatlanságával és a folyton üres kincstárral alul maradt.³⁰

A zsitvatoroki béke³¹ végül is a status quo alapján kötött meg, és a Habsburg-Oszmán relációt – ezt ugyan a kortársak előre nem tudhatták – majdnem az egész XVII. században, pontosan az 1663–1664. évi háborúig meghatározta, sőt a vasvári békét is ennek alapján hozták létre. A Habsburgok számára talán a legfontosabb rögtön a merő formalitásnak tűnő, – de korántsem az – 1. pontot követő 2. pont lett, vagyis a szultánnal történő „egyenrangúsítás”. A szerződés ugyanis leszögezte, hogy a Habsburg uralkodó is megkapja a „császár” titulust az addig használatos „király” helyett, miként a szultán. Ehhez a kérdéshez kapcsolódik az évi ajándék ügye is – közönségesen szólva éves adó –, bár a szerződésben ez csupán a 11. pont. Az addig kötelező évi 30 ezer arany „ajándékot” „*semel pro semper*”, azaz egyszer s mindenkorra 200 ezer forint ajándék és készpénz kifizetésével megváltottnak tekintették, bár ez a kitétel a török nyelvű szövegből kimaradt, miként más fontos pont is. Ezt a Habsburg uralkodói álláspontot a Porta nem erősítette meg, és konszenzus majd csak az 1616. évi bécsi békében jön létre.³² (A béketárgyalásokon résztvevő magyar urak csak később jöttek rá a törökök turpisságára, vagyis arra, hogy a két fél nyelvén megírt szöveg nem egyforma.)³³ A békébe a tatárokat is belefoglalták, hiszen az országot, de még az örökös tartományokat is ők pusztították leginkább. Mindkét fél megtarthatta az általa birtokolt területeket. Magyar részről a nógrádi várakat sikerült még a háború elején visszaszerezni, köztük igen fontos volt Nógrád, Fülek, Vác, és az attól északra fekvő területek Felső- és Alsó-Magyarország összeköttetése szempontjából, de a törökök által elfoglalt Eger és Kanizsa – ezek vilajetközpontok lettek –, illetőleg az 1605-ben ismét visszafoglalt Esztergom birtoklásával hatalmas területek erősítették meg a magyarországi oszmán uralmat. A békepontok értelmében (9. pont) mindkét oldalon rendbe lehet hozatni a meglévő várakat, de újakat nem szabad építeni. A békének addig szokásos 8 éves érvényességét 20 évre növelték (12. pont) – ez mindkét fél erős békevágjáról, ill. annak égető szükségletéről tanúskodik.

³⁰ Ágoston Gábor több cikkében foglalkozott az Oszmán Birodalom hadszervezetének változásairól, a hadellátásról. *Ágoston 2012. J. Újváry* kézirat. 168. o.

³¹A béke szövegére ld. *Salomon 1884.* 257–261. o. Ennek nyomán adta ki a szöveget Sinkovics István is. Vö.: *Sinkovics 1968.* I. 367–371. o.

³² *Nehring 1986.* 36. o.

³³ *Nehring 1986.* 13. o.

Az örökös tartományok, legfőképpen Stájerország, de még Karintia számára is rendkívül nagy csapás volt Kanizsa veszte, így a vár környéki falvak hovatartozásának megállapítása számukra is kardinális volt. Azok elrendezését egy később felállítandó vegyes bizottságra bízta – ebből nagyon sok visszaélés következett.³⁴ A magyar hódoltság sorsára nézve talán a legfontosabb békepont a 15. volt – ha ki nem hagyták volna a török nyelvű szövegből. Ebbe a hódoltsági nemesi adómentességet is belefoglalták, valamint a hódoltság védelmét úgy, hogy a szpáhiknak megtiltották a falvakra való kijárást; a falubíráknak kell az adót bevinni, és ha ezt nem tennék meg, akkor földesuruk vagy a magyar kapitány által intessenek meg. Csak ezután mehetnek ki rájuk a törökök. Homályosan szerepel benne a magyar adóztatás említése is. A nemesi adómentesség többször előkerült már a béketárgyalások során, azonban csak most jutott el a ratifikálás szintjéig, noha az a gyakorlatban már régóta meggyökeresedett.³⁵

Az is lényeges eltérés volt a két változat között, hogy Vácnak keresztény kézben való maradását az oszmán változat kihagyta (13. pont); a Nógrád vármegyei várak felszabadulása során a török adózás alól mentesült falvakat nem szabad újra hódoltatni, ill. adóztatni – hangzik a magyar változat szerint, ám a török szöveg ennek éppen az ellenkezőjét mondja ki.³⁶ A 158 falunak a hovatartozása így továbbra is súlyos teherterheléssel maradt.

A Habsburg fél erősen ragaszkodott Esztergom, Kanizsa és Eger visszaadásához, ám rá kellett döbbsennie, hogy ennek a követelésnek a teljesítése teljeséggel lehetetlen. Az oszmán fél még Vác elvesztésébe sem akart belenyugodni, hiszen a vár igen fontos volt Buda biztosítása szempontjából. Továbbá Ali pasa a béketárgyalásokon nem győzte hangsúlyozni, hogy Erdély a szultán állama, és nem mond le róla.³⁷

A zsitvatoroki egyezményt a kortársak igen sokra értékelték – főként a Habsburgok – annak ellenére, hogy hamar rájöttek a török fél „turpisságára”. És valóban, a kivézt Magyar Királyságnak és az Erdélyi Fejedelemségnek igen sokat jelentett a nyugalom, a lélegzetvételhez jutás; az elpusztított falvak lakói, már azok, akik időben el tudtak menekülni és életben maradtak, visszatérhettek és újra kezdhették az életet. Ez akkor is igaz, ha

³⁴ J. Újváry kézirat, 169. o.

³⁵ Szakály 1981. 160. o.

³⁶ A török változatban, a „Votum B”-ben ez a 16. cikkely, amely éppen azt hangsúlyozza, hogy a császáriak által visszafoglalt Fülek, Nógrád és Szécsény várakhoz tartozó falvak továbbra is kötelesek adót fizetni. *Nehring* 1986. 14. o.

³⁷ Papp 2014. 264. o.

valójában tényleges béke alig volt: Pálffy Géza ugyan az 1570–80-as éveket nevezte találóan „háborús békeéveknek”, de az volt a XVII. század első fele is, miként J. Újváry Zsuzsanna egyik cikke címében „Békétlen békeviszonynak” titulálta az elkövetkező évtizedeket.³⁸

A hódoltatás azonban továbbra is folytatódott, amelynek soktényezős oka volt. Az oszmán államnak hódításra alapuló katonai jellege következtében az újabb várak és a benne állomásozó katonák fenntartásához, a tímáros szpáhik és az 1568 után tömegessé váló zsold-tímáros katonák³⁹ eltartásához feltétlen szükség volt az újabb és újabb falvak meghódítására, hiszen a katonák zsoldja egyre szűkebben csordogált a központi kincstárból. Ráadásul pontos határvonal sem volt kijelölve, és a kezdeti ún. „fantom”-nahijék, „fantom”-falvak egyre inkább valósan alávetetteké váltak. A törvénytelen hódoltatások, a török katonák portyái és rablásai – amelyeket persze a magyar vitézek mindig megtoroltak – pedig az újabb tárgyalásokhoz gyűjtötték a gravameneket. A magyar félben egyre inkább tudatosult: a békében az oszmán fél inkább erősödött, mintsem gyengült. Mindennek hangot adott az 1630-as évektől színre lépő és gyakran aktív harcot hirdető dunántúli főkapitány és Kanizsa ellen vetetett végvidéki főkapitány, Batthyány I. Ádám is.⁴⁰ Esterházy Miklós nádor (1625–1645) ország érdekét szem előtt tartva különféle memorandumokban fogalmazta meg a fenti érzéseket az uralkodó felé: „...összevetvén az töröknek mastani állopotját fegyver alatt való állopotjokkal, sokképpen jobban vannak, hogysesem mint voltak, és nagyobb nyereségek vagyon, Magyar ország penig és az magyar nemzet attól az sitvatoroki végezéstül fogvást mind fogyott és fogy...”⁴¹

Tehát békeidőben is mind az oszmán, mind a magyar fél, a kezükben lévő végvárak megtartása mellett, továbbra is fő feladatuknak tekintették saját joghatóságuk továbbterjesztését, vagyis újabb és újabb települések megadóztatását. Az oszmán fél a kard jogán minden valaha is elfoglalt területet az iszlám joghatósága alatt álló földnek tekintett továbbra is, függetlenül attól, hogy az akár később felszabadult uralmuk alól. Nem tettek

³⁸ Vö: Pálffy 1996. 192. o. (Idézi: Illik 2008. 43.); J. Újváry 2016.

³⁹ Az 1566. évi utolsó nagy szultáni hadjárat után tömegessé vált a zsold-tímáros katonák rétege. 1568-ban a Porta rendeletet adott ki a kincstár gondjainak enyhítésére, amelyben a budai vilajet zsoldon tartott katonáinak létszámát 9000 főben korlátozta, de el akarta kerülni a védelem meggyengülését. Ezt egyrészt észszerűbb beosztással, másrészt zsold-tímár birtokok létesítésével kívánta elérni. Hegyi 2007. 161–165.

⁴⁰ Batthyány I. Ádám kinevezéséről lásd: Pálffy 2009. 331–332. o.; Pálffy 2013/a. 41–66. o.

⁴¹ J. Újváry 2012. 286. o.

különbséget a tisztán hódoltsági vagy a hódoltsági peremvidéken élő alattvalók között,⁴² illetőleg a meghódított és a „szerződéses” terület között sem, így a vazallus „Erdélyországot” is a birodalom részének tekintették.⁴³ A még nem hódolt területeket is fantomszandzsákoknak tartották – sajátos félig-hódításnak. A budai pasák és török főtisztok számtalan levelet írtak a szomszédos magyar vár főkapitányainak, az illetékes kerületi főkapitányoknak vagy a nádornak, esetleg egyenesen a királynak vagy valamelyik főhercegnek, hogy tartsák vissza a keresztény vitézeket: ne nyargaljanak váraik körül, és ne „sanyargassák” a jobbágyaikat, hiszen azok az ő alattvalóik.⁴⁴ E tekintetben nincs különbség a XVI. vagy a XVII. század között.

Természetesen, a magyar fél – sem az állam, sem az egyház, sem a földesúr – nem mondott le a meghódított területek adóztatásáról, kivéve a déli területeket, hiszen ők is a magyar alattvalók adóiból, szolgáltatásaiból éltek, és azokból tartották fenn azt a végvidéket, amely éppen az adózó alattvalókat kellett, hogy megvédje az ellenség ellen.

A zsitvatoroki békét I. Ahmed (1603–1617) szultán 1608 őszén erősítette meg. A megerősítés bizonyos részei – mintként a fentebb említett török nyelvű változat – nemcsak a magyar nyelvű szöveggel ellentétes rendelkezéseket tartalmaztak, hanem hiányoztak bizonyos, a keresztények számára kedvező pontok is. A szultáni megerősítésben a kétfelé adózás kérdése azonban egyértelműbben van megfogalmazva: „*A határokon lévő egyéb falvak pedig, miként régóta, kétfelé adózzanak.*” – ez a kettős adóztatás hivatalos elismerését jelenti.⁴⁵

Azonban alig történt meg a zsitvatoroki béke megerősítése, máris repedések jelentkeztek annak tartalmában; egyrészt a felszabadult falvak tekintetében nem volt tényleges megegyezés, másrészt a megszálló katonaság tovább folytatta a falvak alávetését és az adók

⁴² Szakály Ferenc kizárólag a török által megszállt területet nevezte „hódoltság”-nak, míg a Magyar Királyságnak, illetőleg az Erdélyi Fejedelemségnek azon területeit, amelyek török részre is adóztak, „hódoltsági peremvidék” néven jelölte. Lásd részletesen: Szakály 1981. 28–29. o. Ezt a terminológiát széles körben elfogadták és ma is használják. Sz. Simon Éva, újabb kutatásai alapján szintén a Szakály Ferenc által megalkotott fogalmat használja: a) a török végvári rendszer mögött fekvő, török megszállás alatt álló terület; b) a magyar végvárak mögött fekvő, töröknek is adózó váltakozó szélességű sáv; c) az erdélyi végek mögött a töröknek is adózó sáv; d) a török és a magyarországi végvárak köztes sávja; e) a török és az erdélyi végek közti sáv. Vö. Sz. Simon 2014. 85–86. o.

⁴³ Fodor 1991. 111–114. o. Lásd még: J. Újváry Oszmán-magyar 172–173. o.

⁴⁴ Lásd erről részletesen: Szekfü 1915. passim.

⁴⁵ J. Újváry kézirat 177. o.

emelését. Ilyen volt az Esztergomnak valaha hódolt falvak kérdése, de eldöntetlen volt az is, hogy Eger (1596), valamint Kanizsa megszállásával (1600) ténylegesen mely falvak kerüljenek török adózás alá. A zsitvatoroki békeszerződés értelmében, ha az adózók nem teljesítik kötelességeiket, a török katonák nem mehetnek rájuk, hanem saját joghatóságú kapitányuk vagy földesuruk által kell őket figyelmeztetni, legalábbis először.

A falvak egyeztetése körül hosszan tartó huzavona kezdődött Ali budai pasa és a magyar királyi megbízottak, elsősorban Mátyás főherceg, Illésházy István, Cesare Gallo, Batthyány II. Ferenc⁴⁶ (1573–1625) között, hogy mikor, hol és mely küldöttek találkozzanak. Érsekújvárott kötöttek egy megállapodást, amelyet 1608. június 19-én Budán erősítettek meg: az Esztergom környéki helységek pillanatnyi állapotát jelölték ki megtartandónak mindaddig, amíg a két császár követei a Portán másképpen nem végeznek.⁴⁷

„Azok, az möllyek mostan hódolva vannak és hódolnak ismét hódolván, senkü ellentartó benne ne legyön, s azok, az möllyek mostan pörlésben vannak, azok ezön állapotban legyenek addig, míg az Fényes Portán az fölséges római császár főkövetének emböri az mü embörünkkel az Fényes Portára való végezés levéllel mikoron megérközik. [...] az Esztergamhoz való faluk biráinak és feje fejének megesküdteni az Sytva Torkon lévő végezés szörént, Eztergam az római császár kezéhez mikor esött, az kik hódoltak voltak és fizedtek, möllyek, s az möllyek nem fizettek is, azonnal közhelyben jűvén, megesküdtetjük. Az kik hódoltak, hódolljanak, s az, kik nem hódoltak, ne hódolljanak.”⁴⁸

Mivel az újvári szerződés a zsitvatorokinak csupán kiegészítő pótléka volt, nem kívánt szultáni ratifikációt.⁴⁹ Hasonlóképpen döntöttek a Kanizsa környéki helységek hovatartozásáról is – egyelőre.

A falvak azonban addig képezték vita tárgyát, ameddig az oszmán hódoltság tartott Magyarországon; hol az oszmán fél kényszerített újabb és újabb településeket adózásra, vagy

⁴⁶ Batthyány II. Ferenc királyi kapitányként már a tizenöt éves háborúban katonai szolgálatot vállalt. Szerepe volt a Kanizsával szemben vetett végvári körzet kialakításában is. 1601–1602-ben körmendi főkapitányként tevékenykedett Nádasdy II. Ferenc alárendeltségében. Annak halálát követően 1604–1609 között töltötte be a dunántúli főkapitányi tiszteket. *Pálffy* 2013/a. 50–52. o.

⁴⁷ A két szerződést kiadta *Salamon* 1887. 262–264. o.

⁴⁸ *Bayerle* 1991. 134–135. o.

⁴⁹ *Salamon* 1887. XIV. o.

a már virtuálisan meghódított területeket valóságosan is adózásra eröltette, hol a magyar fél nem engedte az ún. megszabadult helységek jobbágyait a töröknek újra szolgálni. Természetesen, a magyar törvények tiltották az önkéntes behódolást, azonban e tiltások nem tudták azt megakadályozni. Például már az 1570-es években létezett kanizsai nahije,⁵⁰ bár a vár még 30 évig a keresztények kezén volt. Ugyanekkor már az Órség Tartomány is virtuálisan alávetett volt,⁵¹ noha a Batthyányak keményen védelmezték birtokaikat. Az Órség ténylegesen csak Kanizsa eleste után vált adózó hódolt területté, ám a törököknek nem volt egyszerű adó alá kényszeríteni a településeket. 1613-ban az Órség adófizetése érdekében a nándorfehérvári pasa – akinek falvai voltak e területen – komolyan figyelmeztette Batthyány II. Ferencet, illetve fenyegette az ott lakókat.⁵²

„... énnálom másso [!] vagyon az végezés levélnek, az mellyet végeztenek az békesség felől az két fejedelmek [...], mast is azok az faluk isméglen beadózzanak és szolgáljonok az hatalmas császár végvároiban. [...] holott peniglen, ha be nem akarnának szolgálni és adózni, békével meg nem aratják búzájokot, azért ha mi kárvallások történnék az falukon, annak utána adjon okot és számot felőle mind az Isten előtt és az emberek előtt az, ki léssen ellenző beadózásoknak és szolgálotjoknak az faluknak. Mert mi ahhoz tartjuk magunkat, az mi kötés vagyon az két fejedelem között. Hanem az mely faluk volnának az én számomra az Eörségben, én azokat be kívánom summájokkal jöjjenek és szekerekvel szolgáljonok [...], azonképpen isméglen az mely faluk volnának az izpahiák⁵³ számára, azok adják summájokot az izpahiájoknak és szolgáljonok szekerekvel az császár számára az császár várábon, mert az hatalmas császár az jobbágyokért és falukért vette meg Kanjsa várát, nem csak az bozódért [!] (bozótért), és megszámlálhatatlan sok kincsit költötte el érette, míg megvette Kanjsa várát és sok jámbor vitéz emberök holtanak meg érette...”⁵⁴

⁵⁰ Az 1570. évi tímár-defterekben összesen 82. o, Kanizsához tartozó település van feljegyezve. Sz. Simon 2014. 92., 183–184. o.; Vö.: J. Újváry kézirat, 186. o.

⁵¹ Sz. Simon, 2014. 88. o.

⁵² MNL OL P 1314 No 21160. Iszkender pasa levele Batthyány II. Ferenchez. Nándorfehérvár, 1613. július 1.

⁵³ A szpáhiak korabeli elnevezése.

⁵⁴ MNL OL P 1314 No 21160. Iszkender pasa levele Batthyány II. Ferenchez, Nándorfehérvár, 1613. július 1. A levelet idézi még: J. Újváry kézirat, 186–187. o. Továbbá részleteiben idézi: Sz. Simon 2014. 89. o.

A levélíró indulatját erősen kiérezhetjük; a pasa nem restellte megfenyegetni a parancsának ellenállókat. A török főtitst természetesen nemcsak a nagyúrnak, hanem a falvak bíráinak is írt hódoltató, ill. fenyegető levelet, már jóval korábban.⁵⁵

Tehát amikor Batthyány II. Ferenc fia nagykorú lett, nemcsak apja birtokainak örökébe lépett, hanem mint dunántúli főkapitány, ill. Kanizsa ellen vetett végvidéki főkapitány – ezt a főhatalmat apja nem érte el – tisztét 1633-tól erős elszántsággal és a törökök ellen érzett haraggal, indulattal, ugyanakkor megfelelő előrelátással és gonddal látta el.⁵⁶

⁵⁵ MNL OL P 1314 No 20699. Ibrahim pasa hódoltató levele Batthyány II. Ferenc őrségbeli falvaihoz, Nándorfehérvár, 1601. január 8.

⁵⁶ Vö. *J. Újváry* 2013.

V. A törökellenes határvédelmi rendszer kialakulása, különös tekintettel a Nyugat-Dunántúlra

V/1. A törökellenes védelmi rendszer főbb jellemzői a XVI. században

A déli végvárrendszer összeomlását (Nándorfehérvár eleste 1521. augusztus 29-én), majd a vesztés mohácsi csatát (1526. augusztus 29.), végül pedig Buda török kézre kerülését (1541. augusztus 29.) követően égető szükség volt egy olyan védelmi rendszer megalkotására, amely képes – igaz, a Magyar Királyság területén belül – az oszmán haderő feltartóztatására.

A II. Lajos (1516–1526) magyar király halálát követő kettős királyválasztás és trónviszály idején I. Ferdinánd és Szapolyai I. János (1526–1540) elsősorban egymás hatalmának megtörésére törekedett, a török hódítás tényét ekkor még egyik uralkodó sem tekintette véglegesnek. I. János 1540 júliusában bekövetkezett halála és a Bécs ellen indított oszmán hadjáratok (1529. szeptember 26. és október 16. között és a Kőszeg ostromával végződő 1532. évi hadjárat) azonban több dologra rávilágítottak: a magyar rendek önerejükben nem képesek a török támadások feltartóztatására, de a Habsburg uralkodók sem rendelkeznek elegendő anyagi forrással és katonai erővel a török kiűzésére a Magyar Királyság területéről.⁵⁷

A kezdeti időszakban I. Ferdinánd erejéből pusztán ideiglenesen felfogadott mezei seregek felállítására futotta, amelyek reagálni tudtak csupán a török támadásaira. Ezeket a seregeket vezető idegen királyi főhadparancsnokoknak ekkor még igencsak szükségük volt a magyar politikai vezető réteg helyismeretére, tapasztalataira. Mindezek mellett a krajnai, stájer és ausztriai rendek anyagi támogatása egyre inkább nélkülözhetetlenné vált a kialakuló határvédelmi rendszer fenntartására. A magyarországi várak megerősítése ekkor azonban még csak hevenyészetten, átfogó koncepció nélkül zajlott.⁵⁸

A bécsi hadvezetés kénytelen-kelletlen felismerte, hogy Bécs, a későbbi császárváros és a többi Habsburg tartomány védelme érdekében szükség van egy állandó katonasággal ellátott, összefüggő várláncolat kiépítésére. Buda 1541. évi eleste és az azt követő várháborúk révén létrejövő – az újonnan felállított budai vilajetet védő – török várhálózattal szemben

⁵⁷ Pálffy 2010. 136–144. o.

⁵⁸ Pálffy 1996. 174–179. o.

megkezdődött az egy-egy fővárra épülő határvédelmi rendszer kiépítése. A kezdeti szervezet kiépítésében Niklas Graf zu Salm magyarországi főparancsnok és Várday Pál esztergomi érsek, királyi helytartó játszott elvülhetetlen szerepet. Munkájukat segítették Nádasdy Tamás dunántúli és Báthory András dunáninneneni főkapitányok is. Az állandó határvédelem megszervezése először a horvát határvidéken indult meg, hiszen ennek az országrésznek a védelméből I. Ferdinánd már korábban is kivette a részét. Megkezdődött a magánkézben lévő, de végvárak alkalmas erősségei királyi kezelésbe vétele, a Balatontól északra fekvő várakba (Győr, Pápa, Veszprém és Szentmárton) pedig az alsó-ausztriai rendek által fizetett királyi katonaságot helyeztek.⁵⁹

A kialakult helyzeten az Udvari Haditanács 1556. évi felállítása változtatott jelentősen. A központi hadügyi szerv létrehozása véglegesen Bécs javára döntötte el a hadvezetés feletti ellenőrzés vitáját a magyar rendekkel szemben. Ugyan az Udvari Haditanács szakszerűbbé tette a hadügyek irányítását, de mivel a rendelkezésre álló anyagi háttér felett továbbra is az Udvari Kamara rendelkezett, a Haditanács működése korlátozott volt. Ennek ellenére 1556-tól felgyorsult a magyarországi végvárrendszer kialakítása: 1562-re kialakult a győri végvidék, 1566-ban a bányavárosi és felső-magyarországi, valamint a dunántúli főkapitányság is.⁶⁰

Szigetvár 1566. szeptember 15-i eleste és a várháborúk korát lezáró drinápolyi béke (1568) után szükséges volt a még kialakulóban lévő várrendszer újjászervezése. Ugyan Gyula 1566. szeptember 2-i török kézre kerülése pótolhatatlan területi veszteséget jelentett, Szigetvár kiesését Kanizsa fővárrá tételével úgy-ahogy pótolni lehetett. Az adott ponthelyzetet felismerve – élve a drinápolyi béke által biztosított nagyobb hadműveletektől mentes periódusnak – az 1577. évi nagy haditanácson a törökellenes várláncolat minél szorosabbá történő kiépítését határozták el.⁶¹

Annak ellenére, hogy a bécsi udvar és ausztriai rendek jelentős anyagi támogatást biztosítottak a végvárrendszer fenntartására – ennek köszönhetően az ausztriai rendeknek jelentős beleszólásuk volt a határvédelem irányításába is –, az uralkodó és a magyar rendek között kompromisszumos megoldás jött létre, azaz minden egyes országrészen egyfajta kettős irányítás jött létre.⁶²

⁵⁹ Pálffy 1996. 179–182. o. Vö. Domokos 2005. 26–40., illetve Szántó 1980. 23–46. o. A végvárak gazdasági hátterének biztosítására ld. Kenyeres 2008. 89–148. o.

⁶⁰ Pálffy 1996. 187–192. o. A győri végvidéki főkapitányság létrejöttére ld. Pálffy 1999. 45–163. o.

⁶¹ Kelenik 1997/b. 30–37. o. Vö. Pálffy 1999. 167–176. o.

⁶² A jelenségre ld. a tisztségeket betöltők archontológiájára röviden Pálffy 1997. 258–260. o.

A határvédelem szempontjából jelentősebbnek a végvidéki főkapitányságok tekinthetők, amelyek egy-egy fővár köré szervezett kisebb-nagyobb erődítményekből álló körzetek voltak: a Bécs védelmét ellátó győri, a kanizsai, bányavidéki, felső-magyarországi (később kassai), károlyvárosi és 1578-tól a vend-bajcsavári végvidéki főkapitányság.⁶³ A végvidékekkel párhuzamosan, azokkal azonos területen működtek a kerületi főkapitányságok, amelyek vezetői egy-egy kerület vármegyei hadai, városi csapatai, a nemesi felkelés csapatai, valamint a király költségén fizetett főkapitányi kontingensek felett rendelkeztek. A kerületi főkapitányi tisztségeket (a végvidéki főkapitányokkal ellentétben) csak magyar honossággal rendelkező egyének tölthették be. A kettős rendszer működését nagyban segítette, hogy az esetek többségében a végvidéki és a kerületi főkapitány tisztelet ugyanazok a személyek viselték. A kialakuló védelmi rendszer hatékonyságát, annak működőképességét az úgynevezett hosszú török háború tette próbára, amelynek során Kanizsa elvesztése teremtett a Dunántúlon új, megoldandó helyzetet a magyarországi határvédelem számára.⁶⁴

⁶³ Komárom várát, annak fontossága miatt, közvetlenül az Udvari Haditanács irányította. *Pálffy* 2010. 151–152. o. A Zrínyi család tagjainak segítségével létrejött bajcsavári végvidékre ld. *Pálffy* 2003. 463–499. o., illetve legújabban *Végh* 2020/b. 69–93. o.

⁶⁴ *Pálffy* 2010. 150–157. o., illetve *Czigány* 2004. 55–98. o. A XVII. századi állapotokra összefoglalóan ld. *Czigány* 2020. 189–264. o.

V/2. A Kanizsa ellen vetett végek működése a XVII. század első felében

Szigetvár elestét követően a jó természetföldrajzi adottságokkal rendelkező Kanizsa várát tették meg az új határvédelmi körzet központjának. A Dél-Dunántúlon Kanizsa (és a környékbeli kisebb erősségek) a Mura és a Zala folyó folyóvölgyei által képzett természetes akadálynak köszönhetően el tudták látni a Nyugat-Dunántúl és végső soron Stájerország védelmét is.⁶⁵

A várat 1568-ban vette át az uralkodó akkori tulajdonosától, a Nádasdy családtól, majd hamarosan megkezdődött Kanizsa korszerűsítése is. A terveket Pietro Ferabosco mérnök készítette, azonban a korszerűsítés egészen 1578-ig elhúzódott, annak ellenére, hogy a munkálatok elvégzésére odarendelték ingyenmunkára Vas vármegye és a Nádasdy birtokok jobbágynak egy részét, valamint az osztrák örökös tartományokból is érkeztek munkások.⁶⁶

Az újonnan létrejött végvidék védelmét azonban nem sokáig élvezhette a Dunántúl lakossága. A hosszú török háború során az Ibrahim nagyvezír vezette török csapatok 1600. szeptember 8-án megkezdtek Kanizsa körülrését, a vár falainak ágyúzása szeptember 11-én kezdődött meg. Ugyan történt próbálkozás Kanizsa felmentésére, de a vár védői végül október 22-én feladták Kanizsát. A vár visszafoglalására tett kísérlet 1601-ben csúfos kudarcba fulladt, ezért a Haditanácsnak sürgősen lépéseket kellett tennie a kiesett Kanizsa pótlására.⁶⁷

Az új végvidék megszervezésébe bevonták a Dunántúlon jelentős birtokokkal és befolyással rendelkező Zrínyi IV. Györgyöt (1549–1603),⁶⁸ Nádasdy II. Ferencet (1555–1604)⁶⁹ és Batthyány II. Ferencet is. Ennek köszönhetően Sárvár és Körmend központtal létrejött a Kanizsával szembeni végvidék, magába foglalva az alábbi kisebb-nagyobb várakat is: Egervár, Kapornak, Lövvő, Pölöske, Szentgrót és Zalavár. A zsitvatoroki békét követően a

⁶⁵ *Kelenik* 1995. 163–174. o.

⁶⁶ A Nádasdyak birtoklására összefoglalóan ld. *V. Molnár* 1990. 71–83. o. A vár építésére *Vándor* 1994. 304–312. o.

⁶⁷ *Simon* 1997. 65–75. o., *Kelenik* 2004. 319–357., *Kelenik* 1995/a 5–51. o., valamint *Czigány* 2013. 67–70. o.

⁶⁸ Zrínyi IV. György a szigetvári hős, Zrínyi Miklós fia volt. 1574–1575 és 1582–1598 között dunántúli kerületi főkapitány, 1574–1575, majd 1582–1590 között tényleges kanizsai végvidéki főkapitány, továbbá 1578-tól a bajcsavári kapitányi körzet vezetője. Tisztségeire ld. *Pálffy* 1997. 269. és 279. o., *Pálffy* 2002/b. 11–26. o. és *Pálffy* 2003. 463–499. o. Életére ld. röviden *Štefanec* 2007. 87–112. o.

⁶⁹ Nádasdy II. Ferenc 1598–1604. között volt dunántúli kerületi főkapitány, 1600–1604 között sárvári főkapitány, aktív résztvevője volt a 15 éves háborúnak. Életére ld. összefoglalóan: *Nagy* 1987. passim.

határvédelem szempontjából Egerszeg, Kiskomárom vált meghatározóvá. Annak ellenére, hogy Kiskomárom nagyobb királyi várkatonasággal rendelkezett, a végvidék központjává a központibb helyen fekvő Egerszeg vált, ahol a Kanizsa ellen vetett végvidék főkapitányhelyettesei is állomásoztak, mint Egerszeg főkapitányai.⁷⁰

Mint ahogy az a későbbiekben tárgyalásra kerül, a Kanizsával szembeni végvidéki- és a dunántúli kerületi főkapitányságot a XVII. században alapvetően helyi nagybirtokosok (Nádasdy Pál, majd Batthyány I. Ádám) töltötték be, megkönnyítve ezzel a végvidék és a kerületekbe szervezett határvédelem hatékonyabb együttműködését. Szükséges azonban megállapítani, hogy a két főkapitányság XVII. századi összefonódása ellenére a két főkapitányhelyettesi posztot sosem töltötte be azonos személy. Ennek következtében a dunántúli kerületi főkapitányhelyettesek pályafutásainak, feladatköreiknek vizsgálata élesen elkülöníthető a végvidéki főkapitányhelyettesekétől.

⁷⁰ A Kanizsa ellen vetett végvidékhez az alábbi erősségek tartoztak: Egervár, Egerszeg, Pölöske, Kapornak, Zalavár, Kiskomárom, Kéménd, Szentgyörgyvár, Szentgrót, Bér, (Zala)lövő, Magyarosd, Szentpéter, Hídvég, Szemenye, Dobri és Szentmiklós, Kányavár, Szécsisziget, Lenti, továbbá Csesztreg, Tarnok, Pusztaszentpéter, Légrád, Alsólendva, Tótfalu és Muraköz. Ezekben a várakban és helyeken 1607-ben összesen 2542 főnyi katonaság állomásozott, a létszámuk 1655-re 3125 főre emelkedett. *Czigány* 2013. 76–77. o.

VI. A dunántúli kerületi főkapitányhelyettesek Kanizsa eleste és Batthyány I. Ádám kinevezése közötti időszakban (1600–1633/1637)

A Kanizsa elvesztését követő időszakban nem csupán a Kanizsával szemben vetett végek létrehozása jelentett komoly kihívást a Dunántúlon vezető szerepet betöltő főurak számára, de a közvetlen fenyegetettség miatt saját birtokaik védelme is nehezebben megoldhatóvá vált. Ugyan a Bocskai-felkelés elkerülte a térségét, de Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613–1629) hadjáratai során a helyi birtokosok már komoly választás elé kerültek. Mindezek mellett a török uralom alá került területekről meginduló nemesség migrációját a végvárok tisztikara csak részben tudta felszívni, a birtokos főuraknak pedig érdekében állt agilis, katonai vagy birtokigazgatási tapasztalatokkal rendelkező nemesek szolgálatukba fogadása. A dunántúli kerületi főkapitányhelyettesek egy része (a salamonfai Ráttkyak és a pölöskei Eördögh család) nem csak birtokokat igyekezett szerezni a védettebb Vas és Sopron vármegyékben, hanem törekedett megfelelő vármegyei hivatalokat vagy a térségben jelentős politikai szerepet betöltő főurak udvartartásában, haderejében pozíciókat szerezni. A Nyugat-Dunántúl esetében két fő választási lehetőség állt rendelkezésre: vagy a Nádasdy családnál vagy a Batthyányaknál volt lehetőségük leginkább előnyös szervitori szolgálatot vállalni.⁷¹ A felvázolt rövid életrajzokból látható, hogy ezek a középbirtokos nemesek az összes rendelkezésre álló lehetőséget igyekeztek megragadni családjaik fennmaradása érdekében.

⁷¹ A dunántúli kerületi és Kanizsával szemben vetett végek főkapitánya elsősorban ezen két család tagjai közül kerültek ki a XVII. század során. Az alsólendvai Bánffyak, rimaszécsi Széchyek és Zrínyiek ugyan több alkalommal viselték ezeket a tisztségeket, de birtokaik nagyobb része nem a Nyugat-Dunántúlon feküdt. *Pálffy* 1997. 269–270. és 279–280. o.

VI/1. Salamonfai Ráttky Menyhért (1614–1615)

A Zala vármegyéből származó salamonfai Ráttky család a török térnyerésének következtében igyekezett védettebb területen birtokokat szerezni. A Nádasdy családdal kiépített kapcsolat révén – részben a dominuszoknak folyósított kölcsönök fejében – a család elsősorban Sopron vármegyében jutott birtokokhoz. Ahogy látni fogjuk, a Ráttkyak – többgenerációs szolgálatból fakadó helyzetüknek köszönhetően – a vármegye egyik kiemelkedő családjává váltak. A vagyon és tekintély megszerzését elsősorban György édesapja, Ráttky Menyhért katonai pályafutása és előnyös házassága tette lehetővé.⁷²

Ráttky Menyhért aktívan részt vállalt a tizenöt éves háborúban (1591–1606), előmenetelét nagyban köszönhette katonai teljesítményének. Miután Zrínyi IV. György és Nádasdy II. Ferenc újjáépíttette a kiskomári várat, 1591-ben Ráttkyt nevezték ki az erősség kapitányává, amely tisztelet 1593-ig töltötte be, 1605-ben pedig Körmend élére került. Mindeközben részt vett a törökellenes hadműveletekben is, 1599 szeptemberében csapatokat gyűjtött, a Vas vármegye részleges nemesi felkeléséből kiállított kontingens is az ő alárendeltségébe került.⁷³ A Bocskai-felkelés idején megmaradt az uralkodó hűségén.⁷⁴ Javainak Monyorókerékre való menekítését követően folyamatosan tájékoztatta Batthyány II. Ferencet a felkelés eseményeiről.⁷⁵ Kanizsa elfoglalását követően újraszervezett végvidék

⁷² A Ráttky család alapvetően nem számított módos középbirtokos családnak, a dunántúli birtokok egy részét Menyhért előnyös házassággal szerezte: Bakolcsa István özvegyével, Rudnay Zsuzsannával kötött házassága révén szerezte meg a család előnevét is adó Salamonfát (ez a birtokrész a XVI. században a Gróf család tulajdonában volt, Rudnay Zsuzsanna a magvaszakadt Gróf Bernát unokájaként tartott jogot rá), illetve Gereblén egy majorságot Vas vármegyében. (*Pozsonyi* 2002. 183–185. o.) Salamonfán ekkor már kastély állt. (*Koppány* 2014/b. 234–235. o.) Ráttky Menyhért 1597-ben még csupán 4 portát bírt a Sopron vármegye Und településén, azt is egy másik birtokossal, Szelestey Jánossal közösen. (*Dominkovits* 1999. 109–110. o.) Menyhért birtoképítését leszármazottjai tovább folytatták: fia György a Nádasdy család birtokán lévő borsmonostori uradalomhoz tartozó Peresznyén zálogjogon több jobbágytelekkel bírt. Nádasdy Pál özvegye, Révay Judit 1636-ban elzálogosított számára Csepregen egy malmot, de Körmenden is bírt egy fél házhelyet. (*Dominkovits* 2010/a 1115. o.) A körmendi fél házhelyet Ráttky György özvegye, Török Anna is említi: MNL OL P 1314 No. 39424. Török Anna levele Batthyány I. Ádámmal, 1657. október 4., Peresznye.

⁷³ *Tóth* 1989 207–208. o.

⁷⁴ A passzivitásba vonuló Ráttkyt Némethy Gergely hajdúkapitány kereste meg, hogy ígéretekkel, fenyegetéssel Bocskai mellé állítsa, azonban ez a kísérlet sikertelen volt. *Dominkovits* 2014/b. 48. és 51. o.

⁷⁵ *Nagy* 1961. 278–287. o. Ráttky Menyhért levelezésének felhasználásra újabban: *Dominkovits* 2006/b. passim.

kialakításában is fontos szerepet kapott, 1607-től 1629-ig a Kanizsával szembeni végvidéki főkapitányhelyettesi posztot töltötte be. A gyakorlatban a végvidék igazgatásának feladata ekkor teljes egészében rá hárult, feltételezhetően 1619-ig, alsólendvai Bánffy Kristóf főkapitányi kinevezéséig.⁷⁶ Időközben, 1614 augusztusában a dunántúli vicegenerális posztját is elnyerte.⁷⁷ 1630. november 28-án hunyt el salamonfai kastélyában.⁷⁸

⁷⁶ Ezt a feltételezést erősíti, hogy Vas vármegye 1606. márciusi gyűlésén a vármegye által 3 hónapig fizetett 300 lovas és 300 gyalogos zsoldját Ráttkynak adja, hogy abból fizesse a katonákat. *Tóth* 1992/b. 39–41. o.

⁷⁷ Ráttky Menyhért és katonáinak hatalmaskodásait Vas vármegye közgyűlése számos alkalommal elítélte. *Tóth* 1992/b. 46, 124. o. A vármegye közgyűlésén, 1615 májusában felolvasott uralkodói parancslevele Ráttkyra, „az ország Dunán innen részeinek alkaptányára” bizta a Kanizsa környékéről elszökött jobbágyok visszaszolgáltatását, illetve azon jobbágyokat is elő kellett kerítenie, akik Kanizsa vidékére szöktek. Ráttky a gyűlésen jelen volt. *Tóth* 1992/b. 150. o.

⁷⁸ Tisztségeire ld: *Pálffy* 1997. 270 és 280. o., valamint *Szvittek* 2008 196. o.

VI/2. Kiszsenyei Sennyey Gáspár (1615–1621)

A Vas vármegyében már a XV. században is birtokos kiszsenyei Zsenyei családról, azok tagjairól is csak részleges feldolgozások születtek. Sennyey Gáspár nagyapja, Sennyey Ferenc katonai pályán mozgott, 1549 és 1560 között Kapuvár, Léka és Sárvár várának kapitányi tisztjeit töltötte be. Később Nádasdy Tamás udvarában szolgált, így a család alapvetően a Nádasdy család földesúri famíliájához tartozhatott. Sennyey Ferencnek négy fia született, elsőszülött fia, János volt Gáspár apja. A későbbi események szempontjából kiemelten érdekes, hogy Sennyey János testvére, Pongrác feleségének, Zsombory Klárának erdélyi birtokaira költözött. Az erdélyi fejedelmi udvarban vállalt szolgálatot, több-kevesebb sikerrel. Bethlen Gábor (1613–1629) udvarában fia, Sándor fut majd be nagyobb karriert.⁷⁹

Az eddigi történetírás (érthető módon) a család Erdélybe szakadt ágának szentelt nagyobb figyelmet. Emiatt Gáspár sem pontos születési dátuma, sem pedig halálának időpontja nem határozható meg. Családi életéről mindössze annyit tudunk, hogy a szintén Vas vármegyében birtokos Rummy Mihály lányát, Borbálát vette feleségül 1618-ban.⁸⁰ Sennyey Gáspár Bethlen Gábor 1619. évi támadása előtt Vas vármegyében gazdálkodott birtokain és igyekezett pozíciókat szerezni.⁸¹

Amikor Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1619. augusztus 26-án megindította hadait Felső-Magyarországra, a dunántúli vármegyék feszülten figyelték a hadi helyzet alakulását.⁸² Forgách Zsigmond nádor Kassa elfoglalását követően 1619. szeptember 5-i parancslevelében szólította fel a városokat és vármegyéket, hogy maradjanak meg II. Ferdinánd (1619–1637)

⁷⁹ Az erdélyi kötődés részben megmagyarázza, hogy hogyan került Sennyey Gáspár Bethlen Gábor pártjára. A dunántúli javak ekkor valószínűleg megmaradtak Gáspár kezén. Erre enged következtetni, hogy Pongrác másik fia, István – aki később jelentős egyházi karriert futott be, 1630-ban már ő a győri püspök – tanulmányai ideje alatt gyakran vendégeskedett Sennyey Gáspár kiszsenyei kastélyában. *Veress* 1915. 57. o. A családra összefoglalóan ld. *Siska* 2003. 283–284. o.

⁸⁰ Rummy Borbála Sennyey Gáspár halála után, 1628-ban Orosz Pál felesége lett. Sennyey Gáspár halálának évét így – ha feltételezzük, hogy Rummy Borbála viszonylag hamar újrَاهázasodott – 1627-re vagy 1628-ra tehetjük. Házasságára ld. *Mosonyi* 1996. 47. és 49. o.

⁸¹ 1614-ben, mint Vas vármegye jegyzője tevékenykedett. *Varga* 1958. 293. o. 1615-ben nyerte el a dunántúli kerületi főkapitányhelyettesi posztot. *Pálffy* 1995.

⁸² Bethlen Gábor a harminc éves háború idején vezetett hadjárataira ld. összefoglalóan: *Dominkovits* 2014/a. 31–38. o.

pártján és készüljenek a Bethlennel való háborúra. Vas vármegye erre reagálva szeptember 16-i közgyűlésén határozott egy vármegyei kontingens felállításáról, a katonák kapitányává Sennyey Gáspárt választották. Pozsony elfoglalását követően Bethlen november 11-re országgyűlést hirdetett a koronázóvárosba, amelyen Vas vármegyét telekesi Török János és Sennyey Gáspár képviselte.⁸³ Sopron városa 1619. november végén állt át az erdélyi fejedelem oldalára, a város Bethlen dunántúli hatalmának legfontosabb támaszpontjává vált. A katonai kudarcok miatt visszavonuló Bethlen december 23-án kinevezte Sennyeyt saját dunántúli kerületi főkapitányhelyettesévé (Sennyey már 1615 óta vicefőkapitány volt).⁸⁴ Bethlen utasította Sopront, hogy vicegenerálisának a belvárosban adjanak szállást, valamint 50 gyalogost is bocsájtsanak rendelkezésére. 1620. január 3-án a fejedelem „kérésére” újabb 500 puskást kellett a városnak felfogadnia és Sennyey botja alá adnia. A vicegenerális saját kontingense ekkor 50 lovast és 100 gyalogost számlált. Sennyey Gáspár igen aktívan vett részt a Habsburg párti főurak (elsősorban Esterházy Miklós) jószágainak hódoltatásában.⁸⁵ 1620 szeptemberében kísérletet tett a császáriak által visszafoglalt Kőszeg visszaszerzésére, sikertelenül.⁸⁶ Mindeközben 1620. október 7-én Bethlen Gábor meglátogatta Batthyány II. Ferencet rohongi várában, ahol sikeresen rábírta a tétovázó főurat az átállásra. Ezt követően Bethlen dunántúli kerületi főkapitánnyá is kinevezte Batthyányt, azonban ő mindvégig vonakodó szövetségese maradt a fejedelemnek.⁸⁷ A kinevezés által Sennyey Gáspár Batthyány II. Ferenc alárendeltségébe került. Ennek a jele, hogy Kőszeg elfoglalására már ő utasította Sennyeyt 1620 novemberében és Sennyey parancsoksága alá rendelte saját katonáit is. Nem tudni pontosan, hogy mi lett Sennyey sorsa Sopron városának 1621. május 22-én történt meghódolását követően.⁸⁸ Feltehetően ő is behódolt a császáriak előtt és birtokaira vonult vissza. A nikolsburgi békét követően tagja volt annak a bizottságnak, amely az uralkodó hűségére visszatért Dunántúlon járta a végvárat, hogy biztosítsa a zökkenőmentes átmenetet. Meglehetősen különös, hogy Bethlen melletti aktív szerepe ellenére felelősségre vonására nem került sor, sőt az 1622. évi soproni országgyűlés során kegyvesztett vagy

⁸³ Tóth 1992/b. 172. o. és Dominkovits 2005/c. 64. o.

⁸⁴ Kinevezésére ld: Nagy 1960 76. o. Dominkovits 2013/a 45. o. továbbá Pálffy 1997. 270. o.

⁸⁵ Dominkovits 2013/a 47. o.

⁸⁶ Sennyey mintegy 670 katonával vonult Kőszeg alá, de ekkor haderővel a város ostromára nem gondolhatott. Mivel Hagymássy Kristóf várkapitány nem nyitotta meg a város kapuit, ezért Sennyey felgyújtotta a külvárost, majd visszavonult Sopronba. Nagy 1960. 82. o.

⁸⁷ Batthyány II. Ferenc szerepére Bethlen Gábor hadjárataiban ld: Koltai 2012 71–75. o.

⁸⁸ Dominkovits 2013/a. 47–48. o.

tisztségeiktől megfosztott nemesek között sem szerepelt a neve.⁸⁹ Fia, szintén Gáspár Kisfaludy Magdolnát vette feleségül, és 3 lóval szolgáló házi uramként szegődött el Batthyány I. Ádám szervitorának.⁹⁰

⁸⁹ Nagy 1960. 103—104. o. Pálffy 2014. 40–49. o. Feltételezhető, hogy unokaöccse, Sennyey István (ekkor még boszniai püspök) is közbenjárhatott az érdekében.

⁹⁰ Szolgálatára ld. <https://archivum2004.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm>. Ifjabb Sennyey Gáspár halálára és temetésére ld. MNL OL P 1314 No. 42739–42740. Sennyey Gáspárné Kisfaludy Magdolna levelei Batthyány I. Ádámhoz.

VI/3. Pölöskei Eördögh Simon (1623/1625–1631)

A Sennyey Gáspárt követő pölöskei Eördögh Simonról és családjáról szintén igen kevés információ áll rendelkezésre. Eördögh Simon az egyetlen, akinek szinte egyáltalán nem maradtak fenn levelei a Batthyány család levéltárában.⁹¹ A pölöskei Eördöghök – a salamonfai Ráttky családhoz hasonlóan – a török hódítás következtében húzódtak fel Zala vármegyei birtokaikról a védettebb Vas és Sopron vármegyékbe.⁹²

Pölöskei Eördögh Simont elsősorban vármegyei hivatali tevékenysége alapján ismerjük. Zala vármegye alispáni tisztjét 1608 és 1623 között töltötte be. 1613-ban, amikor II. Mátyás (1608–1619) országgyűlést hívatott egybe, a vármegye Bakács Sándor keszthelyi kapitányt⁹³ és Eördöghöt jelölte ki, hogy követként részt vegyen az országgyűlésen. 1617 januárjában a vármegye őt küldte ki, hogy kivizsgálja a Ráttky Menyhért parancsoksága alatt történt katonai kihágásokat. Az év végén pedig ő kapta feladatul – Ráttky Menyhérttel közösen –, hogy a török megszállás alá került falvakat összeírja. Ugyanezen a vármegyei gyűlésen ismét országgyűlési követé választották. Eördögh megkísérelt megválni hivatalától, de a főispán és a vármegye kérésére megmaradt alispánnak. Az 1622. évi soproni országgyűlésen újfent ő vett részt követként, az országgyűlés cikkelyeit is ő mutatta be a

⁹¹ Fia, pölöskei Eördögh István Pölöske várkapitánya volt és rövid ideig a Kanizsával szemben vetett végek vicegenerálisi posztját (1640–1641) is betöltötte. *Damjanovicsné* 1994. passim illetve. *Pálffy* 1997. 280. o.

⁹² A Vas és Sopron vármegyében szerzett birtokokra vonatkozóan: Eördögh Simon 1622-ben 15 000 forintért vett birtokokat. Eördögh István a töröktől fenyegetett pölöskei birtokát 1655-ben átadta Nádasdy III. Ferencnek, cserébe megkapta tőle a Sopron vármegyei Pusztacsaladot és Rábakecölt, valamint egy kisebb, 100 akó bortermő szőlőt a szentmiklósi szőlőhegyen. 1656-ban Eördögh az említett birtokokat továbbcserélte Nádasdy Vas vármegyében található pusztapéterfai majorjára, valamint Esztergács és Ötvös falvakra és egy csepregi szőlőre. (*Pup* 2014. 10. és 16–17. o.) A csereügyletekből arra következtethetünk, hogy az Eördögh család tagjai is a Nádasdyak földesúri családjához tartozhattak. Ezt a feltételezést erősíti, hogy a dunántúli főkapitányi tisztet 1622 óta Nádasdy Pál töltötte be, így joga lehetett arra, hogy saját szervitorát, azaz jelen esetben Eördögh Simont nevezze ki helyettesévé. Később, Ráttky György is védelmébe veszi Batthyány I. Ádámmal szemben Eördögh Istvánt, ami szintén a fenti kapcsolatot feltételezi. MNL OL P 1314 No. 39404 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámmal, 1636. június 9., Salamonfa.

⁹³ Bakács Sándort 1606-ban nevezték ki keszthelyi kapitánynak, de az őrség egy része fegyveresen ellenállt, a várba sem akarták beengedni. A tisztet 1626. évi haláláig töltötte be. *Szántó* 1986. 273–278. o. és *Végh* 2007. 292. o.

vármegye gyűlésén. 1623 májusában Eördögh Simon lemondott az alispánságról.⁹⁴ A soron következő vármegyegyűléseken továbbra is részt vett, de már mint csak birtokos nemes jelent meg. 1627-ben megszerezte Vas vármegye alispáni hivatalát. Ebben a minőségében volt jelen Zala vármegye március 18-i gyűlésén.⁹⁵

Katonai tisztségeiben végzett tevékenységének felvázolásához nem rendelkezünk elegendő adattal. Pölöske várának kapitányságát is feltehetően pölöskei birtokának védelmében vállalta el 1612-ben. Eördögh Simon vélhetőleg 1634 február végén, de biztosan 1634. március 19. előtt hunyt el.⁹⁶

⁹⁴ Zala és Somogy vármegye gyűlése már 1623 májusában „Dunán inneni részek helyettes főkapitányának” titulálta, ami ellentmond a Pálffy Géza által közölt adatnak. *Turbuly* 1996. 41. o. vö. *Pálffy* 1997. 270. o.

⁹⁵ Alispáni tevékenységére ld. *Turbuly* 1996. 16., 24–26., 33., 37–43., 55. és 57. o.

⁹⁶ Vas vármegye rendjei halála miatt választották meg mankóbüki Horváth Bálintot alispánnak. *Dominkovits* 2006./a. 119. o.

VI/4. Salamonfai Ráttky György (1631–1637)

Salamonfai Ráttky Menyhért fia, György életéről sajnálatos módon szintén igen kevés információval rendelkezünk, így az ő életrajza is csak vázlatosan rajzolható meg. Valószínűleg legkésőbb az 1590-es évek elején született, ugyanis 1617-től már a Kanizsával szembeni végvidék központjának, Egerszeg végvár vicekapitányi tisztét töltötte be (a főkapitány megnevezés a Kanizsával szemben vetett végek vicegenerálisát, Ráttky Menyhértet illette).⁹⁷ Feltehetően édesapja révén került a tisztségbe, illetve a Nádasdy családdal is rajta keresztül építhetett ki kapcsolatot. Nem tudjuk, mikor kerülhetett Nádasdy Pál (1598–1633)⁹⁸ szervitorai közé, de igen hamar, az 1620-as évektől a dunántúli főúr egyik legfőbb bizalmasává vált, az ifjú Nádasdy birtokainak igazgatásában is számított a segítségére. Sárvári, illetve udvari kapitányi titulusa arra enged következtetni, hogy Ráttky György állhatott a magánföldesúri hadak élén is.⁹⁹ Ezen felül Nádasdy Pál, aki 1622 óta volt dunántúli kerületi főkapitány, Ráttkyt nevezte ki vicegenerálissá 1631-ben. A kinevezésről egy 1631. március 24-én kelt instrukcióban tájékoztatta az alá tartozó „vitézlő népet”. Az utasítás tömören, pontokba szedve foglalta össze a kerületi főkapitányhelyettesi jog-, és feladatköröket.¹⁰⁰ Sajnálatos módon a Nádasdy család udvarában betöltött szerepéről nincs elegendő adatunk, de remélhető, hogy a Nádasdy család megmaradt iratai között

⁹⁷ *Végh* 2010. 61. és 99. o.

⁹⁸ Nádasdy Pál 1605-től Sopron, 1610-től Vas vármegye örökös főispánja volt. 1622-ben nevezték ki dunántúli kerületi főkapitánynak, majd 1627-től ő viselte a Kanizsával szemben vetett végek főkapitányi tisztét is, egészen 1633-ban bekövetkezett haláláig. 1623-tól királyi tanácsos, 1625-ben grófi rangot szerzett. *Bessenyei* 2005. 63–69. o.

⁹⁹ *Dominkovits* 2010/a. 1115. o.

¹⁰⁰ A Kanizsával szembeni végvidéki főkapitány helyettes posztja ekkor betöltetlen. *Pálffy* 1997. 280. o.

Szükséges felhívni arra a figyelmet, hogy Ráttky Györgyöt közvetlenül Nádasdy Pál maga nevezte ki, és feladatait, jogkörét is ő jelölte meg. Ez az adat megerősíti azt a feltevést, hogy a kerületi főkapitányok saját szervitoraik közül választottak/választhattak helyettes maguknak, uralkodói megerősítésére nem volt szükségük. A későbbi példák (id. Káldy Ferenc és Keczer János) alapján a főkapitányok elsősorban magánföldesúri hadaik vezetőjét, főkapitányát választották ki a tisztségre. *Sebestyén* 1923. 166–167. o. illetve *Koltai* 2012. 269–271. Úgy tűnik, hogy ebbe a kinevezési gyakorlatba a bécsi udvar nem szólt bele, legalábbis erre enged következtetni, hogy a bécsi központi irányító szervek iratanyagaiban (a Kanizsával szemben vetett végek vicegenerálisaival szemben) nem található anyag. Domokos György szíves segítségét ezúton is köszönöm, aki felhívta erre a tényre a figyelmemet.

előbukkanhat még az életrajza összeállításához szükséges irat. Az első levelet, amely Ráttktyól fennmaradt a Batthyány család levéltárában, egy zálogosokat érintő ügyben írta. Történt ugyanis, hogy Batthyány tömlöcbe vetett több „bujdosót”. Nádasdy Pál erről értesülve egy Jánossy Miklós nevű szolgáját küldte Németújvárra, hogy a foglyokat kezességén kiváltsa rabságukból. Ráttky maga is erre kérte Batthyányt, sőt megemlítette, hogy mankóbüki Horváth Bálint, Batthyány hű szervitora¹⁰¹ is közbenjárt értük. Mivel a két főúr viszonya alapvetően kiegyensúlyozott volt, ezért Ráttky meglehetősen magabiztosan fogalmazta meg kérését Batthyány irányába.¹⁰²

Nádasdy Pál 1633. október 15-i halálát követően azonban az addig megbecsült familiáris nehéz helyzetbe került: elveszítette pártfogóját, annak fia, Nádasdy III. Ferenc¹⁰³ (1623–1671) pedig még csak 10 éves volt, így esélye sem volt a főkapitányi tisztségek elnyerésére, még ha Vas vármegye főispáni tisztségét meg is kapta az uralkodótól.¹⁰⁴ Ráttky szomorú kötelezettségei közé tartozott Nádasdy „*kedves és szerelmes atyjafia*”, Batthyány I. Ádám értesítése ura haláláról. Mint a földesúri familia legbefolyásosabb tagja, tevékeny részt vállalt Nádasdy temetésének megszervezésében is. Ez több ok miatt is szükséges volt: Nádasdy III. Ferenc említett kiskorúsága, s mint kiderült, Nádasdy Pál ravatalra helyezett holtteste pár nappal a halál beálltát követően „*megfakadott*”, ezért „*féltvén Asszonyunk és kis Urunkat is ő Nagyságukat ez mostani dögletes időben*”, kénytelen volt intézkedni a holttest minél hamarabbi eltemetéséről.¹⁰⁵

Ezt követően megfigyelhető, hogy Ráttky igyekezett jobb kapcsolatot kiépíteni Batthyány I. Ádámmal. A familiáris sejtését igazolta, hogy Batthyány 1633. november 15-én

¹⁰¹ Mankóbüki Horváth Bálint életrajza: *Dominkovits* 2006/a. 115–122. o. A körmenyi főkapitányi tisztség és a Batthyányak magánföldesúri haderejének főkapitányi tisztségének összefüggésére ld: *Koltai* 2012. 267–268. o.

¹⁰² MNL OL P 1314 No. 39393 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámmal, 1633. május 10., Sárvár.

¹⁰³ Nádasdy III. Ferenc apja, Pál halála után megörökölte Vas vármegye főispáni tisztségét. Miután Wesselényi Ferencsel szemben alulmaradt a nádorságért folyó küzdelemben, országbíróvá nevezték ki. A Wesselényi összeesküvésben játszott szerepéért 1671. április 30-án kivégezték. *Bessenyei* 2005. 69–101. o. Politikusi pályájával Toma Katalin doktori disszertációjában részletesen foglalkozott. *Toma* 2005. *passim*.

¹⁰⁴ Vas vármegye 1634. március 14-i gyűlésén a fiatalos főispánt Ráttky képviselte. *Tóth* 1992/b. 191. o.

¹⁰⁵ Ráttky levelének tanúsága szerint Nádasdy Pál 1633. október 15-én, délután egy és két óra között hunyt el, több napos szenvedést követően. MNL OL P 1314 No. 39394 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámmal, 1633. október 16., Sárvár. A temetés sürgetésére lásd: MNL OL P 1314 No. 39395 Ráttky György levele telekesi Török Jánoshoz, 1633. október 18., Sárvár. A sietség nem tekinthető véletlennek, ekkor ugyanis országos pesitsjárvány volt. Vö.: *Benda* 1982. 461. o. Ráttky jelen volt Nádasdy Pál hagyatékának összeírásakor is. *Reichardt* 2009. 49–60. o.

megkapta mind a Kanizsával szembeni végvidéki, mind a dunántúli kerületi főkapitányi tisztséget, így Ráttky közvetlen katonai felettesévé vált. Mivel Batthyány a fent említett katonai tisztségekbe történő beiktatására ekkor még nem került sor, a dunántúli kerületi főkapitányi kontingens (150 lovas és 100 gyalogos) Sárvárott maradt, Ráttky irányítása alatt.¹⁰⁶ Az a különös helyzet állt elő, hogy noha gyakorlatban Batthyány vált a Dunántúl határvédelmének fejevé, a kerületi főkapitányhelyettest nem állt módjában saját szervitorára lecserélni.¹⁰⁷ Ráttky dominusza halálát követően, 1633. november 4-én – közeledésének jeleként – igyekezett megnyerni Batthyány I. Ádámot egy közös hadivállalkozás, azaz portya megindítására:

„...Értvén mind az végbelieknek, s mind Nagyságodnak és jámbor szolgálóinak jó szándékkal való igyekezetüket, Isten segítségéből, s az idő engedelméből valami próbára, melynek szerencsés véghez vitelét engedje az Úr Isten. Akarván azért én is innét az mi részünkről valókkal, Nagyságoddal, avagy Nagyságod jámbor szolgálóival, egy értelemből, azt az fáradságot fölvenni. Nagyságodat, mint jóakaró kegyelmes Uramat kérem, ez dologban való serény igyekezetét és indulatjának módját, az én szolgálatomért, méltóztassék ezen bizonyos emberemtől értésemre adni, hogy Isten kegyelmességéből hazánk oltalmára való indulatunkban egy értelemmel vihessük istenes szándékunkat végre...”

A felajánlás mellett a döntés és a portya időzítésének jogát természetesen Batthyány I. Ádámra hagyta, de eléggé valószínű, hogy a tervezett portyából semmi sem lett.¹⁰⁸ Ezt támasztja alá Ráttky következő, az év november 11-én kelt – némiképp szemrehányó – levele: annak ellenére, hogy Batthyány maga jelezte, meg fogja látogatni dérföldi kastélyában Nádasdy Pál özvegyét, Révay Juditot,¹⁰⁹ ígéretének nem tett eleget, hiába várta az özvegy (teljes udvarával együtt), Batthyány sem vacsorára, sem másnap nem érkezett meg. Ráttky ezt személyes sérelemként élhette meg, ugyanis ő jelentette Révay Juditnak az ifjú főúr látogatási szándékát. Ebből a két levélből is megfigyelhető, hogy Batthyány I. Ádám nem törekedett

¹⁰⁶ Újváry 2013/a. 122–123. o. A katonaság elhelyezésére: Dominkovits 2010/a. 783. o. vö. Pálffy 2013/a. 55–56. o.

¹⁰⁷ Pálffy 2013/a. 53-55. o.

¹⁰⁸ MNL OL P 1314 No. 39396 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1633. november 4., Dérföld.

¹⁰⁹ Révay Judit 1620. augusztus 3-án házasodott össze Nádasdy Pállal. 1638-ban újraházasodott, Forgách Ádámhoz ment feleségül. 1643. november 21-én hunyt el. Bessenyei 2005. 63–69. o.

szorosabbra fűzni viszonyát a Nádasdy familiárisokkal, annak ellenére, hogy ekkor már biztosan tudott közelgő főkapitányi kinevezéseiről.¹¹⁰

A Batthyányhoz írt levelek következő kisebb egysége azon köztes állapotot mutatja, amikor ugyan már a nagyúr töltötte be a dunántúli kerületi főkapitány posztját, de helyettese nem saját familiárisa volt. Úgy tűnik, Batthyány ebből a helyzetből igyekezett személyes előnyt (is) kovácsolni. Ráttky Györgyöt, mint főkapitányhelyettesét arra kérte, hogy szerezze meg számára Nádasdy Pál gazdátlanul maradt agarait, hiszen azoknak Révay Judit úgyszemint veszi hasznukat. A vicegenerális igyekezett kedveskedni Batthyánynak, így – némi késlekedést követően – 1634. május 16-i levelével együtt az állatokat Batthyány udvarába küldette, az özvegy beleegyezésével.¹¹¹

Az 1633 és 1637 között keletkezett többi levél zömében a főkapitányhelyettesi tisztségből fakadó hivatalos ügyek intézésére vonatkozott, de megfigyelhető, hogy Ráttky kifejezetten törekedett az alá tartozó Nádasdy katonaság érdekképviselésére, védelmére.¹¹² Példaként említhető Tepes Pál sárvári hajdú esete, akit Batthyány I. Ádám egyik jobbágyának megtámadásával vádoltak, ezért Batthyány a hajdút megfogatta és németújvári várába vitette. Ráttky igyekezett tisztázni a történeteket, miszerint nem az elfogott hajdú, hanem útítársa követte el a „súlyos testi sértést”, aki azonban elmenekült. Kérte a főkapitányt, kezeségen engedje el Tepes Pált és ígéretet tett a vétkes előkerítésére is.¹¹³ Egy másik sárvári hajdú, Szabó András esetében pedig, akit 1635 májusában a törökök kiengedtek rabságából, hogy 200 forintot kitevő sarcát összekoldulhassa, Ráttky kérte Batthyányt egy kolduló levél, azaz

¹¹⁰ MNL OL P 1314 No. 39397 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1633. november 11., Dérföld.

¹¹¹ MNL OL P 1314 No. 39398 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1633. március 28., Sárvár, illetve MNL OL P 1314 No. 39399 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1633. május 16., Salamonfa. 1647 júliusában Batthyány a Nádasdy udvar zenészeit akarta kölcsön kérni, de azok két lakodalomra is hivatalosak voltak, így Ráttky nem volt biztos benne, hogy elő tudja keríteni őket. MNL OL P 1314 No. 39420 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1647. július 18., Peresznye. Nádasdy Ferenc udvarában egy együttesvezető, orgonista, két muzsikus (hangszer megjelölése nélkül), egy altista, egy fagotton játszó zenész, valamint két viola da gamba-játékos működött 1644 és 1645 között. Király Péter feltételezi, hogy a fent említettek felül a Nádasdy rezidencián trombitások is játszottak. A zenészek kölcsönzése bevett gyakorlatnak számított a korszakban. *Király* 2005. 437–439. o.

¹¹² A végvári katonák által elkövetett lopások, erőszakos bűncselekedet esetében a végvári hadiszékek, illetve feljebbviteli fórumként a főkapitányi hadiszékek voltak illetékesek. Jogosan merül fel a kérdés, hogy Batthyány milyen jogcímen akart eljárni egy másik főúr magánhaderejének tagjaival szemben. A hadiszékek ítélkezési gyakorlatára lásd: *Varga* 1977. passim, illetve *Pálffy* 1995. 108–147. o., újabban pedig *Pálffy* 2010b. 14–57. o.

¹¹³ MNL OL P 1314 No. 39400 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1634. július 23., Sárvár.

menlevél kiállítására.¹¹⁴ Batthyány szolgálóinak hatalmaskodásaival szemben is igyekezett erélyesen fellépni, akár a főúrral szemben is: 1636. január 2-án jelentette Batthyáynak, hogy a levelét kézbesítő Horváth Márton, Nádasdy Pál régi jámbor szolgáját és katonáját Batthyáynak Nagy Márton nevű embere társaival megtámadta. A gyilkosságot Fáncsi Pál, Batthyány mezei hadnagya¹¹⁵ akadályozta meg. Mivel Nagy Mártonnak már több hasonló ügye volt, Ráttky nyomatékosan kérte a főkapitányt saját szolgájának féken tartására.¹¹⁶ Amikor pölöskei Eördögh István pölöskei kapitánynak¹¹⁷ vitás ügye támadt a szomszédos várak kapitányaival 1636 júniusában, Ráttky saját hatáskörén túllépve igyekezett támogatni Eördöghöt, és fordult „*főgenerálisához és országunk kapitányához*”.¹¹⁸

Ráttky 1637. január 18-án örömteli hírről tudósíthatta a főkapitányt: megkérte telekesi Török János¹¹⁹ lányának, Török Annának a kezét. A menyegzőt Vasszécsenyben tervezték megtartani február 8-án, amelyre a vicegenerális levele útján meghívta Batthyányt feleségével és udvara népével együtt.¹²⁰

Batthyány I. Ádám és Ráttky György viszonyában a főúr a főkapitányi tisztségekben történő 1637. augusztus 16-i beiktatását követően állt be változás. Batthyány ugyanis új dunántúli kerületi főkapitányhelyettest nevezett ki felsőkáldi Káldy Ferenc személyében.¹²¹ Nem tudjuk, hogy Ráttky hogyan élhette meg katonai pozíciójának elvesztését, de sárvári kapitányként ezt követően ifjú ura, Nádasdy III. Ferenc képviselője vált elsődleges feladatává. Ettől függetlenül, a Nádasdy magánföldesúri hadak kapitányaként katonai szempontból Batthyány alárendeltségébe tartozott.

¹¹⁴ MNL OL P 1314 No. 39401 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1635. május 15., Sárvár.

¹¹⁵ Fáncsi Pálra ld. *Koltai* 2012. 266. o.

¹¹⁶ MNL OL P 1314 No. 39403 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1636. január 2., Szil.

¹¹⁷ Eördögh István 1636-ban már pölöskei kapitány, amely tiszttét még 1656-ban is viselte. Ezen felül rövid ideig, 1640–1641 között a Kanizsai ellen vetett végek főkapitányhelyettesi tiszttét is betöltötte. *Pup* 2014. 10. o. és *Végh* 159. o. Vö. *Müller* 1976. *passim*.

¹¹⁸ MNL OL P 1314 No. 39404 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1636. június 9., Salamonfa.

¹¹⁹ A telekesi Török család középbirtokos nemesi család volt Vas vármegyében. Török János 1629-ben kapott új címeradományt II. Ferdinánd királytól. A családra ld. röviden: *Csergheő* 1892. 33–35. o.

¹²⁰ MNL OL P 1314 No. 39405 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1637. január 18., Salamonfa. Sajnos a menyegzőt Ráttky kénytelen volt elhalasztani, mivel menyasszonya himlőbe esett. MNL OL P 1314 No. 39405 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1637. február 7., Vasszécseny. Pozsonyi József tévesen állapította meg, hogy Török Anna Ráttky György egyik fiának, Menyhértnek volt a felesége. *Pozsonyi* 185. o.

¹²¹ Káldy ekkor már Batthyány magánföldesúri hadainak főkapitánya volt. *Koltai* 2012. 269. o.

Batthyány I. Ádám lovasaival 1640 szeptember végén feltehetően egy kisebb portyát tervezett a török ellen. Mivel ennek híre eljutott Kanizsára is, egy esetleges török ellentámadás kivédése céljából a főkapitány jelentős erőket mozgósított. Káldy Ferenc vicegenerális arról tájékoztatta urát, hogy „*amíg Isten Nagyságodat megfordítja*”, Babolcsai Mihály¹²² alárendeltségében csapatokat küldött a Rába mellé, hogy „*erős strázsát tartsanak*”, valamint a csákányiakat is készenlétre utasította. A mozgósítás érintette a vármegye által kiállított lovasokat és gyalogosakat is. Batthyány szeptember 22-én arra kérte Nádasdy III. Ferencet, hogy saját katonáit is bocsájtja rendelkezésére, méghozzá titokban. Az ifjú főispán utasította is Ráttkyt szolgálai összegyűjtésére, de a sárvári kapitány a rövid időre hivatkozva nem tartotta lehetségesnek, hogy az éj leple alatt mindenkit össze tudjon szedni.¹²³

A tervezett igali portya előkészítése kapcsán Batthyány magához rendelte Ráttkyt, de az betegségére és peres ügyeire hivatkozva 1641. január 22-i levelében kimentette magát. Nádasdy III. Ferenc egy kb. 118–122 főt kitevő magánföldesúri kontingenssel támogatta az akciót, amit feltehetően Ráttky vezetett.¹²⁴

Egy alkalommal megesett, hogy Ráttky rászorult a főgenerális segítségére. Egy 1641-ben fogságba esett Kopasz Ferenc nevű, Kanizsán raboskodó katona a többi rab kezességén sarcot koldulni ment, de elszökött a Muraközbe, ahol elfogták és visszaküldték Kanizsára. A jobbágyok kötelezettsége volt, hogy faluról falura szállítsák, Ráttky balszerencséjére viszont Kopasz megszökött Ráttky sormási jobbágyaitól és visszament a Muraközbe. Emiatt a törökök rajtaütöttek a falun és a rabul ejtett lakosságot Kanizsára hurcolták. Egy gyermek és egy asszony kivételével mindenkit elengedtek, de a két rab fejében Kopasz Ferenc kiszolgáltatását követelték. Ráttky kérte, Batthyány írjon a Zrínyieknek és tudósítsa a végvárat is, hogy a szökött rabot kézre kerítve kiválthassa jobbágyait.¹²⁵

¹²² A familiárisok összeírása városi kapitányként említi, 1641–1643 között szolgált Batthyány I. Ádám udvarában. archivum2004.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm (Utolsó megtekintés: 2021. április 10.)

¹²³ A csapatok gyülekezésére vonatkozóan: MNL OL P 1314 No. 23242 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. szeptember 23., Szőkeföld és MNL OL P 1314 No. 23243 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. szeptember 24., Szőkeföld. Ráttky György véleménye: MNL OL P 1314 No. 39407 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. szeptember 22., Peresznye és a mellé csatolt levél MNL OL P 1314 No. 39408 Ráttky György levele Nádasdy III. Ferenchez, 1640. „ez éjjel”, Peresznye.

¹²⁴ MNL OL P 1314 No. 39409 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641. január 22., Peresznye. Az igali portya résztvevőire vonatkozóan lásd: *Fenyvesi* 1985. 199–218. o. és *Újváry* 2013/a. passim.

¹²⁵ MNL OL P 1314 No. 39410 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1642. április 9., Peresznye.

Az elkövetkező években Ráttky György elsősorban panaszokkal kereste meg Batthyány I. Ádámot. A Nádasdyak familiájához tartozó katonákon, szolgálkon esett sérelmek orvoslását Ráttky közvetlenül Batthyánytól várta. Az esetek igen érdekes képet rajzolnak az egyes főurak alá tartozó végvári katonák és egyéb katonáskodók egymás közti viszonyáról, a végvári élet mindennapos atrocitásairól, sőt kisebb bűnügyekről is.

1642. július 6-án Ráttky levelében arról írt a főkapitánynak, hogy egy katonáját, Varga Mihályt húsvét kedden Batthyány győrvári jobbágysai megverték és a lovát is elvették, amit a körmendi tiszttartónak adtak. Ráttky arra hivatkozott, hogy Varga Mihály Nádasdy katonája, ezért lovát Batthyány szolgálta vissza, és törvényt hirdessen a bűnösök megbüntetésére.¹²⁶ 1642 novemberében, értesülve arról, hogy Hidas András körmendi vicekapitány¹²⁷ megfogatta Nádasdy egy katonáját, fegyverét és lovát is elvette, az alábbi szavakkal oktatta ki Hidasit:

„...Kegyelmed honnét veszi, jóakaró Hidas Uram, ez hatalmat, hogy Uram ő Nagysága szolgáljára csak mindjárt reá küldjön, s megfogassa, avagy marhájában zsákmányt tétessen. Holott tudhatja kegyelmed, hogy Urunk ő Nagysága szolgálainak is mind Uruk s mind előtte járójuk vannak, ha kinek mi vétetnek, itt is az igazság szolgáltatik, mint másutt, s nem kellene csak így rájuk hatalmaskodni. Az mint az Urak ő Nagyságuk között való atyafiság és szeretet is azt tartja, hogy egymás szolgálait inkább oltalmazzák, hogy sem háborgassák, s ha azt nem kellene nézni, lóért ismét lovat találnánk, de az Urak ő Nagyságuk között való idegenségre Isten ne adja, hogy mi okot adjunk...”

Ráttky ígérte, hogy amennyiben a katona bármiben is bűnös, majd Sárváron megbüntetik, addig is Hidas szolgálta vissza javait.¹²⁸ A fent leírt okfejtés kapcsán szükséges megjegyezni, hogy fordított esetben Batthyány hatalmaskodó szolgálait Ráttky ugyanúgy lefogatta. Batthyány 1643 januárjában kénytelen volt Csonka Márton szolgáljának elengedését kérni Ráttkytól. Csonka, saját bevallása szerint, a kámi bíró lovait ment megkeresni, de a valóságban Kőszeget megkerülve társaival rajtaütött a lenti számtartó szolgálján és kifosztotta. A kavarodás közben Csonka lova elszökött, a kóbor állatot a zsidányi

¹²⁶ MNL OL P 1314 No. 39413 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámmal, 1642. július 6., Sárvár.

¹²⁷ Hidas András 1574-ben született, Körmenden katonáskodó családban. 1634-ben már betöltötte a körmendi vicekapitányi tisztséget, egészen haláláig, 1643-ig. *Tóth* 1983/a. 90–93. o. és *Koltai* 2012 267. és 296. o.

¹²⁸ MNL OL P 1314 No. 39413 Ráttky György levele Hidas Andrásnak, 1642. november 16., Peresznye.

bíró találta meg. Amikor Csonka megpróbálta visszaszerezni a lovat, az időközben odaérkező számtartó szolgálja felismerte, azaz lebuktatta. Az ijedt katona mindent bevallott és ígérte, hogy megtéríti a kárt amit okozott. Ehelyett bebörtönözték, de Ráttky Batthyány közbenjárására szabadon engedte, abban reménykedve, hogy a főkapitány példásan megbünteti az elkövetőt.¹²⁹

1645 novemberében Ráttky kénytelen volt újfent Batthyányhoz fordulni, hogy szolgáltatson igazságot egyik atyjafia, Pethő István ügyében, akinek egy Káldy Péter hadnagyságába tartozó katona, Szepes Mátyás ellopta egy lovat. Azután fordult a főkapitányhoz, hogy Nádasdy III. Ferenc elutasította, azzal az indokkal, hogy Batthyány szolgájáról van szó. Ráttky kérte, hogy Pethőt kártalanítsák, az elkövetőt pedig ne hagyja büntetés nélkül.¹³⁰

Az utolsó bemutatásra kerülő eset talán a legérdekesebb 1647-ből: Mihály deák, Nádasdy III. Ferenc hegykői ispánja panaszolta Ráttkynak, hogy Niczky Boldizsár¹³¹ és Fáncsi Pál¹³² katonái ellopták egy lovat, Niczky pedig megtagadta a sértett kártalanítását, Batthyány utasítására hivatkozva. Ezen felül Niczky és Fáncsi hadnagysága alá tartozó katonák később rajtaütöttek Mihály deák kemesmagasi házában, ahol intenzív italozásba kezdtek. Miután a sértett mostohaapja nem volt hajlandó poharat köszönteni, a katonák összevagdalták. Ezt követően az ittas katonák feltörték Mihály deák kamráját, és további öt akó¹³³ borát megitták. A sértett nem akarta törvényre vinni a dolgot, ezért kérte Ráttky, hogy Batthyány tegye jóvá a büntetést, Nádasdy jó néven venné tőle, ha intézkedne a dologban.¹³⁴

Ráttky György 1655. július 6-án hunyt el peresznyei házában. A temetésére augusztus 29-én került sor a csepregi templomban. A temetésre Batthyány I. Ádám és felesége is

¹²⁹ MNL OL P 1314 No. 39416 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643. január 26., Peresznye.

¹³⁰ MNL OL P 1314 No. 39418 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1645. november 8., Sárvár.

¹³¹ Niczky Boldizsár Batthyány I. Ádám főúri seregének egy 126 lovasból álló hadnagysága élén állt. Részt vett Batthyány I. Ádám temetési menetének megszervezésében is 1659-ben. Koltai 2012. 296. és 471. o.

¹³² Fáncsi Pál szintén mezei hadnagyként szolgált a földesúri haderőben. 1627-ben nagy valószínűség szerint átszegődött az Esterházyak szolgálatába, de később újfent a Batthyány család szervitorai között találjuk. *Koltai* 2012. 266., 296. o.

¹³³ Egy akó átlagosan 58 liternek felelt meg. Ez azt jelenti, hogy katonák mintegy 290 liter bort ittak meg, de leginkább folyattak el. *Bogdán* 1991. 29. o.

¹³⁴ MNL OL P 1314 No. 39419 Ráttky György levele Batthyány I. Ádámhoz, 1647. június 24., Sárvár.

hivatalos volt. Az özvegy, Török Anna kérésére Batthyány konyhaszerszámokat, szakácsokat, valamint fegyverdereket és sisakot is küldött a temetéshez.¹³⁵

Ráttky György életútjának vizsgálata alapján megállapítható, hogy végig kitartott azon főúri család mellett, amelynek hűségét fogadott, annak ellenére, hogy emiatt elveszítette legmagasabb pozícióját, a dunántúli kerületi főkapitányhelyettesi tisztséget. Esetében is nagyon jól kirajzolódik, hogy a földesúri família védőernyője alatt egyes nemesek képesek voltak igen magas katonai pozíciókat megszerezni, de a főurak közti vetélkedés során azt könnyen el is veszíthették.

¹³⁵ MNL OL P 1314 No. 39421–39423 Ráttky Györgyné, Török Anna levele Batthyány I. Ádámmal, 1655. augusztus 16., 19. és szeptember 4., Peresznye. A levelet idézi *Tóth* 1983/b 373–374. o. A temetésen való segítségnyújtástól függetlenül Ráttky György halálát követően az özvegytől Batthyány I. Ádám elvette a férje által használt házat. *Tóth* 1983/a. 341. o.

VII. Id. felsőkáldi Káldy Ferenc pályafutása

A kutatás legkiemeltebb és legérdekesebb személye id. felsőkáldi Ferenc, akit familiárisi szolgálata, vármegyei hivatalviselése, és katonai tisztségei kiemelnek a korszak sikeres pályát maguk mögött tudó középbirtokos nemesei sorából.

Id. felsőkáldi Káldy Ferenc 1584. szeptember 4-én született Sopronban, szervitori pályafutását Batthyány II. Ferenc udvarában kezdte. A főúr halálát követően özvegyével, Lobkowitz Poppel Évával¹³⁶ (1590 k.–1640) is jó kapcsolatot ápolt, számos alkalommal volt az özvegy segítségére. Batthyány I. Ádám szolgálatában a dunántúli főúr legbizalmasabb emberévé vált. 1634-ben ő került a Batthyány család magánföldesúri hadainak élére, 1637-től pedig dunántúli kerületi főkapitányhelyettesé nevezték ki. Batthyány szinte minden ügyében támaszkodhatott tapasztalt emberére.¹³⁷ A familiárisi szolgálaton felül — de attól nem függetlenül — Káldy Vas vármegye közéletében is meghatározó szerepet játszott: többször volt királyi adószedő, a vármegye alispánja, illetve a vármegye által delegált országgyűlési követ is. A befolyásos nemes 1648. május 29-én hunyt el soproni házában.

¹³⁶ Lobkowitz Poppel Éva életére, udvartartására és gyógyítói tevékenységére ld. legújabban *Kincses* 2019. 141–158. o. és összefoglalóan *Koltai* 2012. 65–70. o.

¹³⁷ Batthyány I. Ádám levéltárának rendezését, fiainak iskolai tanulmányait és az egyház számára adandó birtokadományait is Káldy Ferencsel beszélte meg. „*Arol valo memoriale hagi miröl diskurialiak Kaldi Ferenczel, esz derekasan Joszagim allapatiarol valo dolgok*”, 1648. február 9. MNL OL P 1322 Instr. No. 236. Idézi *Koltai* 2002. 55. és 65. o.

VIII/1. A felsőkáldi Káldy család története – áttekintés

A Káldyak eredete már az Árpád-korra visszavezethető, Vas megye egyik törzsökös ősi családjának számítottak. A felsőkáldi predikátummal megkülönböztetett főág 1266-ig, a Káld község felső részén birtokos Marcellig vezethető vissza bizonyossággal.¹³⁸

A család életében és felemelkedésében változás a XVI. században következett be. Káldy (Zeel) Miklós 1530 körül vette feleségül szempecseszentmártoni Ladiszlavith Borbálát, így került rokonságba Borbála testvérének, Katalinnak férjével, mikebudai Soós Ferencsel. Mikebudai Soós Ferenc ekkoriban a felsőlendvai várnagyságot viselte, és nagy birtokszerző hírében állt. Miután Soós Ferencnek és Ladiszlavith Katalinnak gyermeke nem született, a királytól nyert birtokaik adománylevelébe a Káldy sógorságot is belefoglaltatták.

Ladiszlavith Katalin férje halála után 1565. évi végrendeletében Káldy Miklós négy fiára hagyta minden vagyonát. A legidősebb, Demeter királyi törvényszéki ülnök¹³⁹ volt, a második, Ambrus viszont korán elhalálozott. Neve a Rudolf király (1576–1608) által adományozott címerbővítés szövegében már nem szerepel. Jánosról szintén nem rendelkezünk adatokkal. Fiától, Imrétől Káldy Péter váltja ki a családi vagyon ráeső részét.¹⁴⁰

A legtöbbre a feljebb említett Káldy Péter, Káldy Ferenc apja vitte, aki 1580 környékén vette nőül Bejczy Dorottyát, Bejczy Gergely vasi alispán és királyi tábla ülnökének lányát. A szerencse ismét a Káldyaknak kedvezett; apja minden vagyonát Bejczy Dorottya örökölte, ezen felül második férje, Chemetey István vasi alispán halála után az ő vagyona is Dorottya asszonyra, majd első házasságából származó gyermekeire, de a gyakorlatban id. Káldy Ferencre szállt.¹⁴¹

A Sopronban 1586. szeptember 4-én született Ferenc elsőszülött fiúként kiterjedt birtokokat és társadalmi pozíciót örökölt, amit nagyban kamatoztathatott. Feleséget a megyében birtokos és a Batthyány famíliához tartozó Kisfaludy családból választott magának,

¹³⁸ A Káldy családról összefoglalóan írt *Szluha* 1994. 24–34. o., illetve *Szluha* 1998. 65. o. és *Balogh* 1901 79–80. o.

¹³⁹ A nagybáty, Káldy Demeter ügyvédi pályafutása nagyban befolyásolhatta id. Káldy Ferencet. Nem tartható véletlennek, hogy Ferenc maga is jogi tanulmányokat végzett. Sajnos életére vonatkozóan csak elszórt adatokkal rendelkezünk. *Kovács* 1978. 249. o., *Koppány* 2014/a. 230–232. o.

¹⁴⁰ *Szluha* 1994. 28. old. illetve *Dominkovits* 2003. 184–185. old.

¹⁴¹ *Dominkovits* 2003. 185. o. illetve *Szluha* 1994. 29. o.

Kisfaludy Annát,¹⁴² akit 1612-ben vett feleségül. Lánytestvére, Káldy Zsuzsanna is előkelő házasságot köthetett, ő ugyanis a bárói rangot elnyert Cziráky Mózes királyi személynökkkel¹⁴³ házasodott össze.¹⁴⁴ A kiterjedt vagyon Káldy kezében összpontosult, egyetlen ismert testvére, Mihály egyházi pályára lépett, ugyanis a család megmaradt a római katolikus hiten.¹⁴⁵

Mihály szintén Sopronban született, testvérével szemben itt is telepedett le. Nem tudni mikor, de a pozsonyi kanonokok közé került, mellette pedig pápóci¹⁴⁶ perjel is volt. Azonban Sopron lakosságának többsége ekkor elsősorban a lutheránus vallás követőjének számított, így viszonylag nehezen érvényesülhetett. Nagybátyjának, Káldy Demeternek köszönhetően jutott 1621-ben oltárjavadalomhoz, majd a város őt választotta plébánosnak 1623. december 15-én. A birtokába került plébánosi jövedelmeket nem maga kezelte, inkább Sopron városának adta ki bérletbe.¹⁴⁷ A katolicizmus elkötelezett híve volt, így került közeli viszonyba Draskovich György győri püspökkel (1599–1650)¹⁴⁸ is. A püspök a jezsuiták soproni megtelepedéséért küzdve ismerkedett meg Káldy Mihállyal, akinek már 1636-ban felajánlotta a győri kanonokságot, azonban ő ezt ekkor még elutasította. 1638 tavaszán nagypréposti címmel a győri székeskáptalan élére került,¹⁴⁹ és az év április 11-én iktatták be nagypréposti székébe is. III. Ferdinánd (1637–1657) ezek mellett neki adományozta 1640. július 4-én a zirci apátság szerény jövedelmeit is. Pályájának felfelé ívelése alapvetően Draskovich György győri püspöknek köszönhető, ami azért is különösen érdekes, mert Draskovich komoly perlekedésbe keveredett Káldy Mihály testvérével, Káldy Ferencsel több Szombathely és környékét illető birtokügyben.¹⁵⁰ Ennek ellenére Káldy Mihály saját családjával igen jó kapcsolatot tartott fent. Halála is egy családi ünnepség ideje alatt

¹⁴² A kisfaludi Kisfaludy családra összefoglalóan ld. *Kisfaludy* 2004. *passim*.

¹⁴³ Cziráky Mózes (1566–1627) 1599-ben Sopron vármegyei szolgabíró, sikereit ügyvédi pályafutásának, jogban való jártasságának köszönhette. 1625-ben nevezték ki királyi személynökknek. *Székelly* 1997. 7–9. o.

¹⁴⁴ *Dominkovits* 2009/a. 66. o.

¹⁴⁵ *Szluha* 1994. 29. o.

¹⁴⁶ Pápóc község Vas megyében, a Celldömölki járásban. A pápóci prépostságra ld. *Bedy* 1939. *passim*.

¹⁴⁷ Káldy a várossal 13 szőlő, 25 hold szántó, valamint 10 db rét bérletéért 100 forintban és 20 akó borban állapotott meg. *Szabady* 1938. 30. o.

¹⁴⁸ Draskovich György 1628–1630 között címzetes pécsi, majd 1630–1635 között váci püspök volt. A győri püspökség élére 1635-ben került. Életpályájára ld. *Szabady* 1936. *passim*.

¹⁴⁹ *Dominkovits* 2005/d. (Utolsó megtekintés időpontja: 2020.február 20.)

¹⁵⁰ *Dominkovits* 2009/a. 45–47. o.

következett be; Káldy Ferenc fiának, Káldy Péternek Pápa várában megtartott esküvőjét követően érte a halál 1641. február 16-án.¹⁵¹

A család legsikeresebb tagja minden kétséget kizárólag id. Káldy Ferenc volt, róla azonban a dolgozat egyéb fejezetei szólnak. Szükséges viszont megemlékezni fiairól, ugyanis mindhárom felnőttkort megért fiúgyermek jelentős karriert futott be mind Batthyánszervitorokként, mind pedig vármegyei tisztviselőkként. Ennek ellenére apjuk hagyatékát nem kezelték megfelelően, a sokszoros birtokosztás, ill. családjaik kihalása következtében ugyan az ő generációjuk még képes volt az apjuk által elért pozíciók fenntartására, de a család utánuk gyors hanyatlásnak indult.¹⁵²

Id. Káldy Ferenc gyermekei a grazi jezsuita gimnáziumban végezték tanulmányaikat. Káldy Péter, Ferenc legidősebb gyermeke itt ismerkedett meg Zrínyi Miklós¹⁵³ (1620–1664) és Péter¹⁵⁴ (1621–1671) grófokkal. Fiatalkoráról viszonylag kevés információ áll rendelkezésre, de feltehetően ifjúként a Zrínyiek csáktornyai udvarában szolgálhatott.¹⁵⁵ Péter 1641. február 10-én házasodott össze Szecezer György lányával, Évával, Ráttky Miklós¹⁵⁶

¹⁵¹ Szabady 1938. 30-32. o. Káldy 1641. február 16-án értesítette Batthyányt, hogy szolgálatára elindult, de egy lovas utolérte a hírel, hogy testvére a halálán van. Ezért visszafordult, és pár nap türelmet kért dominuszától. MNL OL P 1314 No. 23266 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1641. február 16., Pápa. Káldy Mihály már korábban is betegeskedett: „*Én most este hat órákor érkezem ide házamhoz. Elég szomorú hírt találék, mert Győrről irnak, hogy öcsém Káldy Mihály uram igen nehéz beteg. Mindjárt mentest mentem volna reggel látni, de Nagyságod parancsolati lévén előttem, halasztanom kölle. Még az éjjel fiamat, Káldy Pétert küldöm látni, hogy tudósítson bizonyosan állapotára felől.*” MNL OL P 1314 No. 23215 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1640. február 2., Szőkeföldre.

¹⁵² Dominkovits 2003. 206. o.

¹⁵³ A hadvezér és költő Zrínyi Miklós pályafutásáról számtalan feldolgozás született. A Zrínyi Kiadó gondozásában legújabbban egy magyar-angol nyelvű reprezentatív kötet is megjelent: Hausner 2016. *passim*.

¹⁵⁴ Zrínyi Péter pályafutására ld. legújabbban: Végh 2020/a. 805–826. o.

¹⁵⁵ A Zrínyi udvarban töltött idejére apja néhány levele utal csak, azok is szükséztavúan: MNL OL P 1314 No. 23104. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1637. október 4., Egerszeg; Káldy Péter betegségéről Csáktornyan, amiért fiát hazahozatta és Batthyánytól kérte Purgolt orvos elküldését. MNL OL P 1314 No. 23123. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1638. június 5., Szombathely.

¹⁵⁶ Ráttky Miklós feltehetően salamonfai Ráttky György fiatalabb testvére volt, aki 1600 után születetett. Batthyány I. Ádám udvari urai között szolgált 6 lóval. 1637-ben vagy 1638-ban halhatott meg. Pozsonyi 2002. 185. o., illetve Batthyány Ádám földesúri familiája adatbázis: <https://archivum2004.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm> (Utolsó megtekintés időpontja: 2021. április 10.)

özvegyével Pápán, Esterházy István (1616–1641) engedélyével.¹⁵⁷ 1644-től Batthyány Ádám szolgálatában állt az ország lovasainak és gyalogjainak hadnagyaként. Azonban Batthyány Ádámmal a kapcsolata 1657-re megromlott, ezért ez év szeptemberében megvált a szolgálattól. Péter 1647–1652 között Veszprém, majd 1656-tól feltehetően 1664-ig Vas vármegye alispáni hivatalát töltötte be. Ezeken felül 1665–1668 között a pápai vár királyi alkapitánya is volt. 1686-ban hunyt el Külsővaton.¹⁵⁸

Ifj. Ferenc 1644. június 1-től állt Batthyány Ádám szolgálatába négy lóval, majd ura egyik mezei hadnagyságának élére került. 1655-ben feleségül vette Ferenci Annát, Illési Miklós, ill. Joó Miklós özvegyét. Első felesége 1658-ban távozott az élők sorából, ezek után 1666-ban Tuzlán Ferenc volt feleségét, Mészáros Máriát vette nőül. Ifj. Ferenc utóbb elérte apja legmagasabb katonai tisztségét, a dunántúli kerületi vicefőkapitányságot, azonban ezzel egy időben nem töltötte be a Batthyány sereg főkapitányi tisztségét. Ezért feltételezhető, hogy nem örvendett olyan megbecsülésnek, mint annak előtte édesapja, aki mind a két tisztséget birtokolta. 1692-ben hunyt el, a ferencesek szombathelyi templomában temették el.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Káldy Ferenc fia esküvőjére meghívta Batthyány I. Ádámot és családját is: „*Mivel Istennek rendeléséből, atyámfiainak is tetszéséből az én kedves fiam az nemzetes és vitézlő Káldy Péter jegyzette magának házastársul az néhai nemzetes és vitézlő Rátki Miklós Uram özvegyét Szecher Éva asszonyt, az néhai nemes és vitézlő Szecher György uram leányát, az nemzetes Chabi Judit asszonytól valót. Kiknek tisztességes menyeközvételének szolgáltatása napját végeztük egyenlő akarattól az jövendő februári havának tizedik napján Pápán, az pápai várban, gróf Esterházy István uram ő Nagysága engedelméből lenni.*” MNL OL P 1314 No. 23257 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmal, 1641. január 23., Szőkeföldre. Káldy Péter és a Szecher lány házasságkötésébe a lány családja igen gyorsan beleegyezett, ugyanis Káldy csak 1640. decemberében tervezte, hogy kikéri Szecher Évát fia számára: „*...Azon vagyok, ha mit az orvosság használna és könnyebédném, szombaton avagy vasárnap delliest ha Pápára indulhatnék. Egy bizonyos napot kellene Szecherné asszonyommal végeznem, ha adná meg fiainak leányát, mivel rövid az farsang...*” MNL OL P 1314 No. 23254. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmal, 1640. december 27., Szőkeföldre.

¹⁵⁸ Káldy Ferenc már 1640 márciusában kérte, hogy Batthyány fogadja Péter fiát szolgálatába, az elhunyt Rátty Miklós helyére: „*...Akartam ez előtt Nagyságodnak írnom, mivel sok betegségi után reményleném fiainak, Káldy Péternek ezután állandósabb egészségét, hogy Nagyságod szolgálatára adnám, ha Nagyságod venné szolgálatát, és az szegény Rátki Miklós helyét Nagyságod neki adná. Ifjú legény, úgy tetszik, még most minden szolgálatra reá veheti magát, hadd tanuljon ő is. Én immár napról napra erőtlenebb lévén, szolgáljon ő, ha mi fogatkozás magamban leszen, tanuljon az Nagyságod dolgaihoz. Én sem röstellem, az mit tudok, mindenkiben hozzá oktatni, hogy az Nagyságod kedve szerint szolgálhasson...*” MNL OL P 1314 No. 23221. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmal, 1640. március 16., Szőkeföldre. Káldy Péter részletes pályafutására ld. Dominkovits 2003. 183-206. old. vö. Koltai 2012. 272-273. old.

¹⁵⁹ Koltai 2012. 273-274. old

A harmadik fiúról, Istvánról igen szerény adatokkal rendelkezünk. Csupán egy 1657. április 22-én készült összeírás árulja el, hogy a Batthyányaknál házi uramként szolgált, méghozzá 3 lóval, és a Répce és Sorok mellékén lakott.¹⁶⁰

Ezen kívül id. Ferencnek levelezéséből még egy fiúgyermekről értesülhetünk, Zsigmond nevűről, ő azonban valószínűleg még igen fiatalon elhunyt, Bécsben. Káldy Ferenc éppen Balfon tartózkodott 1638 májusában, amikor azt a hírt kapta, hogy fia megbetegedett. Azonnal útnak indult, de már csak „*tetemét találta holtig való keserűségére*”. Zsigmond holttestét ezután Sopronba szállította, de a nagy meleg miatt tovább már nem vihette, így a barátok kápolnájába helyezte el. A temetésre igen sokat kellett várakozni (továbbra is a nagy meleg miatt), Káldy azt írta Batthyány Ádámnak 1638. szeptember 15-én, hogy illetlenség volna elmennie Esterházy István esküvőjére (pedig Esterházy Miklós nádor személyesen invitálta), mert fia Sopronban „*föld kívül vagy*”, így megszólnák érte, ha az esküvőn részt venne. Reméli, három hét leforgása alatt tisztességgel el tudja temetni.¹⁶¹

Fiain kívül tudomásunk van lányáról is, azonban sem nevét, sem születésének idejét nem tudjuk. Feltehetően korán elhunyt.¹⁶²

Káldy több esetben igyekezett támogatni a szélesebb rokonságot is, így például 1618 márciusában arra kérte Batthyány Ferencet, hogy vegye szolgálatába öccsét (feltehetően unokaöccsét). Ezen felül 1633. december 28-án ajánlotta urának, Batthyány Ádámnak figyelmébe elhunyt nagybátyjának, Ambrusnak fiát, Miklóst, akit levélvivőként fel is küldött

¹⁶⁰ Istvánt 1643-ban még egy házi tanító oktatta Sopronban. A praeceptor februárban váratlanul elhunyt, ezért Káldy Ferencnek fiáért kellett mennie Sopronba, hogy ne maradjon egyedül. MNL OL P 1314 No 23315, Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámnak, 1643. február 20., Szőkeföld. Szolgálatára ld. <http://archivum.piar.hu/batthyany/familia-keret.htm> (Utolsó megtekintés időpontja: 2020. február 20.).

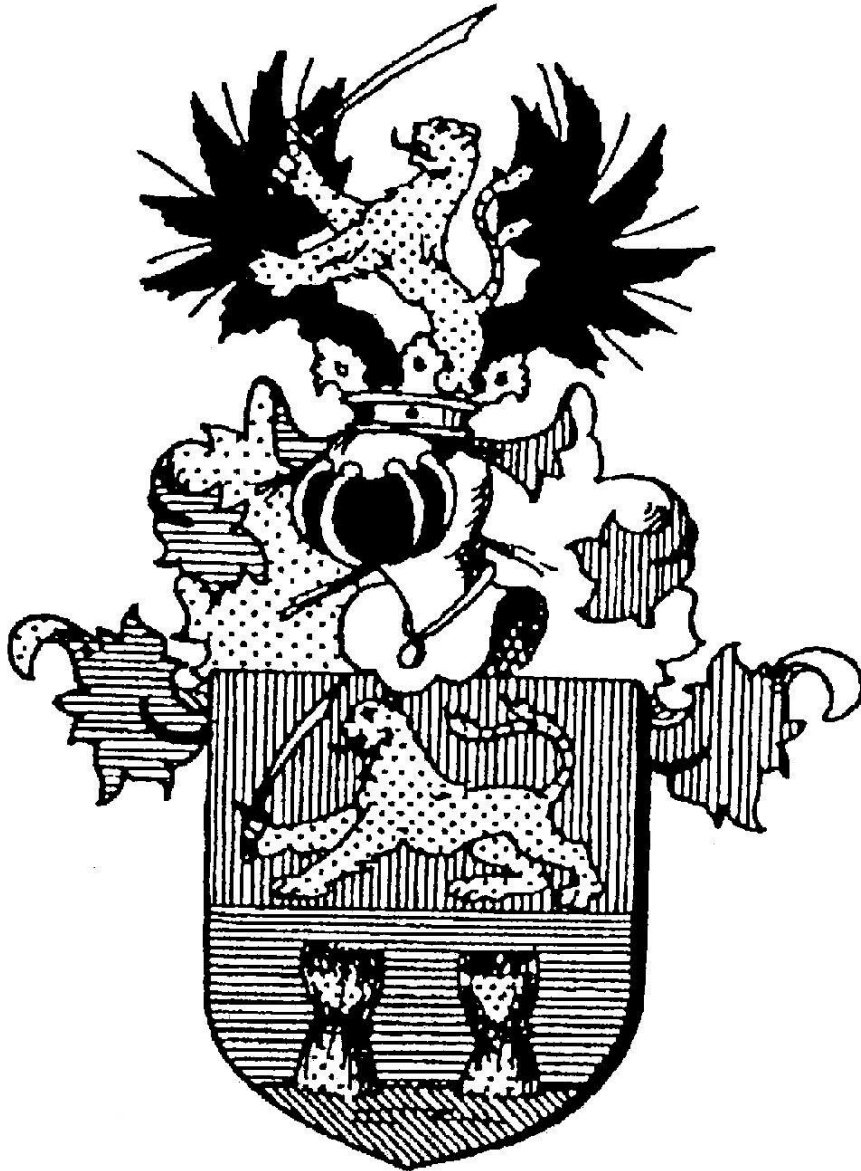
¹⁶¹ MNL OL P 1314 No. 23121. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámnak, 1638. április 17, Sopron. és MNL OL P 1314 No. 23149. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámnak, 1638. szeptember 15., Szombathely.

¹⁶² „...oly nehezen volt a leányom, hogy az egész éjjel mind környüle kellett lennem az anyjával együtt. Ma sem tudom, mennyiszor ugrottam föl az [levél] írása felől... bocsássa ide a doktort, hétfőn korán visszabocsátom. Ugy gondolnám, hogy még Isten által rendelhetne orvosságot neki, noha sem eszik, sem iszik, az óta az narancsban adták neki, azt mégis bevette, mert szája, torka merő seb az nagy forróságtól. Nagyságodnak meg szolgálom...” MNL OL P 1314 No. 23042. Káldy Ferenc levele Batthyányné Lobkowitz Poppel Évának, 1632. június 26., Szombathely.

hozzá. Ezen Káldy Miklós 1634-től mint Batthyány Ádám étkefogója szolgált egészen 1657-ig.¹⁶³

A fentiek alapján is látható, hogy id. Káldy Ferenc már fiatalon jó eséllyel indult neki az életnek, köszönhetően ősei ügyes birtokszerzésének, ill. szerencsés házasságainak. Gondot fordított gyermekei megfelelő taníttatására és előmenetelére is, de rokonairól sem feledkezett meg. A felsőkáldi Káldy család további tagjainak élete, ill. egymás közti kapcsolatai (különös tekintettel az alsókáldi és felsőkáldi ág tagjainak szétválasztása és a família korszerű családfájának összeállítása) a XVI–XVII. században azonban újabb kutatás tárgyát képezi.

¹⁶³ MNL OL P 1314 No. 23021 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1618. március 17. Szombathely; és MNL OL P 1314 No. 23053 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1633. december 28., Szombathely. *Benda* 2014 43. o. valamint: <http://archivum.piar.hu/batthyany/familia-keret.htm>.

A Felsőkálai Káldy család osztott címere, amelyet Rudolf király adományozott számukra
1581. április 14-én¹⁶⁴

¹⁶⁴ A bővített címer képét közli: *Szluha* 1994. 29. o.

VII/2. Káldy Ferenc fiatalkora és korai karrierépítése

Az 1584. szeptember 4-én született Káldy Ferenc gyermekkoráról, nem meglepő módon, nem rendelkezünk adatokkal. Neveltetésére és taníttatására viszont családja rendkívül odafigyelhetett, ugyanis nemcsak, hogy írni-olvasni megtanult, hanem latinul is tudott, valamint meglehetősen jártas volt a korabeli magyar jogban is. Arról, hogy hol végezte tanulmányait, csak feltételezésekkel élhetünk. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár Antiquissima-gyűjteményében több olyan kötet maradt fent, amelyeknek tulajdonosaként Káldy Ferenc volt bejegyezve. Az egyik kötetben az alábbi bejegyzés olvasható: „Ex libris Francisci Kaldy et amicor(um) eius nonnunquam A.D. 1598”. A kötet feltehetően az akkor 14 éves Káldy Ferencé lehetett, aki ezek szerint a turóci, később Vágsellyére költöző jezsuita kollégiumban tanulhatott, legkorábban 1603-ban fejezhetette be tanulmányait. Neve szerepel az 1602-ben alapított vágsellyei Mária-kongregáció tagjai között is. Vágsellyén megismerhette az ekkor itt szolgáló ifjú Pázmány Pétert (1570–1637) is.¹⁶⁵

Első közéleti szereplésére feltehetően 1612-ben került sor, amikor az év januárjában Vas vármegye több más képviselőjével együtt követként megjelent II. Mátyás király előtt. 1619-ben részt vett II. Ferdinánd pozsonyi koronázásán, az azt követő koronázási lakomán 1618. július 1-jén pedig étekgóként tevékenykedett. A szakirodalomban Káldyt több helyen aransarkantyús lovagként említik, azonban avatására feltehetően csak III. Ferdinánd 1626. december 8-i koronázáskor kerülhetett sor.¹⁶⁶

Mielőtt ténylegesen elkötelezte volna magát a Batthyány család földesúri famíliája mellett, a törökellenes határvédelmi rendszerben (is) vállalt katonai szolgálatot: a győri végvidék fővárában, Győrben egy 50 fős huszárcsapat lovaskapitánya volt. Bethlen Gábor

¹⁶⁵ Ez megmagyarázná a szervitori szolgálata során mutatott képzettségét. A feltételezést az is alátámasztja, hogy Káldy élete végéig hithű katolikus volt. A kérdéses kötetre bővebben ld.: *Farkas* 1997. 400. o. és *Farkas* 2001. 29., 159–160., 162–164. és 166. o. Pázmány Péter Váradon született, Rómában szentelték pappá. 1616-ban vált esztergomi érsekké, 1629-ben elnyerte a bíborosi kalapot is. Nevéhez fűződik a nagyszombati egyetem megalapítása. Életére ld. összefoglalóan *Bitskey* 1986. Érseki kinevezésére részletesen ld. *Tusor* 2014. *passim*.

¹⁶⁶ Dominkovits nem tartja bizonyíthatónak, hogy valóban id. felsőkáldi Káldy Ferencet küldték követségbe az uralkodóhoz. *Dominkovits* 2003. 186. o. A koronázási lakomán betöltött szerepére ld. *Pálffy* 2004. 1044. és 1075. o. Aransarkantyús lovagi címére utal *Tóth* 1989. 3. o. és *Szluha* 1994. 29. o. Kisfaludi Kassics Ignác művében az 1626. évi koronázás alkalmával aransarkantyús lovaggá ütött nemesek között említ egy Káldy Gábort. Feltehetően téves megállapítás lehet és a személy Káldy Ferencel azonos. *Kassics* 1840. 305. o.

fejedelem (1613–1629) hadjáratait követően a hozzá átpártolt Hatosi Bálint helyett 1622 októberében őt nevezték ki a győri főkapitány, Hans Breuner közbenjárására a pápai vár vicekapitányának.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Nem tudni, meddig tartotta meg a vicekapitányi tiszteletet. Valószínű, hogy már 1634 augusztusában vagy szeptemberében lemondott, hiszen, mint említettük, mankóbüki Horváth Bálint halálát követően ő lett Batthyány Ádám magánföldesúri katonaságnak főkapitánya. Legkésőbb 1637-ben válhatott meg a pozíciótól, amikor Batthyány I. Ádám kinevezte dunántúli kerületi főkapitányhelyettesévé. Győri szolgálatára és kinevezésére ld. *Pálffy* 2005. 73–74. o. és *Pálffy* 2014. 42–46. o. továbbá *Dominkovits* 2003. 185. o.

VII/3. Vas vármegye tisztviselői között

Káldy Ferenc nem csupán végvári tisztként és Batthyány familiárisaként tevékenykedett, hanem a Vas vármegyei birtokos nemesség tagjaként a vármegyei közéletben is jelentős szerepet játszott.¹⁶⁸

A XVII. századi vármegye funkcióját tekintve a helyi rendiség érdekeit hivatott képviselni, de ennek némiképp ellentmondva a központi hatalom lokális végrehajtó szerveként is működött. Mindezt úgy, hogy a különböző tisztségeket a térségben érdekelt főúri családok általában saját szervitoraiknak igyekeztek megszerezni, ezáltal biztosítva befolyásukat a vármegye irányításában. Vas vármegye főispánjai a korszakban a Nádasdy család tagjaiból kerültek ki, ők viszont alapvetően együttműködésre törekedtek a megye legnagyobb súlyú birtokosaival, a Batthyányakkal.¹⁶⁹

Káldy ebben a kényes egyensúlyi helyzetben többször vállalta magára a királyi adószedő (*dicator*) megterhelő munkáját, illetve az alispáni tisztséget is.¹⁷⁰ Tekintélyére jellemző, hogy a vármegye gyakran küldte követségbe a nádorhoz, s nem egyszer vett részt vármegyei követként az országgyűléseken is. Dominuszait mindig tudósította a vármegyei gyűlések időpontjáról és helyszínéről, folyamatosan „credencialis”-t, azaz követi megbízást kért uraitól, hogy érdekeiket megfelelően képviselhesse.¹⁷¹ Leveleiből kitűnik, hogy egyszerre próbált megfelelni a központi hatalom elvárásainak és igyekezett kedvezni dominuszainak is, ami gyakran igen kellemetlen helyzetet teremtett számára.

¹⁶⁸Többek között a törvényhatóság árszabásainak kidolgozására létrejött tanácsnak is a tagja volt. *Tóth* 1992/b. 182. old.

¹⁶⁹*Dominkovits* 2010/a. 424–425. o., Sopron vármegye működésére ld. *Dominkovits* 2005/b. 855–888. o. A nem hódolt vármegyék működéséről eddig részletes feldolgozás nem született, a kutatás elsősorban a vármegyék hódoltsági érdekérvényesítésére koncentrált: *Szakály* 1981., *Szakály* 1997. és *Illik* 2012.

¹⁷⁰*Dominkovits* 2003. 186-187. old.

¹⁷¹ Amikor Batthyány 1636 decemberében Regensburgban tartózkodott, elfelejtett megbízólevelet íratni Káldy számára. MNL OL P 1314 No 23095 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1636. december 25., Szombathely. Az összes credencialis kérést tartalmazó levél listászerű felsorolásától eltekintünk.

VII/3/a. Királyi adószedő Vas vármegyében

Káldy Ferencet 1613-ban Söptey György vármegyei adószedő mellé választotta meg a vármegye segítőnek, hogy segítse a rendkívüli hadiadó beszedését.¹⁷² Az ifjú nemes feltehetően ekkor kezdte meg vármegyei pályafutását. 1615 tavaszán ő írta össze a Batthyány uradalmak portaszámait, valamint vette át a megállapított adót Batthyány II. Ferentől.¹⁷³

Káldy első *dicator*-i kinevezéséről az 1618. november 26-i közgyűlésen tájékoztatták a vármegyét, valamint egy esküdtet is kirendeltek mellé.¹⁷⁴ A feladat nem volt hálás, Vas vármegye folyamatos hátralékban volt, ami 1630-ra elérte az 1721 forintot. A feladat nem csupán az adó beszedése volt, ekkor készítették el a szolgabírák a porták összeírását is.¹⁷⁵ A munka a nagy hó miatt lassan haladt, Káldy ezért is írt 1619. január 6-án a közgyűlést szervező Vas vármegyei rendeknek, hogy mivel Hertelendy szolgabíró¹⁷⁶ járásával még nem végeztek, lehetetlen, hogy elengedje őt maga mellől. Káldy tisztában volt azzal, hogy emiatt nem tudják a vármegyegyűlést megtartani, de a Magyar Kamara sürgetésére hivatkozva kérte türelmüket: „...kegyelmetek előtt legyen méltó mentségem, mivel ő Felsége és az Ország dolgában fáradok...”¹⁷⁷

Az adóösszeírás miatt sikerült Batthyány Ferencet is magára haragítania. Március 24-i levelében igen mentegetőzött ura előtt, hogy rá eddig semmi panasz nem volt (nem úgy, mint állítása szerint más megyék rovóira), minden esetben igazságosan járt el. Batthyány birtokain nyilván olyan ember írta össze a portákat, aki nem rendelkezett megfelelő ismeretekkel az

¹⁷² Dominkovits 2003. 186. o. és Tóth 1992/b 134. o.

¹⁷³ „...Parancsolta vala Nagyságod ez elmúlt napokban, hogy az Nagyságod jószágán lévő porta számokat írva küldtem volna Nagyságodnak az szerint, az mint én Nagyságodtól az pénzt Palatinus Uramnak percipiáltam... Ennekem minden portáról két forintot adott, egyben számlálván az portaszámokat, az summát megtalálja Nagyságod az mint hogy az quietantiában is...” MNL OL P 1314 No 23009 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1615. április 23., Szombathely.

¹⁷⁴ Tóth 1992/b. 160. o.

¹⁷⁵ Dominkovits 2010. 426. old. Ezek alapján (deserta stb.) állapították meg az adó végösszegét.

¹⁷⁶ Feltehetően Hertelendy Ambrus, akit már 1608-ban Vas vármegyei szolgabíróként említenek. Nagy 1859. 105. o.

¹⁷⁷ MNL OL P 1314 No 23023 Káldy Ferenc levele vas vármegye alispánjainak és szolgabíróinak, 1619. január 6., Pereszteg.

adott településekről és csak vakon írta össze a portaszámokat.¹⁷⁸ Azonban Káldynak is hamarosan meggyűlt a baja a saját dominuszával. Ugyanis Szent György napjáig (április 24.) minden pénz beérkezett Káldyhoz, csak a Batthyány uradalmak után kirótt összeg nem került beszolgáltatásra. Káldy jelezte urának, hogy az összeget szívesen megelőlegezte volna számára, de ő ennyi készpénzzel nem rendelkezett. A késlekedés miatt akár teljes vagyonát is lefoglalhatják, ezért erősen kérte urát, küldje meg végre az összeget.¹⁷⁹

1626-ban Káldy újfent elvállalta a tisztséget, de ekkor már elhunyt urának özvegyével, Lobkowitz Poppel Évával kellett megküzdenie minden egyes forintért. Augusztus végén határozott a vármegyegyűlés, hogy egy héten belül szolgáltatassák be a dicapénzt és a koronaörök pénzét. Láthatóan Káldy nagy türelemmel volt az özvegyasszony iránt, a Batthyány birtokokra eső összeget csak a közgyűlés határozata után kérte meg. Bár Poppel Évának is kiemelte, mekkora kockázatot vállalt ezzel, mert ha időre nem küldi fel a pénzt, háromszorosan fogja a Kamara megvenni rajta. Tanácsokkal is ellátta úrnőjét, milyen pénznemeket szedessen be, nehogy a rossz minőségű pénzek miatt Poppel Éva károsuljon meg.¹⁸⁰ Megbánhatta ezen előzékenységét, ugyanis a megállapított 956 forint 75 dénárt még 1627 áprilisában sem szolgáltatatták be. Káldy nyilván kedvezett Poppel Évának (bár ezt az ország törvényei komoly büntetés mellett tiltották), de szorult állapota miatt arra kérte, hogy

¹⁷⁸ MNL OL P 1314 No 23024 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1619. március 24., Szombathely.

¹⁷⁹ „...Azon is kérem Nagyságodat, mint kegyelmes Uramat, adjon Nagyságod bizonyos választ, hogy ha Nagyságod megadja-e az kamarára való pénzt, avagy mit akar Nagyságod, mert én nagy gyalázatot vallok, ha abban fogyatkozásom leszen. Az fölvitelében én módot találnék, az bár az én aggodásom lenne. Ma délkor érkezék öcsém, Káldy Mihály uram Pozsonyból. Ő általa is levelet küldött az kamara, s azt írják, hogy tovább nem várnak, mert ez is sok várás, hanem egyáltalán fogva a jurátust alá bocsájtyják... és mi duplo jószágomat foglalják. E mellett olyan kemény kapitulációt írnak, kit bizony nincsen oly száz tallért érő ló, akiért fölvettem volna... Ezt pedig csak Nagyságodért szenvedem, mert az pénzt mind beadták, még az Szent György adóját is, és eddig régen felvittem volna, [de] restál Nagyságod jószága, arra kellett várakodnom. Mely, ha csak száz avagy másfél száz forint lett volna, kárommal is szerit tettem volna, s fölvittem volna. Hiszem, valamikor megadta volna Nagyságod, de az somma oly, hogy nem az én erszényemhez való...” MNL OL P 1314 No 23027 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1619. június 8., Rohonc.

¹⁸⁰ „...Azért Nagyságodat, mint kegyelmes Asszonyomat kérem, ez jövendő hétfőre parancsolja meg Nagyságod az Nagyságod jószágában, hogy mindenönnen beszolgáltatassák. Jó dutkát, kilenc pénzért elveszek, lengyel pénzt és régi jó apró pénzt, az ó garast három pénzért parancsolják elvennem. Az Nagyságod jószága mind inkább németség, könnyen szerit teszik az új garasnak, olyant adasson nagyságod velük...” MNL OP P 1314 No 23040 Káldy Ferenc levele Batthyányné Lobkowitz Poppel Évához, 1626. augusztus 25., Szombathely. A dutka lengyel mintára vert aprópénz, 1 dutkát 2 polturában számoltak. *Buza* 2012. 207–215. o.

az özvegy adja meg saját vagyonából a restanciát, a jobbágyoktól ráér majd utólag beszédetni. Kérte, hogy írja meg, hova menjen az összegért, mert ha Szent György napjáig ezt nem cselekszi meg, Káldy kénytelen lesz faluról falura menve maga beszédni az adót.¹⁸¹

Az 1635. május 21-i gyűlés Káldyt újfent adórovónak jelölte ki.¹⁸²

¹⁸¹ MNL OL P 1314 23040 Káldy Ferenc levele Batthyányné Lobkowitz Poppel Évához, 1626. augusztus 25., Szombathely, és MNL OL P 1314 23041 Káldy Ferenc levele Batthyányné Lobkowitz Poppel Évához, 1627. április 16., Szombathely.

¹⁸² *Tóth* 1992/b. 199. o.

VII/3/b. Vas vármegye alispáni székében

Káldy Ferenc 1632. év végétől a vármegye egyik alispáni tisztjét is betöltötte. A megbízatást egészen az 1636. szeptember 25-i közgyűlésig viselte. Ez összefüggésben lehetett az új főispán, Nádasdy III. Ferenc kinevezésével, de valószínűbb, hogy Batthyány I. Ádám földesúri magánkatonaságának főkapitányaként már nem tudta a tisztelet megfelelően ellátni.¹⁸³

Jól érzékelteti Káldy 1634. január 22-i levele, hogy a dominusz és szervitor közötti viszony mennyiben nyomta rá bélyegét a vármegye működésére: „Az elmúlt hídvégi gyűlésben szinte reám kötötték vala magokat, hogy az Vice Ispánságot még esztendeig viselném... én absolute reá nem feleltem, az jövőendő gyűlésönkben válik el... Nagdtul akartam és akarok előbb érteni.”¹⁸⁴ 1635 márciusában a rendek újra alispánjukká választották.¹⁸⁵

Gyakorta nem tudott szolgálatra menni sem dominuszához, ugyanis intézkednie kellett a nádor utasítása szerint a közgyűlés összehívásáról. 1634 augusztusában azért kellett gyűlést hirdetnie, mert mankóbüki Horváth Bálint halála után az üresen maradt alispáni tisztelet be kellett tölteni. Megírta Batthyáynak az esélyesek névsorát és esélyeit is. Kérte urát, hogy számára megbízólevelet küldjön, hogy helyette tudjon majd voksot leadni az új alispán személyére.¹⁸⁶

Alispánként katonai feladatokat is el kellett látnia. 1633. május 31-én a vármegyei rendek 150 lovas és 150 gyalogos kiállítására tettek ígéretet négy hónapra. A katonákat a végvárok között tervezték elosztani. A portaszám alapján kiállított katonákat Sárvára rendelték, hogy ott Káldy Nádasdy Pál jelenlétében megmustrálhassa őket. Azonban a

¹⁸³ Dominkovits 2003. 186. o. és Tóth 1992/b. 198. és 208. o. Káldy kifejezetten jó viszonyt ápolt a Nádasdy családdal is. Nádasdy Pál halálát követően részt vállalt a főúr javainak összeírásában. Reichardt 2009. 49–60. o.

¹⁸⁴ MNL OL P 1314 No 23056 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1634. január 22., Szombathely.

¹⁸⁵ Tóth 1992/b. 198. o.

¹⁸⁶ Dominkovits 2006/a. 119. és MNL OL P 1314 No 23061 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1634. április 30. Szombathely. „...4 die Septembris generális gyűlésünk leszen. Az szegény Horvát Bálint Uram helyére akarnánk viceispánt választani Szarka Ferenc, Chemetey Jósa, Rajky Imre és Lőrincfalvai Uramékat citálták. Szarka Uram egyáltalában föl nem veszi. Ha Nagyságod arra meg nem érkeznék, írjon Nagyságod, kire legyen az Nagyságod vox, kit választ. Lőrincfalvai nem arra való, az kettő közül Chemetey és Rajky Uramék közül kit akar Nagyságod, azaz Nagyságod jó tetszése leszen, de credencionálist is írasson Nagyságod az vármegyére...” MNL OL P 1314 No 23070 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1634. augusztus 21. Szombathely.

Batthyány Ádám által küldendő katonák június 11-én még nem érkeztek meg, ezért Káldy kénytelen volt sürgetni a főurat, mert addig a mustrát nem tudták megtartani. Batthyány azonban nem reagált a kérésre, így a katonaság valószínűleg eloszlott. A következő gyülekező időpontját július elejére halasztották. Batthyány Ádám azonban továbbra sem küldött sem lovast, sem gyalogost. Káldy emiatt kényelmetlen helyzetbe került, mivel már a nádor is érdeklődött a csapatok gyülekezése felől, és Nádasdy is többször utasította, hogy minél hamarabb vonuljon a kontingenssel Sárvárra. A kiállított katonaságot újra össze kellett gyűjtenie Gencsapátira, és végül július 8-án Nádasdy utasítására Sárvárra vitte őket, Batthyány katonái nélkül. A csapatok innét végre megindulhattak a végvárak felé. Nádasdy Káldyval üzentte meg, hogy az elmaradt csapatot Batthyány küldje a főispán után, mert Nádasdy nem késlekedhet tovább.¹⁸⁷

Hasonló feladatok elvégzésére máskor is sor került. A vármegyegyűlés 1634. július 20-i gyűlésén a nádor utasítására kellett minden portáról két-két gyalogot kiállítania a vármegyének, aki azokat meg kívánta mustrálni. Káldy személyre szóló utasítást kapott a nádortól az összegyülekezett csapatok megmustrálására és a lajstrom felküldésére. A mustrát követően nem került sor kiszállásra, de Káldynak gondoskodnia kellett arról, hogy a hadak készenlétben legyenek. Ezért kérte Batthyányt is, hogy „...siettesen Nagyságod az Jóságból való gyalog legyen jelen az mustrán, és vagy ötven lovast is küldjön Nagyságod az mustrára. Ha az udvar népe közül nem akarja Nagyságod, Körmendről reá érkeznek. Hiszem, ismét mindjárt haza mennek, ne kiáltson a nemesség az urakra, mert ha az uraknak haduk nem leszen ott benn, az nemességet sem vehetjük az mustrára, és így igen meg fog palatinus Urunk ő Nagysága búsulni. Az mustra meglévén, mindeneket haza bocsájtok...”¹⁸⁸

A vármegye számos alkalommal küldte követségbe Káldyt a nádorhoz, hogy a vármegye érdekeit képviselje, vagy információkat szerezzen.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Tóth 1992/b. 188. o. Nem tudni, hogy végül Batthyány Ádám ténylegesen küldött-e csapatokat. MNL OL P 1314 No 23044 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1633. június 11., Szombathely., MNL OL P 1314 No 23047 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1633. július 3., Szombathely., MNL OL P 1314 No 23048 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1633. július 6., Szombathely. és MNL OL P 1314 No 23049 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1633. július 9., Szombathely.

¹⁸⁸ MNL OL P 1314 No 23068 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1634. július 24., Szombathely.

¹⁸⁹ Tóth 1992/b 179–181. o. és 184–185 o. Az is megesett, hogy a nádort, Esterházy Miklóst képviselte a vármegye gyűlésén Tóth 1992/b. 188. o. 215. 224. és 227. o., valamint Dominkovits 2003. 187-188. o. 1636-ban azonban a vármegyén tett panaszt, mivel az egyik vármegyei nemes a rendeket megkerülve felpanaszolta a nádornál. Tóth 1992/b 201. o.

Az alispánságtól való megválást követően is gyakran jelen volt a vármegye gyűlésein, azokról folyamatosan tájékoztatta Batthyány Ádámot. Amennyiben a főúr nem vett részt a vármegyegyűlésen, illetve sem követet, sem credencionálist nem küldött, a gyűlést akár el is halaszthatták.¹⁹⁰

Káldy vármegyei működése remekül rávilágít a vármegye-szervitország akár konfliktusokkal is terhelt összefonódásaira, az ebben a témában írt feldolgozott és feldolgozatlan levelei pedig a vármegyék működéséről is használható információkat hordoznak magukban.

¹⁹⁰ Mivel Batthyány nem képviseltette magát, a kérdéses gyűlésen sem alispánt, sem szolgabírókat nem tudtak választani. MNL OL P 1314 No 23095 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1646. december 25., Szombathely.

VII/3/c. A magyar diétákon

Káldy Ferenc Vas vármegye választott országgyűlési követeként többször került az országos politikai események fősodrába.

A vármegye 1619. május 6-án Káldy Ferencet és Polányi Lajost jelölte ki országgyűlési követnek, hogy szorgalmazzák a törökkel kötött béke fenntartását, illetve a Szent Koronáért elzálogosított nyugat-dunántúli birtokok visszacsatolását a Magyar Királysághoz. A május 26-ra, Pozsonyba meghirdetett országgyűlés – mivel az uralkodó, II. Ferdinánd nem jelent meg – dolgavégezetlenül feloszlott.¹⁹¹

1634 márciusában Rajky Imrével¹⁹² közösen vállalta a követséget, amikor II. Ferdinánd ismét országgyűlést hirdetett Sopronba.¹⁹³ Az 1634–1635-ös országgyűlésen II. Ferdinánd késznek mutatkozott az 1447-ben a Szent Koronáért elzálogosított birtokok – Borostyánkő, Kőszeg, Kismarton és Szarvkő uradalmainak – visszacsatolására. Ennek végrehajtására az országgyűlés egy bizottság felállítását rendelte el, amelynek tagja volt Batthyány Ádám és Káldy Ferenc is. Ezen felül Káldyt kijelölték a győri és komáromi vársáncok ellenőrzésére is.¹⁹⁴

Az 1646–1647-es pozsonyi országgyűlés sok szempontból tekinthető kiemelt jelentőségűnek. 1645. december 16-án III. Ferdinánd német-római császár és magyar király (1638–1657) és I. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1630–1648) megkötötte a linzi békét, amely lezárta a két fél közötti háborúskodást a Magyar Királyság területén. A békeszerződés lényegében a bécsi béke megújításának volt tekinthető, de Rákóczinak a vallásügy terén sikerült jelentős eredményeket elérnie, többek között a jobbágyok szabad vallásgyakorlatát, a templomfoglalások megszüntetését. Továbbá megkapta élete végéig azt a 7 felső-magyarországi vármegyét is, amelyeket korábban Bethlen Gábor is bírt. Az 1646. augusztus

¹⁹¹ Tóth 1992/b. 162–163. és 165. o.

¹⁹² Rajky Imre 1634-ben egy mezei hadnagyságot vezetett Batthyány I. Ádám haderejében. 1635–1636 között Káldy Ferenc mellett a másik Vas vármegyei alispáni tisztelet viselte. *Koltai* 2012. 296. o., illetve *Dominkovits* 2003. 186. o.

¹⁹³ Sajnálatos módon ebből az időszakból nem maradt fenn levél Káldy Ferencről. *Tóth* 1992/b. 191. és 197. o.

¹⁹⁴ *Bariska* 2007. 135–136. o. és 139. o. A birtokok visszacsatolására ekkor még nem került sor. Az 1635. évi LVII. és LX. törvénycikk tartalmazza az Ausztriához foglalt uradalmak visszavételére kijelölt bizottság tagjainak névsorát, az 1635. évi LXIII. törvénycikk pedig a győri és komáromi vársáncot ellenőrző bizottság névsorát tartalmazza. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei>. (Utolsó megtekintés időpontja: 2020. augusztus 1.).

24-re meghirdetett országgyűlés feladata volt a linzi béke törvénybe iktatása, a vallásügyi sérelmek tárgyalása. Mivel Esterházy Miklós nádor 1645. szeptember 11-én elhunyt, a diétán új nádot is választottak Draskovich János (1603–1648) horvát–szlavón–dalmát bán¹⁹⁵ személyében (egy rövid ideig Batthyány Ádámot is az esélyesek között emlegették). 1647. június 16-án pedig sor került III. Ferdinánd azonos nevű fiának magyar királlyá koronázására is. Ezek mellett volt még egy fontos mozzanata az országgyűlésnek: III. Ferdinánd – engedve a magyar rendek követelésének – beleegyezett az 1447-ben elzálogosított magyarországi területek visszacsatolásába.¹⁹⁶

Káldy nem csupán, mint vármegyei követ, hanem Batthyány I. Ádám képviselőjeként volt jelen az országgyűlésen. Erre azért volt szükség, mert Batthyány I. Ádám a török fenyegetés miatt nem volt jelen a diéta kezdetekor, csak szeptember 25-én érkezett meg, és a tárgyalások alatt többször elhagyta Pozsonyt. Káldy elsődleges feladata ura tájékoztatása volt az országgyűlés eseményeiről annak távolléte alatt. Jelentette az országgyűlésre beérkező urak bevonulásának rendjét, megírva név szerint, ki és mikor érkezett az akkori magyar fővárosba. Beszámolt továbbá a nádorválasztás körüli vitákról is. Ennek azért volt jelentősége, mert a rendek az országgyűlést a nádorválasztással akarták megkezdeni, azonban a diéta hagyományosan a királyi előterjesztések átadásával kezdődött. Káldy több levelében kitért a linzi béke törvénybe iktatása körüli vitákra is, főleg az evangélikusoknak visszaadandó templomok ügyére. Mint Batthyány Ádám familiárisának, Káldynak kellett gondoskodnia megfelelő szálláshelyről is ura számára. A feladat nem volt egyszerű, a szállások többsége már foglalt volt, a dunántúli főúr számára szerzett lakhely pedig igen szerényen volt berendezve, valamint pince sem volt hozzá Batthyány borainak tárolására (a boroknak a város által történt megvámoltatása is komoly problémát jelentett). Mesterembereket sem tudott fogadni a szálláshely rendbetételére, mivel azokat mind a pozsonyi vár javítási munkáira

¹⁹⁵ Draskovich János, aki 1640-től nádorrá választásáig horvát-szlavón bán volt, 1646. szeptember 23. és 1648. november 8. között töltötte be a nádori tiszteletet.

¹⁹⁶ Az 1646–1647-es pozsonyi országgyűlés jelentőségéről, a résztvevőkről, illetve a nádorválasztás rendjéről örvendetes módon a közelmúltban több munka is megjelent. A teljesség igénye nélkül: *Dominkovits* 2013. *Gusarova* 2013., *Lauter* 1993. és *Lauter* 2008. valamint *Pálffy* 2013/b. Ezen felül Bessenyei József 2017-ben adta ki az országgyűlés teljes anyagát és tette elérhetővé az interneten: http://tortenelem.uni-eger.hu/public/uploads/moejav-2017-apr-15_59a2af114fd0b.pdf (A letöltés időpontja: 2017. 12. 04.). Batthyány Ádám pozsonyi tartózkodása itineráriumának köszönhetően követhető: MNL OL P 1315 2. csomó. Batthyány Ádám itineráriuma, pp. 34–43. Legújabbban, a kora újkori diétákról, közte az 1646/1647. évi országgyűlésről, teljesen új eredményekkel: *Fazekas* 2020. 177–356. o.

küldték. Ezeken felül Batthyány Ádám tanácsot is kért Káldytól, hogy megérkezésekor milyen módon vonuljon be a városba.¹⁹⁷

¹⁹⁷ Mint ahogy az korábban is említésre került, Káldy Ferenc az országgyűlésről írt beszámolóiban is igen beszédesek, ezért az erre vonatkozó levelek megtalálhatóak jegyzetekkel ellátva a Mellékletekben. Ld. Mellékletek XIII/1. 1–16. (191–219. o.)

VII/3/d. Az 1447-ben elzálogosított uradalmak visszacsatolásáért felelős bizottság tagjaként

Az 1447-ben elzálogosított területek visszaadását elhatározó uralkodói nyilatkozatot követően a rendek törvénybe foglalták az uradalmak visszacsatolásának rendjét. Borostyánkő, Kőszeg, Kismarton és Szarvkö átvételéről, a határok megállapításáról az 1647. évi 71. törvénycikk rendelkezett. A visszacsatolás lebonyolítására a diéta bizottságot jelölt ki, amely bizottságnak Káldy Ferenc is tagja lett.¹⁹⁸

Borostyánkő ekkor már Batthyány tulajdonában volt, így a főúr külön érdeklődést mutatott a bizottság működése iránt. Káldy kötelességéhez híven tájékoztatta is dominuszát az ügyben. A nádor 1647. augusztus 10-re hívta magához Kismartonba a bizottság tagjait, de Káldy úgy értesült, hogy senki nem érkezett meg. Csáky László¹⁹⁹ (1605–1654) is mentegette magát, azt állította, nem is tudott kijelöléséről a bizottságba. Az osztrák tartományok részéről is jelöltek ki egy bizottságot, akik igyekeztek megakadályozni, vagy legalábbis lelassítani az uradalmak visszacsatolását. Erre enged következtetni az a tény, hogy az osztrák bizottság szeptember 2-án még mindig csak úton volt Kismarton felé. Az osztrák fél Kőszeg városát is megkereste, hogy ha van olyan oklevél vagy irat, amelynek segítségével megtarthatnák őket, akkor azt sürgősen küldjék fel Kismartonba, azonban a kőszegiek ettől elzárkóztak. Káldy erősen kifogásolta, hogy sor került egy osztrák bizottság felállítására, hiszen az uralkodó már visszaígérte a birtokokat, illetve ez az ügy az uralkodóra és a magyar rendekre tartozik – fejtette ki álláspontját. A bizottság munkája mindenestre jól haladt, szeptember végére lezajlott Borostyánkő átadása és nekiláttak Kőszeg visszacsatolásának. Kőszeget Nádasdy III.

¹⁹⁸ A bizottság tagjai Káldyn kívül: Kisdy Benedek váradi püspök, gróf Csáky László, gróf Erdődy Gábor, Szunyogh Gáspár, Rohonczy István zalavári apát, Keresztúry László alországbíró és Aszalay István nádori ítélmester. Az 1647. évi 71. törvénycikk szövege megtalálható a net.jogtar.hu weboldal Ezer év törvényei menüpont alatt: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=64700071.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fkeyword%3D1647> (a letöltésidőpontja: 2019. 09. 10.). A Szent Koronáért elzálogosított uradalmak történetét Bariska István dolgozta fel monográfiájában. *Bariska* 2007.

¹⁹⁹ Csáky László 1629. február 5-én, Rohoncon házasodott össze Batthyány I. Ádám testvérével, Magdolnával. Batthyány I. Ádám és Csáky kölcsönösen ki nem állhatták egymást. Komárom és Zólyom vármegyék főispánja volt, 1649-ben az uralkodó őt nevezte ki az országbírói tisztségre. *Papp* 2012. 198–199. o.

Ferenc és Széchy Dénes²⁰⁰ is meg kívánta szerezni, de Kőszegnek végül tetemes összegért cserébe sikerült megszereznie a szabad királyi város státuszt.²⁰¹

²⁰⁰ Rimaszécsi Széchy Dénes 1643–1646 között győri főkapitányhelyettes volt. 1650 márciusában hunyt el. Fia, Péter 1660-ban vette feleségül Batthyány Borbálát, Batthyány I. Ádám lányát. *Koltai* 2012. 409–410. o., *Pálffy* 1997. 277. o.

²⁰¹ A bizottság működésére Káldy saját szavaival ld. Mellékletek XIII/2. 17–24. (220–232. o.)

VII/4. Káldy Ferenc a Batthyány család szolgálatában²⁰²

VII/4/a. Káldy Ferenc és Batthyány II. Ferenc kapcsolata

Batthyány II. Ferenc (1573–1625) 1590-ben apja, Batthyány III. Boldizsár²⁰³ (1542?–1590) halála után vált a Dunántúl egyik meghatározó alakjává. Rövid itáliai kirándulás után birtokai és szülőföldje védelmében vett részt a „hosszú török háború”-ban, jelen volt Sziszek és Kiskomárom fölmentésénél, 1594-ben Esztergom ostrománál, valamint 1601-ben Székesfehérvár visszafoglalásában is tevékenykedett. Katonai tapasztalatai miatt megkapta 1604-ben a dunántúli kerületi főkapitányságot, de erről 1609-ben lemondott. 1605-től haláláig pedig Sopron vármegye főispáni tisztét töltötte be. Birtokai többsége Vas vármegyében volt, itt azonban a főispáni tisztet Nádasdy Pál töltötte be. Részint emiatt volt fontos Batthyány számára, hogy megfelelőképpen képviseltesse magát az ottani vármegyegyűléseken, és ebben

²⁰² A Batthyány család váraiban, birtokain számtalan ember élt folytonos érintkezésben egymással. A birtokokon tisztartók rendezték a főúr gazdasági ügyeit, váraikban pedig az inasoktól az étekgógon át az udvari zenészekig mindenféle rangú, korú és különböző társadalmi rétegekből származó szolga megtalálható volt. Az udvari rendtartások szigorú rendje szabályozta mindennapi életüket, határozta meg feladataikat. Velük szemben külön kategóriaként jelennek meg az udvar szervitorai. A dominusz közvetlen szolgálatát ellátó nemesi familiárisok szerepköre igen összetett volt. Ebbe beletartozott a katonai szolgálat, a dominusz személyes kísérete (amely rangját hivatott emelni), valamint uruk képviselője például a vármegyegyűléseken. A familiáris rangját, feladatait nagyban meghatározta származása, vagyona. Mégis, elsősorban az adott főúrhoz fűződő személyes viszony tekinthető a legfontosabbnak. Az, hogy ki mekkora szerrel (azaz hány lóval) és mennyi ideig szolgált, alapvetően a dominusz döntésétől és a vele kötött szerződéstől függött, de amint az Káldy Ferenc esetében is látható lesz, ebbe azért a szervitornak (és persze a társadalomban betöltött rangjának) is volt beleszólása. A familiárisok az udvarnál való tartózkodásuk alapján különültek el, bár a „continuus” és házi uraimék közötti határ nem tekinthető élesnek. Káldy Ferenc alapvetően szombathelyi házában lakott, mégis dominusza hívására, amennyiben tehetett, azonnal az udvarba sietett, és addig tartózkodott ott, amíg szolgálatára szükség volt. Ez is megerősíti azon korábbi kijelentést, miszerint Káldy a legelőkelőbb familiárisok közé tartozott. (*Koltai* 2012. 239–243. old. és *Koltai* 2012. 248–254. old.). Káldy átlagosan 4–5 évre szóló szerződést kötött a Batthyány család tagjaival: MNL OL P 1314 No 23038 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1624. május 27., Szombathely és MNL OL P 1314 No 23115 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmal, 1638. április 24., Szombathely.

²⁰³ Életpályájára ld. *Barlay* 1986. 183–238. o. és legújabban *Bobory* 2018. *passim*.

Káldy Ferenc is segítségére volt. Bocskai István hadjárata idején vele szemben foglalt állást, katonái folyamatosan harcban álltak a Dunántúlra küldött hajdúcsapatokkal. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem harcaihoz viszont 1620 októberében csatlakozott, igaz mindvégig vonakodó szövetségese maradt a fejedelemnek. 1622-ben visszatért a császár pártjára. 1625. szeptember 13-án halt meg szalónaki várában.²⁰⁴

Annak ellenére, hogy Káldy hithű katolikus volt, mindvégig híven szolgált a református Batthyány Ferencet.²⁰⁵ Káldy első levele 1615-től ismert,²⁰⁶ de feltehetően már korábban is kapcsolatban állt a főúrral. Külön tisztséget nem töltött ugyan be az udvarban, de ad hoc alapon segédkezett Batthyány jószágainak felügyeletében, információkat szolgáltatott főura számára és képviselte érdekeit Vas vármegye gyűlésein.

Egyik első ismert feladata a lánzséri uradalom megszerzéséhez szükséges információk beszerzése és a tárgyalások lefolytatása volt. Batthyány Ferenc ekkor már Sopron vármegye főispánja, de a megyében birtokkal nem rendelkezett. A Dersffy Orsolya családi örökségét képező uradalom megvásárlása csábító lehetőség lett volna a Batthyányak számára birtokaik növelésére. 1616. március 13-i levelében Káldy megértette Batthyány parancsát és megígérte; hogy tudakozódní fog az uradalom esetleges eladása végett. Káldy ekkor már arról beszélgetett sógorával, Cziráky Mózessel, mi módon történhetne meg a birtok megvétele. Ennek érdekében másnap át akart menni Kőszegre, ugyanis a lánzséri udvarbíró és a porkoláb éppen oda készültek. Felhívta emellett Batthyány figyelmét, hogy Széchy Dénes is igen érdeklődik Lánzsér dolga felől. Következő levelében már arról értesítette urát, hogy Esterházy Miklós egy szolgálja volt nála, aki a birtokügyletről ugyan semmit nem tud, de beszéli „*hogy az asszonyának fia²⁰⁷ lett melynek öröme ez elmúlt vasárnapon igen löttek Lánzsérban.*” Az uradalmat Batthyány végül nem tudta megvásárolni, az ugyanis Esterházy Miklós kezén maradt, Dersffy Orsolyával kötött házassága révén. Esterházy 1618-ban 50000 forintért zálogba vette át feleségétől.²⁰⁸

²⁰⁴ *Koltai* 2012. 60–63. o. és 71–77. o.

²⁰⁵ A Batthyány udvart igen nagy vallási tolerancia jellemezte. *Bobory* 2018. 70–78. o. és *Koltai* 2012. 51–57. o.

²⁰⁶ MNL OL P 1314 No 23009 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1615. április 23., Szombathely.

²⁰⁷ Esterházy István 1616. február 27-én született.

²⁰⁸ Nem tudni, hogy Dersffy Orsolyának miért állhatott szándékában az uradalom eladása. Esterházy és Dersffy Orsolya házasságára röviden ld.: *Péter* 1985. 7–17. o. MNL OL P 1314 No 23011 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1616. március 13., Szombathely és MNL OL P 1314 No 23012 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1616. március 31., Szombathely.

Kereskedelmi ügyekben is többször tárgyalt dominusza helyett. 1617 májusában a Szombathelyen lévő kereskedőknek próbálta meg jó áron eladni a Batthyány uradalmakban termelt mézet, de a kereskedők a nagy meleg miatt nem akarták átvenni, féltek attól, hogy nem kelne el Bécsben. Ezért Káldy azt tanácsolta Batthyánynak, hogy Pál deákkal írasson külön-külön levelet több bécsi kereskedőnek, amelyben fejenként 50 hordócska mézet küldene számukra, egy hordócskáért 20 forintot számolva. Ez a bécsieknek is megérné Káldy szerint, mivelhogy ott fönt ennél drágábban tudnak csak mézhez jutni. Kisfaludy urammal el is indult Bécsbe, amikor visszaérkezett, beszámolt az ügyletről.²⁰⁹

1618 augusztusában jelentette dominuszának, hogy beszélt a szűrszabókkal, kérte, küldjön valakit választani az árukból, de a fizetés módjával gond adódott: „[a szűrszabók] *bort nem akarnak venni [fizetségként], mert most azt mondják, hogy nincsen keleti a bornak. Az Úr kocsmája elkelvén mindenek szabad árulni, és jó, ha melyiknek két hétig is elkelne egy bora...*”. Ezen felül a közelgő vásár miatt is húzódoztak, mert az árujukat ott könnyebben el tudják adni.²¹⁰

Batthyány Ferenc adminisztratív munkákban is hagyatkozott szervitora jártasságára. Káldy 1618 januárjában Batthyány Ferenc megbízásából nézte át Chemetey István²¹¹ „*registromát*”, amikor a szalónaki udvarbíró egy feljegyzése került a kezébe, miszerint Batthyány ezen udvarbírón keresztül 1000 forintot utalt ki 51 lovas tartására a vármegye lovasai között. Káldy azt javasolta, Batthyány kerestesse meg az erről szóló nyugtát és küldje föl a Magyar Kamarának, hiszen Batthyány adósságából levonhatnák az 1000 forintot.²¹²

A birtokügyek és az egyéb üzleti megbízatások mellett a törökkel való kapcsolattartásból is kivette a részét. 1616 májusában nála járt Ali aga egy embere (bár Káldy kiemeli, hogy ez a hírvivő is félve jött, állítólag Ali aga alig talált valakit, aki levelét elvitte volna), és azonnali választ kért Káldytól. Ali aga feltehetően nényjét kívánta kiváltani Batthyány fogságából, Káldy viszont elküldte a hírvivőt, hogy Keszthelyen várakozzon majd a válaszra, mert ez ügyben Bécsbe kell írni, és az időbe telik. Nyilván az alku alatt lévő sarc összegét kívánta ezzel emelni Batthyány számára.²¹³

²⁰⁹ MNL OL P 1314 No 23018 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1617. május 20., Szombathely.

²¹⁰ MOL P 1314 No 23022 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1618. augusztus 16., Szombathely.

²¹¹ Chemetey III. István, 1604-től vasvári prépost. 1615-ben gyilkosság áldozata lett. *Dominkovits* 2011/a. 290. o.

²¹² MNL OL P 1314 No 23020 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1618. január 29., Szombathely.

²¹³ MNL OL P 1314 No 23013 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1616. május 13., Szombathely.

Az is megesett, hogy a Batthyány uradalmak jobbágyaira is ügyelnie kellett. Példaként említve, 1616 márciusában információkat kért Batthyány szökött jobbágyai felől (hol laknak, mi a nevük), hogy kézre tudja őket keríteni.²¹⁴ Ugyanez év július 30-án pedig azt kérdezte Batthyánytól, hogy mikor fog Szalónakon úriszéket tartani, ugyanis a szőkeföldi jobbágyok pereskedését Batthyány borgátai jobbágyaival el kellene igazítani. Kéri, írja meg az úriszék időpontját és helyét, ne fáradjanak hiába a jobbágyok.²¹⁵

Noha Káldy nem tartozott szorosan Batthyány Ferenc udvartartásához, többen mégis őt keresték meg, hogy a főúrnak beajánlja őket. Bizonyos Vragovics uram – aki korábban már szolgált Batthyány szervitoraként – kérte Káldy közbenjárását, hogy Batthyány vegye újra szolgálatába.²¹⁶

Bethlen Gábor dunántúli hadjáratában Káldy nem vett részt, de folyamatosan tudósította urát a hadmozdulatokról. Attól függetlenül megcselekedte ezt, hogy neheztelt Batthyányra, ugyanis 1619. június 8-i levelére, amelyben azt kérte, kevés holmiját hadd helyezze biztonságba Batthyány valamelyik várába (amíg Káldy Pozsonyban intézkedik), dominusza nem válaszolt. Így kénytelen volt családját és ingóságait Sopronba menekíteni a háború elől.²¹⁷

Káldy pápai vicekapitánnyá történő kinevezését követően is megtartotta kapcsolatát Batthyány II. Ferencsel. 1622 decemberében Káldy azzal kereste meg a főurat, hogy járjon közben saját molnárija érdekében, aki a Batthyány birtokán lévő rohonci hegyen termelt borát

²¹⁴ MNL OL P 1314 No 23011 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1616. március 13., Szombathely.

²¹⁵ MNL OL P 1314 No 23014 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1616. július 30., Szombathely.

²¹⁶ Noha Vragovicsnak ekkor még lova sem volt, de kedvező válasz esetén azt ígérte, rögtön szerez egyet. Mivel akkoriban eléggé rossz anyagi körülmények között volt, azt kérte Batthyánytól, hogy egy házhelyet is adjon számára. Káldy megbízhatónak tartotta, így jó szívvvel ajánlotta Batthyánynak. MNL OL P 1314 No 23026 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1619. június 5., Kulesárfalva.

²¹⁷ MNL OL P 1314 No 23027 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1619. június 8., Szombathely. „...oly gonosz híreink lennek, hogy az hajdúságnak egyszeri Vácánál költözik, és ide mifelénk közelgetne. Ehhez képest, mivel feleségem és gyermekim és az mi kevés marhácskám vagyom itthon volt, Nagyságodtól várván, hogy hova rendel Nagyságod bennünket. Nem érthetek [Nagyságod felől] semmit is, keserítettem még ma Sopronban fölköltöztetnem őket, ne járjanak úgy, mint sokan ez elmúlt háborúban, kiket útjukban, kiket pedig házuknál tapasztaltak, s mindenek préda lett...” Káldy híradása szerint Batthyány Ferenc ekkor beteg volt, és ezért nem ment fel Bécsbe az uralkodó kérésére, aki értekezni szeretett volna vele „...az mostani tumultusnak leszállításáról...”, de valószínűbb, hogy inkább kivárt. MNL OL P 1314 No 23028 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1619. október 28., Szombathely. Batthyány II. Ferenc magatartására Bethlen hadjáratainak idején ld. *Koltai* 2012. 71–76. o.

akarta onnét elvinni, de nem engedték meg neki, annak ellenére, hogy a bordézmát és a hegyvámot is kifizette. A molnár a bort eladásra szánta, hogy annak bevételéből Kanizsán raboskodó öccsét kiválthassa. Káldy emlékeztette Batthyányt, hogy a molnár (és a rab is) a főúr jobbágynak fia, ezért legyen megengedő vele szemben.²¹⁸

Sajnos Batthyány Ferenc halálának évéből (1625) nem maradt fent egyetlen levél sem, mégis valószínű, hogy Káldy részt vett dominusza temetésén, hiszen továbbra is családjának szolgálatában maradt.

²¹⁸ MNL OL P 1314 No 23013 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1622. december 14., Szombathely.

VII/4/b. Káldy Ferenc szerepe Lobkowitz Poppel Éva udvartartásában

Batthyány Ferenc 1625-ben bekövetkezett halála után fiának, Batthyány Ádámnak nagykorúságáig (1629) a kiterjedt birtokok igazgatását özvegye, Poppel Éva vette át. Káldy Ferenc is átlépett az özvegy szolgálatába, erről azonban igen kevés forrás maradt fent. Jó viszonyukat jelzi viszont, hogy miután Káldy átlépett Batthyány Ádám szolgálatába, továbbra is Poppel Éva rendelkezésére állt.

Az özvegy igyekezett jó viszonyt ápolni elhunyt ura szervitoraival, ezen felül, amikor Batthyány Ádám saját kezébe vette ügyeinek kezelését, 1632-ben be akarta hajtani szervitorán annak adósságát, amiből komoly nézeteltérés keletkezett. Káldyért Batthyány Ádám édesanyja is igyekezett közbenjárni.²¹⁹

Miután Poppel Éva Dobrára szorult vissza, Káldy a vár őrzésével megbízott katonaság parancsnoka (is) lett.²²⁰ Ügyelni rájuk azonban egyéb teendői miatt nem tudott, ebből több kellemetlenség is származott. 1633. szeptember 10-én Káldy sajnálkozását fejezte ki, hogy Poppel Éva elégedetlen volt a katonákkal, emiatt Káldy igyekezett részletes tájékoztatást nyújtani az ügyel kapcsolatban. Négy hónapra 12 gyalogost szerzett Szalónokról, akiknek előre kifizette kéthavi zsoldjukat. Egy közülük azonnal megszökött, a két hónap leteltével pedig még négy gyalogos hagyta oda a szolgálatot. Káldy szerint őket is büntetés illeti, „...*el köllött volna fizetéseket várniuk...*”. A többi igazoltan kitöltötte a szolgálatot, zászlójukat Káldy házához vitték, ezért arra kérte Poppel Évát, fizesse ki nekik a hátramaradt zsoldot. Ezen felül másik 12 gyalogost is fogadott Káldy Poppel Éva számára, ők mind négy hónapig szolgáltak. Már többször jártak Káldynál zsoldjukért, ezért kérte az ő fizetésüknek a megküldését is.²²¹ 1636 decemberében Káldy személyesen vezette Poppel Éva csapatait Németújvárra.

Lobkowitz Poppel Éva és fia, Batthyány Ádám viszonya 1629-ben jelentősen megromlott. Batthyány Ádám saját örökségének védelmében ellenezte húga, Batthyány Borbála és Csáky László 1629. február 5-i esküvőjét, 1629 szeptemberében pedig az ifjú főúr

²¹⁹ MOL P 1314 No 23043. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1632. november 03., Gencs.

²²⁰ *Kincses* 2000. 175. old.

²²¹ MNL OL P 1314 No 23050 Káldy Ferenc levele Batthyányné Lobkowitz Poppel Évának, 1633. szeptember 10., Szombathely.

katolizált, ami végképp elkeserítette evangélikus édesanyját.²²² Az anya és fia közti haragot jól mutatja, hogy amikor Batthyány Ádám III. Ferdinánd koronázásán, Regensburgban tartózkodott, édesanyját nem tudósította semmiről. Káldy ezért igyekezett megnyugtani az édesanyját (ő ugyanis két levelet is kapott Batthyánytól). 1636. december 1-jén jelentette neki, hogy fia Vízkereszt napjára (január 6.) bizonyosan megérkezik, a koronázás pedig rendben lezajlott, de bővebben majd személyesen fogja tájékoztatni az otthon maradottakat.²²³

Poppel Éva nagy szakértelemmel rendelkezett az orvoslás terén is, nem véletlen, hogy amikor lánya megbetegedett, Káldy is hozzá fordult segítségért, és kérte Poppel Évát, rendeljen számára orvosságot, amit az orvossal megküldene számukra.²²⁴

Az odafigyelést Káldy igyekezett meghálálni. Amikor Poppel Éva 1638-ban megbetegedett, Káldy többször is meglátogatta, valamint ügyeinek intézésében is igyekezett a segítségére lenni.²²⁵ Megkönnyebbüléssel értesült december 5-én, hogy asszonya jobban érzi magát: „...csakis örömet érzem, hogy jobbadon van Nagyságod, hogy sem mint hallottam volt.”²²⁶

²²² Batthyány Borbála és Csáky László esküvőjére, valamint Batthyány Ádám áttérésére ld. *Koltai* 2012. 91–99. o. és *Iványi* 2008. 15–24. o.

²²³ *Várkonyi* 1993. 189. old., MNL OL P 1314 No 23093 Káldy Ferenc levele Batthyányné Lobkowitz Poppel Évának, 1636. december 1., Németújvár.

²²⁴ Batthyányné Lobkowitz Poppel életére összefoglalóan ld. *Koltai* 2012. 65–70. o. Az özvegy gyógyítói tevékenységére ld. *Kincses* 1993. 31–50. Udvartartására ld. *Kincses* 2000.171–181. o., illetve legújabban *Kincses* 2019. 141–158. o. Káldy lányának betegségére ld. 93. jegyzet.

²²⁵ MNL OL P 1314 No 23154 Káldy Ferenc levele Batthyányné Lobkowitz Poppel Évának, 1638. október 2., Csencs. Káldy több napot is az özvegnél töltött. Február 7-én este ért haza Dobráról. Batthyányval közölte, hogy „...öreg asszonyomnak ő Nagyságát jobban találtam, nincs is semmi félelmes állapotja...”. MNL OL P 1314 No 23155. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. október 7. Németújvár.

²²⁶ MNL OL P 1314 No 23164 Káldy Ferenc levele Batthyányné Lobkowitz Poppel Évának, 1638. december 5., Szombathely.

VII/4/c. Káldy Ferenc Batthyányné Lobkowitz Poppel Éva temetésén

Poppel Éva 1640 novemberében súlyosan megbetegedett. Érezve halálának közeledtét, az özvegy megírta a végrendeletét, amelyet a vasvári káptalan november 15-én hitelesített. Káldy már november 16-án értesült a hírről: „...*Értem öreg asszonyomnak ő Nagyságának, hogy káptalant vittek, mert most vala itt nálam Csáky László Uram ő Nagysága. Adná és adta volna Isten, hogy ő Nagyságának az pap lelkének ez az világi dispositiója szerint is csendes nyugodalmára lenne...*”²²⁷ Másnap Esterházy Miklóssal találkozott a török által okozott károk összeírása végett. Amikor híret vették, hogy Csáky László Dobrára indult, Esterházy Káldyval üzentte meg tanácsait arra az esetre, hogy mi a teendő, ha Lobkowitz Poppel Éva már elhunyt volna: „...*s tudván Ő Nagysága [Esterházy Miklós] azt, hogy Nagyságod mind fiú ág, s mind pedig öregbik atyafi, kéri Nagyságodat Ő Nagysága szeretettel, inti is, hogy az holttest fölött ne lenne (ha úgy vagyon ám, hogy megholt volna ő Nagysága), valami alkalmatlan állapot. Ebben ő Nagysága leginkább tekinti az Nagyságod becsület[ét], hanem Nagyságod, mint öreg atyafi mindeneket láttasson egyben, pecsételtesse be. Legyenek csendesek mindenek, míg az test föld kívül lenne, azután (eltemetvén elsőben az testet) mindeneket eligazíthat csendesen maga becsületével Nagyságtok. Ha az asszony dispositiót tett, azt is megláthatni, mennyiben helyes és mennyiben nem, hanem tett, úgy is talál akkor aztán Nagyságtok egynéhány értelmes embert, kik által eligazodhatik, ha Nagyságotok maga meg nem alkudhatnék. Erre ugyan fölöttébb kéri ő Nagysága Nagyságodat, hogy az mint csendesben lehet, úgy cselekedjék Nagyságtok...*”²²⁸

Nem tudni, hogy Batthyány Ádám Dobrára ért-e volna még édesanyja halála előtt, bár Káldy úgy tudta, már 17-én útnak indult. Koltai András 1640. november 21-re teszi az özvegy halálát. Azonban Káldy 1640. november 23-i levelében hivatkozik Batthyány neki küldött levelére, amelynek keltezési idejeként november 20-a szerepel: „...*Az estve kapubetételkor hozták a Nagyságod levelét, mely 20 die Dobrán kelt öreg asszonyom ő Nagysága halála után...*” Ezek szerint az özvegy legkésőbb november 20-án távozott az élők sorából.

²²⁷ MNL OL P 1314 No 23247 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. november 16., Sopron.

²²⁸ MNL OL P 1314 No 23248 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. november 17., Sopron

Batthyány Dobrára rendelte Káldyt, azonban a szervitor betegsége miatt nem tudott elindulni.²²⁹

Batthyány nem sokat késlekedett, rögtön nekikezdett a birtokok átvételének, és rendezte anyja anyagi ügyeit. Csáky László jelentős összegekkel tartozott elhunyt anyósának, Batthyány Ádám pedig rögtön megkísérelte ezeknek az összegeknek a behajtását. Káldyt utasította, hogy a vasvári káptalanban kerestesse elő a vonatkozó iratokat.²³⁰

Az ifjú főúr ezután nekilátott a temetés megszervezésének. Mindeközben azonban készült a tervezett igali portyára is (édesanyja temetése alkalmat adott arra, hogy feltűnés nélkül gyülekeztethesse csapatait), így a szervezés egy részét Káldy Ferencre bízta. Mivel a temetési menet Dobráról indult, ezért Káldynak emlékeztetnie kellett dominuszát, hogy ne felejtse el élelmet rendelni Dobrára.²³¹ Poppel Évát a németújvári templom kriptájába tervezték eltemetni, így Káldy is Németújvárra ment, hogy részt vegyen az előkészületekben. Innét panasolta Batthyáynak 1641. január 27-én, hogy ugyan a bársony megérkezett, de sem a vont aranyat nem szállították még le, sem pedig a koporsót nem hozták meg. Összeírta továbbá a koporsó- és fáklyavivők listáját is. Mivel a testet Németújvártól délre, Borosházától²³² gyalog hozzák, ezért Káldy javasolta, hogy a koporsóvivők szolgálai lovon hamarabb bejőjenek Németújvárra, majd onnét gyalog visszamenjenek a temetési menethez vigyázni a koporsóvivők lovaira. Január 28-án végre meghozták a vont aranyat is. Káldy kifogásolta, hogy a templomban elhelyezett székek „...*amely széken Nagyságtok fog ülni és az siralmas asszonyok, azokra posztó nincsen, rútt és dísztelen leszen azon kívül...*” Káldy kéri, ha van Batthyáynál a menetben olyan posztó, ami nem kellene, azt küldje előre a székek befedésére.²³³

²²⁹ Lobkowitz Poppel Éva halálának körülményeire ld. *Koltai* 2012. 138–139. o. MNL OL P 1314 No 23250 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. november 23., Sopron.

²³⁰ Káldy ezeket azonban nem találta, úgy értesült a káptalanban, hogy azok már Batthyány Ádámnál vannak. MNL OL P 1314 No 23251 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. november 24. Szőkeföldre.

²³¹ MNL OL P 1314 No 23254 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. december 27., Szőkeföldre.

²³² Feltehetően azonos a mai Borosgödör nevű településsel Ausztriában.

²³³ Koltai András Poppel Éva temetésének idejét 1641. január 21-re datálta. *Koltai* 2012. 141. o. Ezzel szemben Káldy Ferenc 1641. január 28-ra várta a temetési menetet. Káldynak a temetéssel kapcsolatos levelei: MNL OL P 1314 No 23259 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641. január 27. Németújvár; MNL OL P 1314 No 23260 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641. január 27. Németújvár; MNL OL P 1314 No 23261 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641. január 28., Németújvár.

VII/5. Batthyány I. Ádám szolgálatában

VII/5/a. Kezdeti nehézségek

A tekintélyes középbirtokos nemes és a családi birtokokat csak éppen kezébe vevő főúr viszonya nehezen indult. Batthyány Ádám és édesanyja, Lobkowitz Poppel Éva először 1629-ben egyeztek meg a Batthyány birtokok felosztásáról. Mivel ezzel az ifjú Ádám nem volt elégedett, ezért egy újabb egyezségekre került sor a két fél között 1632. június 29-én, Rohoncon. Noha Batthyány korábban nem sokat törődött birtokaival, 1632 végétől az ifjú főúr egyre nagyobb érdeklődést mutatott a birtokigazgatás iránt. Ennek a kiemelt figyelemnek tudható be, hogy előkerestette az adósleveleket is, számot vetve róla, kik azok, akik pénzzel tartoznak családjának.²³⁴

Ennek okán kereste meg 1632 novemberében Káldyt, hogy a még szüleitől fölvelt kölcsönt térítse meg. Káldy azonban komoly kifogásokat emelt a törlesztéssel kapcsolatban: „...azért Nagyságodat így informálhatom, hogy én Nagyságtoknak való adósságomat abban nem adtam meg, hogy Nagyságtok nekem annál többel adós[ak], kiről igen szép, erős fassiom vagyon, és Nagyságodnak két faluja vagyon érte kötve, melyet én sok esztendővel ezelőtt elfoglalhattam volna, ha Nagyságtok az én summa pénzemet meg nem adta volna. De én kárommal is úgy inkább várokodtam mind ez ideig, hogy sem mint Nagyságtoknak kedvetlenségében ejteném magamat...”. Káldy azt javasolta, hogy az összeget, amivel tartozik, számítsák be a Batthyányak adósságába, így kevesebbel fognak neki tartozni. Azt is kilátásba helyezte, hogy ha Batthyány Ádám mindenképpen ki akarja vele fizettetni a pénzt, akkor ő is követelni fogja a sajátját. Batthyányra nem hatottak az érvek, követelését továbbra is fenntartotta. Káldy ígérte, hogy három héten belül megszerzi a szükséges összeget, de elvárta, hogy az ő követelését is elégítsék ki.²³⁵

²³⁴ A birtokok felosztására ld. *Koltai* 2012 92–93. o., 132–138. o. és 155–159. o.

²³⁵ Káldy Poppel Évát is bevonta, arra kérve az özvegyet, hogy tájékoztassa fiát az adósság dolgában. MNL OL P 1314 No 23043 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, Gencsapáti; és MNL OL P 1314 No 23046 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, Szombathely.

VII/5/b. A Batthyány család magánföldesúri familiájának főkapitánya

Káldy egy 1638. április 24-i levelében hívta fel Batthyány Ádám figyelmét arra, hogy az év február 1-jén „...tölt négy esztendőm, hogy az Nagyságod kötelességében vagyok...”.²³⁶ Ezek szerint a fiatal főúr csak 1634. januárjában, vagy februárjában fogadta volna szolgálatába Káldy Ferencet. Mivel Káldy már Batthyány Ádám szüleinek is a szolgálatában volt, nagy a valószínűsége, hogy az időpont inkább egy új konvenció megkötésére utalt csak dominusz és szervitor között, de az is elképzelhető, hogy Káldy ekkor került közvetlenül Batthyány Ádám szolgálatába.²³⁷ Mankóbüki Horváth Bálint, a Batthyány család földesúri haderejének főkapitánya 1634 augusztusában hunyt el. Batthyány Ádám ezt követően nevezte ki Káldy Ferencet hadainak főkapitányává. A főkapitányi cím együtt járt a körmendi vár főkapitányi tisztségével is, a várat azonban a gyakorlatban vicekapitányok irányították.²³⁸ A tiszttévé Káldy a teljes magánföldesúri katonaság élére emelkedett.²³⁹ Katonai szerének létszáma megegyezett egy mezei hadnagyság általános létszámával, azaz körülbelül 60–80 lovasból állt.

Varga J. János becsléseit elfogadva, a teljes mozgósítható Batthyány haderő Batthyány I. Ádám ideje alatt megközelítően 2300 főt számlált. A számok alapján megfigyelhető, hogy a XVII. század első felében folyamatosan emelkedett a magánföldesúri katonaság létszáma. A zömében lovasokból álló főúri sereg 3 fő elemből tevődött össze. Közülük a legjelentősebb a familiárisokat és az udvar népét tömörítő udvari sereg, amelynek élén külön udvari hadnagy állt (1594-ben 194 fő, 1663-ban 536 fő). A főkapitány közvetlen parancsnoksága alá tartoztak a mezei hadnagyságok. A hadnagyságok élén szintén szervitorok álltak, ez a kontingens alapvetően 7 hadnagyságból állt (1640 körül 433–498 fő, számuk azonban 1646-ra 823 főre

²³⁶ MNL OL P 1314 No 23115 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. április 24., Szombathely.

²³⁷ Káldy és Batthyány Ádám 1632 óta állt levelezésben egymással.

²³⁸ *Koltai* 2012. 267–270. o. Káldy 1634. augusztus 21-i levelében már elhunytként említi. MNL OL P 1314 No 23070 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1634. augusztus 21., Szombathely.

²³⁹ Noha tekintélye kifejezetten nagynak számított magánföldesúri haderőn belül, nem egyszer került arra sor, hogy katonái közül valaki nem engedelmeskedett neki: „...Írtam vala te Pankaszi, tenéked tegnap, hogy ma reggel bejőjj hozzám, kibem semmi nem költ. Nyilván ha értenéd magadat, nem társad volnék én teneked, hanem kapitányod. Ha mi akadályod volt, meg kellett volna izenned, miért nem jöhettél be. Hallom, vagyon oka, az sem becsület, az mint értem. Gondom leszen reátok...” MNL OL P 1314 No 23115 Káldy Ferenc levele Pankaszi Ferencnek, 1644. március 20., Szőkeföld.

emelkedett, majd 1658-ban 849 lovas szolgált a hadnagyságok keretein belül). Ehhez adódott még a határvédelem szempontjából különösen fontos körmendi (137 fő), csákányi (97 fő) és őriszentpéteri (63 fő) lovasság; valamint az ezekben az erősségekben állomásozó, 7 vajdaságba szervezett 350 főnyi gyalogos katonaság is, akik mind hajdúkiváltságot élveztek. A magánföldesúri haderőt erősítette a főkapitányi kontingens (250 fő) is.²⁴⁰ Ahogy az Káldynak a magánföldesúri katonaságra vonatkozó leveleiből is kiderül, a főkapitány elsődleges szerepe közvetítő jellegű volt, ugyanis a kiszállásra való parancsokat is ő továbbította a hadnagyok számára, a különböző kisebb kihágásokat vétő katonákkal szemben pedig eljárhatott Batthyány helyett is, sőt többször vett részt Batthyány hadiszékén is Körmenden. A Kanizsa ellen vetett végvárok kapitányai is gyakran neki küldtek híreket a török hadmozdulatairól, vagy kértek tőle erősítést a végvárakba. A katonák őt keresték meg Batthyányhoz szóló kérelmeikkel is, felkérve a főkapitányt, hogy járjon közbe az érdekükben. Mint főkapitánynak, feladatai közé tartozott a magánföldesúri katonaság fizetésének kiosztása is. Mivel Káldy Ferenc kinevezésekor már betöltötte 50. életévét, így csak a legszükségesebb esetekben vezette ő maga a sereget. A haderő nem csupán a főúr és az országgrész védelmét látta el, hanem fontos reprezentációs szerepe is volt. Az országgyűlések, királykoronázások alkalmával a főúr haderejével önnön hatalmát és erejét demonstrálhatta.

²⁴⁰ Varga 1981. 13–27. o. vö. Koltai 2012. 292–303. o. A magánföldesúri katonaság szerepére a törökellenes határvédelmi rendszerben ld. Czigány 2004. 85–94. o. és Czigány 2020. 213–219. o. A letelepített hajdúkra ld. Zimányi 1960. és Sebestyén 2013. passim.

VII/5/c. A főúr képében a végvidéken

Abban az esetben, ha Batthyáynak hosszabb időre el kellett utaznia birtokairól, főkapitányát bízta meg jószágai felügyeletével, de ami fontosabb, a végvidék védelmével is

Batthyány Ádám 1636. december 1-jén regensburgi birodalmi gyűlésre utazott, hogy részt vegyen III. Ferdinánd római királlyá koronázásán és maga helyett Káldyra hagyta az otthoni ügyek intézését.²⁴¹ Az ifjú főúr és édesanyja közötti rossz viszony miatt Batthyány nem tájékoztatta Poppel Évát az eseményekről. Ezért Káldy – mintegy megnyugtatóképpen – írt az özvegynek, ugyanis ő egy december 17-i és egy 29-i levelet is kapott dominuszától, amelyben a főúr beszámolt a regensburgi eseményekről, illetve azt ígérte főkapitányának, hogy Vízkereszt napjára (január 6.) tervez hazaérkezni. Káldy tájékoztatta a végvárat is, hogy „...*ha bizonyos híruk lenne, tudósítsanak, és ha kívántatik oly bizonyos állapotra, segítséget küldök. Ha pedig magamnak kellik mennem, Nagyságod hadával, azt is megcselekszem...*”²⁴² Mivel a török hírével vehette, hogy Batthyány elutazott, és karácsony táján amúgy gyakorta portyázott, Káldy hadnagyainak is megírta, hogy készenlétben legyenek és újabb hírére kiszálljanak. Aggodalma nem volt alaptalan, Kiskomáromból Lengyel Farkas jelentette, hogy a törökök már november 30-án a környékükön lévő majorra ütöttek, de sikerült őket elkergetniük. Másnap rögtön 100 lovas török jelent meg, és az egyik végvári katonát, Borbély Pétert elhurcolták. Bessenyei István kiskomáromi kapitány²⁴³ is jelezte Káldynak, hogy a török portyázók folyamatosan a környéken vannak. Hidasi András Körmendről viszont örömhírral szolgálhatott, ugyanis sikerült egy kémeket elfogniuk: „...*egy ifjú, erős ember megyen volt által az Rába hídján, szóra fogták, hova megyen, honnend jön. Tétovázni kezdett, vevén eszükben, megfogták, vasban verték. Másnap megvallotta, hogy ő*

²⁴¹ Batthyány Ádám részvételére III. Ferdinánd koronázásán ld. *Várkonyi* 1993. 197–211. Káldy 1636. november végén Pozsonyban tartózkodott, ahol értekezett Pálffy Pállal a regensburgi választásról. Káldy november 30-án nem látta módját, hogy ura megindulhasson a koronázásra, mivel a postalovak foglaltak voltak, és a Duna is zajlani kezdett. MNL OL P 1314 No 23092. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1636. november 30., Szombathely.

²⁴² MNL OL P 1314 No 23094. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1636. december 09., Csencs. Batthyány Ádám regensburgi utazásáról már esett szó korábban. Ld. 70-71. o.

²⁴³ Bessenyei István 1622-től egerszegi lovaskapitányként szolgált, az egerszegi vicekapitányi tisztet 1632-ben szerezte meg. 1636-tól 1648-ig Kiskomárom várának kapitánya. Bessenyei kiskomáromi pályafutására ld. részletesen *Szvittek* 2008 *passim*.

kanizsai és haza akart menni, a Fertő mellett járt, de egyebet nem akart mondani. A Rábán való kelőket mind elő tudta számlálni, hogy ő ezen is amazon is elmehetett volna, de ugyan meg akarta Körmendet látni, s mint vesztette magát...”. Káldy megparancsolta, hogy a legényt hozzák Németújvárra, ahol majd ő is kivallatja. Feltételezte, hogy a legény feladata Batthyány hadainak a kikémlése volt. Eördögh István Pölöskéről nála volt, a Rába befagyása miatt aggódott, és erősítésül 20 gyalogost kért a főkapitánytól. Káldy Körmendről, az újonnan felfogadott gyalogosok közül tervezett leküldeni néhányat Eördöghnek. Bessenyei István pedig arról tájékoztatta, hogy egy portyázó török csapat Kapornak alá jött, és a helyi pincéket feltörte. A hordókat mind felvagdalták, közel kétszáz akó bort folyattak el, „...de derekast nem próbált...”.

Batthyány utasításának megfelelően végig járta a főúr uradalmait, várait is. Csencsi birtokáról először Rohoncra ment meglátogatni Batthyány feleségét, Formentini Aurórá²⁴⁴ és a sáfároknak is kiadta a szükséges utasításokat. Másnap Szalónakra utazott, ahol gondoskodott a várban szolgáló continuous uraim szolgáliról és lovairól, szénát, abrakot és heti pénzt is rendelt számukra. Tovább akart menni Körmendre is, de lába bedagadt és emiatt meg kellett állapodnia Csencsen. Így a körmendi tiszttartót magához rendelte az ottani urbárium összeírása miatt. Még a karácsonyi ünnepek előtt jobban lett, és ígéretéhez híven folytatta az uradalmak ellenőrzését.²⁴⁵

²⁴⁴ Batthyány I. Ádám és Formentini Auróra 1632. február 4-én házasodott össze Bécsben. Formentini Auróra életére és a házasságra részletesen ld. *Koltai* 2012. 117–130. o.

²⁴⁵ Káldy a leveleire, talán figyelmetlenségéből, de rossz dátumokat jegyzett föl, azok ugyanis 1636. decemberi dátumokkal vannak keltezve, de a levelek szövegéből nyilvánvalóan kiderül, hogy 1637 januárjában írta őket. Ezért a jelzetek megadásánál a dátumok kijavításra kerültek. MNL OL P 1314 No 231092. Káldy Ferenc levele Batthyányné Lobkowitz Poppel Évához, 1637. január 1., Szombathely.; MNL OL P 1314 No 23093. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1637. január 9., Csencs és MNL OL P 1314 No 23094. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1637. január 25., Szombathely.

VII/5/d. Káldy katonai pályafutása dunántúli kerületi főkapitányhelyettesként

Noha Batthyány I. Ádámot már 1633. november 15-én kinevezték mind a Kanizsával szemben vetett végek, mind pedig a dunántúli kerületi főkapitányság élére, végleges kinevezésére csak 1637. április 24-én, hivatalos beiktatására pedig augusztus közepén került sor. Káldy már ekkor számított vicefőkapitányi kinevezésére, ugyanis 1634. január 30-án arra kérte urát, hogy „...írjon egy commendatoriát az szokás szerint mellettem ő Fölségének az viceségről...”.²⁴⁶ Nagy a valószínűsége, hogy az ajánlás csak formai eljárás lehetett, úgy tűnik a kerületi főkapitányoknak jogukban állt saját helyettesük kinevezése. Feltételezhető, hogy amíg hivatalosan nem iktatták be tisztségébe, Batthyáynak nem állt módjában saját szervitorának kinevezése. Ezt támasztja alá, hogy Batthyány 1633. évben történt megbízását követően a király költségén fenntartott főkapitányi kontingens, 150 lovas és 100 gyalogos továbbra is Sárváron állomásozott, az akkori főkapitányhelyettes, salamonfai Ráttky György parancsnoksága alatt. Batthyány Ádám beiktatását követően, 1637 nyarán az ún. ország lovasait és ország gyalogjait átvezényelték Körömdre.²⁴⁷

Káldy kinevezésére is a hivatalos beiktatást követően kerülhetett sor. Mivel a kerületi főkapitány irányította a kerületéhez tartozó vármegyék hadügyeit és rendelkezett a nemesi felkelés, a vármegye által portálisan kiállított katonaság, valamint a városi csapatok felett. Ezen felül a királytól maga személyére külön fizetést is kapott. Ezzel a tisztséggel Káldy gyakorlatilag a térség más főúri magánhadseregeinek főkapitányai fölé emelkedett. Idős kora ellenére nem tekinthető véletlennek, hogy Batthyány őt tette meg vicéjének. Mind alispáni és katonai múltja, mind megbízhatósága is mellette szólt. Mindezek mellett megfigyelhető – ha törvényszerűnek nem is nevezhető –, hogy a kerületi főkapitányok alapvetően saját seregeik főkapitányait nevezték ki, ezzel is elősegítve mind a főkapitányi kontingens betagozódását magánseregeik, mind pedig egyszerűbbé téve a vármegye által alkalmanként kiállított haderő irányítását. Batthyány Ádám sem cselekedett másként, Káldy Ferenc halálát követően utódja,

²⁴⁶ MNL OL P 1314 No 23058 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámnak, 1634. január 30., Szombathely

²⁴⁷ Pálffy 209. 332. o. és Koltai 2012. 295. o.

Keczer János mindkét tisztségében követte. Ezekről függetlenül megállapítható, hogy Káldy elsődleges feladatának továbbra is Batthyány Ádám szolgálatát tekintette.²⁴⁸

²⁴⁸ A dunántúli kerületi főkapitányság kialakulására, a törökellenes határvédelemben betöltött szerepére ld. *Koltai* 2012. 295. o.; *Pálffy* 1996. 195–196. o.; *Pálffy* 1997. 258–259. o.; *Pálffy* 2009. 329–333. o. és *Pálffy* 2013/a. 55–59. o.

VII/5/e. A végvidék védelmében

Káldy kerületi főkapitányhelyettesként a törökellenes védelmi rendszer fenntartásában a korábbiakhoz képest nagyobb hatalomra tett szert. Ugyan korábban is kapcsolatban állt a végvidék kapitányaival, de 1637-től jóval tevékenyebb szerepet vállalt a török portyák megállításában. Noha saját személyében alig vett részt bármiféle hadműveletben, a rendelkezésre álló magánföldesúri haderő és a főkapitányi kontingens irányításával, valamint a vármegye által ideiglenesen kiállított portális katonaság igénybevételével megkerülhetetlen tényezőnek számított.

A rendelkezésre álló haderő végvárakba irányításával jelentősen meg lehetett növelni azok védelmi képességeit, azonban a végvárak kapitányai gyakran visszaéltek ezzel a lehetőséggel. A kiskomáromiak kérésére Batthyány 1637. októberében utasította Káldyt, hogy számukra, a vár őrzésére 50 gyalogost küldjön az ország gyalogosai közül. Káldy végrehajtotta ugyan a parancsot, de felhívta ura figyelmét, hogy amíg Batthyány saját katonái vigyázzák a végvárat, addig a vár eredeti őrsége saját ügyeinek intézése végetthagyja ott őrhelyét.²⁴⁹ Úgy tűnik, a többi végvár is hasonló problémákkal küszködött. Eördögh István 1638 júniusának közepén ugyanis hasonló kéréssel kereste meg Káldyt Pölöskéről: „...[Eördögh] annyira fogyatkozott állapotban vagyon legényből, hogy némely tizedesnek három avagy négy legényénél több nincsen, im az aratás jön azokat sem fogja ott benn tarthatni, mert ha most nem keresnek kenyeret maguknak és az fizetéshez tamáskodnak, feleségestől, gyermekestől éhel kelleték meghalniuk...” Káldy tisztában volt vele, hogy az aratás miatt a többi végvárból is ki fognak rajzani az emberek a munkák elvégzésére. Ezért megkérte a főkapitányt, hogy írjon a nádornak ez ügyben, aki a vármegyékre parancsolva elérhetné néhány gyalogos kiállítását a vármegye költségén, talán hat hétre is.²⁵⁰

Téli időben a Rába befagyása miatt volt szükséges kiszállítania a katonák és a hajdúk egy részét, hogy időben meg tudják akadályozni az esetleges török próbákat. Mivel hírt kaptak a kanizsai törökök mozgásáról, ezért a főkapitányhelyettes megírta Egerszegre és Kiskomáromba is, hogy ha értesülnek a törökök szándékáról, haladéktalanul üzenjék meg neki.²⁵¹

²⁴⁹ MNL OL P 1314 No 23104 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámnak, 1637. október 4., Egerszeg.

²⁵⁰ MNL OL P 1314 No 23125 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámnak, 1638. június 15., Szombathely.

²⁵¹ MNL OL P 1314 No 23180 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámnak, 1639. február 15., Szombathely.

Batthyány Ádám 1639. november 4-én Rumnál átkelt a Rábán mintegy 2500 fővel, hogy Kanizsa alatt portyázzanak. Káldy betegsége miatt a portyán ugyan nem vett részt, de a magánföldesúri hadakat ő gyűjtötte össze és szállította ki őket kvártélyra. Így Vadas Istvánra²⁵² meg is neheztelt, mert a megszabott idő előtt már egy héttel kiszállt a kvártélyul szolgáló falura. Emiatt félt, hogy híre megy az előkészületeknek, és Káldy annak sem örült, hogy Vadas katonái teljesen le fogják élni a falut.²⁵³

Káldynak Batthyány Ádám távolléte esetén továbbra is külön készültséget kellett elrendelnie, mivel a főúr elutazásainak híre általában meghozta a török kedvét a portyázáshoz. Ebben része lehetett annak is, hogy Batthyány alkalmasint udvari seregének egy jelentős részét magával vitte. 1640. szeptember végén Káldy pont egy ilyen helyzet miatt rendelte el, hogy az ország gyalogjai és a vármegye által kiállított, ismeretlen létszámú csapat a Rába mellé szálljanak ki. Utasította a csákányi gyalogosokat is, hogy készenlétben legyenek.²⁵⁴

1640. január 30. és február 3. között Batthyány Ádám véghezvitte leghíresebb és legeredményesebb hadi vállalkozását, az igali portyát. Káldy ugyan ezen a kisebb hadjáratnak is beillő portyán sem vett részt, de azt megelőzően ő küldte ki hadnagyát, Ságody Istvánt,²⁵⁵ hogy felderítse a Balaton jegének állapotát. Batthyány nem feledkezett meg róla sem a zsákmány számbavételénél, ugyanis egy török rabot adományozott számára.²⁵⁶

Káldy 1641. február 13-án éppen Pápán tartózkodott, amikor hírt hoztak a székesfehérvári törökök készülődéséről. A vicefőkapitány ezt rögvest jelentette Batthyány Ádámnak. Javasolta, hogy hadait rendelje egybe és szállítsa a Kemenes alá, Káldy maga is

²⁵² Vadas István hadnagyként szolgált az udvari seregben leghamarabb 1640-től. *Koltai* 2012. 296. o. és Batthyány Ádám földesúri familiája adatbázis: <https://archivum2004.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm> (Utolsó megtekintés: 2021. április 10.)

²⁵³ *Újváry* 2013/a. 129.o. MNL OL P No 23201. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámnak, 1639. október 28., Szőkeföldre.

²⁵⁴ MNL OL P 1314 No 23243 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámnak, 1640. szeptember 24., Szőkeföldre.

²⁵⁵ Ságody István 1633 és 1642 között étekgóként, majd szervitorként először 1, majd 4 lóval szolgált. 1656-tól a körmenői vicekapitányi tisztet töltötte be. *Koltai* 2012. 267. o. és Batthyány Ádám földesúri familiája adatbázis: <https://archivum2004.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm> (Utolsó megtekintés: 2021. április 10.)

²⁵⁶ Az igali portyára ld. *Fenyvesi* 1985 és összefoglalóan *Újváry* 2013/a. 130. o. MNL OL P 1314 No. 23258 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámnak, 1641. január 27., Némétújvár. Káldy feltehetően fia, Káldy Péter 1641. 02. 16-ra tervezett pápai esküvőjére készült. MNL OL P 1314 No. 23257 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámnak, 1641. január 23., Szőkeföldre.

kiszáll közējük. Véleménye szerint Batthyánynak írnia kellett volna Nádasdy Ferencnek és a veszprémi püspöknek is, hogy azok haladéktalanul szólítsák hadba a vármegyéket.²⁵⁷

Az idős főkapitány, ha szükséges volt, természetesen urával tartott a portyákra. 1641. szeptember 25-én Batthyány Esztergom felé portyázott, a főkapitány szerét személyesen vezette.²⁵⁸

A fent említett pár példa csak jelzésképpen szolgált annak bemutatására, hogy Káldy Ferenc a magánföldesúri hadak élén is megállta a helyét, de pályafutásából az állapítható meg, hogy mind a magánhadsereg főkapitányi és a kerületi főkapitányhelyettesi címe inkább szólt szolgálatának megbecsüléséről, mintsem tényleges (és folyamatos) katonai szerepéről.

A témához csak érintőlegesen tartozik, de a törökök pusztításainak, azaz kártételeinek összeírásai szintén az ellenük folytatott küzdelmet szolgálták, elsősorban diplomáciai téren, mint bizonyítékok. Káldy Ferenc 1640 novemberének közepén a nádor – a török által okozott károk felméréséről – személyesen beszélgetett, részletesen utasítva őt, hogy mi a teendő. Ezért Káldy kérte Batthyányt a munka mihamarabbi megkezdésére és segítségét ajánlotta annak előkészítésében. Levele szerint mind a végvárak kapitányainak, a vármegye alispánjainak hat évre visszamenőleg pontos kimutatást kell készíteniük, különös tekintettel a korábban hódolatlan falvak behódolásáról a töröknek.²⁵⁹

²⁵⁷ MNL OL P 1314 No 2324 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámnak, 1641. február 13., Pápa.

²⁵⁸ *Újváry* 2013/a. 130. o. A vicefőkapitány fiát, Pétert is elvitte a portyára. MNL OL P 1314 No 23362 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámnak, 1644. január 1., Szőkeföldre.

²⁵⁹ A kártételi listák feldolgozását Illik Péter végezte el. *Illik* 1999.; *Illik* 2006; *Illik* 2010 és *Illik* 2012. MNL OL P 1314 No 23248 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámnak, 1640. november 17., Sopron. Későbbi utódának, Keczer Jánosnak 1646 októberében a Körmentd környékén elrabolt emberekről kellett kimutatást készítenie. MNL OL P 1314 No 24404. Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1646. október 10., Csákány.

VII/5/f. A vicefőkapitány szerepe a katonai igazságszolgáltatásban

Káldy Ferenc jogi tapasztalatait alispánként már a vármegye törvényszékén is kamatoztathatta. Batthyány Ádám kiterjedt birtokai és tisztségei révén széles körű joghatósággal rendelkezett az igazságszolgáltatás terén. Mint ahogy arra Varga J. János is rávilágított, a katonai igazságszolgáltatás fórumai és a főúr úriszéke egymástól nehezen volt elválasztható, hiszen Batthyány gyakorlatilag minden jogi ügyben illetékesnek számított. Főkapitányként és kerületi vicefőkapitányként Káldynak így nem csupán a magánföldesúri katonaság jogi ügyeiben kellett eljárnia, hanem a végvári katonaság és a jobbágyság közötti viták és atrocitások feletti ítélezésekben is részt kellett vállalnia.²⁶⁰

1638 augusztusában Batthyány törvényszéket (úriszéket és hadiszéket is) hirdetett Körmentre. Úgy tűnik azonban, a fiatal főúr megfélemlített erről, mert Csáktornyára indult, és útközben több végvár vizitálását is eltervezte. Ezért Káldynak kellett rá emlékeztetni, illetve utasításokat is kért arra az esetre, ha Batthyány nem érne időben vissza a törvényszékre. Továbbá megkérte, hogy írjon a prókátoroknak, Gorup Jánosnak²⁶¹ és Meszlényi Péternek,²⁶² legyenek jelen Körmenten, hacsak Batthyány nem kívánja elhalasztani azt.²⁶³

A generális végül nem jelent meg a széken, ezért azon Káldy elnökölt. A hadiszéket végül augusztus 12 és 14-e között tartották meg. Összesen hét emberre szabtak ki halálos ítéletet:

- Kovács István → akasztófa
- Eöri Kozmor András → akasztófa, bár ő „...azon reménykedik csak, hogy feje vétetnék és ne akasztanák fel...”
- egy német hajdú, aki kifosztott egy stájerországi molnárt → kerékbetörés
- egy németszentmihályi ember → máglyahalálra
- két szentgróti legény → akasztófa
- Zala Pál híres lator, akit Káldy fogatott meg → kerékbetörés

²⁶⁰ Varga 1977. 439–462. o. vö. Varga 1981. 157–158 o.

²⁶¹ Draskovich György győri püspök familiárisa, szombathelyi ügyvéd. Életútjára részletesen ld. *Dominkovits* 2009/b. 85–99. o., illetve röviden *Dominkovits* 2011/b. 96. o.

²⁶² Meszlényi Péter ügyvédi tevékenységére *Dominkovits* 2012/b. 90–91. o.

²⁶³ MNL OL P 1314 No 23143. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. augusztus 3., Tarcsafürdő.

Mivel Körmenden nem volt mód a rabtartásra, ezért Káldy Batthyány utasítását kérte, hogy jelölje ki azokat a helyszíneket, ahol a rabokat ki kívánja végeztetni. Egyedül Kovács István esetében tudjuk, hogy mielőtt kivégezték volna, Szalónakra küldték Batthyányhoz az ítélet megerősítése végett. A többiek esetében Káldy javaslatokat is megfogalmazott a kivégzések helyére vonatkozóan: „...Az Eöri Kozmor András is akasztófára ítéltetett, azt itt is fölköthetnénk, mivel új az akasztófa. Azon kívül a két szentgróti legény... annak egyikét, úgy mondák az uraim, hogy Nagyságodtól úgy értették, hogy Szalónakon akasztanak föl, ott is láttatos leszen...” A német hajdú ítéletét szintén végre lehetne hajtani Körmenden is, de a Zalai Pál nevű latort felküldte Batthyányhoz, hogy ő rendelkezék ott felőle.²⁶⁴

Káldy úriszéken (és hadiszéken) való további szereplésére legközelebb 1643-ból rendelkezünk információval. Batthyány arról értekezett Káldyval, hogy az év elején, lehetőleg mihamarabb kellene meghirdetnie Körmendre az úr törvényszékét. Káldy az elmúlt vármegyegyűlésen egyeztetett emiatt az alispánokkal és bírókkal, akiktől megtudta, hogy február 3-ra Sárvárra már hirdettek úriszéket. Ezért Káldy szerint február 9-én kezdhetnék meg a dolgot, mivel az azt követő hetekben a vármegyékben szolgáltatnak majd törvényszéket. Batthyány végül úgy döntött, hogy inkább március 9-én tartsák meg. Noha az időpont kihirdetésre került, ezzel párhuzamosan Sopron rendjei is vármegyegyűlést hirdettek március 9-re. Káldy attól tartott, ha párhuzamosan zajlana a két ítélezés, „...az bírákban is fogatkozás esnék, nem lennének elegendő bírák, de aki nagyobb [baj], egy proclator sem lenne jelen, kik nélkül egy bíró sem venné magára az bíróságot...”. Emiatt az alispánok és a bírók – tartva a főúr neheztelésétől – Káldy házához gyűltek, hogy új időpontot tudjanak kijelölni, ami nem bizonyult egyszerű feladatnak, hiszen március 16-tól ismételt Vas vármegye tervezett törvényszéket tartani. A bírók úgy gondolták, ha március 25-én, Gyümölcsoltó Boldogasszony napján estére összegyűlnek Körmendre, a rá következő három napban megtarthatnák a törvényszéket. Káldy szkeptikus volt javaslatukkal szemben, a három napot nem tartotta elegendőnek a rabok és az ügyek nagy száma miatt. Ezért úgy vélte, a törvényszéket a húsvéti ünnepek utáni hétfőre kellene halasztani.²⁶⁵

²⁶⁴ Sajnos az elítéltek többségéről nem tudjuk, hogy milyen vétségért akarták kivégezni őket, a vádpontokról Káldy nem tett említést. MNL OL P 1314 No 23144. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. augusztus 12., Körmend; MNL OL P 1314 No 23145. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. augusztus 13., Körmend és MNL OL P 1314 No 23146. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. augusztus 14., Körmend

²⁶⁵ MNL OL P 1314 No 23311. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643. január 13., Szőkeföldre;

A tervezett körmendi törvényszékre végül 1643 májusának közepén került sor. Sajnálatos módon az ítéletek nagy részét nem ismerjük, de néhány, a törvényszék elé vitt ügyről Káldy leveleiből tudomást szerezhetünk. Márciusban néhány szécsiszigeti katona tört egy lengyel katona, bizonyos Opoka Miklós házára. Opoka Káldyt kereste meg az ügygel, de a főkapitány jobbnak látta, ha Batthyányval beidéztesse a vétkes katonákat a törvényszékre, hogy „...ott láttassa meg Nagyságod köztük, nem jó, hogy akármely jámbor katona embernek [vagy] nemesnek pedig házára mennek...”. Ezen felül sikerült a bírónak napot rendelni, azaz megfelelő időpontot kijelölni a szecsődi, rádóczi és harasztifalusi határigazításokra.²⁶⁶

1644. július elején Körmenten törvényszék (újfent úriszék és hadiszék is) megtartására került sor, elsősorban a magánföldesúri haderő és a végvári katonák fegyelmezetlensége miatt kívántak határozatokat hozni és instrukciójukat megújítani.²⁶⁷ Káldy az alá beosztott tisztek és a sereg kihágásai miatt erősen kifakadt: „...én soha nem láttam olyan indisciplinatus embereket, mint azok. [A katonák] az hadnagyokon semmit nem adnak, az attól vagyok, hogy maguk, ha köztük vannak, sem látnak, sem hallanak semmit is, maguk akarataik szerint cselekszenek mindent. A Nagyságod instrukcióit elég, ha hallották, nem aggódnak azon, hogy megtartsák s meg is tartassák...”. Kérte a főurat, hogyha megérkezik Körmentre, szigorúan utasítsa őket az instrukciójuk betartására. Káldy a hadnagyokat július 4-re várta, 5-én pedig – még Batthyány jelenléte nélkül – megkezdte az úriszéket. A peres ügyek és a rabok elítélését követően, július 7-én megjelentek a Kanizsa

MNL OL P 1314 No 23314. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643. február 18., Szőkefőldé; MNL OL P 1314 No 23315. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643. február 20., Szőkefőldé és MNL OL P 1314 No 23323. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643. április 6., Szőkefőldé

²⁶⁶ A harasztifalusi határigazításra ld. bővebben az „Alispáni védelem és szakmai tanácsadás” c. fejezetben. MNL OL P 1314 No 23319 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643. március 19., Szőkefőldé és MNL OL P 1314 No 23319 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643. május 19., Szőkefőldé.

²⁶⁷ „...Írja Nagyságod, hogy mind maga székin, s mind pedig a végbeli dolgokban törvényeket akarna Nagyságod szolgálatni. Igen szükségesnek látom lenni... ha Nagyságod jó akarata, hagyja Nagyságod ad diem 5 July, ez alkalmas lesz, és mindeneket certifikálhatnak addig. Az Nagyságod székin való törvények lennének 4. 5. 6. July, azokat harmadfélnap elvégezhetnénk. Az végbeli dolgokat is hagyná Nagyságod ad 6. 7...”. A szék végül egy napot csúszott Káldy tervezetével szemben. Megfigyelhető, hogy ugyan a kétfajta törvényszék közösen került megtartásra, mégis két külön ülésen. Maguk a végbeli kapitányok csak a hadiszék napjaira érkeztek meg. MNL OL P 1314 No 23400 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1644. június 11., Szőkefőldé.

ellen vetett végek várainak kapitányai is úgy, mint Keglevics Péter vicegenerális,²⁶⁸ Besseney István kiskomáromi, Eördögh István pölöskei, Szecsődi István lentii,²⁶⁹ Hagymásy István szentgróti,²⁷⁰ Kaczor Balázs egervári,²⁷¹ Török István szentgyörgyvári²⁷² és Sibrik Miklós kemendi kapitány.²⁷³ Batthyány Ádám a jelen lévő végvári és magánföldesúri tisztekkel közösen új határozatokat hozott katonái fegyelmezése céljából.²⁷⁴

Mint főkapitánynak, Káldynak kötelességei közé tartozott a köztörvényes büntettet elkövető szervitorok, hajdúk, végvári katonák és természetesen bármiféle lator elfogatása és fölküldése Batthyány valamelyik várának tömlöcébe, hogy később őket is bíróság elé lehessen állítani. A feljebb említett hadiszéken történő rendszabályozásra szükség is volt, mint ahogy azt Káldy kifakadása is bizonyítja: „...soha utálatosb állapotot nem láttam ezen földön, az mint mostan. Az mennyi számtalan emberölés, tolvajlás és lopás esik. Az Kemenes alatt által

²⁶⁸ Keglevics Péter 1641–1656 között töltötte be a Kanizsával szembeni végvidék főkapitányhelyettesi tiszteletét mint Egerszeg főkapitánya. *Pálffy* 1997. 280. o. és *Végh* 2010. 159. o.

²⁶⁹ Szecsődi István 1644-től tartozott Batthyány I. Ádám földesúri családjához. Nem ismert, mikortól töltötte be a lenti várának kapitányi tiszteletét. Hagymási István halálát követően Batthyány őt küldte a vár irányításának átvételére, annak érdekében, hogy a szentgróti uradalmat megszerezhesse. *Koltai* 2012. 153. o., illetve <http://archivum.piar.hu/batthyany/familia-keret.htm>. (Utolsó megtekintés: 2021. április 10.)

²⁷⁰ A szentgróti vár és a hozzá tartozó falvak a Hagymási család tulajdonát képezték, annak ellenére, hogy a vár betagozódott a Kanizsa ellen vetett végek várláncolatába. A család férfiági kihalásáig a Hagymási család tagjai mint örökös főkapitányok irányították a várat. Hagymási István szentgróti kapitány 1655 januárjában hunyt el. A Hagymási család birtokában lévő Szentgrótot és a hozzá tartozó uradalmat Batthyány I. Ádám szerezte meg Hagymási özvegyétől, amit az uralkodó adománylevéllel erősített meg 1656. november 24-én. Batthyány ezt követően kisebbik fiát, Batthyány Pált nevezte ki a vár kapitányává. *Koltai* 2012. 153–154. o. vö. *Bán* 1977. 24. o. A szentgróti várra ld. *Vándor* 1978. 61–79. o.

²⁷¹ Kaczor Balázs 1636–1639 között az egerszegi vár vicekapitánya volt. Ezt követően kerülhetett az egervári vár élére. *Müller* 1976. 26. o.

²⁷² Török István legkésőbb 1643-tól 1649-ig volt Szentgyörgyvár élén, amikor is összetűzött Nádasdy III. Ferencel, aki ekkor leváltotta, helyére Vasdinnyei Sándort nevezte ki. *Szatlóczki* 2002. 37–38. o.

²⁷³ Sibrik Miklós 1634–1638 között familiárisként szolgálta a Batthyány családot. 1621-től már kemendi kapitányként említik. A vár őrsége ekkor mindösszesen 7 lovas (beleértve a kapitányt is), 12 gyalogos és az élükön egy tizedes. Zala megye helytörténeti lexikona – Kéziratok regesztagyűjtemény: library.hungaricana.hu/hu/view/ZALM_HI_01/?pg=0&layout=s, illetve <http://archivum.piar.hu/batthyany/familia-keret.htm>. (Utolsó megtekintés: 2021. április 10.)

²⁷⁴ MNL OL P 1314 No 23420 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1644. június 4., Körmend. Káldy a sok főember jelenléte miatt nem tartotta elégségesnek a három hordó bort, amit Batthyány küldött le, ezért további két hordó bor meghozataláért folyamodott. MNL OL P 1314 No 23421 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1644. június 5., Körmend. A résztvevő végvári tisztek listáját ld. *Varga* 1981. 161. o.

jövén, az szegénységnek csak az szüntelen átka vagyon, és itt az Rába két felén, valahun lator [vagyon], inkább mind Nagyságod szolgájának mondja magát. Az átokban, úgy hallom, nekem is jut, mert Nagyságod után eleget szólnak, hogy nincsen ki büntesse őket...”. Rablók nem egy alkalommal bújtak Batthyány Ádám neve mögé. Amikor Káldy átvonult (Kis)Vásárhelyen, híret vette, hogy a helyi borbélyt meggyilkolták és a három haramia Batthyány katonájának mondta magát. Káldy hazaérkezve rögtön ellenőrizte a katonák lajstromát, de neveiket nem találta meg benne.²⁷⁵

1642 őszén egy notórius tolvajt, Vadas István katonáját felpanaszolták Káldynak, mivel több alkalommal lovat lopott és egy jobbágy két ökrét is elhajtotta. A főkapitány ráüzent, hogy kártalanítsa a jobbágyot, de az ehelyett a jobbágyot halálosan megfenyegette. Ezért Káldy üzent Vadasnak, hogy az elkövetőt tüstént küldje fel Németújvárra, de a hadnagy nem törődött a parancsával. Ezután megint panaszkodtak a katonára, mert társaival együtt Gáspár deák hadnagyságából öt lovat lopott el. Batthyányt kérte, hogy parancsoljon rá a hadnagyra, fogassa meg és hozza föl. Vadas ellenben azt hazudta, hogy a katona régen a Zalán túlra szökött. Káldy ezzel szemben biztos hírt kapott arról, hogy még mindig a környéken tartózkodik. Nem bízva tovább Vadas Istvánban, a maga embereit küldte a lator elfogására.²⁷⁶

²⁷⁵ MNL OL P 1314 No 23304. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1642. október 31., Szőkeföldre.

²⁷⁶ MNL OL P 1314 No 23306. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1642. november 6., Szőkeföldre.

VII/5/g. A főúr fizetőmestere

A Batthyányak magánföldesúri katonaságában szolgáló familiárisok fizetése elsősorban a dominusszal kötött megegyezésen, azaz konvención alapult. Az egyes familiárisok szerük nagysága szerint kapták meg illetményüket, azaz lovanként 16 forintot. Ez alapján egy két lóval szolgáló (maga a szervitor és egy szolga) familiáris 32 forintot vehetett fel évente. Természetesen annak, aki külön tisztséget (például hadnagyság) vitt a seregen belül, magasabb készpénzfizetés járt. A kvártélyon lévő katonáknak külön heti pénzt osztottak. A járandóság fontos elemét jelentette a posztó, amelynek minősége függött az illető pozíciójától és szolgálóinak számától is. Mindezek mellett a tisztek (mint ahogy maga a sereg élén álló főkapitány is) természetbeni juttatásokat is kaptak: bort,²⁷⁷ gabonaféléket, szénát, kősót. A járandóságok kifizetése általában két részletben történt.²⁷⁸ A fizetések kiadása a Batthyányak magánföldesúri hadai esetében legtöbbször a mustrával volt egybekötve. A főkapitányi kontingens 150 lovasa és 100 gyalogja ugyan az uralkodótól kapta fizetését, de annak kiosztása a kerületi főkapitány, vagy vicéjének dolga volt. A kontingens fizetésének megadása együtt történt a végvári katonaság hópénzeinek kifizetésével.²⁷⁹ Mivel a főúr gyakran késett a fizetések kiosztásával, a familiárisok előljáróikat, de gyakran közvetlenül Káldyt, mint főkapitányukat keresték meg, hogy járjon közbe Batthyány Ádámnál annak

²⁷⁷ 1643. március 23-án Káldy örömmel értesíthette Csány Györgyöt, hogy Batthyány Ádám 9 akó bort rendelt számára Németújváron. Kérte, hogy Csány küldjön érte, de ne felejtse el üres hordót is vitetni. MNL OL P 1314 No 23322. Káldy Ferenc levele Csányi Bernátnak, 1643. március 23., Szőkefőldé.

²⁷⁸ Varga 1981. 34–37. o. vö. *Koltai* 2012. 258–262. o.

²⁷⁹ Batthyány Ádám 1640-ben arról panaszkodott, hogy az uralkodó költségén tartott csapatokat a maga jövedelmeiből kellett fizetnie, és a Kamara ezeket a kényszerű kölcsönöket vonakodott megtéríteni. Varga 1981. 43. o. Az ország lovasai és gyalogjai Káldyt is zaklatták fizetésük elmaradása miatt: „...*Számát nem tudom, az mennyit az egynéhány lovas búsít, és az száz gyalog az ő elmaradott négy hópénzek felől, kiről én is búsítottam Nagyságodat egynéhány ízben. Tudom azt is, hogy Nagyságod írt oda föl egynéhány rendbeli leveleket...*” Káldy szkeptikus volt arra nézve, hogy az ügy a Kamarán hamar megoldódhatna, ezért arra kérte a főurat, hitelezze meg a katonák fizetését, méghozzá borban: „...*egylovasnak négy hóra esik R12 d80, két lóra R25 d60. Adatna Nagyságod két lóra egy stertinák bort...*” MNL OL P 1314 No 23284. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmal, 1641. július 20., Szőkefőldé. Mivel a végváriak 1646-ban gabonát is kaptak fizetségül, az ország lovasai és gyalogjai Káldyn keresztül könyörögtek Batthyány Ádámnak, hogy nekik is adasson egy kevés gabonát. MNL OL P 1314 No 23509. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmal, 1647. július 31., Szőkefőldé. Egy kamarai magyar forint 100 magyar dénárt, amíg a rénes (rajnai) forint 80 magyar dénárt ért.

megadásáról.²⁸⁰ Az alábbiakban Káldy Ferencsel kapcsolatban azokat az eseteket mutatjuk be, amikor a kerületi főkapitányhelyettesnek kellett a fizetés dolgában eljárnia.

Káldy 1637. október 13-án Bucsuban nekilátott a magánföldesúri katonaság járandóságainak kifizetéséhez. Úgy tűnik, a katonák lajstroma alapján a készpénzt külön zacskókban előre összekészítették és úgy küldték meg Káldynak. A zacskókba cédulákat helyeztek, amelyeken meg volt jelölve, hogy melyik hadnagyság kapja és hány forint a zacskó tartalma. Azonban amikor Káldy felbontotta a zacskókat, a lajstromokon szereplő végösszegek nem egyeztek a zacskóban lévő pénzzel: „...Én ma korán fizetéshez kezdettem vala, de nem tudnék eligazodni, mivel az kisebbik zacskót vettem vala elő, abban az ki cédula volt R105 vagyon írva, az szerint találtuk a pénzt is, sem több, sem kevesebb, de az registumban Nagyságod R115 iratta, itt tíz forinttal volna följobb...” A hiba miatt Káldy egyelőre nem adta ki a katonák pénzét, hanem a posztót kezdte meg kiosztani és várta Batthyány újabb utasítását.²⁸¹

Batthyány Ádám magánföldesúri váraiból is megesett, hogy Káldyt keresték meg ezekben az ügyekben. 1638 júliusában az őriszentpéteri vajda volt Káldynál. Batthyány ígért nekik némi természetbeni fizetést, a vajda arra kérte Káldyt, hogy emlékeztesse az urat. Káldy az ügyben meg is kereste a dominuszt, de azt javasolta neki, hogy a gabona árának emelkedése miatt ne azt adjon nekik, hanem inkább borban adja meg fizetésüket.²⁸²

Természetesen a főúr, ha lehetett, nem mulasztotta el megadni azt, ami jár. 1640. november 16-án kelt levelében utasította főkapitányát, hogy tudósítsa az uraimékat: egy hét múlva vasárnap Rohoncra gyülekezzenek, kiosztja közöttük a posztójukat. Káldy még aznap kiküldte a hadnagyoknak az erről szóló értesítést.²⁸³

²⁸⁰ Káldy 1637 szeptemberében könyörgött urának, hogy valami kis fizetést adjon az embereinek, ugyanis a hadnagyok eleget búsítják miatta. MNL OL P 1314 No 23101. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1637. szeptember 21., Szombathely. A magánföldesúri katonaság mindig figyelemmel kísérte, hogy a királyi végvárakban mikor járnak fizetőmesterek, hogy arra hivatkozva a maguk jussát követeljék. 1640 júliusában, amint híre jutott, hogy fizetőmesterek járnak a végeket, azonnal Káldyhoz mentek, hogy intézkedjen posztójuk kiadásáról. MNL OL P 1314 No 23134 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. július 26., Szőkeföldre.

²⁸¹ MNL OL P 1314 No 23105. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1637. október 13., Bucsu.

²⁸² MNL OL P 1314 No 23136. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. július 11., Csencs.

²⁸³ MNL OL P 1314 No 23247. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. november 16., Sopron.

VII/5/h. A főúr reprezentálása ceremoniális eseményeken

A Pozsonyba készülő III. Ferdinánd fogadására, 1637 novemberében Káldy személyesen vezényelte az országhatárra az uralkodó üdvözlésére felvonuló Batthyány sereget. A rossz idő és a többi főúr szolgálival való együttműködés azonban erősen megnehezítette a vicefőkapitány dolgát. November 16-án jelentette Batthyány Ádámnak, hogy sok katonája lemaradt az úton, mert *„...nem elégedvén meg az disznó itallal, ma jobban kezdetek hozzá...”*²⁸⁴ A helyzet nem javult az elkövetkezendő napokban sem, és a nagy sár miatt is lassan haladtak. Ettől függetlenül büszkén jelenthette, hogy Batthyáynak több mint 200 katonája gyűlt össze.²⁸⁵ A szállással is gondok akadtak; a nádor emberei sok Oroszvár környéki falun már beszállásolták magukat, Káldy kénytelen volt több falura szétszórni a katonaságot, hogy mindenkinek jusson hely. Arra kérte Batthyányt, ne aggódjék emiatt, személyesen fog kezeskedni arról, hogy az oroszvári mezőn időben felálljanak a csapatok.²⁸⁶

Amikor Káldy az 1646–1647-es országgyűlésen vett részt Vas vármegye követeként (és dominuszának szálláscsinálójaként), Batthyány Ádám tőle kért tanácsot a városba történő bevonulásának módjáról:

„...Írja Nagyságod, hogy az én tetszésemet megírjam Nagyságodnak, ha hozzon-e vagy száz lovast magával és micsoda szerrel. Én igen szükségesnek mondanám lenni, hogy ha többet nem is, vagy 80 lovassal jönné Nagyságod. Ha lovon, az mint Nagyságod szokott járni, úgy akar jönni Nagyságod, azok mind csinosak, és katonás állapottal lennének. Az mi lovas és inas lenne, anélkül nem lehet, azok vagy fél órával azelőtt jönnének be, kik aztán Uruk alól csak fognák el az paripákat, addig itt az udvarokra beköltözhetnének azok az lovasok és azután vinnék quartélra 60 az lovakat, de úgy ejtené Nagyságod az jövetelt, hogy tíz órakorban jönné be Nagyságod. Ha pedig az idő arra való nem lenne, hogy úgy jöhetne be Nagyságod, jobb volna csak az mint rendelte volt Nagyságod útját, csak úgy jönni

²⁸⁴ Káldy erősen kérte dominuszát, hogy ha hazaérnek, büntesse meg őket hanyagságukért. MOL P 1314 No 23108. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1637. november 16., Megyer.

²⁸⁵ MNL OL P 1314 No 23109. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1637. november 18., Pandorf.

²⁸⁶ MNL OL P 1314 No 23110 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1637. november 23., Horvátjarendorf. és MNL OL P 1314 No 23111 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1637. november 28., Chundorf.

Nagyságodnak, és az mi mentség most, hogy Nagyságod a török miatt nem érkezett előbb jönni, abban is az lehetne, hogy Nagyságodnak szolgálait otthon kellett az vigyázásért hagyni. Ha Nagyságod megjön, és tíz órákorban érkezik, nem mondhatják, hogy Nagyságod az Palatinusságért mutogatja magát, mert azon addig által mennek. Beérkezvén Nagyságod, az Urak már a várban lesznek. Ha ki nem is, senkihez Nagyságod ne menne addig, hanem csak magányosan fölmehetne Nagyságod az várban, utána Nagyságodnak vagy negyven jó válogatott lovas az vár kapujáig, ahol mi leszállanánk, és gyalog bemennénk az várban Nagyságod után. Onnét fölkísérnénk Nagyságodat az ő Fölsége palotájára, az alájövetel együtt lehetne az Urakkal, mink is szolgálak ott várnánk Nagyságodat, de ezt senkinek nem kellene különben tudni, csak mikor immár bent volna Nagyságod, mert eszét veszik az dolognak. Mindazáltal az kettő közül, vagy ezek fölött is, az mi jobbnak tetszik Nagyságodnak, úgy cselekedjék Nagyságod.²⁸⁷

²⁸⁷ MNL OL P 1314 No 23489 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1646. szeptember 12., Pozsony. Káldy azt is jelezte, hogy a korábban bevonuló Erdődy György és Zrínyi Péter ugyan nagy pompával mentek végig a városon, de nem trombitáltak, arra való tekintettel, hogy III. Ferdinánd feleségének, Mária Anna császárnének május 13-i halála miatt gyász van az udvarban. Ezen Káldy értetlenkedett, hiszen az uralkodó előtt is fűjták a trombitákat, amikor bevonult. MNL OL P 1314 No 23489 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1646. szeptember 24., Pozsony.

VII/6. Káldy Ferenc szerepe Batthyány Ádám birtokainak igazgatásában

VII/6/a. Alispáni védelem és szakmai tanácsadás

A kezdeti összetűzés ellenére Batthyány Ádám számíthatott Káldy „szakmai” segítségére, később pedig szinte minden ügyében kikérte a familiáris véleményét. Azzal, hogy Batthyány az éppen hivatalban lévő alispánt földesúri familiájában tudhatta, jelentős előnyre tett szert a vármegyében birtokos többi nemessel szemben, főleg, ami a különböző birtok-, illetve határvitákat jelentette. Amikor Tarródi Andrásné a rönnöki határ ügyében összekülönbözött Batthyány jobbágyaival, Káldy alapvetően igyekezett a főúr kéréseinek megfelelően eljárni. Noha a vármegyeszék Tarródiné javára ítélt, Káldynak sikerült elintéznie, hogy az özvegyasszony megalkudjon Batthyány főember szolgálival és kárpótlás fejében elálljon követelésétől. Azonban a megszabott határidőre az asszony nem kapta meg jussát, így Tarródiné megállás nélkül zaklatni kezdte Káldyt, aki kénytelen volt folyamatosan türelemre inteni a dühös asszonyt és húzni az időt, annak ellenére, hogy mint alispánnak, joga (és kötelessége) lett volna kimenni a kérdéses határhoz és végrehajtani a vármegyeszék ítéletét, mint ahogy erre az asszony meg is kérte. Az ügyben írt Batthyánynak, és Farkas János németújvári tiszttartónak is, hogy fizessék ki végre Tarródinének a megalkudott összeget. Az ügy hónapokig elhúzódott. Káldy igen kellemetlen helyzetbe került, mivel az özvegy azzal fenyegette, hogy panaszt tesz rá a vármegyén, sőt a nádort is felkeresi: „...[Tarródiné] *ugyan protestál, hogy már elunta az sok halogatást, hanem palatinus Urunkhoz megyen reám panaszlani, és ha egyéb nem lehet, parancsolatot hoz reám, kit igen bánnék... Kérem azért Nagyságodat, parancsoljon Nagyságod János deáknak, ne halassza tovább, legyen meg, az minek meg kell lenni..., menekedjem én is az asszony reám való kiáltásától és palatinus Urunkhoz ne fusson...*”.²⁸⁸

Attól függetlenül, hogy Káldy 1636-ban megvált alispáni hivatalától, továbbra is Batthyány rendelkezésére állt a különféle birtokügyek intézésében és a viták elsimításában.

²⁸⁸ MNL OL P 1314 No. 23055 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1634. január 2., Szombathely; MNL OL P 1314 No. 23058 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1634. január 30., Szombathely és MNL OL P 1314 No. 23060 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1634. április 25., Szombathely.

Ura jobbágyait továbbra is igyekezett megvédelmezni. Batthyány Ádám – a körmendi uradalomban található – harasztifalusi jobbágyai marháikat a Monyorókerékhez tartozó Kölked határában legeltethették évente fizetendő cenzus fejében. Kölked azonban 1639-ben a Rajky családra szállt, ezért a legeltetésért járó összeget a Rajkyak is követelték tőlük. A monyorókeréki tiszttartó viszont nem volt hajlandó erről lemondani, ezért behajttatta a harasztifalusiak marháit. A Rajkyak is hasonlóképpen cselekedtek, a jobbágyok 28 marháját hajtották el. Látva, hogy így csak ura jobbágyai szenvednek, levélben megkereste a tiszttartót. Véleménye szerint vagy alkudjanak meg egymással, és osszák kétfelé a cenzust, de ha törvényre akarják vinni a dolgot, hagyjanak addig békét Batthyány jobbágyainak. Figyelmeztette a tiszttartót, „...*lehet, hogy az nem mind Kölke, az mit oda pretendálnak, de azt is el kell hinni, hogy Kölkednek is vagyon határa...*”, azaz kilátásba helyezte, hogyha határvizsgálatra kerül a sor, akár mindkét fél is eleshet a cenzustól, vagy legalábbis annak egy részétől.²⁸⁹

A határvita jelentősen elhúzódott, mivel a Rajkyak 1643-ban kérelmet nyújtottak be Batthyánynak a harasztifalusi jobbágyokkal szemben: „...*Nagyságod parancsolna az harasziaknak, lennének békével, míg nem az határ eligazodik az körmendi törvényekkor. Nagyságod ispán uramékkal napot végezhet az határ eligazításáról...*” Döntésre végül 1643. május 19-én került sor, a bírók július 2-át és 3-át jelölték meg a határigazítás végrehajtására.²⁹⁰

1633-tól új időszámítás kezdődött a Batthyány uradalmakban. Az atyai örökség átvételét követően Batthyány Ádám megkezdte birtokainak felmérését, urbáriumokat és leltárakat készíttetett.²⁹¹ Az összeírások megszervezésében, valamint az urbáriumok elkészítésének módjában Káldy is a segítségére volt, főleg a németújvári uradalom esetében. 1634 júliusában maga üzent Terestyén Mihály nádori esküdtnek,²⁹² hogy Batthyány Ádám mikor fog szekeret küldetni a káptalan tagjaiért, hogy rendben megkezdhessék a munkát. A nádori esküdtet magához is hívatta, és egyeztetett vele az eljárás lefolytatásáról. Káldy egyben

²⁸⁹ MNL OL P 1314 No. 23212 Káldy Ferenc levele Liskovich Ferenc monyorókeréki tiszttartónak, 1639. december 13., Szombathely. MNL OL P 1314 No. 23319 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643. március 19., Szőkeföldre.

²⁹⁰ MNL OL P 1314 No. 23319 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643. március 19., Szőkeföldre és MNL OL P 1314 No. 23327 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643. május 19., Szőkeföldre.

²⁹¹ A tiszttartók, sáfárok külön instrukciókat kaptak, és Batthyány kötelezte őket rendszeres elszámolások összeállítására is. Koltai 2012 155–164. o. A Batthyány uradalmak igazgatására ld. Bán 1977. passim.

²⁹² Vas vármegye közönsége 1632. december 13-án választotta meg esküdtnek. Tóth 1992/b. 186. o.

megígérte, hogy felügyelni fogja az eljárást: „...*két falun magam is látnám mint procedálnak, ha útban igazítaná ember őket, hamarabb végben vihetnék...*”.²⁹³ Batthyány azt szeretete volna, ha Káldy felküldi Németújvárra a káptalan kiküldöttjeit és a nádori esküdtet, továbbá ő maga is eljönne, de az aratás miatt Káldy vonakodott, hogy Batthyányhoz felutazzon. Emiatt levelében küldött tanácsot az eljárás lefolytatására: „...*Az káptalan hadd procedáljon Nagyságos Uram, lám mind rend szerint vannak írva az interrogatiumok, miről kell az embereket megkérdezni! Németül és horvátul tudó embert rendeltessen Nagyságod melléjük, ki igaz ember legyen és igazán is tolmácsoljon. Az falukat a sáfárok jobb volna öt avagy hat hétre számolnának, együvé nyolc, kilenc avagy tíz faluról is gyűlhetnének és azokból az falukból csak mindenik faluból azok az esztendei bírák, az kik az óta viszének az bíróságukat, mióta fogva az inquisitionnak kell lenni. Az többi jobbágyság hadd dolgozzék, mostani szorgos dolgukat félben ne hagyják! Mint ezt is, az Újvár tartományában négy nap elvégezhetik, ha így egy helyben hívatnák az bírák[at] és akkorebeli esküdt polgárok[at]...*”. A szervezésbe azonban banális hiba csúszott: a káptalan elő akarta keresni a Batthyány uradalmakra szóló mandátumát, azonban kiderült, hogy július 10-én, amikor Sennyey Sándor birtokaira ment ki a káptalan, tévedésből Batthyány mandátumát vitték magukkal, így meg kellett várni, amíg a parancslevelet onnét visszahozzák. Emiatt, továbbá Terestyén Mihály elfoglaltságai miatt az összeírást egy héttel el kellett volna halasztani. Káldy kiemelte, hogy a kijelölt időpont amúgy sem lett volna alkalmas az inquisitóra az aratási idő miatt: „...*az jobbágyságnak káros, és Nagyságod mezőn való dolgai haladnak, ha most leszen az inquisitio. Ha takarodnak egy kicsiny időn, nem árt, én gondot viselek [rá], mikor ki kell menniük...*”²⁹⁴

Mivel Batthyány Ádám igen komolyan megkövetelte, hogy tisztartói és sáfárjai napra kész információkkal rendelkezzenek és évente inventáriumokat készítsenek az általuk gondozott javakról, ha valahol probléma vagy hiány merült fel, a szorult helyzetbe került tisztviselő bátran fordulhatott Káldyhoz. 1638 nyarán a szalónaki kulcsár lemérte az ott tárolt borokat, a számadás pedig 7 stertinyák (közel 540 liter!) hiányt mutatott. A kulcsár Káldyt

²⁹³ Ugyanitt arra panaszkodott, hogy a rohonci tisztartó olyan szállást jelölt ki neki, ami „...*nem embernek való volt, egy emberséges lovas legény egy ágyhelyt nem talált volna...*” Mivel a tisztartó nem először cselekedte ezt meg vele, kérte urát, hogy a legközelebbi alkalomra alkalmas szállást jelöljön ki neki a várban. MNL OL P 1314 No. 23063 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1634. július 8., Szombathely.

²⁹⁴ MNL OL P 1314 No. 23064 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1634. július 11., Szombathely.; MNL OL P 1314 No. 23065 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1634. július 12., Szombathely és MNL OL P 1314 No. 23066 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1634. július 14., Szombathely.

kérte meg, hogy mentse ki őt szorult helyzetéből és adjon magyarázatot a főúrnak az eltérésre. Mint kiderült, a mértékben volt a hiba: „...*hogy minemű iccét és meszelyt [a tisztartó] kezébe adott, az nem egyez az vödör számmal, mivel vödör számra vettek számot tőle, úgy pedig, hogy minden vödröt öt pintre számlálnak. Megméretvén hitese emberek előtt és az tisztartó előtt is az vedret mind az iccével, s mind az meszellyel, minden vödörnek egy meszely híja vagyon...*” Káldy azt javasolta, hogy a főúr a porkolábokkal mérettesse le az edényeket, és ha a kulcsárnak van igaza, kéri, hogy ne büntesse meg a hiány miatt.²⁹⁵

²⁹⁵ MNL OL P 1314 No. 23132 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. július 1., Tarcsafürdő

VII/6/b. Egy új „divisionale mandatum” előkészítése

Batthyány Ádám folyamatosan harcban állt édesanyjával, Lobkowitz Poppel Évával a birtokok felosztása miatt, ugyanis arra törekedett, hogy az atyai örökséget képező birtokkomplexumot egyben tartsa. A folyamatos viták, tiltakozások – a főúr egyenesen a személynökhöz fordult és királyi parancsot akart szerezni az osztálytételre – eredményeképpen a két fél 1636. június 23-án egyezett meg egymással. Batthyány Ádám így megszerezte Szalónakot, édesanyja pedig 26 000 forintos kiváltási áron zálogba kapta a grebeni uradalmat. A várak átadására 1636 év végén került sor.²⁹⁶ Noha úgy tűnt, az ügyre sikerült pontot tenni, de Káldy leveleinek tanúsága szerint Batthyány ekkor még nem adta fel. Részint meg kívánta szerezni a dobrai uradalmat is, 1637-ben és 1638-ban sikerült is megvásárolnia anyai nagynénjeinek birtokrészeit is. Mindeközben a gerebeni jószág ügyeibe is beleavatkozott.

1638-ban Batthyány újabb „divisionale mandatum” előkészítésén fáradozott, ebben az ügyben megkereste Pálffy Pált, a pozsonyi Magyar Kamara akkori elnökét is. Pálffynak azonban szüksége volt a divisióban érintett települések neveire és a rájuk vonatkozó adatokra. Káldy azt javasolta, hogy az éppen Batthyánynál tartózkodó személynökkel jegyeztesse föl a falvakra vonatkozó adatokat, irattassa is alá vele, így küldesse fel Bécsbe. Mivel Batthyánynál vannak az 1636-os birtokmegosztásról szóló iratok – köztük a különféle beadványok, keresetek is –, abból könnyen össze tudják állítani.²⁹⁷ Káldynak kellett előkészítenie Batthyány Ádám anyai nagynénje, Magdolna dobrai birtokrészének megvásárlását is, de Káldy nem emlékezett sem a nagynéni, sem pedig annak férje, Rudolf Trčka nevére: „...Az divisióban az mit jobbitani kellene, az semmiképpen nem lehet addig, míg nem bizonyosan tudom az öreg Terchkának volt neve és az feleségének, ki az asszonnyal ő Nagyságával egy volt, eléggé kerestem az este ma is leveleim között, [de] nem találék reá...”. Kérte urát, hogy egy lovast menessen Dobrára, aki kideríthetné.²⁹⁸ A tervezett új birtokosztást Batthyány az 1638 október végére meghirdetett oktávjára akarta benyújtani. Noha a nádor, Esterházy

²⁹⁶ Az egyezményt végül 1639. május 17-én III. Ferdinánd is megerősítette. Koltai 2012. 137–138. o.

²⁹⁷ MNL OL P 1314 No. 23119 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. május 13., Balf. Végül Káldynak kellett jegyzésben összeírnia a birtokosztásra vonatkozó adatokat. MNL OL P 1314 No. 23130 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. június 22., Szombathely.

²⁹⁸ MNL OL P 1314 No. 23128 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. június 15., Szombathely.

Miklós úgy nyilatkozott, hogy a törvényszékre nem fog sor kerülni, Káldy mégis javasolta az előkészületek folytatását: Batthyány Ádám írasson a prókátoroknak megbízólevelet a káptalannal, tartsa őket készenlétben, ha más híre jönne a nádortól.²⁹⁹

Az ifjú úrnak arra is figyelnie kellett, hogy a gerebeni uradalom – ami ekkor Poppel Éva kezén volt – integritását is megőrizze az özvegy haláláig. 1638. június-júliusában a gerebeni birtoktesthez tartozó Szentilie³⁰⁰ falu további elzálogosítása ügyében Poppel Éva figyelmeztette Káldyt, hogy amennyiben fia nem lép közbe és váltja vissza a falut, akkor Batthyány saját birtokaiból lesz köteles kárpótolni édesanyját a köztük lévő egyezség szerint. Káldynak utána kellett járnia a birtokrészrel kapcsolatos iratoknak, valamint tanácsaival is segítette a főurat az ügy lezárásában. A szentiliei birtokrészt egy bizonyos Herkovich uram zálogolta, aki azt tovább akarta adni előbb Budor uramnak (talán Gáspárnak), majd egy bizonyos Voikovich uramnak. Herkovich és Voikovich meg is alkudtak egymással, Voikovich a pénzt is letette. Mivel Herkovich korábban már Budorral is alkut kötött, ezért az ügyletet Batthyány nem fogadhatta el. Emiatt a két szlavóniai nemes perre akarta vinni a dolgot. Batthyány felrendelte Herkovichot magához, és úgy tűnik, Herkovich minden alkalmatlankodása ellenére végül Batthyánynak sikerült magához váltania a jószágot Voikovichtól 1638 augusztusában.³⁰¹

²⁹⁹ MNL OL P 1314 No. 23158 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. október 15., Csencs és MNL OL P 1314 No. 23160 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. október 18., Csencs

³⁰⁰ *Koltai* 2012. 537. o.

³⁰¹ Sajnálatos módon sem Herkovichról, sem pedig Voikovichről nem rendelkezünk pontos adatokkal. Poppel Éva levelezésében feltűnik egy Voikovich János, aki 1636-ban akarta árendálni Batthyány Ádámtól a grebeni gabona- és bordézmát, valamint a Szent Mihály napi adót is. Kincses 1993. 178. o. Budor Gáspárra ld. Pálffy 2002/a. 962–963. o. Káldy a szentiliei ügyben írt levelei: MNL OL P 1314 No. 23129 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. június 17., Szombathely (a levél tartalmazza Goricz Péter gerebeni tiszttartó levelét Batthyányné Lobkowitz Poppel Évához és; Batthyányné Lobkowitz Poppel Éva levelét Káldy Ferenchez is); MNL OL P 1314 No. 23139 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. július 29., Tarcsafürdő és MNL OL P 1314 No. 23140 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. július 31., Tarcsafürdő.

VII/6/c. Batthyány Ádám kísérlete a semptei uradalom megszerzésére

Batthyány nem csupán az örökségét kívánta biztosítani, hanem új uradalmak vásárlását is tervezte. Erre kiváló alkalomként kínálkozott a Thurzó örökség részét képező Vág melletti semptei uradalom megvásárlásának lehetősége. Noha az uradalomra többen is pályáztak, 1639. január 26-án a kamara először Batthyáynak kínálta fel a birtokot. Káldy azt javasolta urának, hogy Semptét ne zálogba vegye, hanem kérjen rá örökadományt az uralkodótól, „...*hogy kétszer ne költsön Nagyságod, kétszer ne fáradjon...*”. Ha ehhez nem járulnának hozzá, a zálogba vétel feltételei közé írassa be, hogy amíg ő zálogolja, a király másnak nem adományozhatja el az uradalmat. Ha pedig ténylegesen birtokába jutna, kösse ki, hogy amennyiben „...*valami úton, módon Nagyságod avagy az Nagyságod maradéki meg nem tarthatnának az jószágban, más hasonlót tartozzék ő fölsége adni...*”. Mindezek mellett Káldy szükségesnek tartotta összeírni a Semptéhez tartozó falvakat, falurészeket, vámokat, hogy azok hiánytalanul bekerüljenek a donációba. Ennek végrehajtására tanácsolta, hogy Batthyány küldjön mandátumot az esztergomi káptalannak és Pozsony, valamint Nyitra vármegyében birtokos szervitorainak. A vételár összeszedésére Batthyány Ádám több birtokát tervezte elzálogosítani. Sőt, még édesanyjához, Poppel Évához is segítségért fordult Káldy Ferencen keresztül, hogy adjon számára kölcsön egy nagyobb summát. Mivel időközben Esterházy Miklós és Csáky László is bejelentkezett az udvarban Sempte megvételére, megkezdődött a licitálás. Káldy úgy vélte „...*ha módja vagyon Nagyságodnak, hogy előmehet dolgában, noha följobb vertek Nagyságodra, ne szánja Nagyságod immár az kétszáz ezeret érte megadni. Ha följobb kelletik is valamennyivel adni, békességes helyen levén, megéri az jószág. Ennyi kárára nem látom, mint hagyhatná Nagyságod más kedvéért félben...*”.³⁰²

Időközben Batthyáynak felajánlották Sempte helyett Léva megvásárlását. Mind Poppel Éva, mind pedig Káldy óva intette Batthyány Ádámot, hogy az ajánlatot elfogadja: „...*Nagyságodnak Lévára nem tanácslanám, hogy Nagyságod pénzét adná, mivel annak minden derekas jószága hódolt, a hódolt jószágot, tudja Nagyságod, csak óráig vagyon. Esztergom csak hat mérföld Lévához, egyébaránt is praesidiom vagyon Lévában. Azoktól*

³⁰² MNL OL P 1314 No 23177 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1639. február 10., Szombathely és MNL OL P 1314 No 23179 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1639. február 14., Szombathely.

*minduntalan csak az sok bosszúság, szenvedés lenne... [Léva] az oly embernek való volna, aki maga ott laknék, s maga viselné az kapitányságot, úgy vehetné csendes hasznát... ”.*³⁰³

Semptét végül Esterházy Miklósnak ítélték. A hír hallatára Káldy 1639. február 27-i levelében sajnálatát fejezte ki, hogy ura hiába fáradt annyit. Esterházy ekkor csak zálogbirtokként szerezte meg az uradalmat, majd csak 1642-ben, 250 000 forint megfizetését követően jutott hozzá örökjogon.³⁰⁴

³⁰³ MNL OL P 1314 No 23178 Káldy Ferenc levele Batthyányné Lobkowitz Poppel Évához, 1639. február 11., Szombathely és MNL OL P 1314 No 23180 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1639. február 15., Szombathely.

³⁰⁴ A semptei uradalom megvásárlására összefoglalóan ld. *Koltai* 2012. 146–148. o. MNL OL P 1314 No 23182 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1639. február 27., Szombathely és MNL OL P 1314 No 23183 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1639. február 29., Szombathely. Csáky László Erdődy Györgyhöz írt levelében keserűen kommentálta, hogy Semptét végül Esterházy Miklós kapta meg. Csáky Erdődy Gábornak 1639. február 26-án írt levelében arról is beszámolt, hogy erről maga a nádor értesítette. *Martí* 2013. 80. o.

VII/6/d. Zálogügyletek

Mivel a korban a készpénzszerzés legcélszerűbb módja a birtokok elzálogosítása volt, Batthyány Ádám gyakran kikérte helyettes főkapitánya véleményét is az ilyen tranzakciók lebonyolításában.

Batthyány sógorának, Csáky Lászlónak 1639-ben sürgősen 2000 forintra volt szüksége. Batthyány hajlandónak mutatkozott a kölcsön folyósítására, zálogként pedig a kemensaljai Borgátát kérte, amelyet még Poppel Éva csere útján juttatott Csáky László kezére. Káldy viszont inkább Győrvarát javasolta zálogba vételbe, annak magasabb éves jövedelme miatt. Arról is megemlékezett, hogy jobb volna nem sürgetni Csákyt a pénz megadása felől, mivel annál tovább élvezhetné Batthyány a birtok bevételeit. Ha pedig Csáky visszaváltaná, Batthyány még mindig kérheti Borgátát a kölcsön fejében. Ha pedig dominusza mindenképpen Borgátát akarja megszerezni, akkor kérje mellé még Boldogasszonyfa és Szentivánfalva településeket is. Úgy tűnik, Batthyány Ádám ez alkalommal nem igazán szívlelte meg a tanácsot, ugyanis valószínűleg továbbra is Borgátát követelte, a kölcsön visszafizetésére pedig összesen 6 hónapot adott sógorának. Ezért Csáky Káldyt kereste meg, hogy járjon közben érdekében a határidő 10 hónapra való meghosszabbításában.³⁰⁵

A semptei birtokvásárlás kudarca után Batthyány inkább már meglévő birtokaihoz közel keresett alkalmas területet a terjeszkedésre. Így 1644. július 22-én 325 000 forintos vételáron vásárolta meg a borostyánkői uradalmat és kisebb birtokokat Ehrenreich Christoph von Königsbergtől. Mivel a főúrnak nem állt rendelkezésére ekkora összeg, Káldyt is megbízta olyan nemesek felkeresésével, akik kisebb-nagyobb összegeket tudtak volna neki kölcsönözni. Káldy igyekezett többekkel megalkudni ura nevében, de nem igazán jutott kézzelfogható eredményre: „...én Sopronba elmentem vala, de héjában járok, mert az, kiknek pénzek volna, mind megbódultak, nem kedvek szerint való hírek érkezett. Azért csak nem is

³⁰⁵ MNL OL P 1314 No 23210 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1639. december 3., Csencs és MNL OL P 1314 No 23215 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. február 2., Szőkeföldre. Poppel Éva végrendeletében lányára, Borbálára (Forgách Zsigmond feleségére) hagyta a Csáky Lászlóval szemben fennálló követeléseit, összesen 26 000 forintot. Amikor Forgách Zsigmond értesült arról, hogy Batthyány Ádám tervezi eladni dobrai birtokrészét, Forgách arra kérte Káldyn keresztül sógorát, hogy a birtokrészt ne idegenítse el, hanem Csáky László adósságát „*venné el Nagyságod az árában...*” MNL OL P 1314 No 23438 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1645. július 20., Szőkeföld

akarják érteni, hogy pénzeket kiadnák... ”. Kapott egy ígéretet 10 000 tallérra,³⁰⁶ azonban az illető elhalálozott, mielőtt Káldy Sopronba ért volna, így az összegre nem tudott már kivel megalkudni. Rátóti Gyulaffy Kristóf pedig igen sajnálkozott Káldy Ferencnek, hogy előbb nem szólt, ugyanis mozgatható tőkéjét már sógorasszonyának adta birtokvásárlásra. Török Jánosnének pedig nem volt elegendő pénze arra, hogy a felkínált birtokrészek értékében tudjon kölcsönözni. Az egyetlen, aki késznek mutatkozott, az Szecherné asszony volt, aki 6000 forintot kölcsönzött volna, de csak akkor, ha számára megfelelő jószágot adott volna érte Batthyány. Káldy eleget alkudozott vele, de Szecherné legfeljebb 8000 forintot tudott összeszedni, azt is két részletben tudta volna Batthyány rendelkezésére bocsátani, 5000-et azonnal, 3000 forintot pedig újév napján. Batthyány sürgette Káldyt, hogy Szechernétől azonnal vegye fel az 5000 forintot. Káldy ezen kívül ígérte, hogy Keglevics Ferencét is felkeresi az ügyben. Végül Batthyány a teljes összeget soha nem tudta kifizetni, így a kisebb birtokoktól elesett, de Borostyánkőt 1645 tavaszán átvette korábbi tulajdonosától.³⁰⁷

³⁰⁶ Egy császári tallér 150 magyar dénárt, amíg egy magyar aranyforint 300 dénárt ért 1644-ben. *Buza* 1977. 78. o.

³⁰⁷ A borostyánkői uradalom az 1646–1647-es országgyűlés végzései értelmében visszakerült a Magyar Királysághoz. Az inkorporációra 1649. június 10-én került sor. A birtokvásárlásra ld. *Koltai* 2012. 148–151. o. MNL OL P 1314 No 23404 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1639. december 3., Csencs és MNL OL P 1314 No 23410 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1644. október 5., Csencs. A Borostyánkőhöz tartozó Pinkafő kiváltságlevelét Batthyány 1648 januárjában elküldte Káldynak átnézésre, de mivel az németül volt, Káldy kérte, hogy azt vagy latinra, vagy magyarra fordítsák le. MNL OL P 1314 No 23531 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1648. január 2., Sopron.

VII/7. Id. Káldy Ferenc vagyoni helyzete

VII/7/a. A családi birtokok és id. felsőkáldi Káldy Ferenc birtokigazgatása

Id. Káldy Ferenc felmenőinek köszönhetően jelentős, mintegy 30 falura kiterjedő birtokokkal rendelkezett már fiatal korában. Édesapja, Káldy Péter (és testvérei) a már meglévő felsőkáldi birtokon és a rajta lévő kúrián kívül örökség útján szerezték meg a Vas vármegyében lévő Nádálja, Medves, Kustanóc, Szentjakab falvakat, Baromlak pusztát, valamint Sopron vármegyében Lingvánd falut, házrész Sopronban, és környékbeli szőlőket is.³⁰⁸ Káldy Péter ezeket a javakat később szintén megörökölte, vagy magához váltotta. Felesége, Bejczy Dorottya révén pedig szombathelyi házhoz és a később birtokközpontként szolgáló Szőkeföldéhez jutott hozzá. Id. Káldy Ferencnek sikerült egyesítenie az örökölt birtokokat, illetve tovább is bővítette azokat. 1620-ban megszerezte Hosszútóthy György egerszegi lovaskapitány³⁰⁹ birtokait, a Veszprém vármegyei Vátot,³¹⁰ Pórszalókot, Bándot, Zala vármegyében Uzsját és Gyülevészt, Vas vármegyében pedig Hímeskőt és Mersét. Ezeken felül a Vas vármegyei Szilvágyon és Felsőszelesten is szert tett részirtokokra. Feleségének köszönhetően Kisfaludon és Magyargencsen is rendelkezett némi kisebb birtokokkal.

³⁰⁸ 1638. szeptember végén Sopronból irányította a Sopron melletti és lingvádi szőlőinek szedését. MNL OL P 1314 No. 23154 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. október 2., Csencs. 1639-ben atyafiát küldte elfoglaltságai miatt. MNL OL P 1314 No. 23202 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1639. október 30., Szőkeföldre. 1640 őszen pedig a hirtelen jött hó miatt panaszkodott, hogy tönkreteszi a termését. MNL OL P 1314 No. 23246 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. november 8., Sopron. A bort alapvetően külföldi eladásra szánta. 1642-ben a harminc éves háború eseményei miatt nem hitte, hogy elkelnének borai. MNL OL P 1314 No. 23303 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1642. október 30., Csencs. A Lingvádon leszüretelt szőlő mustját Batthyány engedélyével a főúr pincéjébe vitette. MNL OL P 1314 No. 23449 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1645. október 16., Csencs.

³⁰⁹ Hosszútóthy György 1616 és 1632 között szolgált egerszegi lovaskapitányként, 1632-ben pápai vicekapitány, 1638-tól 1644-ig a veszprémi főkapitányi tiszteletet töltötte be. *Pálffy* 1998. 145–146. o.

³¹⁰ A belsővati birtok egy részét Káldy Ferenc elzalogosította, hogy abból tudja megvásárolni elhunyt testvérének, Mihálynak győri házáat. *Lóvei* 2002. 96. o.

Feltehetően szervitori szolgálata fejében bírt másfél házhelyet Körmenden is.³¹¹ A birtokszerzés ívét tekintve Káldy kifejezetten törekedett elsősorban Sopron és Vas vármegyékben birtokokat biztosítani családjá számára.³¹²

A megörökölt birtokokkal Káldy igyekezett jól sáfárkodni, illetve újabb birtokok vásárlásával bővíteni vagyonát. Azonban ehhez neki is készpénzre volt szüksége, így például Pécöl megvásárlásakor több kisebb birtokrészét kötötte le zálogba, amiket 1633-ban csak újabb kölcsön révén, illetve néhány lovának eladásával tudott csak visszaváltani.³¹³ Bucusu Vas vármegyei falut Batthyány tíz másik szolgájával együtt bírta. Amikor Batthyány Ádám udvarának népéből ebbe a faluba is kvártélyoztatott, Káldy több birtoktársa nevében is kérte, hogy Batthyány szolgálait szállítsa le a faluról.³¹⁴ A Batthyány birtok Borgátát, mivel az közel esett Felsőkáldhoz, telekesi Török Jánosnétól zálogolta tovább, ezen felül a mai Németcsencs nevű falut Batthyány 1636-ban adta neki zálogba.³¹⁵

Káldy Ferenc szőkeföldi birtokán kastély állt, amelyet Káldy tovább bővített. A kastélyt majorság vette körbe, egy emeletes volt és 9 boltozott pincével rendelkezett, amik közül az egyiket kocsmáltatásra használták. A birtokon szinte minden megtalálható volt: istálló, mézárszék, gyümölcsös és még 3 halastó is. A Répce vizének felduzzasztásával egy négy- és egy kétkerekű malmot is üzemeltettek. A majorsághoz 287 hold szántóföld tartozott.³¹⁶

A ma Sopronban még létező, Szent György utcai ház teljes tulajdonjogát a Káldy család a XVI–XVII. század fordulóján szerezte meg. Káldy Ferenc azonban nem élvezhette zavartalanul a házat – ahol pedig igen gyakran tartózkodott, illetve végrendeletében is meghagyta, ha Sopronban hunyna el, a soproni ferencesek templomában helyezték örök nyugalomra –, mivel az oldalági rokonság folyamatosan támadta tulajdonjogát. Káldy Ferenc

³¹¹ A telken a körmendi kapitány, Francsics Gáspár jobbágya lakott, aki Káldynak és a telek másik birtokosának, Ráttky Györgynek cenzust fizetett. *Tóth* 1983/a. 368. o. és *Tóth* 1992/a. 80. o.

³¹² A család birtokszerzeményeire összefoglalóan ld. *Szluha* 1994. 27–29. o. és *Koppány* 2014/a. 232–233. o.

³¹³ MNL OL P 1314 No. 23341 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643. július 25., Szombathely.

³¹⁴ MNL OL P 1314 No. 23350 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643. szeptember 1., Szőkefölde.

³¹⁵ Borgátát fia, Káldy Péter számára kívánta megszerezni. MNL OL P 1314 No. 23402 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1644. június 13., Szőkefölde, illetve MNL OL P 1314 No. 23403 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1644. június 21., Szőkefölde. A németcsencsi bordézsát Káldy nem akarta megadni a győri püspöknek, aki ezért törvényszékre citáltatta 1639 márciusában. MNL OL P 1314 No. 23189 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1639. március 8., Szőkefölde.

³¹⁶ A szőkeföldi majorság és kastély leírására ld. *Varga* 1981. 82–83. o. és *Koppány* 2014/b. 253. o.

életében azonban a házat a gyakorlatban egyedül birtokolta.³¹⁷ Káldy 1638-ban megkísérelte nemesíteni soproni házát, hogy mentesüljön a város által kirótt adók alól, de Esterházy Miklós keresztülhúzta számítását.³¹⁸

A Káldy család birtokainak összessége ekkorra már megközelítette egy kisebb főnemesi család vagyonát.³¹⁹

³¹⁷ A soproni Káldy ház birtoklástörténetére ld. *Koppány* 2014/a. 225-244. o.

³¹⁸ *Hetyéssy* 1965. 93. o.

³¹⁹ A család birtokszerzeményeire összefoglalóan ld. *Szluha* 1994. 27–29. o. és *Koppány* 2014/a. 232–233. o.

VII/7/b. Birtokviták Szombathellyel és a győri püspökökkel

A Szombathellyel délről szomszédos Szőkefőldé – mivel a terület a XVI. század elején még a város területéhez tartozott – számos konfliktus forrását jelentette a város (és annak földesura, a győri püspök) valamint a Szőkeföldét birtokló nemesi családok között. Már Káldy Ferenc felmenői, a Bejczy család kocszmáltatása ellen az uralkodóhoz fordult a város 1587-ben.³²⁰

Miután Káldy Ferenc került Szőkefőldé birtokába, az összetűzések folytatódtak. A jogtalanak vélt kocszmáltatás és a szombathelyi kereskedők zaklatása miatt 1642 és 1644 között többször emeltek panaszt Káldy ellen.³²¹

A győri püspökkel, Draskovich Györggyel (1635–1650) Káldy több ügyben is szembekerült. 1638-ban a németcsencsi bordézsmá meg nem adása miatt Draskovich törvény elé idéztette Káldyt, aki attól félt, ha a törvény a püspöknek ítélt, ezután köteles lesz a dézsmát megfizetni.³²²

1638-ban Káldy megkísérelte Szombathely egy részét és Szentmártont szőkeföldi birtokához csatolni. Draskovich, fenyegetve érezve magát saját földesúri jogaiban, ezért pert indított Káldyval szemben. Az ügyben Káldy dominuszát, Batthyány I. Ádámot is megkereste. Káldy – további pártfogókat keresve – 1639. január 3-ára felutazott Kismartonba, hogy a nádor közbenjárását kérje a birtokvitában.³²³ Draskovich nem hagyta magát és 1639 tavaszán megpróbálta megfélemlíteni Káldyt: „...igen szorongat a győri püspök, mit akarjon vele nem tudhatom, de Győrtől fogva minden jobbágyit fegyveres kézzel hozza, ma ide érkezik. Itt az Rábán belül is minden jószágát fegyveres kézzel parancsolta holnap ide gyűlni. Könnyen nem hagyom magamat ijeszteni, ha tudnám, hogy ijesztéssel kellene meglenni, ahhoz is bízván vagyok annyi barátom, meg nem kellene ijednem tőle, de én törvénnyel járok...”³²⁴ Káldy valóban nem hagyta magát, április 27-én üzent Hidasai Andrásnak, hogy még aznap

³²⁰ Dominkovits 2009/a. 45. o.

³²¹ Dominkovits 2009/a. 46. o.

³²² A püspökkel szemben Káldy Batthyány I. Ádám segítségét kérte: „...én nem oltalmazhatom magam, ha Nagyságod nem oltalmaz...” MNL OL P 1314 No. 23189 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1639. március 8., Szombathely

³²³ MNL OL P 1314 No. 23169 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. december 27., Szombathely. Ezzel szemben Draskovich magát Batthyány Ádámot kereste meg és kérte az új határjelek elhanyagolását. Dominkovits 2009/a. 46. o.

³²⁴ MNL OL P 1314 No. 23194 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1639. április 25., Szombathely

éjjel Körmenről küldjön le szombathelyi házához legalább 150 gyalogost, valamint ő is jöjjön, amennyi lovassal csak lehet.³²⁵ Még aznap este Draskovich emberei körbevették Káldy házát: „...*ha az éjjel el nem nyelnek, az mint hogy most is füleim mellett ablakom körül zörigenek az golyóbisok...*” Káldy úgy becsülte, hogy vagy 300 jobbágy vette körbe házát. A fegyveres támadás miatt majdnem elmenekült, de úgy tűnik végül, tényleges vérontásra nem került sor. Másnap valószínűleg az alispán vezetésével kivizsgálták az ügyet. Káldy büszkén jelentette ki, hogy „... *ide számtalan főember gyülekezett az én törvényemre győri püspökkel való pörömben, a törvényt meg is nyerem...*”. Azt tervezte, hogy amikor a püspök fel akar szólalni, akkor *turbálni* fogják, azaz igyekeznek megzavarni, bevetve a később obstrukciónak nevezett eszközt a per lefolytatásának megghiúsítására.³²⁶

Nem tudjuk, hogy pontosan mi történhetett, de célját ekkor Draskovich nem érte el, ugyanis Káldy továbbra sem fizetett sem adót, sem bordézsát, valamint a legelőket is használta. Ettől függetlenül a győri püspöknek sikerült egy kisebb elégtételt vennie a főkapitányhelyettesen. Az 1641-ben elhunyt öccsének, Káldy Mihálynak javait a püspök zár alá helyezte és még 1644-ben sem volt hajlandó azt kiszolgáltatni, hiába szereztek mind az uralkodótól, mind pedig a nádortól parancslevelet az örökség kiadására. A határvitát végül Káldy Ferenc halálát követően, a Pálffy Pál országbíró által 1649-ben indított vizsgálat zárta csak le Szombathely és a győri püspök javára. Ezt követően Káldy Péter a későbbi püspökkel, Püsky Jánossal külön is megalkudott.³²⁷

³²⁵ MNL OL P 1314 No. 23194 Káldy Ferenc levele Hidasi Andrásnak, 1639. április 27., Szombathely. Hidasi András Körmend várának volt kapitánya egészen 1643-ig. Mivel Káldy ekkor már Batthyány I. Ádám magánföldesúri hadainak főkapitánya volt, Hidasi az ő alárendeltjének számított. *Koltai* 2012. 267. o.

³²⁶ MNL OL P 1314 No. 23196 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1639. április 27., Szőkefölde és MNL OL P 1314 No. 23197 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1639. április 27., Szőkefölde

³²⁷ 1642. november elején Káldy ismét a nádorhoz készült, mivel Draskovich György újfent bepanaszolta a birtokvita miatt. Káldy úgy remélte, hogy a következő országgyűlésen sikerül pontot tenni az ügy végére, de a tervezett pozsonyi országgyűlés elmaradt. MNL OL P 1314 No. 23306 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1642. november 6., Szőkefölde. Káldy Mihály javainak zárolására ld. MNL OL P 1314 No. 23366 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1644. február 9., Szőkefölde. A határvita lezárására ld. *Dominkovits* 2009/a. 46. o.

VII/7/c. Konvenció szerinti fizetése és egyéb juttatások

Tisztségei révén Káldy Ferenc a földesúri família egyik legjobban fizetett tagja volt. Az 1634-ben kötött konvenció szerint személyére és 8–10 tagú szerére kézpénzben 300 forintot kapott, ami négy év múlva a duplájára, 600 forintra emelkedett. Ezen felül természetbeni járandóságként 9 rőf skarlát posztót,³²⁸ 40 akó bort, 20 köből búzát, 20 köből rozst, 25 köből zabot utaltak ki neki évente.³²⁹ A készpénz kivizetésére elsősorban a körmendi kocsmáról került sor, commissio ellenében. A 300 forint készpénzt Káldy két részletben kapta meg, 150 forintot Szent Iván napján (június 24.), a hátramaradó összeget pedig újév napján.³³⁰ Az egyéb természetbeni juttatásokat pedig a németújvári tiszttartón keresztül rendezték.

Noha Káldy főkapitányként egyik legfontosabb tisztségviselője volt a Batthyányak udvarának, többször kénytelen volt uraihoz fordulni, hogy adják meg, ami fizetéséből elmaradt. Ezen kérelmező levelekre általában akkor került sor, ha a szerződése a elévülő félben volt. 1624. május 27-én írta Batthyány Ferencnek Szombathelyről: „... *Úgy gondolkodom pedig felőle, hogy öt esztendő alatt, kit éppen Nagyságodnál jámborul kitöltöttem [...], ezután is azon szolgálja leszek Nagyságodnak... csak most ilyen szökségimben az mi hátra volna [...], Nagyságod kegyelmesen adassa meg.*”³³¹

³²⁸ A fizetésnek szánt posztót Batthyány Bécsből hozatta. A posztó fajtája sem volt feltétlenül kőbe vésvé: „...*ha Nagyságod az én posztómat meghozatja, bár két skarlátot hozatna Nagyságod, egy esztendőre való. Ha az másokra [értsd: másik évre] is meghozatná Nagyságod, mivel most volna szükségem reá, amin az kilenc rőf skarlátot vennék, annak az árán bár gránátot hoznának, még több rőf is esnék benne, Nagyságod jó akarására hagytam.* MNL OL P 1314 23254 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. december 27., Szőkefőldé. A posztófizetésre ld. még: MNL OL P 1314 23323 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643. április 6., Szőkefőldé. A skarlát posztó a legdrágább fajták egyike volt, 10,50 Ft-ra rúgott rőfje 1634-ben. A gránát posztó, minőségben a skarlátot követte, ugyanekkor rőfje 7,50 Ft-ot tett ki. Vö. *Dányi–Zimányi* 1989, 346–347.

³²⁹ A készpénzfizetés emelkedése összefüggött Káldy dunántúli kerületi főkapitányhelyettesi kinevezésével, azaz mint az ország költségén fizetett lovasok és gyalogok élén álló tisztviselő kapott még 300 forint éves fizetést az ország költségére. Szervitori fizetésére ld.: <http://archivum.piar.hu/batthyany/familia-keret.htm> (Utolsó megtekintés: 2020. október 3.) Ez a későbbi években (1640-1647) sem változott, legalábbis ami a 300 forintot és a 9 rőf skarlát posztót illeti. *Koltai* 2012 269-270. old., *Varga* 1981 35. o.

³³⁰ Batthyány 1638-ban késett az első részlet kifizetésével, ezért Káldy kérte, hogy kivételesen mindkét részletet adja meg számára, ne kelljen ezzel búsítani újra és újra dominuszát. MNL OL P 1314 No. 23136 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. július 11., Csencs.

³³¹ MNL OL P 1314 No. 23038 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1624. május 27., Szombathely.

A szervitori szolgálat egyéb haszonnal is járt Káldy Ferenc számára. Amennyiben valamiben hiányt szenvedett, bátran kérhetett kölcsön, vagy szolgálata fejében igényelhetett kiegészítő jellegű juttatásokat is. Ez legtöbb esetben mezőgazdasági terményeket jelentett. 1616-ban néhány köből zabért folyamodott Batthyány II. Ferenchez, „...*mivel hogy tavaly az aszályban igen magva szakadott nálam, talán az Isten jobb termését adja e nyáron...*”.³³² Bethlen Gábor hadjáratai során Káldy birtokai komoly károkat szenvedtek: „...*Mivel az elmúlt háborúban nagy nyavalyám miatt teljességgel minden gabonámnak magva szakadott volt, az elmúlt második ősszel kezdettem vala ismét az vetéshez, melyben Nagyságod nem kicsin segítséggel volt. Azon az mit Isten adott vala, mivel sok nem lehetett, ismét az elmúlt ősszel mind elvetettem, gabonás ember akartam ismét lenni, hogy ne várnék avagy ne futkoznék másnak utána, ha Isten díszletit adná. Ahhoz képest ugyan csak kicsiny gabonám marada az vetőtől. Minek okáért keserítettem Nagyságodat, mint kegyelmes Uramat ez levelemmel megtalálnom, kérvén Nagyságodat egynehány köből gabona nélkül ne hagyna Nagyságod... Ha Nagyságod jó akarata leszen, ezen emberem által küldjön Nagyságod egy commissiót, hova küldjek [érte]...*”³³³

Batthyány I. Ádám is igyekezett szüleihez hasonlóan meghálálni Káldy tanácsait. Amikor 1633-ban a hideg minden rozsát és gabonáját tönkretette, Káldy bátran fordulhatott segítségért fiatal urához is:

„...*Nem szinte vala természetem, hogy nagy urakat kicsiny dologgal bántsak, de gyakran az szükség törvényt szeg és erkölcsöt változtat. Tudom, Nagyságod hallotta ez jelen való esztendőben mely igen megcsalatozánk itt mi Szombathelyen és körül az falukon, hogy rozsunkat mind elvevé az hideg. Nekem csak annyi sem termett, hogy tíz holdat tudnék vele [be]vetni. Mind pénzen kellett rozsot vennem, abból is kifogytam, nem vásárolhatok. Búzánk is, mi Isten csodája lőn, de mind gaza valék, és csak nem mind haszontalant arattunk. Ha azzal vetek, esztendőre annál inkább nem örülök neki. Úgy értem, hogy Nagyságodnak sok szép, tiszta gabonája vagyon Körmenden, másutt is, tudom eleget adott Isten, de kiváltképpen*

³³² MNL OL P 1314 No. 23012 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1616. március 31., Szombathely.

³³³ MNL OL P 1314 No. 23036 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1624. január 5., Szombathely. A kérést Káldy egy hónap múlva megismételte, mivel Batthyány II. Ferenc már minden megcsépelet gabonáját felküldte Stájerországba eladásra. Ettől függetlenül tudjuk, hogy Batthyány kedvező választ adott, mert megígérte, hogy a következő cséplésből adat Káldy számára. MNL OL P 1314 No. 23037 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1624. február 5., Pápa.

*ott szép tiszta gabonáját hallom Nagyságodnak. Kérem azért Nagyságodat, mint Uramat, ha meg nem bántom Nagyságodat vele, adasson Nagyságod egynéhány köből tiszta búzát vetni Körmendről, Nagyságodnak, mint Uramnak minden alkalmatossággal meg igyekezem szolgálni...*³³⁴

1636-ban Káldy szolgálói hanyagul kezelték a birtokairól betakarított hajdinát, ami így tönkrement. Káldy 16 köből hajdinát kért amolyan fizetési előlegként.³³⁵ Az év szeptemberében a Csencsen tárolt egy hordó bora megecesedett, ezért eképpen írt Batthyány Ádámnak: „...Nagyságodnak megszolgálom, küldjön egy commissiót Nagyságod Újvárra, adjanak bár csak fél stertinával³³⁶ szolgálatomban, had igyam meg az Nagyságod jó egészségéért...”³³⁷

1639-ben Batthyány elmaradt Káldy fizetésének egy részével. Ezért Káldy kénytelen volt búsítani urát, hogy a fizetésében hátra maradt 25 köből zabot adja ki neki, valamint még 10 köből az azévi fizetésének terhére.³³⁸

Más jellegű juttatást jelentett, ha a főúr egyes birtokainak bizonyos jövedelmeit adta használatba, amolyan fizetéskiegészítésként. Batthyány II. Ferenc több évre átengedte Káldynak a Sárvártól délkeletre található Gérce falu gabonadézsmaszedésének jogát. Emiatt Káldy összekülönbözött a vasvári káptalan tagjaival, akik szintén igényt tartottak a jövedelemre. Káldy értetlenkedését fejezte ki, mivel már évek óta ő szedte be az említett gabonadézsmát, így a káptalan követelését nem tekintette jogosnak.³³⁹

A szállítmányozásban való segítségnyújtás jelentette a dominusz számára a támogatás egyik legolcsóbb, ezért kézenfekvő formáját, mivel a szervitor bármilyen marhájának fuvarozását saját jobbágyainak ingyenmunkájával tudta megoldani. Ugyanezen az alapon jobbágyai robotmunkáját is felajánlhatta a szervitornak. Batthyányé Lobkowitz Poppel Éva

³³⁴ MNL OL P 1314 23052 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1633. október 2., Szombathely. Rozsra máskor szüksége volt Káldynak, 1641-ben 20 köből rozst kért Batthyánytól. MNL OL P 1314 23268 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1641. március 1., Csencs. Úgy tűnik, Káldynak nem volt szerencséje a rozs termesztésében. 1644-ben is két ízben kért 20-20 köböllel. MNL OL P 1314 23385 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1644. április 26., Szőkeföldre. Továbbá MNL OL P 1314 23419 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1644. június 23., Szőkeföldre.

³³⁵ MNL OL P 1314 23071 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1636. június 10., Csencs.

³³⁶ Régi horvát mértékegység: 1 stertinyák 10 pozsonyi akónak felelt meg, azaz 537,2 liternek.

³³⁷ MNL OL P 1314 No. 23084 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1636. szeptember 18., Csencs.

³³⁸ MNL OL P 1314 No. 23189 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1639. március 8., Szombathely.

³³⁹ MNL OL P 1314 No. 23035 Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ferenchez, 1623. január 25., Szombathely.

például azzal próbált kedveskedni Káldynak az 1626. évi dicális adó beszédésének idején, hogy felajánlotta, saját szekereit Káldynak a Rohoncon található 4 hordó bora elszállítására.³⁴⁰ Batthyány I. Ádám is ígért szekereket Káldynak vásárolt borainak Szombathelyre történő fuvarozásához.³⁴¹ 1634-ben a nyári aratás idején Káldy aratómunkásokat kért és kapott a főúrtól gabonája betakarítására. 1638 októberében pedig hajdinájának aratására kért zselléreket.³⁴²

Káldy gyakran kért kölcsön lovakat is Batthyány Ádámtól, különösen akkor, ha a főúr szolgálatában kellett eljárnia, és saját lovai nem álltak rendelkezésre. Amikor Káldyt 1642 júniusában Batthyány felhívta Újvárra, Káldy egy lovat kért, hogy szekere elé fogva felvitethesse magát, mivel saját lovai alkalmatlanná váltak.³⁴³ Ahhoz, hogy lemelessen az őrsegi házhelyek felmérésre az alispánnal és a szolgabíróval, négy lovat kért, mivel paripái legelők voltak, szekér elé való lovait pedig éppen patkoltatta a helyi kováccsal.³⁴⁴ Mivel saját szőkeföldi birtokához megfelelő legelő nem tartozott, ezért Batthyány engedélyével 10 lovát a főúr legelőin tarthatta a Lapincs folyó mellett.³⁴⁵

Mivel a szolgálat még Káldy esetében is meghatározott időre szólt, a szolgálati idő elteltével Batthyánynak új konvenciót kellett kötnie szervitorával. 1638. április 24-i levelében

³⁴⁰ Ebben szerepet játszott ugyan az is, hogy Káldy adószedőként éppen ekkor írta össze az adózó portaszámokat az özvegy Batthyányné birtokain. MNL OL P 1314 No. 23039 Káldy Ferenc levele Batthyányné Lobkowitz Poppel Évához, 1626. június 26., Szalónak.

³⁴¹ MNL OL P 1314 No. 23054 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1633. december 31., Szombathely.

³⁴² MNL OL P 1314 No. 23064 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1634. július 11. Szombathely., továbbá MNL OL P 1314 No. 23157 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. október 11., Csencs.

³⁴³ „...parancsoljon Nagyságod az újvári tisztartónak, szereztessen vagy egy lovat az én kocsim eleiben, kiken onnend alámehetnek, az hitvány fos lovaimnak mind eltörött az fűvön az körmük...” MNL OL P 1314 No. 23295 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1642. június 13., Szőkefölde.

³⁴⁴ MNL OL P 1314 No. 23333 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643. június 23., Szőkefölde.

³⁴⁵ *Batthyány magánföldesúri katonasága több hadnagyának is megengedte, hogy a legelőit használják. 1646 júniusában Káldy komoly vitába is keveredett velük, mivel saját lovait nem akarták a legelőre engedni: „...Az kinn lévő fűveltető hadnagyoknak megírtam oda az fűre, oly becsülettel pedig, hogy én tőlem kevesebbel is megérték volna, de ennek semmi helye előttük. Közikben nem bocsátták paripáimat, hanem valami elgazolt fűre egymagam való szegletben mutatták őket, azt is csak három vagy négy napra, hogy addig viseljének gondot rájuk, mert ott sem hagyják tovább őket lenni. Ezt, ha maguktól cselekeszik, nagyobb gyalázatot rajtam nem cselekedhettek, s mind szenvedhessem is el, hogy törvénnyel ne büntessének [őket]. Nem látom semmi állapotját, ha kapitányuk vagyok ám, ha nem... kérem azért Nagyságodat, tételesen igazítást az dologban, egyébaránt ilyen gyalázattal ott nem tartom, hanem elhozatom paripáimat...”* MNL OL P 1314 No. 23471 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1646. június 10., Szőkefölde.

Batthyány Ádámot sürgette is, hogy elmaradt jussát adja meg neki, hiszen február elsejével kitelt négy esztendője Batthyány Ádám szolgálatában. A főkapitánynak megküldte részletesen, hogy mivel tartozik neki. Az elmaradás igen nagy lehetett, Káldy hajlandó is volt megalkudni dominuszával a törlesztést illetően. Javasolta, hogy személyére szóló készpénzfizetését Batthyány borban is megadhatná (bár azt olcsóbban is megvehetné). Tíz lovasára, mivel nem állapodtak meg pontosan egy lovas fizetésében, ezért eleddig nem vett fel egy forintot sem, most viszont kéri, hogy lovasonként 16 forintot adjon. Lovasainak kenyér, bor és abrak is járt volna, mikor az udvarnál voltak, de ezzel már nem búsítja főúrát, lemond róla. 60 köböl búzával is adósak neki (ha a korábbi konvenciót nézzük, ez 3 évi elmaradás), helyette rozst kér, mert azt lovai az elmúlt kemény télen mind felették. Kárpótlásként a perenyei jobbágyokat és az ottani szőlőket kérte Batthyány Ádámától, természetesen nem örökre, csak amíg neki szolgál. Felsorolja az általa tartott lovasokat is, 10 főt Batthyány pénzén, 10 főt a király költségén, de ezen felül még 8 lovas tart saját költségén (a levélben „kárán”) Batthyány szolgálatára. Ezekre való tekintettel, és mivel ő „széna nélküli helyen” lakik, ezért 3 puszta helyet kér Bochon.³⁴⁶ Amint Káldy követeléseiből meglátszik, ura komoly elmaradásban volt fizetését illetően. Mivel azonban Káldy tovább szolgálta Batthyány Ádámot, feltételezhető, hogy kérései nem találtak süket fülekre. A nagy tartozások ellenére megérhette Káldynak a „ráfizetés”.

Nem elhanyagolható támogatást jelentett, hogy Káldy Ferenc a maga, vagy családtagjai betegsége idején házához kérethette a Batthyányak udvari orvosát, Purgolt Bálintot³⁴⁷ is. Ezen felül számíthatott Lobkowitz Poppel Éva segítségére is.³⁴⁸

Káldy szőkeföldi kúriájának építéséhez is kapott segítséget. Amikor Batthyány Ádám Szép Márton nevű szolgáját néhány hordó borral Pozsonyba küldte 1638 júniusában, Káldy

³⁴⁶ Feltehetően a mai Boczfölde Zala vármegyében. MNL OL P 1314 No. 23115 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. április 24. Szombathely.

³⁴⁷ Purgolt Bálint már Batthyányné Lobkowitz Poppel Évát is udvari orvosként kezelte, Batthyány Ádám később évi 200 forintot fizetett munkájáért. Az orvos megbecsültségét jelzi, hogy más főúri családok (Esterházy, Nádasdy, Forgách) is igénybe vették a szolgálatait Batthyány Ádám beleegyezésével. Nagy-Tóth 2006. 82. és 86. o.

³⁴⁸ Csak egy példa: „...de az este oly véletlen nyavalyám találkozék, hogy az óta helyemet sem találhatom... Nagyságodat kérem, Nagyságod Purgoltot bocsássa oda hozzám, csak hadd lássam, mit mond ehhez az én kinyajmhoz...” MNL OL P 1314 No. 23083 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1636. szeptember 17, Szombathely. Úgy tűnik, hogy a legbefolyásosabb szervitorok egyfajta korabeli egészségbiztosítással is rendelkeztek. Kincses 1993. 50–59. o. illetve legújabban Kincses 2019. 146–148. o.

azt kérte, hogy a visszafele úton Sopronból hozzák el számára az ablakokhoz való faragott köveket.³⁴⁹ Egy későbbi levélből kiderül, hogy a faragott kövek egy hónap múlva még nem érkeztek meg. Ezért sürgette Batthyányt, hogy hozassa meg számára legalább Csencsig, valamint még azon felül tízezer zsindelyt is Hidegkútról.³⁵⁰ Az építkezés elég nehezen haladhatott, mivel Káldy kénytelen volt Németújvárról meszet és téglákat is kérni.³⁵¹ Majorsági istállójának építéséhez pedig engedélyt kért Batthyánytól, hogy az ahhoz való fát a németújvári erdőn vágathassa ki.³⁵² A szőkeföldi építkezés igen elhúzódott, Káldy kénytelen volt sürgetni dominuszát, hogy hátramaradt fizetését vagy készpénzben vagy borban adja ki számára, hogy az építkezést folytatni tudja.³⁵³

Mint ahogy más középbirtokos nemesek esetében, úgy Batthyány is gyakran kért kölcsön kisebb összegeket szervitoraitól, vagy azok is tőle. Káldy Ferenc sem cselekedett másképpen. Ő azonban igyekezett mindig a lehető legelőnyösebb módon intézni a kölcsönügyleteket, sőt Batthyányval is kénytelen volt alkalmanként alkudozni. A bevett gyakorlat szerint a szervitornak a folyósított kölcsön fejében a dominusz zálogbirtokot adott, amelynek hasznát élvezhette a birtok kiváltásáig.³⁵⁴ Káldy alapvetően igen pontos kimutatásokat vezetett jövedelmeiről.³⁵⁵ A dominusszal való alkudozást az alább közölt levélrészlet is kiválóan szemlélteti:

³⁴⁹ MNL OL P 1314 No. 23125 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. június 15., Szombathely.

³⁵⁰ MNL OL P 1314 No. 23136 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. július 11., Csencsig

³⁵¹ Káldy hiába rendelt a fűzesiektől meszet, azok nem égették meg. Mivel Batthyány nem építkezett már Németújváron, Káldy a fölöslegben maradt építőanyagokra tartott igényt. MNL OL P 1314 No. 23151. Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. szeptember 28., Szombathely.

³⁵² Ami fákat Káldy Őriszentpéter környékén vágatott, Batthyány ácsa szerint nem alkalmasak az építkezéshez. MNL OL P 1314 No. 23160 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1638. október 18., Szombathely.

³⁵³ MNL OL P 1314 No. 23299 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1642. július 19., Szőkefölde.

³⁵⁴ Batthyány 1640 októberében a zálogösszeg kifizetésével akarta visszaváltani Bozsokot Káldytól. A szervitor azonban megmakacsolta magát, mivel Batthyánynak ő jó „grázi tallért” adott, de a főúr alacsonyabb értékű pénznemben akart fizetni annak ellenére, hogy írásos ígéretet tett a kölcsön azonos pénznemben történő kifizetésére. Káldy számítása szerint – ha elfogadja az ajánlatot – 350 forint kárt szenvedne. MNL OL P 1314 No. 23245 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. október 18., Szőkefölde. A főúr és familiáris közti zálogügyletekre összefoglalóan ld.: *Varga* 1976. 110–121. o.

³⁵⁵ Káldynak Batthyány utasításából számot kellett vetnie az addig felvett fizetéséről, mert Batthyány gyanúja szerint többet fel föl, mint amennyire jogosult volt. MNL OL P 1314 23422 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámnak, 1644. július 14., Szőkefölde. 1648 februárjában Batthyány szintén el akart számolni Káldy

„...Az tavalyi esztendőben Nagyságodtól, mint Uramtól kértem volt kétszáz forintot, melyet Nagyságod akkori szükségemre Újvárról Pál deák uram által adatott meg. Igyekeztem azon, hogy hamar nap megadjam Nagyságodnak, reménységem lévén, hogy az soproni boraimra árasom [értsd: vásárlóm] találkozónak, kik most is pincében hevernek az oda föl való sok háborúk miatt. Hanem ha Nagyságod jó akarata, mivel az elmúlt esztendőre Körmendről új esztendő napra R150[et] kellett volna adni, kit én föl nem vettem, hajtam az másfélszáz forintját abban és az ötvenit az mostanira hagyom. Nagyságodat kérem, adjon egy commissiót Nagyságod Falusi György deákra, mivel még az elmúlt kiskarácsonyra kellett volna megadni az másfélszáz forintot. Adja meg most, és én megviszem Nagyságodnak.

Emlékezett vala Nagyságod, hogy én Nagyságodnak háromszáz forintot adtam volt, én látja Isten, hogy teljeséggel elfelejtkeztem volt arról az pénzről. Oka az, hogy a dica pénzből adtam volt Nagyságodnak, az mint hogy már én is azután föl találtam az ratióimban, hogy adtam Nagyságodnak. De azt bizony sohult sem találom, sem emlékezem róla, hogy megküldötte volna Nagyságod, ne adja Isten, se többel, se kevesbel a felénél kereskedjem, hogy én nálam feledékenységekben ment. Nem egyéb az oka, hanem hogy dicapénz volt, amely dicából ő fölsége nekem két ízben 1400 forintot engedett, azután Pálffy uram is 600 forintot vetetett volt be szolgálatomban. Ezek supplicáltak azt, hogy satisfaciáltam az kamarára.

Hanem Nagyságodat kérem, kerestesse meg ab anno '34 az tisztartók ratióit, és Nagyságod egyéb jegyzésit róla, ha valahonnd megadták volna, kire én bizony nem emlékezem. Most is azt írhatom Nagyságodnak, ha föl találni, nem kívánhatom Nagyságodtól, hol pedig nem, tudom Nagyságod sem kívánja ilyen szegény legénynek abbéli káromat, hogy meg ne adná Nagyságod.

Ha úgy lenne, hogy Nagyságod tartoznék vele, noha az pénzre is szükségem volna, Nagyságodnak megszolgálnám, Nagyságod bár ne adna pénzt, hanem az mely szőlőnek egy darabját Nagyságod énnekem adta, azt az szőlőt négyszáz forintban becsülték volt, egy darabját Nagyságod R150 adta nekem, az maradékát is adná nekem az R300, úgy nekem 400 forintban esnék...³⁵⁶

fizetésével; Káldy 14 évre visszamenőleg készített kimutatást az addig felvett juttatásokról. MNL OL P 1314 23534 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1648. február 16., Szőkefölde.

³⁵⁶ MNL OL P 1314 No. 23223 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. március 24., Szőkefölde.

VII/8. Káldy Ferenc halála és temetése

Káldy életének második felében már sokat betegeskedett. 1647 végén azonban ereje kezdte elhagyni, lóra ülni már nem tudott, az ágyat is csak ritkán hagyhatta el. Ettől függetlenül szinte az utolsó pillanatig igyekezett teljesíteni kötelességeit. A befolyásos főkapitány végül 1648. május 29-én, a reggeli órákban hunyt el. Noha végrendeletében azt az utasítást hagyta, hogy soproni halála esetén az ottani ferencesek templomába helyezték örök nyugalomra, családja másképpen döntött. Holttestét csak szeptember 30-án szállították szőkeföldi birtokára, Ságody István (Káldy Ferenc volt hadnagya) és 50 válogatott lovas kíséretében. Onnét az ünnepélyes temetési menet a szentmártoni domonkos templomhoz vonult, hogy Káldy Ferencről végső búcsút vegyen. A temetésen kíséretével részt vett Batthyány I. Ádám is. A temetéshez a volt főkapitány fia, Káldy Péter aranyos fegyvereket, sisakokat, fegyverdereket és hat párduebört kért.³⁵⁷

³⁵⁷ MNL OL P 1314 No 23581/a Káldy Ferencné Kisfaludy Anna levele Batthyány I. Ádámhoz, 1648. szeptember 15., Szőkeföldre és MNL OL P 1314 No 23608 Káldy Péter levele Batthyány I. Ádámhoz, 1648. szeptember 9., Szőkeföldre. *Dominkovits* 2003. 189. o. és *Koppány* 2007. 238. o. Batthyány Ádám jelenlétére MNL OL P 1315 2. csomó. Batthyány Ádám itineráriuma, p. 66.

VIII. Radováni Keczer János (1648–1654)

VIII/1. Keczer János pályafutása

Batthyány Ádám id. felsőkáldi Káldy Ferenc halálát követően a magánföldesúri hadak főkapitányi és a dunántúli kerületi főkapitányhelyettesi tisztségekre Keczer János csákányi kapitányt nevezte ki.³⁵⁸ Keczer Jánosnak sem születési helyét, sem pontos születési idejét nem ismerjük. Feltehetően 1597-ben született.³⁵⁹ Valószínűleg Szlavóniából, azon belül is Varasd vármegyéből származott, családjára vonatkozóan csupán feltételezhető, hogy a radováni Keczer családdal állhatott rokonságban.³⁶⁰ Édesapját szintén Ferencnek hívták, édesanyja Túri Anna volt. Élete során négyszer házasodott meg. Feleségeit a Dunántúl bene possessionatus nemesi családjaiból választotta. 1621-ben Hagymási Borbálát, majd középtúri Túri Katalint, később Kisfaludy Margitot és végül Csányi Erzsébetet vette feleségül. Egyik lányát, Keczer

³⁵⁸ Katonai pályafutásáról eddig összefoglaló értekezés nem született, de az ismert adatok alapján (és kis részben a Batthyány család levéltárában található levelezése alapján) Csákány vonatkozásában helytörténeti jelleggel foglalkoztak személyével. *Bogárdi* 1994., *Takó* 2004. és legújabban *Simon* 2020. A Rába védelmében betöltött szerepére ld. *Baráth* 2014. *Vadas* 2014. és legújabban *Vadas* 2021.

³⁵⁹ Felesége, Csányi Erzsébet Keczer János 1654. évi halálát követően a Batthyány Ádámnak küldött gyászjelentésében 57 évesnek mondta. MNL OL P 1314 No 24690. Keczer Jánosné Csányi Erzsébet levele Batthyány I. Ádámhoz, 1654. november 9., Csákány.

³⁶⁰ A horvát, vagy szlavóniai eredetű radováni Keczer családról csak elszórt információkkal rendelkezünk. A család nemesi címét feltehetően Keczer Ferenc, a zágrábi püspökség adminisztrátora szerezhette maga, és fiai (Gáspár, István, János és György) számára 1514-ben. (A címer képe elérhető a Magyar Nemzeti Levéltár címereslevél adatbázisában: <https://adatbazisokonline.hu/adatbazis/cimereslevel-adatbazis/adatlap/3827?search=keczer&term=eyJxIjoia2VjemVyIiwZnEiOnsiZGJfaWQiOnsiYWQ2MWFjMTQzMjZlZWZiYzI0YzdkMjU4M2JINjkyNTEiOiI3NCJ9fSwic29ydCI6InNjb3JlIiwieXhEiOiIiLCJhcVR5cGUiOiIifQ==&curr=1>. A címereslevél levéltári jelzete MNL OL Q3 DL 50247. Utolsó megtekintés: 2021. április 10.) A családra, és az általuk használt címerre kitér Ivan Bojničić is a horvát és szlavón nemesség címereiről kiadott könyvében. Azonban Bojničić egy teljesen eltérő címerképet ad meg, amelyet egy, a Varasd vármegyei Vinica templomában található sírkő alapján rajzolt meg. Közlése alapján a sírban radováni Keczer Ferenc nyugodott, aki 1629-ben hunyt el. Ugyan csak feltételezés, de az említett Keczer Ferenc lehetett akár a csákányi kapitány édesapja is. *Bojničić* 1899 86. és 60. tábla. *Koltai* 2012. 271. o.

Annát Csányi Bernáthoz³⁶¹ adta feleségül. Csányi Bernát Keczer alatt szolgált Csákányban, majd az őriszentpéteri sereg élére került. Keczer halála után Csányi lett a csákányiak kapitánya. Fia nem született.

Keczer János 1654. június 25-én hunyt el csákányi házában. Temetésére november 22-én került sor, Batthyány Ádám jelenlétében.³⁶²

Batthyány Ádám szolgálatába leghamarabb 1634-ben állhatott, ugyanis ekkor tűnik fel először, mint a főúr egyik mezei hadnagya. Potyondy István³⁶³ halálát követően 1639-ben Batthyány őt nevezte ki a csákányi vár élére. Innentől kezdve szolgálata ide kötötte, leveleinek túlnyomó részét is innen keltezte. Az egyre többet betegeskedő Káldy helyett már annak halála előtt többször ő vezette a kapitány szerét, mint például az I. Rákóczi György elleni 1645-ös hadjárat során. A Csákány környéki hajdú kiváltság kapcsán Batthyány Keczerrel is egyeztetett, hogy kiket tart érdemesnek a letelepítésre. Az őrségi katonaparasztok felett is intézkedési jogkörrel rendelkezett. Batthyány az őrségi házak betelepítettségét rendszeren ellenőriztette a németújvári tiszttartóval. A tiszttartó munkavégzésének nyugodt körülményeit Keczer biztosította katonáival. 1646. szeptember 6-án arról panaszkodott, hogy kérése ellenére az elkészült inventáriumról nem kapott másolatot.³⁶⁴ A körmendi, csákányi és őriszentpéteri hajdúk egy része lovas, egy része gyalogos volt. A csákányi katonaság alapvetően nem az erősségben lakott (ezen majd a palánk Batthyány Ádám általi felújítását követően próbálnak meg változtatni, azaz megpróbálják a katonaszabadsággal rendelkezők egy részét a falakon belülré telepíteni), hanem a környező falvakban voltak házaik: Doroszló, Taródfa, Kemesmál, Vasalja, Sároslak, Gasztony, Rátót, Szentmihály, Ivánc, Jakabháza és Rönök. A katonák létszáma megegyezett egy mezei hadnagyság méretével, vagyis átlagosan 100 fővel számolhatunk Csákányon. A Csákány melletti Őriszentpéteren 50 lovas állomásozott. A gyalog vajdaságok egyenként szintén 50 főt számláltak.³⁶⁵

³⁶¹ Csányi Bernát feltehetően 1630-született. Pályájára ld. *Polgár* 2015. 271–288. o.

³⁶² A temetés költségeinek fedezésére az özvegy Batthyány Ádám anyagi segítségét kérte. MNL OL P 1314 No 24690. Keczer Jánosné Csányi Erzsébet levele Batthyány I. Ádámhoz, 1654. november 9., Csákány és MNL OL P 1314 No 24691 Keczer Jánosné Csányi Erzsébet levele Batthyány I. Ádámhoz, 1654. november 15., Csákány. Batthyány Ádám jelenlétére ld. MNL OL P 1315 2. csomó. Batthyány Ádám itineráriuma, p. 105.

³⁶³ Potyondy István 1620-ban szerepel először mint csákányi hadnagy. 1634-ben 37 lovas felett rendelkezett Csákányban. 1638-ban halt meg. *Bogárdi* 34. o. és *Koltai* 2012. 296. o.

³⁶⁴ *Zimányi* 160., 297. o. és *Bán* 1977. 28. o. MNL OL P 1314 No 24401 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1646. szeptember 6., Csákány. (ld. Mellékletek XIII/3. 28., 236–237. o.).

³⁶⁵ *Koltai* 2012 293–295. o. vö. *Varga* 1981. 17–19. o.

Úgy tűnik, hogy Káldy Ferenc halála után Batthyány olyan embert kívánt csapatai élére állítani, aki kifejezetten katonáembernek számít és sokkal jobban ismeri a végvidéket. Az is sokat számíthatott, hogy Keczer a Rába átkelőit őrző Csákány kapitányaként hatékonyabban tudta megszervezni a terület védelmét. Valószínűleg ilyen, vagy ehhez hasonló megfontolások alapján 1648. június elején tehette Keczert magánföldesúri hadainak főkapitányává, illetve kerületi vicefőkapitányává. Ennek köszönhetően a már sokat emlegetett, Körmenten állomásozó kerületi főkapitányi kontingens felett is könnyebben rendelkezhetett a közeli Csákányból. Ezen felül, noha Körmenten nagyobb katonaság állomásozott, közel kétszer akkora, mint Csákányban. Keczer kinevezésével a körmendi kapitány a gyakorlatban alárendelődött a Csákányt továbbra is irányító főkapitánynak. Az ország lovasai és gyalogjai (egy lovas hadnagyság és két gyalog vajdaság) ebben az időben is Körmenten állomásoztak, de Keczer gyakran küldte egy-egy részüket más várakba erősítésként.

Mivel Keczer János főkapitánnyá és vicefőkapitánnyá történő kinevezését követően továbbra is Csákányban maradt és közvetlenül irányította a vár és a Rába-vidék védelmét, a katonai szerepét bemutató fejezet esetében csákányi kapitányi és vicefőkapitányi pályafutása egyben kerül tárgyalásra, annak szétválasztása a katonai funkciók átfedései miatt nem volt indokolt.

A radováni Keczer család címere 1629-ből³⁶⁶

³⁶⁶ Az Ivan Bojničić által felvázolt címer, amely teljesen eltér a II. Ulászló (1490–1516) által Keczer Ferencnek 1514-ben adományozott címertől. *Bojničić* 60. tábla.

VIII/2. Keczer János vagyoni helyzete és fizetése

Keczer János fizetését pontosan nem ismerjük, de az megegyezhetett, vagy közel azonos lehetett Káldy juttatásaival. Birtokait tekintve viszont nem tartozott a vármegye vagyonosabb középirtokos nemességébe. Mint csákányi kapitány, Batthyány jóvoltából tisztéhez a településen egy kisebb birtokot kapott, amelyen a lakhelyül szolgáló ház állt. Keczer igyekezett egy kisebb, palánkkal körülvett kúriát kialakítani a kapott házból. A kúria építéséhez szintén segítséget várt urától. 1641. március 5-én arról panaszkodott, hogy nem halad pusztá házának építésével, konkrétan a tető még hiányzott és a házat körülvevő fal építése is elakadt: „...még ennek előtte szólottam egy mesterrel, mind az háznak való zszindely felől s mind pedig a szarufák felől, és az palánk karófa felől. Azért kegyelmes uram, zszindely kívántatik hatezer, szarufa pedig kívántatik harminckét pár kötés. Az zszindelyhez pedig szeg, azon kívül kegyelmes Uram palánk karófa öreg kívántatik négyszáz szál, az mint annak előtte is volt, vesszőt pedig azt nem tudhatom mennyi kívántatik. Annak okáért könyörgök Nagyságodnak, mint kegyelmes Uramnak, hogy Nagyságod ne halassza, legkiváltképpen az megkerítését, mivel kegyelmes Uram, ha mi hireink és egyéb zendülés lenne itt az helyben ellenség miatt úgy annyira, hogy sem az Nagyságod fizetett népeinek és egyéb cselédnek nem volna hova szorulni...”³⁶⁷

Szolgálatát természetesen a kialakult fizetésen és csákányi kapitányként kapott kis birtokon kívül más kedvezményekkel is járt. 1641-ben például arra kérte a főurat, hogy néhány köből vetni való hajdinát adasson számára, mert Csákányban abból kifogyott. Még ugyanebben az évben kevés termett szőlőjére panaszkodott és bízott abban, hogy ura eltekint a bordézsmá beszédésétől, majd az árvíz miatt tönkrement gabonájának kipótlását kérte. Mivel nem volt elég füvellő rétje, szénát is gyakran kért Batthyány Ádámtól. Lánya, Anna esküvőjére pedig három akó bort rendeltek neki Németújvárról.³⁶⁸

³⁶⁷ MNL OL P 1314 No 24356 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1641. március 5., Csákány, és MNL OL P 1314 No 24357 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1641. március 7., Csákány.

³⁶⁸ MNL OL P 1314 No 24360 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1641. június 7., Csákány; MNL OL P 1314 No 24368 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1641. október 19. Csákány, és MNL OL P 1314 No 24369 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1641. december 4. Csákány. Vö. *Vadas* 2021. 186. o.; MNL OL P 1314 No 24688 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, év n. április 14., h.n., MNL OL P 1314 No 24507 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1651. június 17., Csákány. Jelentős bevételi forrást

Mint ahogy Káldy Bethlen idején, úgy Keczer is a Batthyányak németújvári várában kért menedéket felesége és gyermekei számára I. Rákóczi György erdélyi fejedelem hadjáratakor 1644 márciusában.³⁶⁹

Készpénzes fizetését ő is a körmendi kocsmáról kapta. Azonban 1646-ban kellemetlen helyzetbe került, mivel fizetésé, melyen vetni való gabonát tervezett venni, a kocsmáros a commissió ellenében sem volt hajlandó kiadni neki azzal indokolva a dolgot, hogy kitelt már esztendeje.³⁷⁰

A legérdekesebb juttatás, amit kapott, Batthyány egyik saját paripája volt. Ilyen nemes állathoz való zablával Keczer nem rendelkezett, ezért dominuszától kért és kapott a lóhoz való szerszámot.³⁷¹

Birtokaira vonatkozóan viszont csak szórványos adatokkal rendelkezünk. A szolgálata fejében megkapott csákányi birtokon kívül Sopron vármegyében bírt kisebb birtokrészeket (például Sajtoskárd), majd Batthyány Ádám 800 forint ellenében neki zálogosította el a hásikai birtokot. Ezeken felül 1649-ben további adományként Pankaszt kapta meg urától. A furati hegyen bírt némi szőlővel is.³⁷² Varasd környékén és a Muraközben is rendelkezett birtokokkal, de azok anyagi hasznát a távolság miatt csak nehezen tudta kihasználni.³⁷³

jelentett számára török rabjainak sarca is, már ha meg tudta szerezni. 1653-ban két rabját őrizték Németújváron, egyiknek sarca 1 jó ló és 200 kőso, a másiké pedig 300 kőso, 200 tallér készpénz és 200 tallér portéka (10 vég abaposztó, 10 pár karmazsin csizma, 10 pár karmazsin papucs kapcával és egy selyemöv) volt. MNL OL P 1314 No 24639 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. október 2., Csákány.

³⁶⁹ MNL OL P 1314 No 24385 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1644. március 18., Csákány.

³⁷⁰ MNL OL P 1314 No 24403 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1646. szeptember 22., Csákány.

³⁷¹ MNL OL P 1314 No 24481 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. július 31., Csákány.

³⁷² A szőlő lábánál található rét miatt összekülönbözött Batthyány jobbágyaival, akik azt állították, hogy a rétet jogtalanul csatolta szőlőjéhez. Ezzel szemben Keczer azzal védte magát, hogy a rét mindig is a szőlőhöz tartozott. MNL OL P 1314 No 24393 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1644. május 16., Csákány. A szőlő birtoklására ld. még MNL OL P 1314 No 24468 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. augusztus 16., Csákány.

³⁷³ Koppányon is voltak hódolt jobbágyai MNL OL P 1314 No 24399 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1646. július 29., Csákány. Varasd vármegyei birtokaira utal MNL OL P 1314 No 24403 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1646. szeptember 22., Csákány. Pankasz falura ld. MNL OL P 1314 No 24434 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1649. július 21., Csákány, és MNL OL P 1314 No 24473 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. június 18., Csákány. Muraközi birtokokról is említést tesz, mivel Zrínyi Miklós tilalmazta az élelemszállítást a réveken és így nem tud ottani birtokáról gabonát hozatni. MNL OL P 1314 No 24452 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1649. december 21., Csákány.

VIII/3. A Rába mente védelme a török ellen Keczer János kapitánysága alatt

Mint ahogy eddig is láthattuk, noha Keczer János a földesúri família tagja volt, Batthyány Ádám rá leginkább a törökellenes határvédelemben számított. Már csákányi kapitányként is aktív szerepet vállalt a portyák szervezésében, folyamatosan együttműködött a többi végvár kapitányával is. Későbbi katonai pályafutásában, főkapitánnyá és kerületi vicefőkapitánnyá történő kinevezését követően a lényegi különbség abban állt, hogy jelentősen megnövekedett a rendelkezésére álló katonaság létszáma, és ezzel együtt természetesen a felelőssége is a Rába menti védelem fenntartásában. Amíg csákányi kapitányként csak az ottani katonaságot irányította, őket vezetve vett részt a törökellenes hadmozdulatokban, 1648-tól immár a jelentős erőt képviselő magánföldesúri hadak hadnagyságait is ő vezethette, számukra közvetlenül utasítást adhatott ki a kiszállásra és kvártélyozásra. A körmendi vicekapitányokkal jól együtt tudott működni, de kinevezését követően fordult a kocka: szemben korábbi alárendelt szerepével csákányi kapitányként, a magánföldesúri hadak főkapitányaként immár a körmendi vicekapitány fölé emelkedett rangban, annak ellenére, hogy a Körmenden állomásozó haderő legalább kétszer akkora létszámú volt, mint a csákányi és szentpéteri sereg, amelyet továbbra is közvetlenül irányított. Ehhez járultak még hozzá az ország Körmenden állomásozó lovasai és gyalogjai is, akik felett szabadon rendelkezhetett. A vármegye által alkalmanként kiállított katonaság irányítását is közvetlenül maga vállalta.

Katonai tisztségviselőként nem csak a török támadásokkal kellett törődnie, de a saját és a környékbeli csapatok fegyelmezése, a kihágások megbüntetése is feladatai közé tartozott. A köztörvényes bűnözők, a súlyos vétségeken rajtakapott katonák megfogásával és a Batthyány uradalmakban élő jobbágyok védelmével is foglalkoznia kellett. Az alá beosztott familiárisok és katonák (Káldyhoz hasonlóan) hozzá fordultak jogorvoslatért és pártfogásért is. Nem egy beosztottjának igyekezett jobb megélhetést, vagy akár a rabságból való szabadulást kiharcolni Batthyánynál.³⁷⁴

³⁷⁴ A Batthyány I. Ádámhoz beérkezett kérelmeket Zimányi Vera korábban részletesen feldolgozta, a Keczer János leveleiben leírt supplicatiók ezt remekül kiegészítik. A csákányi és szentpéteri katonák kérvényeivel külön is érdemes lenne foglalkozni. *Zimányi* 1998. 299–331. o. Jelen esetben csupán néhány példát szeretnék említeni, amikor a csákányi kapitány, későbbi főkapitány kéressel fordult katonái érdekében Batthyány I. Ádámhoz: 1641 júliusában Sipos Mátyás és Vas Péter hajdúk puszta földekre való letelepítését kérte a földesúrtól (MNL OL P

A törökellenes harccal kapcsolatos levelei nem csak katonai működését tartalmazzák, de kiválóan alkalmasak a csákányi (és szentpéteri) őrség mindennapjainak bemutatására is.

1314 No 24562 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641. július 16., Csákány); a csákányi hajdúk gabonadézmájának elengedése is többször visszatérő kérés volt (MNL OL P 1314 No 24564 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, augusztus 4., Csákány, MNL OL P 1314 No 24400 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1646. augusztus 5., Csákány, és MNL OL P 1314 No 24632 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. július 21., Csákány); volt amikor a katonák elmaradt fizetését kérte, mint ahogy negyven szentpéteri hajdú esetében, akiket vajdájukkal együtt Veszprémbe vezényeltek, ezért nem lehettek jelen a fizetés kiosztásakor (MNL OL P 1314 No 24498 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. május 11., Csákány). Keczer gyakran vállalt kezességet katonáiért, illetve Batthyány I. Ádámom keresztül igyekezett elérni szabadon bocsátásukat. 1651-ben két katonáját, Kis Andrót és Rác Gyurkót Nádasdy III. Ferenc tiszttartója fogatta meg azzal a váddal, hogy hatalmaskodtak Nádasdy jobbágyain. A vád részben igaz is volt, a két katona azonban nem Nádasdy, hanem Esterházy László jobbágyait háborgatta. A főkapitány ezért kérte Batthyányt, írjon Nádasdynak, engedje szabadon a két katonát, azonban azok még hónapok múlva is rabságban voltak (MNL OL P 1314 No 24528 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. október 30., Csákány és MNL OL P 1314 No 24546 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. január 25., Csákány). Egy esetben a szentpéteri és csákányi katonák a szó szerint előre ittak a medve bőrére: 1641. július végén két fogságba ejtett törököt vittek fel Rohoncra a főkapitánynak. A siker öröme Batthyány kocsmájában 23 pint (közel 37 liter) bort ittak meg, amiért nem fizettek. Mivel a kocsmáros számon kérte a katonákon a bor árát, Keczer azt kérte Batthyánytól, hogy a két török rabért cserébe engedje el a tartozásukat. MNL OL P 1314 No 24436 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1649. augusztus 1., Csákány.

VIII/3/a. A török portyázók ellen

Keczer Jánosnak, mint várkapitánynak és később, mint főkapitányhelyettesnek nem meglepő módon a török portyák, rablások megakadályozása volt legfontosabb kötelessége. A Rába menti területeket leginkább a Kanizsán állomásozó török kontingensek fenyegették. Leveleiből sok mindent megtudhatunk az ún. nyitott-határon élők mindennapjairól, a folyamatos harcokról és rablásokról, valamint kártételekről. A kanizsai törökök folyamatos nyomás alatt tartották nem csak a Kanizsával szemben vetett végek várait, de a könnyebb zsákmánynak ígérkező Batthyány uradalmakat is jelentősen dúlták. A kanizsai vilajet kifejezetten aktívnak számított a korszakban, a vár maga pedig a portyázó török hadak gyülekezési pontja volt. A kémek beküldésének köszönhetően Keczer meglehetősen gyakorisággal értesült róla, ha Kanizsán „gyűlt” török volt, azaz a környékbeli szpáhik (és lovasaik) valamint más török végvárok katonái az erősségbe vonultak. A török „próbák” előkészületének legbiztosabb jele a kanizsai pasa bevonulása volt. A Batthyány birtokok védelme nagyrészt a Batthyányak saját előretolt váraira (elsősorban Körmendre és Csákányra), az általuk kiállított katonaságra, a hajdúszabadságot élvező katonaparasztoakra és az őket vezető familiárisokra hárult.

1641. április végén vette hírére a csákányi kapitány, hogy egy török csapat megjelent Óriszentpéter környékén. Azonnal üzent Hidasi András körmendí vicekapitánynak, és 500 lovassal és gyalogossal levonultak Szentpéterre. A török ezt tudomásul véve viszont elvonult és rajtaütött Szalafőn, ahonnét 2 hajdút és 20 jobbágyot hurcoltak el. A török szinte megállás nélkül próbára tette a végváriak éberségét. Már májusban 4-500 lovassal újra megjelentek, de a lenti várban és Szentpéteren is megszólaltatták a hírlövő mozsarakat. Úgy tűnik, ez alkalmasint elég volt a törökök visszavonulásához, hiszen így már nem tudtak észrevétlenül behatolni a védelmi rendszer mögé.³⁷⁵

1641. augusztus közepén 23 lovas török úsztatott át a Rábán és rajtaütöttek a Gasztony mellett található Rátót nevű falun: „...ott semmi kárt nem tehetének, mivelhogy az két szomszéd faluban dobot vertek és lödöztek. Annak utána azoknak sivalkodásokra az itt való csákányi vajda az vitézli renddel együtt felzendültenek és utánuk mentenek az lovasok az

³⁷⁵ MNL OL P 1314 No 24358 Keczer János levele Batthyányné Formentini Aurórához, 1641. április 24., Csákány, és MNL OL P 1314 No 24359 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641. május 8., Csákány.

vajdával együtt, mivelhogy az török is lovas volt. Hogy azoknak az nyomát nyomozták volna, az Úristen oly szerencsét adott nekik, hogy tizenegy gyalog török följött volna, rájuk akadtanak és nyolcat elevenen fogtak. Az pribéknek fejét vették, el is hozták, az kettei töröknek igen nehéz sebeik vagyon, az Nagyságod szolgálói közül is igen nehéz sebesekek...”. Keczer Batthyány utasítását kérte, hogy mit tegyen a foglyokkal.³⁷⁶

A keresztény ünnepek, úgymint húsvét és különösképpen karácsony idején a török előszeretettel próbált. 1641 karácsonyán egy török csapat Felsőlendva környékét dúlta fel. Keczer maga azonnal lóra ült és Hertelendy Ádámmal³⁷⁷ valamint 65 lovassal utánuk eredt. Órbajánházánál be is érték őket, de Keczer nem vállalhatta, hogy beléjük kapjon, hiszen a török jelentős túlerőben volt, mintegy 4-500 főnyi lovassal kellett volna szembenézniük.³⁷⁸

A Rába folyó árvizei jelentősen megnehezíthették a török dolgát. Nem véletlen, hogy a védelmi intézkedések egy része a folyók átkelőinek őrzésére, a hidak felügyeletére vonatkoztak, hiszen ezek természetes határvonalként szolgáltak a magyar erők számára. Keczer is megkönnyebbült hangon jelenthette urának 1644. március 24-én egy török sereg visszavonulását, akik a megáradt folyó miatt visszafordultak. Mint kiderült, feladatuk pusztán az útvonal felderítése volt, ugyanis Keczernek fülébe jutott, hogy számos török bevonult Kanizsára és a Rába mellé készül Farkasdifalvát kifosztani. Keczer ezért kétszáz lovaszt kért Batthyánytól, akikkel figyeltetheti a folyó vonalát.³⁷⁹

1644. április végén Keczer 4 szentpéteri embere részt vett egy Lendva környékén „csavargó” török lovascsapat szétverésében. A zsákmány négy rab és hat ló volt, ami közül az egyik egy agáé lehetett, annak aranyos szerszáma miatt. A lendvaiak egy hét múlva kótyavetyét terveztek, amiről Keczer ígérte, szólni fog Batthyány Ádámnak.³⁸⁰

³⁷⁶ MNL OL P 1314 No 24365 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1641. augusztus 21., Csákány.

³⁷⁷ Udvari familiárisként már 1634-ben 4 lóval szolgálta Batthyány I. Ádámmal. Hertelendy Ádám az igali portya során, 1641 februárjában az egyik mezei hadnagyságot vezette. A hadnagyság élére 1640 augusztusában nevezték ki. *Fenyvesi* 1985. 208. o., illetve Batthyány Ádám földesúri családjának adatbázis: archivum2004.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm. (Utolsó megtekintés 2021. április 10.)

³⁷⁸ MNL OL P 1314 No 24371 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1641. december 26., Csákány. (Ld. Mellékletek XIII/3. 27., 235. o.)

³⁷⁹ A Rába folyó védelmi szerepére ld. *Gellén* 2000. Vö, *Baráth* 2014., illetve legújabban *Vadas* 2021. MNL OL P 1314 No 24386 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1644. március 24., Csákány, és MNL OL P 1314 No 24387 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1644. április 4., Csákány.

³⁸⁰ MNL OL P 1314 No 24392 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1644. április 30., Csákány.

1646 szeptemberében Keczer jelentette, hogy két rendbeli török csata, azaz csapat jött föl a Rába mellé az elmúlt napokban. Keczer katonáival kivonulva próbált a nyomukra bukkanni: „...*éjjel-nappal az Rába mellett lestük őket, de semmiképpen sem hírét nem hallhatjuk. Az szentpéteriek, mind lovas [és] gyalog harmadnap óta nyomozta, de sehol reá nem akadhattak. Nem tudjak ha megtért-e avagy hova lett, mivel az Rába egy kevéssé megáradt volt, de ismét megáradt...*”. Kanizsai kémje szerint ezek csupán a kelőket lesték, az igazi fenyegetést jelentő török sereg még Kanizsán várakozott. Mivel a körmendi kapitány, Francsics Gáspár³⁸¹ nem volt otthon, Keczer igen aggódott, hogy egymaga nem lesz elegendő a török támadás elhárítására.³⁸²

Mivel Batthyány a beérkezett hírek alapján attól tartott, hogy a törökök Szalafőre ütnek, Keczernek utasításba adta a vitézlő rend berendelését Csákányba. Keczer nem tudta, meddig tarthatja bent őket, hiszen nem volt elegendő élelem Csákányban az összes ember ellátására. Azt is megjegyezte, hogy hiába állnak készen Csákányban és Körmenden, mire eljut a támadás híre hozzájuk, addigra a török már „visszatarodott”. Ezért azt kérte a főkapitánytól, engedje meg számára 200 válogatott csákányi és körmendi lovas élén kiszállni Kondorfa környékére, „...*az hol egynéhány száz ember beállhat és közel ugyan oda vigyázhatunk és hírünk sem lenne. És ha történet szerint eljönne [a török], Istennek segítségével próbálhatnánk...*”³⁸³

Egyszer-kétszer az is megeshetett, hogy csupán vaklárma miatt kellett kivonulnia. 1648. május végén Keglevics Péter, a Kanizsával szemben vetett végek vicegenerálisa adott hírt Keczernek 5 vagy 6 zászlónyi török bevonulásáról Kanizsára. Emiatt a mezei hadnagyságokat magához hívatta, de június 1-jén még egyikőjük sem érkezett meg. Keczer úgy gondolkodott, hogyha a törökről újabb információt nem kapnak, rögtön haza is ereszti őket. Amikor mindezt elvégezte és ebédhez ült, Kondorfalváról egy jobbágy futott hozzá. A falu környékén 8 lovas törököt láttak, ezért Keczer azonnal felültette a rendelkezésre álló lovasait és utánuk sietett, a gyalogosokat pedig a Zala átkelőihez irányította. Sikerült is a

³⁸¹ Francsics Gáspár 1644–1652 között volt körmendi kapitány. Már 1631-től a Batthyány udvarban szolgált szervitorként. *Koltai* 2012. 267. o., illetve familiárisi szolgálatára ld. <http://archivum.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm>. (Utolsó megtekintés: 2021. április 10.)

³⁸² MNL OL P 1314 No 24401 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1646. szeptember 6., Csákány (ld. Mellékletek XIII/3. 28., 236–237. o.).

³⁸³ MNL OL P 1314 No 24413 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1648. május 21., Csákány.

nyomukra lelnie, de „csak” néhány magyar lótolvaj volt. Urát kérte, határozza meg, melyik várába vitetheti őket.³⁸⁴

1649 áprilisának elején feles török ment fel Szentpéterig, ahol 3-4 órát időztek. A hírek szerint a hódolatlan Dobrafalvára, Batthyány jószágára akartak rámenni. Keczer alig hogy megtudta, azonnal lövetett Csákányban és Körmenden is, ezért nem volt lehetőségük továbbvonulni. Keczer megindult a lovasaival, mint ahogy a körmendiek is, de a törökök lesben álltak a Rába túloldalán, legalább öt helyen is. Keczer ezt megtudva nem mert átkelni a hídon a török túlerő miatt. A körmendiek egy része ezt megpróbálta, többet le is vágtak közülük. Keczer később megtudta, hogy a törökök Szentpéternél a külső palánkot akarták bevenni, ugyanis a jobbágyok elmondása szerint több száz fejszét vittek magukkal. A vicefőkapitány attól tartott, hogy ezt a szándékát a török még nem adhatta fel, ezért az ország gyalogjai közül 25 főt kért Szentpéter megerősítésére.³⁸⁵

Volt alkalom, hogy minden elővigyázatosság eredménytelennek bizonyult. Keczer ugyan küldött be kémeket Kanizsára, de az nem látta a törökök készülődését. Ennek ellenére közel 3000 török ütött rajta Muraszombat városán 1649 áprilisának közepén. Keczer azon kesergett, hogy későn értesültek róla, de ha hamarabb megtudták volna, se tehettek volna semmit se ekkora túlerővel szemben.³⁸⁶ Novemberben egy újabb kis török portyázó csapatnak sikerült észrevétlenül átjutnia a védelmen. A mintegy 80 lovas a Mura mellett ment fel és már az első faluban 17 rabot fogtak, majd Szentgyörgyvölgy felé vonultak vissza, ahol két lenti katonát is rabságba vetettek. Kanizsára visszamenet még további három hódolt falut vertek föl, ahonnét minden mozgathatót elvittek és két jobbágyot is megöltek.³⁸⁷

1650. október végén Batthyány Ádám Szecsődi Istvánra bízta a fizetésnek szánt posztó kiosztását a végvárakban. Az óvatlan katonák több faluban is szóba elegyedtek a jobbágyokkal, akiknek elárulták, hogy Szecsődi Csesztregen fog megszállni egy éjszakára. A hírt a jobbágyok azonnal megvihették Kanizsára, mert egy napon belül 300 török lovas jött föl a Zala mellé és lesben várta Szecsődit. A törökök megvárva az éjszakát, rajtaütöttek

³⁸⁴ Azért nem küldte őket rögtön Németújvárra, mert amikor egy-két nappal ezelőtt egy latort megfogott, aki Kanizsára akart puskát és puskaport csempészni, a porkoláb nem akarta bevenni a rabok nagy száma miatt. MNL OL P 1314 No 24419 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1648. június 1., Csákány.

³⁸⁵ MNL OL P 1314 No 24427 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1649. április 3., Csákány, és MNL OL P 1314 No 24428 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1648. április 11., Csákány.

³⁸⁶ MNL OL P 1314 No 24429 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1649. április 23., Csákány. (Ld. Mellékletek XIII/3. 29., 238–239. o.)

³⁸⁷ MNL OL P 1314 No 24449 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1649. november 27., Csákány.

Csesztregen, de Szecsődyt sehol nem találták. A csesztregi jobbágyok ugyanis Szecsődi elé futottak és figyelmeztették a török veszélyre. A familiáris azonnal visszasietett Ramocsára és az ottani megerősített templomban barikádozta el magát, hírt küldve a környező váraknak. A török portyázók ott már nem merték megtámadni és visszavonultak. A szentpéteriek azonnal a segítségére siettek, mint ahogy Keczer is a csákányi és körmendi sereggel, de mire odaértek, Szecsődi már nyugodtan folytatta az útját Lenti felé.³⁸⁸

1651. július végén egy Hantó Ferenc nevű kanizsai rab üzente meg Keczernek a török gyülekezését: mintegy 1500 törököt várnak, de hogy hova akarnak menni, arról nem értesülhetett. Július 26-án egy Gyarmati Tót Istók nevű pribék kémlelte a Rábát, akit ugyan Keczer maga próbált meg megfogni, de hiába üldözték, nem sikerült a nyomára akadniuk.³⁸⁹

1652. február 9-én üzenetet kapott Egerszegről egy újabb kanizsai török csapatösszevonásról. Aznap fel akart menni Batthyány Ádámmal, de „...*az útban az lovam alatt az jég leszakadott, eldőlt az ló velem, az lábomat az ló igen megtiporta, abban vissza kellett térnem...*”. Csak jelenteni akarta elmaradását az udvarból és hogy készenlétbe állította a csákányi és körmendi sereget.³⁹⁰

1652 májusában mindenütt arról beszéltek, hogy maga a budai pasa szállt ki hadával Segesd alá. Túrós Miklós kiskomáromi vicekapitány³⁹¹ azonban kiderítette, hogy csak a pasa képében járja egy küldött – igaz nagy számú janicsárscapattal – a török végvárakat ellenőrzés céljából. Május 12-én érkezett be Kanizsára. Keczer mozgósította ugyan a közeli hadnagyságokat, Fáncsi Pál hadnagyságát pedig a Kemenes alá küldte, de mivel úgy vélte, az ellenőr nem jelent veszélyt, egy-két nap múlva hazaküldte a katonákat.³⁹²

1652 júliusában 12 zalalövői hajdút mészároltak le a törökök: „...*lövőről valami rossz két ... asszony szökött volt el, ott való hajdúknak az feleségek ott való két hajdúval együtt és Kányavárában mentek. Az előtt is immár kétszer voltak az lövői hajdúk érettük de se be nem bocsáták őket Kányavárba, sem pedig ki nem adták ezen rossz hajdúkat azon ...[asszonyokkal] együtt. Most újóbban megint [ott voltak], melléjük vevén az lenti sereg*

³⁸⁸ MNL OL P 1314 No 24492 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1650. november 2., Csákány.

³⁸⁹ MNL OL P 1314 No 24517 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1651. július 27., Csákány. A török támadások megakadályozása érdekében egy Rába melletti kiszáradt halastó újjáépítését is szorgalmazta, ugyanis a törökök a kiszáradt medret használták portyázásra. MNL OL P 1314 No 24516 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1651. július 24., Csákány. Vö. *Vadas* 2021. 80. és 242–243. o.

³⁹⁰ MNL OL P 1314 No 24550 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1652. február 9., Csákány.

³⁹¹ Pályájára ld. *Méhes* 2012. 420–432. o.

³⁹² MNL OL P 1314 No 24561 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1652. május 13., Csákány.

deákját. [Ahogy] visszajöttek volna Kányavárból az lövői hajdúk 12-en, az sereg deák is jelen lévén velek szolgástól, reájuk találván háromszáz lovas török, valami házba szorultak osztán be. Az házat is reájuk gyújtották, mind a tizenkettőnek fejüket szedték, az sereg deákot szolgástól elevenen vitték...”. A hajdúknak három törököt sikerült lelőniük a harc közben. Temetésük július 24-én volt.³⁹³

1652 szeptemberében a töröknek újfent sikerült kicseleznie a magyar határvédelmet, és rajtaütöttek Szecsődön és Hollóson is. A faluban voltak éppen az udvari sereg egy részének lovai is, amiket elvittek, a familiárisok szolgáit pedig leölték. Mire Keczer megtudta, mi történt, a portyázók már Csernecen túl jártak. Akiket maga mellé vehetett, azokkal rögvést megindult utánuk, de a gyalogosai egy idő után lemaradtak. A körmendiek a nyomukban voltak, rájuk is lőttek, de a megforduló törökök azonnal visszanyomták őket. A vicefőkapitány ugyan folyamatosan vonult utánuk, de mivel maguk a portyázók is többen voltak az ő csapatainál és a török dandárja pedig véleménye szerint több, mint 3000 fő volt, nem gondolhatott arra, hogy nekik támad. Egerszegre ment inkább helyette, hogy ott a végvári csapatokkal egyesülhessen, de a végvár mellett összesen csak 200 lovassal találkozott. Kerpachich István egerszegi kapitány³⁹⁴ mentegette magát, hogy ő megüzente a többi vár kapitányának is, de még senki nem gyűlt Egerszegre. A török már messze járt, így Keczer ilyen kis létszámú katonasággal már nem űzhette őket tovább.³⁹⁵

1652 októberében Kerpachich István és Ányos Péter béri és kapornaki várkapitány³⁹⁶ úgy vélték, hogy szüretidő lévén, a kanizsaiak rajta fognak ütni vagy az egerszegi vagy a szentgróti szőlőkön. Ezért Batthyány Ádám meghagyta, hogy Keczer a körmendi és csákányi vitézről renddel készen álljon, és amikor Ányos Péter megírja, induljanak el lest vetni a töröknek.³⁹⁷

³⁹³ MNL OL P 1314 No 24566 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. július 25., Csákány.

³⁹⁴ Kerpachich István mint megbízott kapitány, 1647–1657 között állt az egerszegi vár élén. *Kelenik* 1997/a. 147–197. o. Vö. *Méhes* 2008. 43–56. o.

³⁹⁵ MNL OL P 1314 No 24571 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. szeptember 18., Csákány. (Ld. Mellékletek XIII/3. 32., 244–245. o.)

³⁹⁶ A béri (ma Zalabér, Zala m.) vár részben a fajszi Ányosok tulajdona volt, akik egyben a várak kapitányait is adták a XVII. században. Ányos Pétert 1646-ban már a kiskomáromi végvárban találjuk, mint vicekapitányt. 1647-ben török fogságba esik. Feltehetően szabadulása után került a kapornaki vár élére. *Szántó* 1986. 274. és 277. o., *Koppány* 2014/b. 129–131. o., *Szvittek* 2008. 19. és 115. o.

³⁹⁷ A parancsnak volt azonban egy hibája: Batthyány ugyanis azt is megüzente vicéjének, hogy menjen föl hozzá, mert meg akarja mustrálni az ő jelenlétében az udvari sereget. Ezért Keczer kérte, tisztázzák, mit tegyen,

Amikor a kanizsai török megtudta, hogy Batthyány Ádám készül elutazni Esterházy László, Ferenc, Tamás és Gáspár temetésére Nagyszombatba, rögtön gyülekezni kezdett. Keczer azonnal utasította Káldy Péter vicehadnagyát és Hertelendy Jánost,³⁹⁸ hogy katonáikkal Jakabházára, Rönökre és Szentmihályra szálljanak ki. Az ország gyalogjait is behívatta, egy vajdaságot Körmendre, egyet pedig Csákányra rendelt. Számukra megkezdte az élelem behordatását a Hegyhátról is, azonban a többi hadnagyságot Csákány környékére már nem tudta kiszállítani, ezért Batthyánytól kért dispositiót a csapatokra. A török december elején meg is jelent Csákány közelében 600 lovassal, de Keczer hírlövő mozsarainak hallatára elvonultak.³⁹⁹

A rémhírek viszont komoly bonyodalmakat és pánikot okozhattak, mint ahogy azt Keczer is keserűen megtapasztalhatta pár nappal később. Egerszegen és Egervárott lőttek figyelmeztető lövéseket, kettőt-kettőt, amelyek jelezték a fentebb említett 600 török lovas közeledtét. A lövésekre a környékbeli falvak népe között az az álhír terjedt el, hogy a török már Hídvégnél költözik át a folyón. A Rába melletti falvak népe ijedtében menekülni kezdett, Keczer és Svasztics János pedig azonnal felfegyverkeztek és kilovagoltak hadaikkal, mire rájöttek, hogy semmilyen török nincs a hídvégi átkelőnél. Keczer ezután megkísérelte kideríteni, honnét terjedt el a rémhír, de még nem jutott eredményre. Keczer igen neheztelt a vármegye által kiállított kontingensre is, akik Szecsődön és Hollóson állomásoztak, mivel a hírre azok is rögtön elfutottak.⁴⁰⁰

1653. március 8-án Túrós Miklós levelet küldött Kerpachich Istvánnak Egerszegen – aki azt továbbította Csákányba Keczer Jánosnak is – egy újabb török támadás előkészítéséről. Azt nem tudta kideríteni, hogy pontosan merre akarnak rabolni, Szentgrótot, Türrét és Sümeget nevezte meg lehetséges célpontokként. Ha viszont Kiskomáromnál jelennének meg, levelében megadta a hírlövészek számát: hat mozsárral kettőt-kettőt fog löni, ebből Kerpachich tudni fogja, merről várja a törököket. Kerpachich István azonban úgy vélte, hogy az egerszegi heti vásárt készülnek megütni, ezért Batthyánytól kért erősítést egy lesvetésre. A főúr

menjen-e fel, vagy készüljön a lesvetésre? MNL OL P 1314 No 24577 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. október 10., Furat.

³⁹⁸ Familiárisi szolgálatára ld.: <http://archivum.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm>.

³⁹⁹ MNL OL P 1314 No 24585 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. november 19., Csákány. (Ld. Mellékletek XIII/3. 33., 246. o.). Batthyányné megnyugtatóra az ország gyalogjai közül 20 főt felküldött Németújvárra. MNL OL P 1314 No 24587 Keczer János levele Batthyányné Formentini Aurórához, 1652. december 3., Csákány.

⁴⁰⁰ MNL OL P 1314 No 24588 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. december 5., Csákány.

parancsának megfelelően Keczer le is vonult saját csapataival, valamint a körmendi németek négy kompániájával, de egyetlen török katona sem jelent meg Egerszeg környékén. Keczer már megindult vissza Csákányba, amikor egy jobbágy futott hozzá és azt mondta, András hidánál több törököt látott. Keczer azonnal odament, de csak néhány részeg lenti katonát talált ott, akik éppen kifosztottak egy jobbágyot. Mivel továbbra is lehetségesnek vélték a török egerszegi portyáját, Batthyány egy hónap múlva is utasította vicéjét a csapatok gyülekeztetésére és kvartélyra bocsátására: „...*hogy pedig Nagyságod meghagyta írása által Hertelendy Ádám [és] Ságodi István*⁴⁰¹ *Uraiméknak, ország lovasainak és gyaloginak, hogy készen legyenek, az nekem is igen jó tetszésem, hogy mire kívántatik, előállhassunk. [Az] egerszegi vásárt pedig hogy jó volna lesni, azt magam is igen javallom, én magam is ott lennék. Ami mindazbeli fáradtság nem egyszer, sem kétszer fáradtunk hiában, talán Isten akkor megadja, csak Nagyságod írja meg Kerpachich Uramnak, [hogy] írja meg nekem avagy Nagyságodnak, hogy mikor kellesék oda menni és micsoda helyre. Azon is kérem Nagyságodat, azoknak az hadnagyságoknak újebben parancsoljon, hogy ha Kerpachich István ír nekem, fogyatkozás nélkül előállhassanak és velem együtt oda mehessenek...”.* Április 4-én még Csákányban készülődött Keczer az egerszegi lesvetésre, amikor egy őrségi polgárt küldött hozzá Batthyány Ádám, aki a kanizsai török szándékáról számolt be neki. Keczer feladata a jobbágy szavahihetőségének kiderítése volt. Úgy vélte, a jobbágy állításai hihetőek, feltehető, hogy egy török kontingens Muraszombat, vagy Szentgotthárd irányába akar rabolni. Ettől függetlenül a vicefőkapitány meg fog indulni Egerszegre. Arra kért viszont engedélyt, hogy ha a török nem menne rá mégsem a vásárra, ne kelljen azonnal visszatérnie Csákányba, hanem hadd vonulhasson le egészen Zalaszentbalázsig. Onnét kibocsátana néhány lovas martaléknak Kanizsa felé, hátha sikerül lépre csalnia a törököket. A főkapitány a körmendi német őrséget is Keczer rendelkezésére bocsátotta.⁴⁰²

1653. május 4-én Keczer János Eördögh István pölöskei kapitány és Keglevics Péter vicegenerális értesítését is megkapta a török újabb készülődéséről, akik a Kanizsától északra

⁴⁰¹ Ságodi Istvánt 1656-ban nevezték ki a körmendi vár élére. Előtte az 1640-es évek közepén az egyik hadnagyságot vezette Hertelendy Ádám helyett. *Koltai* 2012. 267., 296. és o.

⁴⁰² MNL OL P 1314 No 24606 Turos Miklós levele Kerpachich Istvánnak, 1653. március 8., Kiskomárom, és Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. március 9., Csákány; MNL OL P 1314 No 24607 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. március 9., Csákány; MNL OL P 1314 No 24613 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. április 2., Csákány; és MNL OL P 1314 No 24614 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. április 4., Csákány.

található Homokkomárom településen gyülekeztek. Az értesülések szerint feles számú fejsze és kapa is volt náluk, így feltételezhetően az egyik végvár ellen akartak megindulni, bár szándékukat nem igazán leplezték a nyílt téren való felvonulással. Keglevics megkezdte a végváriak összevonását és Keczer János leküldését kérte. Keczer be is hívatta Ságodi és Hertelendy hadnagyságait, valamint az ország gyalogjait is. A vicefőkapitány úgy vélte, ha a két napon belül nem támadnak, akkor nincs okuk a félelemre, mert nem fog portyára sor kerülni.⁴⁰³

1653. november elején Keczernek jelentette az egyik falubíró a kanizsaiak ismételt gyülekezését. A helyzetet súlyosbította, hogy a török mellett tatár csapatokat is látott a várban. November 4-én éjjel hírlövéseket hallottak Csákányban, de Keczer nem tudta eldönteni, hogy Szentgrótról történtek-e a lövések, vagy más végvárból. November 5-én egy hajdú érkezett hozzá Rumból, aki azt állította, a török csapatok legalább ezer főt tesznek ki. Keczernek ugyan Batthyányhoz kellett volna felmennie Németújvárra, de a hírek miatt nem mert elindulni. Kérte a főkapitányt, küldjön erősítést számára akár a saját mezei hadnagyságaiból, akár a vármegye hadaiból. Nem tudni, hogy a török támadására végül sor került-e, de a készenlétnek meglett a maga haszna. Batthyány Ádámnak ugyanis sikerült két pribéket, egy Feier Mihály és egy Gentri Gergely nevűt megfogatnia, akik feltehetően a kelőket kémlelhatték a török számára. Mind a kettőjüket csigára vonták és kivallatták. A kínzás következtében két bűntársuk – akik szintén pribékek voltak – nevét is elárulták. Az egyiket Markos Mihálynak, a másikat Csiszár Ambrusnak hívtál. Csiszár neve azért is volt érdekes, mert korábban tizedesként szolgált Csákányban, de megszökött és törökké lett, de ettől függetlenül Egervárott lakott. Keczer üzent Kerpachich Istvánnak, fogassa meg őket.⁴⁰⁴

⁴⁰³ MNL OL P 1314 No 24620 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1653. május 4., Csákány; Eördögh István levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1653. május 3., Pölöske és Keglevics Péter levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1653. május 4., Egerszeg.; MNL OL P 1314 No 24621 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1653. május 6., Csákány.

⁴⁰⁴ MNL OL P 1314 No 24645 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1653. november 5., Csákány és MNL OL P 1314 No 24646 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1653. november 14., Csákány.

VIII/3/b. Keczer János hadivállalkozásai a török ellen

Keczer János Batthyány botja alatt, vagy engedélyével is nagyszámú portyán, rajtaütésen vett részt pályafutása során. Ezeken felül az ő felelőssége volt az alá beosztott tisztek által szervezett kisebb lesvetések, török elleni támadások mérlegelése, támogatása. Ezekben az esetekben mindig kikérte előbb a dominusz engedélyét katonái számára.

Az egyik első portyára, amiről tudjuk, hogy azon Keczer biztosan részt vett, Batthyány Ádám személyes irányításával, 1639. november 4–8. között került sor. A jelentős létszámú, mintegy 2500-2600 főt számláló had (amelyben Zrínyi Péter és Nádasdy III. Ferenc katonái, valamint Sibrik Pál, a Kanizsa ellen vetett végek vicegenerálisának⁴⁰⁵ végvári vitézei is megtalálhatóak voltak) Rumnál kelt át a Rábán és Kanizsa alatt ütött rá a törökre. Keczer János a rajtaütés során a csákányi lovasokat vezette (87 fő).⁴⁰⁶

Elődje, Káldy Ferenc betegeskedései és egyéb feladatai miatt a katonai ügyekben jóval tapasztaltabb Keczer többször vette át helyét a kapitány szerepének irányításában. Az igali portya néven elhíresült, kisebb hadjáratnak is beillő vállalkozás során is Keczer vette át Káldy szerepét.⁴⁰⁷

Egy nagyon érdekesen alakuló rajtaütésről a németfalusiak és a szentpéteri lovasok között kialakult vita kapcsán értesülhetünk 1642 januárjából. A németfalusiak megvádolták a lovasokat, hogy kirabolták őket, de ezt a katonák tagadták. Batthyány vizsgálatot rendelt el, amelyet Keczernek kellett lefolytatnia. Kiderült, hogy a viszály alapját két, egy kisebb portya során elvesztett puska okozta: „...az minemű törököket felverték volt a szentpéteriek akkor, hogy felverték az törököket, az pribék egy tóba ugordott volt és az hajdú is mind puskástól utána ugordott volt az tóba, és ott mind az pribék puskája s mind az hajdú puskája az tóban maradt...”. A németfalusiak feladata volt, hogy a két puskát kihalásszák a tóból és beszolgáltatassák Óriszentpéterre, de azok ezt nem tették meg. Emiatt a szentpéteriek rámentek

⁴⁰⁵ Sibrik Pál 1627–1632 között komáromi főkapitányhelyettes, 1635–1640 között a Kanizsával szembeni végek vicegenerálisa, 1640–1643 között pedig győri magyar főkapitányhelyettes volt. Pálffy 1997. 277., 280. és 285. o.

⁴⁰⁶ *Újváry* 2013/a. 129. o.

⁴⁰⁷ *Újváry* 2013/a. 130 o. Keczer január végére kvartélyra rendelte a szentpéteri lovasokat, de nem tudta, hogy Batthyányak szüksége lesz-e rájuk, vagy sem. MNL OL P 1314 No 24353 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1640. január 29., Csákány.

a falura és két jobbágy puskáját vitték el cserébe, amíg a portya során elvesztett (és zsákmányolt) puskákat meg nem kapják.⁴⁰⁸

I. Rákóczi György támadása miatt Batthyány Ádámot is fegyverbe szólították, ezért seregével Felső-Magyarországra vonult Tapolcsány és Nyitra környékére 1644 októberében de a hadjárat során komolyabb harcokba nem keveredett bandériumával. 1645. szeptember elején már Németújváron volt. Mivel ebből az időszakból Keczer Jánosnak egyetlen levele sem ismert, ellenben tudjuk, hogy Káldy Ferenc ekkor otthon maradt a végvidék őrzésére, feltételezhető, hogy az ekkor csákányi kapitány Keczer Batthyányval tartott a hadjáratra.⁴⁰⁹

1648. április 6-án Keczer azzal a kéréssel folyamodott Batthyányhoz, hogy engedje el Tott Mihály szentpéteri és Csuk János körmendi vajdát lesre menni a kelőkre. Mivel Lenti és Lendva környékén most kaszálnak a jobbágyok, Keczer úgy vélte, nem árt, ha leküldheti őket. Végül a főúr engedélyével Tott Mihály vajda május 21-én aláment, de nem járt szerencsével, mivel „...*míg oda volt, addig minden nap és éjjel is az zápor eső verte őket, mely miatt el kellett jönniük...*”. A vajda azonban nem csüggedt, rögtön új engedélyért folyamodott, hogy újra kimehessen. Keczer ezért a vajda mellé további 50 vagy 60 gyalogos kiküldését javasolta Körmentről. A deák azonban, aki a levelet jegyzette, hibásan úgy írta meg Batthyány Ádámnak, mintha a vajda már ki is indult volna. Ezért Keczernek magyarázkodnia kellett, hogy ő a főúr híre nélkül senkit sem bocsátott alá. Ebből kitűnik, hogy noha Keczer volt a katonák közvetlen parancsnoka, a vállalkozásokat végső soron Batthyány Ádám engedélyezte.⁴¹⁰

1648. június 30-án Batthyány újfent portyára indult a török ellen, ismételten egy hozzávetőlegesen 2500 fős sereggel, amelyben Batthyány saját katonáin kívül szinte az összes

⁴⁰⁸ MNL OL P 1314 No 24374 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1642. január 30., Csákány.

⁴⁰⁹ *Újváry* 2013/a. 131. o., *Koltai* 2012. 301–302. o. I. Rákóczi György hadjáratára összefoglalóan ld. *Czigány* 2000. 287–308. o. Káldy Ferenc több levélben írt a törökök hadmozdulatairól és a környéken kitért pestisről, de megnyugtatta urát, hogy családja biztonságban van. Az erre az időszakra vonatkozó levelei: MNL OL P1314 No 23442–23446. Káldy Ferenc levelei Batthyány I. Ádámmhoz, 1645. augusztus 13. és augusztus 31. között.

⁴¹⁰ MNL OL P 1314 No 24407 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1648. április 6., Csákány; MNL OL P 1314 No 24413 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1648. május 21., Csákány; MNL OL P 1314 No 24414 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1648. május 25., Csákány, és MNL OL P 1314 No 24416 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1648. május 28., Csákány. Tott Mihály vajda kifejezetten aktív volt, 1650 áprilisában újfent lesre ment, miután annak módjáról egyeztetett Keczerrel. MNL OL P 1314 No 24466 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1650. április 10., Csákány; MNL OL P 1314 No 24416 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1650. április 16., Csákány.

végvár képviseltette magát. Keczer 80 lovassal vonult fel. Batthyány 1648 decemberében újabb portyát indított 1246 lovassal, akik közül Keczer újfent közvetlenül a csákányiakat és a szentpéterieket vezette. Az előkészületekkel kapcsolatban igyekezett folyamatosan egyeztetni főkapitányával: „...*hogy Milej[szegnél] és Vakolánál kellene megegyezni az végbeliekkel, de Nagyságos Uram, az mint Nagyságod énvelem beszélgetett, hogy Nagyságod hol akar megegyezni Zrínyi Urammal ő Nagyságával, vagyon ez az hely 3 egész mérföld, egyik az másiktól. Ha pedig Nagyságod Milejre akar menni, tehát Nagyságodnak, sem pedig minekünk nem kell Szentpéterre mennünk, hanem csak ide Csákányra avagy Körmendre kellene alámenni, de Zrínyi Urammal ő Nagyságával úgy meg nem egyezhetünk, hanem ha ismét innét visszamennék Lenti felé. Mindazonáltal Oros Jánost és Tamásit felküldöttem Nagyságodhoz és Nagyságodnak bővebben még eleiben adják minden dolgot. Azt is megértettem, hogy Szentpéter táján egy völgyben avagy erdőben hagyjam az sereget. Én azt vélekszem és Nagyságod eleibe megyek az kastélyhoz, avagy az holott találom Nagyságodat. Mindazáltal én Nagyságodtól más ordinatiót várok, addig nem indulok...*”⁴¹¹

Batthyány egy lovasokból és gyalogosokból álló 2665 fős haderővel vonult Segesd alá 1649 augusztusában. Keczer ugyan személyesen készült a portyára, de Batthyány ezúttal hátra hagyhatta, mivel a résztvevők között nem szerepelt. Ettől függetlenül véleményét kikérte a csákányi gyalogosok mozgósítása felől. A dolgot Keczer attól tette függővé, hogy más helyekről mennyi gyalogos katonát tud hozni a főúr, bár ő azt javasolta, hogy jobb lenne kiválogatni vagy 150 főt Körmendről és Csákányról, mintsem az egész sereget felültetni.⁴¹²

A kerületi főkapitányhelyettes a Batthyány által szervezett kiszállásokon kívül is igen gyakran szervezett kisebb rajtaütéseket. 1650 januárjában bort ment vásárolni Egerszegre, ahol találkozott Gombai Jánossal. A rajki és udvardi jobbágyok akkor jelentették számára, hogy a török igen elbizakodott, és folyamatosan jár a környékbeli erdőkbe vesszőt gyűjteni. A munkásaikat egyetlen agaság kíséri. Ezért arra kérte Batthyányt, hogy adjon engedélyt számára 300 lovassal kiszállni lesre „megtréfálni” a törököket. Számítása szerint Csákányból, Körmendről és Szentpéterről mintegy 125 lovas tudna kiállítani, a többi katona felől pedig Batthyány magánföldesúri seregéből kért erősítést. A főúr áldását adta az akcióra, de tudni akarta, miként tervezi Keczer megvalósítani a rajtaütést. Keczer az erdőben dolgozó

⁴¹¹ Újváry 2013/a. 133–137. o.; MNL OL P 1314 No 24421 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1648. december 11., Csákány.

⁴¹² Újváry 2013/a. 137–138. MNL OL P 1314 No 24439 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1649. augusztus 20., Csákány.

munkásokra és az őket kísérő lovasokra 100 főnyi martalékot vetett volna, ő pedig a másik 200 fővel hátrébb várakozott volna az alkalmas pillanatra. Ha pedig 300-nál több lovas kaphat Batthyánytól, úgy Rajk határában állna lesben és 100 lovassal becsalná a törököt Rajkig, ahol a többiekkel rájuk mehetnének. A portya megvalósulásáról sajnos nincs adatunk.⁴¹³

Miután hírt vett, hogy a török Isaszegen erősséget akar építeni, Batthyány Forgách Ádámmal⁴¹⁴ közösen indult a török elijesztésére 1651 tavaszán. Május 24-én mindenkit kirendelt kvártélyra, de Keczernek nem adott külön utasítást, aki pedig igen aggódott, hogy milyen rendet hagyjon az alá tartozó erősségekben: „...*Megértettem, hogyses föl kellették Nagyságodnak menni, nekem is el kellették mennem, [de] Nagyságod nem írja, mi formán. Gyalog kívántatik-e avagy nem, az levélben nincs specificalva. Kérem azért Nagyságodat, mint Kegyelmes Uramat, Nagyságod adjon tanúságot és írja meg, hogy mi formán készüljek. Itt az helyt is tudjam mi formán jó rendben hagyni, ha táborig módon készüljek-e avagy mi formán és az itt való helyt is Szentpétert is hagyhassam jó rendben, ha táborban kellették mennünk...*”⁴¹⁵

1651 szeptemberében Fülöp András, egyike Batthyány házi uraimnak részt vett egy portyán, ahol 1500 juhot zsákmányoltak. Tőlük tudta meg, hogy a környékbeli katonák igen készülnek (a németek is) néhány rác falut megrabolni. Keczer magát is invitálták Győrből, hogy amennyi körmendi és csákányi lovassal csak lehet, csatlakozzék hozzájuk. A vicefőkapitány ezért figyelmeztette a dominuszt, hogy ha maga is ki akar vonulni, akkor még most írasson hadnagyainak és a végváraknak, mert nem fog senkit otthon találni. Amennyiben viszont nem tervez semmit, úgy ő is engedélyt kér, hogy katonái csatlakozhassanak a portyához.⁴¹⁶

Batthyány Ádám, Zrínyi Miklós, Hans Christoph Puchheim⁴¹⁷ és Esterházy László⁴¹⁸ (1626–1652) személyes vezetésével több, mint 5000 fő vonult 1651. augusztus végén Segesd

⁴¹³ MNL OL P 1314 No 24458 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. január 14., Csákány és MNL OL P 1314 No 24459 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1649. január 17., Csákány.

⁴¹⁴ Forgách Ádám királyi főpohárnok, 1640-ben grófi rangra emelték. 1663 és 1679 között tárnokmester, 1671-től 1681-ig országbíró. *Gusarova* 2005. 117. o.

⁴¹⁵ *Újváry* 2013/a. 140. o. és MNL OL P 1314 No 24500 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. május 29., Csákány.

⁴¹⁶ MNL OL P 1314 No 24524 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. szeptember 27., Csákány.

⁴¹⁷ Hans Christoph Graf von Puchheim (más változatban Puchaim) 1639–1651 között a komáromi főkapitányi tisztséget viselte. *Pálffy* 1997. 284. o.

irányába. Keczer is útnak indult a vicegenerális hadával, és tájékoztatta Batthyányt, hogy Zrínyi Miklós felvonulása– mintegy 600 főt kitevő seregével – két nap múlva fogja elérni Szentgrótot.⁴¹⁹

1652 januárjában Batthyány Ádám Esterházy Lászlóval közösen indult meg a Székesfehérvár felé 1047 lovassal, hogy az ottani törököket kicsalhassa a várból. A főkapitány január 25-ére vezényelt indulást saját hadainak. A csapatok egy részét Keczer Jánosnak kellett riadóztatnia, bár aggódott, hogy a nagy hó akadályozni fogja indulásukat. Az enyhe időjárás miatt a folyók befagyására nem kellett számítaniuk, így az átkeléseket gond nélkül tudták megoldani. Batthyány utasítása szerint csapataival Rumban kellett megszállnia és ott várnia ura következő parancsát, amíg a főúr maga Sárvárra megy. Keczer ezzel nem értett egyet, mivel ez egy napi járőföldet jelent egymáshoz képest, és így az új ordinációt is későn kaphatja csak kézhez. Ezzel Batthyány nem sokat törődött, Keczer csapataival végül január 25-én kvártélyozta be magát Rumban. Az alkalmat megragadva Keczer kérte Batthyányt, hogy ha már Sárváron van, járjon közbe Nádasdy Ferencnél két ott raboskodó szentpéteri katonájának szabadon bocsátása érdekében. Január 28-án tovább vonult a rá bízott csapatokkal már Sárvártól nyugatra, a mai Celldömölk környékén állomásozott, felsorolva, hogy mely hadnagyok és kapitányok vannak vele, akiket a környéken lévő falvakban osztott szét: Fáncsi Pál, Teveli Miklós,⁴²⁰ Niczky Gáspár⁴²¹ és Niczky Boldizsár, Ányos Péter, Káldy

⁴¹⁸ Gróf Esterházy László soproni főispánnak, a pápai vár főkapitányának életútját Martí Tibor dolgozta fel doktori disszertációjában. *Martí* 2014. passim.

⁴¹⁹ *Újváry* 2013/a. 140-141. o. MNL OL P 1314 No 24540 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. csütörtök, Csákány, MNL OL P 1314 No 24541 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. péntek, Csákány. A Segesd elleni támadást a törökök 1651. augusztus 15-i, Kiskomárom elleni akciója provokálta ki. *Szvittek* 2008. 61–62. o.

⁴²⁰ Teveli Miklós 1649-től étekfogóként, 1653-tól pedig 2 lóval szolgáló udvari familiárisként szolgált. Konvenciója megtekinthető a <https://archivum.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm>-n, a Batthyány Ádám földesúri familiáját bemutató weboldalon (A letöltés időpontja: 2021. április 10.).

⁴²¹ Niczky Gáspárt 1662. április 18-án Vas vármegye rendjei alispánná választották. 1665-ben még alispáni hivatalában találjuk. 1663-ban mint kapitány vezette a Vas vármegye által kiállított katonaságot. Dominkovits 2003. 194–195. és 197. o. Niczky szintén Batthyány szervitor volt, személye talán azonos egy bizonyos Gáspár deákkal, aki 1634-ben egy mezei hadnagyságit vezetett: <https://archivum.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm> (A letöltés időpontja: 2021. április 10.), illetve *Koltai* 2012. 296. o.

Péter, Ságodi István, Hertelendy János és Francsics Gáspár. A portya azonban eredménytelenül zárult.⁴²²

1652. február végén jelezték Keczer számára a kemenesaljai és a Rábaközben lakó katonái, hogy próbára kívánnak menni az egerszegiekkel és a győriekkel Székesfehérvártól keletre, Perkátára. Keczer vicehadnagyát, Fülöp Andrást is vinnék magukkal. Keczer úgy vélte, nincsenek elegendően, de Egerszegről magához hívatta Gombai Jánost,⁴²³ aki megnyugtatta, van elegendő öreg, tapasztalt katonájuk és kalauzok is az akció kivitelezésére.⁴²⁴

Keczer János Batthyány utasítására Segesd alá ment portyázni a saját, a keszthelyi és akiskomáromi sereggel 1652-ben. Sajnos a dátum nem állapítható meg pontosan. Leírása azonban remekül szemlélteti egy-egy portya lefolyását:

„...Mint Kegyelmes Uramat, Nagyságodat erről kelleték tudósítanom. Az mint Nagyságod engem elbocsátott, hogy mármint s hogy legyen járásunk, Nagyságodnak tudtára adjam.

Én, Nagyságos Uram, elmentem Nagyságod tetszése szerint, hogy Segesd alá menjek. Az utamból bementem Keszthelyre Sárkány Uramhoz, ott sokat beszélgetvén az tisztviselőkkel is utunk szerencsésebb járása mint lehessen. Onnend kiindulván az tisztviselőkkel az hídvégi kelőre hogy érkeztünk, oda kihívtam az kalauzokat. Eleget beszélgettünk az [kis]komáromi tisztviselőkkel velük, hogy mint hogy lehessen állapotunk és miképpen mehessünk Segesd alá, de soha semmiképpen az kalauzok reá nem állottak, sem reá nem feletek, hogy Segesd alá mehessünk és nyom és hír nélkül az sereget elvihessék, mert mindenütt az ember kint vagyon. Úgy készültünk által az hídvégi réven, hogy egy nap és egy éjjel, éjjel után mintegy három óra tájban mind lovassal és gyaloggal által készüljünk. Az tisztviselők, az ott valók szörnyen mondották és esküdtek is az kalauzokkal együtt, hogy nincs jobb mód benne és fejüket merik reá kötni, hogy az törököt kihozzák az komáromi mezőre és úgy javallották, hogy mivel az nyomot soha úgy el nem vihetni, hogy be ne vigyék. Hanem csak az komáromi mezőn az erdő szélén kell az seregnek állani, és martalékokat bocsássunk be mind Kanizsa alá és mind az

⁴²² Újváry 2013/a. 141. o. MNL OL P 1314 No 24543 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. január 17., Csákány; MNL OL P 1314 No 24543 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. január 22., Csákány; MNL OL P 1314 No 24543 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. január 25., Egerszeg, MNL OL P 1314 No 24543 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. január 28., Vat és MNL OL P 1314 No 24593 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. hétfő, h.n. (Pápa táján).

⁴²³ Gombai János 1648–1667 között hadnagyként szolgált Egerszegen, majd 1667–1681 között feltehetően ő volt a vár vicekapitánya is. Müller 1976. 26. o.

⁴²⁴ MNL OL P 1314 No 24552 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. február 29., Csákány.

Segesd alá. Bizony, ha egyik ki nem jön is az martalék után, de mind a kettőhöz bíznak, hogy valamelyik leszen az két végházbeliek közül egyik utánuk, az martalék után kijön, és így mind az két helyre martalékot bocsátunk. Az martalék mind az két fele bement és próbált. Az kit Segesd alá bocsátunk martalékot, az Nagyságos Uram úgy ment, hogy majd Segesd előtt az mezőn állottak közel 8 óráig és ott egy agának két ekéje, szántott maga az aga. Az mezőn, az kerteken mind beűzték, alig szaladt el előttük, igen jó lovon ült. Ott hozzája lödöztek, azonban hármat lőttek mindjárt Segesden, addig az martalék el sem jöhetett.

Az, kik Kanizsa alá mentek is, azok is az temetőig mentek, ott az török strázsát meglátták az temetőn, azok is úgy fordultak meg és megjöttek. Délután volt immár, nagy idő, Nagyságos Uram, hogy mind az lesben várakoztunk és semmi nem jött reánk sem egy, sem más felől. Hiában volt nekik, mind tisztvielőknek és mind az kalauzoknak biztatásuk és reménységük. Én eleget mondtam, Nagyságos Uram nekik, hogy csak javallják és akarják, én bizony akár az segesdi mezőben kívántatik, elviszem az Nagyságod hadát. Voltunk Nagyságos Uram közel ötszáz lóval valamint Nagyságodnak írták, s mind Sárkány Uram, mind pedig Pethő Uram, abban semmi nem történt, azután jobban meg tudja őket ismerni Nagyságod.

Sárkány Uramnak az volt mint akarata, hogy bennünket az Somogyságra vigyen és kapuváriakra menjünk, az kiben semmi mód nem volt, hogy az hova való szándéka volt, arra visszahozván bennünket, s mind hogy írt az előtt Nagyságodnak, azt mind hátra hagyta, és ez volt akarata mindenekről. Most nem írhatám Nagyságodnak, Isten szemben juttatván Nagyságoddal bővebben beszélgetek ezen dologról... ”.⁴²⁵

A fentebb felsorolt példák is bizonyítják, hogy Keczer János hiába vált a földesúri família legrangosabb tagjává, katonai kötelezettségei elsősorban a határvédelemhez kötöttek és legfőbb feladatának végig a csákányi vár irányítását és a török elleni harcot tekintette.

⁴²⁵ MNL OL P 1314 No 24594 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1652. kedd, Hídvég. Elképzelhető, hogy a leírás köthető Batthyány Ádám és Esterházy László közösen indított, 1652. január végi portyjához. MNL OL P 1315, 2. cs., fol. 160r. Ezúton is köszönöm Martí Tibornak, hogy az adatra felhívta a figyelmemet.

VIII/3/c. A katonai fegyelem kérdése és Keczer János hatásköre

Keczer Jánosnak mint csákányi kapitánynak (és később kerületi főkapitányhelyettesnek) a katonák fegyelmi kérdéseivel is foglalkoznia kellett. A parancsok végrehajtásának biztosítása, a tisztviselők magatartásának felügyelete kulcsfontosságú volt a katonai rend fenntartása szempontjából. Mivel a mezei hadnagyok, a földesúr szervitoraiként alapvetően otthonaikban laktak, az ő mozgósításuk leginkább a főkapitányon, Batthyány Ádámon keresztül történt. Az Őrség katonaparasztjainak összeírása, regulázása is a vicefőkapitány hatáskörébe tartozott. A német erősítés megérkezésével pedig a két külön katonai szervezetben szolgáló és nyelvükben is eltérő hadak közötti feszültségek elsimítására is gondot kellett viselnie, bár gyakran megesett, hogy a magyar katonák egymással különböztek össze, ami akár tettelegességig is fajulhatott. Amennyiben egy csapat élére új tisztviselőt neveztek ki, Keczer feladata volt bevezetni őt a tisztségbe és utasítani a katonákat az engedelmességre. Úgy tűnik, például a szentpéterei vajdák esetében, hogy külön írásos instrukciót nem kaptak tisztségük ellátásához, hanem a felettesük kötelessége volt szóban közölni azt velük. Az egyes elszökött, lopáson vagy más vétségén ért katonák elfogása, a felettük való bíraskodás, alkalmasint megbüntetésük külön odafigyelést igényelt. Mindezek mellett a katonák lajstromának összeírása és ezzel összefüggésben fizetésük kiosztása is kapitányi feladatai közé tartozott.

Keczer János 1641 júliusában Batthyány Ádám utasítására leküldte egyik hadnagyát, Dávid Gergelyt Szentpéterre, hogy amíg a főkapitány nem rendel ki egy új vajdát az élükre, addig irányítsa az ottani sereget. Otlétekor Keczer beparancsolta a szentpéterieket a várba, hogy bevezesse tisztebe Dávid Gergelyt, de a közlegények a parancsot megtagadták és nem mentek be. A tizedeseik is erősen panaszkodtak, hogy a közlegények nem engedelmeskednek nekik.⁴²⁶

Egy hónappal később, augusztusban Keczer bevitte a vajdát Szentpéterre. Úgy tűnik, a török fenyegetés miatt a katonaszabadsággal rendelkező hajdúk már nem találtak kifogást abban, hogy a falak között állomásozzanak: „...*az Nagyságod parancsolatja szerint Nagy*

⁴²⁶ MNL OL P 1314 No 24363. Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1641. július 24., Csákány (ld. Mellékletek XIII/3. 26., 234. o.) A szentpéterei sereggel ekkor igen sok baj lehetett, mivel egyik levelében Keczer attól tartott, hogy török támadás esetén el fogják veszíteni a szentpéterei kastélyt. A katonák egy része, még a tizedesek is, kiszöktek a kastélyból, éjszakánként jó, ha 16-17 fő állomásozott a falakon belül. MNL OL P 1314 No 24372. Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1641. vasárnap, h.n.

*Mihályt bevitettem Szentpéterre és minden dolgokat és az ott való állapotot eleibe adtam, és megparancsoltam neki, hogy úgy viselje magát, hogy jól legyen. Azon ott létemben az egész sereg, lovas [és] gyalog kért engemet, hogy Nagyságodnak írjak mellettük az helyek felől, mivelhogy Nagyságos Uram, éjjel-nappal ott benn kell lenniük, mivelhogy nem is mernek ott kint maradni az török miatt, főképpen azok, az kik az kinn való falukon laknak. Azoknak nincsen maradásuk, könyörögnek annak okáért Nagyságodnak, mint Kegyelmes uruknak, hogy Nagyságod küldene alá egy becsületes embert, az ki rájuk osztaná az helyeket... ezek pedig, Nagyságos Uram, az kiket Nagyságodnak jegyzésben felküldöttem hajdúknak és katonáknak neveiket, ezek mindenik megmarad az maga helyén és maga személyében kész bemenni az kastélyba és onnét élni... ”.*⁴²⁷

1651 júliusában újfent vajdát kellett kijelölni Szentpéterre. Batthyány Ádám Dávid Györgyöt javasolta, aki ismerte az ottaniakat, de Dávid nem sokkal kinevezését követően elhunyt. Ezért Keczer Batthyány szervitorai közül kért egyet, aki rendben tarthatná a kastélyt. Ha már új tisztségviselőkről volt szó, Keczer egy új lovas hadnagy kinevezését is kérte Szentpéterre, mert a mostani „...éjjel-nappal csak az nagy részegségben megyen el, ha bort kaphat, egy nap háromszor is megrészegül...”. A megfelelő vajda kijelölését a főúr rábízta főkapitányára, de Keczer sem Csákányban, sem Körmenten nem talált a tisztség betöltésére alkalmas embert.⁴²⁸

1653 októberében Keczer Jánosnak sikerült rávennie dominuszát, hogy lánya férjét, Csányi Bernátot nevezze ki az őriszentpéteri kastély élére. Azért, hogy tisztében megfelelően eljárhasson, Keczer írásos instrukciót kért számára: „...[hogya tudja mihez] alkalmaztatni magát. És még eddig az minemű tisztviselők ottan voltanak, hadnagy és vajda, egyik az másiktól nem akart függeni. Az végház kulcsai az vajdánál állottak, kiből néha egyenetlenség is történt, hogy egy[ik] az másiknak nem engedett. Hogy pedig azután oly állapot ne legyen, Nagyságod írjon az seregnek és az vajdának, hogy Csányi Bernáthoz hallgassanak, az vajdának is hasonlóképpen, hogy szavát fogadja és az várnak kulcsai is kezében álljanak és adassanak, hogy mind az végháznak s mind az seregnek gondviselése rendes és jó állapottal legyen... ”.

⁴²⁹

⁴²⁷ MNL OL P 1314 No 24366. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641. augusztus 29., Csákány.

⁴²⁸ MNL OL P 1314 No 24509. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. július 6., Csákány, MNL OL P 1314 No 24510. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. július 10., Csákány.

⁴²⁹ MNL OL P 1314 No 24650. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. október 15., Csákány.

A Csákányhoz szolgáló hajdúk összeírása és felfogadása is a kapitány dolga volt. Egy bizonyos Genczy Ferenc 1642 áprilisában bepanaszolta Keczer Jánost. Vádja szerint a kapitány Batthyány jobbágyságait íratta be a hajdúk és katonák közé. Keczer indulatosan tagadta a vádat: „...megbizonyítom én az egész csákányi sereggel és polgársággal is, hogy mióta ebben az tiszten itt vagyok, az Nagyságod jobbágyi közül soha csak egyet sem írtam be, sőt nem hogy az nagyságod jobbágyát Nagyságod híre nélkül beírnám, de idegent se... mivel tudom, meddig tart az én hivatalom.”. Mint kiderült, a vétkes egy Cseri János nevű katona volt, aki megbetegedett, ezért Batthyány egyik jobbágyát állította maga helyett és küldte be Csákányba a posztófizetés felvételére. Keczer azonban nem engedte sem beírni sem a posztót felvenni a hajdút, mint ahogy az a Batthyáynak felküldött lajstrom is bizonyíthatta.⁴³⁰

1642 májusában a szentpéteri vicehadnagy 3 Egerszegegről szökött német katonát fogott meg. Batthyány korábban hozott utasítása szerint meghagyta a vicehadnagynak, hogy küldje fel a foglyokat Németújvárra. A vicéje ezzel szemben „italpénz” fejében kiadta a 3 katonát az egerszegieknek, megtagadva ezzel saját felettesének közvetlen parancsát. Mint ahogy arról Keczer beszámolt, nem ez volt az első eset, a vajda már máskor is engedett el latrokat, akiket Keczer fogatott meg. Kérte a főkapitányt, hogy tegye helyre a vajdát, engedelmeskedjen kapitányának.⁴³¹

Máskor is sor került arra, hogy szökött német katonát kellett elfognia a csákányi kapitánynak. Ezek közül a legkülönösebb eset az egerszegi német kapitány inasának kézre kerítése volt 1644. júliusában, ugyanis kiderült az inasról, hogy férfi ruhába bújtatott lány: „...Kegyelmes uram, akarám Nagyságodnak megírnom, hogy az egerszegi német kapitány kért, sőt pedig az hidakra mindenfelé izent, hogy egy inasa elszökött, azon panaszkodván, hogy két arany láncát és egy arany gyűrűjét lopta volna el. Azért, mire én megjöttem, tehát azoniban immár az hídnál megfoglák, az mely inas énnekem csodálatosnak tetszik, mert ő férfinak mondja, ez pedig nem az. Ez csodálatos állapot, mert én fő embernek nem láttam soha olyan inasát. Azért én itt meg nem mertem tartani, sem pedig öneki nem mertem küldeni, hanem ím Nagyságodnak fölküldtem, mert ez nem férfi, hanem leányzó. Férfi ruhában lévén, nem tudom, mint hogy lehessen, ez pedig maga vallja, hogy annak szolgálja volt, de hihető, hogy nappal inasul szolgált, éjjel pedig másképpen, az, mint maga is vallja...”⁴³²

⁴³⁰ MNL OL P 1314 No 24380. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1642. április 23., Csákány.

⁴³¹ MNL OL P 1314 No 24381. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1642. május 22., Csákány.

⁴³² MNL OL P 1314 No 24396. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1644. július 8., Csákány.

Amennyiben a körmendi vicekapitány nem tartózkodott állomáshelyén, az ottani katonaság irányításának terhe is Keczer nyakába szakadt. 1646 szeptemberében a csákányi kapitány fel is panaszolta a körmendieket Batthyáynak, mivel nem engedelmeskedtek neki. Ezen felül ura utasítására össze kellett írnia a csákányi és szentpéteri sereget is, akiknek lajstromát levelével együtt fel is küldte Németújvárra. A Körmenden állomásozó 100 főnyi ország gyalogosait pedig két vajdaságra osztotta, az egyik felét Bros (talán Boros) János vajda, a másikat pedig Tott Mihály vajda alá osztotta be. Utóbbi igen örült a kinevezésnek, de Keczeren keresztül tisztségének ellátásához kérte Batthyány Ádámot zászlója és botja (vezényletet jelző buzogány) megküldésére.⁴³³

Mint ahogy az Keczer János 1649. szeptember 30-i leveléből kiderül, Csákány mellett cigányok is táboroztak, akik – Keczer kifejezett tilalma ellenére – sok kárt tettek Batthyány Ádám ottani erdőjében: „...az cigányok igen sok kárt tettek itt Nagyságnak, én itt tovább nem szenvedem őket, hanem kiűzöm őket, az mikor Nagyságnak tetszenék. Nem tudom, mit vegyek rajtuk, hanem ha mijüket találok, elvetetem, de igen szegények, semmijük nincsen, és azért tesznek kárt is...”⁴³⁴

1651. július elején a körmendi vicekapitány, Francisc Gáspár nem tartózkodott a várban. A fegyelem igen meglazulhatott, ugyanis a körmendi udvari zászló alatt szolgáló vitézek ittasan, valamilyen sérelem miatt rá akartak rontani bizonyos Csanádi János házára, akit csak az mentett meg a biztos haláltól, hogy éppen Keczer János vicefőkapitánynál volt Csákányban Kelemen György seregbíróval⁴³⁵ együtt. Másnap Keczer azonnal bement kihallgatni őket, de a katonák szétszéledtek, Csanádi János pedig tagadta, hogy bármit vétett volna az ellene fenekedő katonáknak. Ezért meghagyta Kelemen György seregbírónak, hogy tartson rendet közöttük, ha bárki megpróbálna újra rátörni Csanádira, azonnal fogassa meg és küldje hozzá, valamint ne engedje Csanádinak se, hogy elhagyja Körmendet. Batthyánytól egy-két „emberséges embert” kért, akik eligazíthatnák az ügyet. Batthyány ezzel szemben megparancsolta vicefőkapitányának, hogy maga vizsgálja ki az ügyet. Ennek értelmében Keczer július 10-e előtt fel is ment Körmendre, de az udvari zászló alatti sereget nem találta ott. Mint kiderült, a lovasok egy Székesfehérvár környékére induló portyához csatlakoztak

⁴³³ MNL OL P 1314 No 24402. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1646. szeptember 18., Csákány és MNL OL P 1314 No 24403. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1646. szeptember 22., Csákány.

⁴³⁴ MNL OL P 1314 No 24443. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1649. szeptember 30., Csákány.

⁴³⁵ Kelemen György 1642–1663 között a körmendi sereg vajdájaként szolgált, majd 1652 és 1659 között volt a vár seregbírója. *Ladányi* 2006. 199. o.

engedély nélkül. Keczer tudott a portya szervezéséről, ezért is tilalmazta erősen az azon való részvételt (Keczer János ekkor már 3 éve töltötte be a magánföldesúri hadak főkapitányi tisztjét is, de úgy tűnik, parancsainak nem akartak engedelmeskedni). A vétkes körmendi katonák Keczert megkerülve július közepén felmentek Batthyány Ádámhoz, hogy kimagyarázzák magukat. A főúr azonban továbbra is bízott Keczerben, ezért továbbra is kérte a vizsgálat lefolytatását.⁴³⁶

A körmendi katonák kézre kerítésén felül Keczernek egyéb gondja is akadt a végvárban. Július közepén a magyar katonák és az oda vezényelt németek között verekedés tört ki, amely során egy német katonát meg is vagdaltak. Keczernek kellett kivizsgálnia, hogy ki kezdte a verekedést és hogy ki rántott fegyvert. A civakodást egy Czer György nevű ottani katona kezdte, akit a kapitánnyal megfogatott és Németújvárra küldött. A német katonát egy takács sebesítette meg, akit szintén lefogatott, de az Németújvár felé megszökött. Keczer erősen kifakadt a kétféle katonaság állandó veszekedései miatt: „...*én nem tudom Nagyságos Uram, mit kell velük cselekedni az köztük való sok veszekedés miatt, egyiktől is, másiktól is vagy, én szintén eluntam az sok velük való bajmólódást...*”.⁴³⁷

Annak ellenére, hogy Batthyány Ádám a Kanizsa ellen vetett végek generálisa, a dunántúli részek főkapitánya és saját magánföldesúri hadseregének parancsnoka is volt egyben – tehát a katonai igazságszolgáltatás feje volt minden tekintetben –, a különböző tisztségei révén botja(i) alá tartozó végvári kapitányok és földesúri seregének tisztjei féltékenyen őrizték bíráskodási hatáskörüket egymással szemben. Mint a magánföldesúri hadak főkapitánya, Keczer János felelőssége volt az alá tartozó katonaság büntetése és jogaiban értelemszerűen sértve érezte magát, ha Batthyány bármilyen szolgája felett más akart volna ítélni. Példaként kiemelve, egy ilyen ügyben veszett össze az egerszegi kapitánnyal is 1651 novemberének elején. Kerpachich István ugyanis Egerszegen vasra veretett három csákányi hajdút tehénlopás vádjával. Keczer több levélben is megüzente neki, ha vétkesek is azok a hajdúk – amit ő nem hitt – „...*küldje ide az én kezemben és én érdemes büntetés alá veszem, avagy büntető helyre küldöm [öket] Nagyságod várában...*”. Az ügyben Batthyány

⁴³⁶ MNL OL P 1314 No 24508. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. július 6., Csákány; MNL OL P 1314 No 24510. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. július 10., Csákány. Keczer ennek értelmében fel akart menni július 20-a környékén Körmentre, de a Rába áradása miatt nem tudott. MNL OL P 1314 No 24515. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. július 22., Csákány. Vö. *Vadas* 2021. 179. o.

⁴³⁷ MNL OL P 1314 No 24514. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. július 21., Csákány. Vö. *Kelenik* 1992/b. 62–63. o.

Ádámhoz fordult jogorvoslatért, és tőle kérte hajdúinak kibocsátását Egerszegről, azzal az ígérettel, hogy ő majd megbünteti őket.⁴³⁸

⁴³⁸ MNL OL P 1314 No 24533. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. november 9., Csákány.

VIII/3/d. A csákányi vár építéstörténetéhez

Csákányt még Batthyány I. Ferenc szerezte meg a strémi uradalommal a XVI. század közepén. Kanizsa török kézre kerülése után Batthyány II. Ferenc kastélyt építtetett a településen birtokai védelmére. Az elavult és rossz állapotú erődítést Batthyány I. Ádám 1645 és 1647 között saját költségén rendbe hozatta, palánkkal és vizesárokkkal láttatta el. Ennek okairól ekképpen nyilatkozott 1646-ban:

„...Látván az pogán török elenségnek ellenünk való keménységét, ki minden erejével azon vagyon, ... az mint kedves hazánknak minden részeiben beljebb bocsátkozzék és a maga igája alá vegyen... azért, hogy igyekezetüket az mennyire tőlünk lehetne Isten segítségéből megátolhatnánk, az mi Chakany falunk határában, mely németh újvári várunkhoz tartozó jószág és az Rába vize folyása mellett vagyon és építtetünk újonnan egy kastélyt, vízárokkal és palánkkal körül vevén, kinek lakosai hogy alkalmasban legyenek mind magunk, mind hazánk szolgálatjára hagyjuk és parancsoljuk...”

2. *„A kastély mivel házhelyekre méretett föl, 100 lovasnak és 200 gyalognak kell elférni.”*

4. *„Ezektől pedig semmi adófizetést, jobbágyi szolgálatot nem kívánunk, hanem azt, hogy kardjukkal szolgáljanak ellenségünk ellen bennünket. Mi magunk után főkapitányunknak, a kastély kapitányainak, hadnagyainak és vajdáknak engedelmesek lesznek, azt teszik, amit parancsolnak.”⁴³⁹*

Mint ahogy a következőkben látni fogjuk, az építkezés befejezése a tervezettnél jóval tovább húzódott.

Az újjáépítését követően a csákányi várban Keczer házat kapott, valamint megindult a környéken lakó katonaság betelepítése is a palánk mögé. A palánk építéséhez elsősorban a várhoz szolgáló falvak ingyenmunkáját vették igénybe, a fák faragását, az építést pedig Batthyány udvari mesteremberei, ácsai végezték. Az anyagok beszerzéséért és a munka szervezéséért a németújvári tiszttartó felelt, a jobbágyok kirendelése a sáfárságok szerint történt. A munkálatokat a kapitány mellett a főúr saját építőmestere, Carlo della Torre ellenőrizte.⁴⁴⁰

⁴³⁹ Zimányi 1960. 297–298. o. illetve Tóth 1992/a. 21. o.

⁴⁴⁰ A csákányi vár építéstörténetéhez összefoglalóan ld. Koppány 2014/b. 144–146. o., továbbá Koltai 2012. 224–226. o. Lővei 2002. és Bogárdi 1994. passim.

A kastély építését Keczer János is erősen szorgalmazta, hiszen az akkori kastély nem volt alkalmas arra, hogy oda török támadás esetén katonáival visszavonuljon. Mint ahogy azokból látni fogjuk, a palánk építése jelentősen elhúzódott. Leveleinek köszönhetően érdekes információkhoz juthatunk a csákányi vár építésével, és általánosságban a palánképítés menetével kapcsolatban.

1646. szeptember 6-án Keczer jelentette, hogy a palánkfal karózása egy nap múlva fog elkészülni, azonban a kapuk számára vágott fát és deszkát még nem szállították le Csákányba.⁴⁴¹ A vizesárok kiásása azonban gondokba ütközött: „...*az elmúlt hetekben az újvári tartomány az rét környékét tisztogatják. Azt végben vivén, annak utána mind újvári, rohonci és szalónaki tartományt Nagyságod aláküldené ide az árok ásásra, mivel ím az vagy egynéhány száz ember munkája rajta. Hogy mint az hiában ne legyen, Nagyságod ez jövő hétre parancsoltatná alá mind szalónaki, rohonci és az újvári tartományokat és ha hétfőn alá jöjjenek. Én is ott lennék, hogy szombatig el nem bocsátanám őket és végben vitetném. Ha szintén maradna is valami kevés, de nem sok, mert ha most meg nem ássák, majd több dolog érkezik, mely miatt elmúlik, és az idén meg nem leszén ásva és mint ennyi munka hiában leszén, ha esős időre fordul az idő...*”⁴⁴² Figyelmeztetése azonban süket fülekre talált. A Batthyány uradalmakból kirendelt jobbágyságnak azonban csak egy része jelent meg, azok a falvak, amelyek zálogban voltak, zömében meg sem jelentek. Keczer kívánságával szemben a munkára kijelölt jobbágyok nem a kért időpontra érkeztek meg egyszerre, hanem egymáshoz képest egy-egy nap késéssel. Az árokásást a falvak egymás között osztották fel, azoknak a falvaknak a része, akik nem jöttek el, kiáratlanul maradt, ami miatt Keczer igen búslakodott is. Sőt, kérte Batthyányt, hogy látogasson el Csákányba, hogy maga is megnézhesse, milyen hitvány munkát végeztek. A jobbágyoknak (nem meglepő módon) nem sok kedve lehetett a robotmunkához, a kapitány hiába vigyáztatta őket 30 gyalogossal, rendre többen megszöktek a munkavégzés közben. Keczer úgy számolt, ha az ingyenmunkával még adós falvak mind kijönnének, falvanként 3-3 napba telne befejezni a munkát és csak az árok kitisztítása és egy útban lévő pajtaépület elbontása maradna hátra. Ettől függetlenül még 1649 januárjában sem készült el teljesen a vizesárok: „...*Nagyságod hagyná meg tisztartó uramnak, hogy az mi híja vagy az ároknak, ásatná meg, mivel most nincsen víz benne, és ha immár vizet bocsátunk*

⁴⁴¹ MNL OL P 1314 No 24401 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1646. szeptember 6., Csákány (ld. Mellékletek XIII/3. 28., 236–237. o.).

⁴⁴² MNL OL P 1314 No 24412 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1648. május 15., Csákány.

*bele, ne kellessék többé kibocsátanunk...*⁴⁴³ Ennek ellenére az árkot még 1650 májusában sem sikerült teljesen befejezniük. Keczer mégis kénytelen volt a vizet bevezetni az addig elkészült részébe. Úgy tűnik a vizesárok 1650 nyár elején végre elkészült, ugyanis Keczer június 25-én kérte a zálogos falvak jobbágyainak, legalább 60 embernek Csákányba küldését, hogy az árkot megtisztítsák.⁴⁴⁴

Ugyan az árokásás, ha lassan is, de haladt,⁴⁴⁵ azonban az erősség kapuit 1649-ben még el sem kezdték készíteni. Keczer erősen kérte a főkapitányt, hogy utasítsa a tisztartót a kapu közének építésére. Ezen felül köteleket és lakatokat kért a tisztartótól. Kérését kénytelen volt egy év múlva megismételni: „...*hagyná meg tisztartó uramnak, hogy az kapukra csinálnák meg az láncokat, mivel az sereg is ha immár be fognak készülni, kívántatik, hogy az kapuk készen legyenek...*”⁴⁴⁶ 1650 márciusában már tervezték beköltöztetni a katonákat a kastély falain belülre. Keczer emiatt sürgette Batthyányt, hogy küldje le az ácsot mert „...*addig semmi épületre valót nem hordhatni be, míg az híd és kapu kész nem lesz...*”. Ezek szerint nemhogy a kapu nem készült el időre, de a vizesárkon átvezető fahíd sem. Mivel a kapu és a híd készítéséhez még egy hónappal később sem kezdtek hozzá, a munka leállása miatt Keczer kifejezetten aggódott, hogy az egész kastély építése kárba ne vesszen a sok késlekedés miatt. 1650 májusában személyesen egyeztetett Batthyány Ádámmal a híd építéséről: „...*Legelsőbben Nagyságos Uram, az hidat kell megcsináltatni, mert addig semmi épülethez nem kezdhetünk, míg az hidat jól meg nem építjük. Hanem Nagyságod parancsoljon négy szekeret adni és egynehány embert, az kik az hídláb szegeket*

⁴⁴³ MNL OL P 1314 No 24413 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1648. május 21., Csákány; MNL OL P 1314 No 24414 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1648. május 25., Csákány; MNL OL P 1314 No 24424 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1649. január 24., Csákány.

⁴⁴⁴ MNL OL P 1314 No 24469 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. május 11., Csákány; MNL OL P 1314 No 24474 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. június 25., Csákány

⁴⁴⁵ A vizesárok kiásásával még 1650 márciusában sem végeztek. MNL OL P 1314 No 24426 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1649. március 6., Csákány. Keczer János ennek ellenére 1650 márciusában azt javasolta, hogy telepítsenek halakat a kastély vizesárába. MNL OL P 1314 No 24465 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. március 27., Csákány. A levélből idéz, illetve a vizesárok vízpótlására ld. még *Vadas* 2021. 178–180. o.

⁴⁴⁶ MNL OL P 1314 No 24424 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1649. január 24., Csákány és MNL OL P 1314 No 24460 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. január 22., Csákány.

meghordják és leverjék, az hidat megcsinálják...”. Ennek ellenére június végén a kapuk készítésén „...csak egy fejszevágásnyi...” munkát se végeztek el.⁴⁴⁷

A vár fonott vesszőből készült falait és bástyáit ugyan elkészítették időre, de Keczer szerint azokat rendkívül silány módon végezték el: „...Azt is akartam Nagyságodnak értésére adnom, hogy az négy bástyára, az mint vannak, igen gyöngék, és ha az tarackokat fölvonjuk és ha lövünk velük, mind leromlik. Hanem Nagyságod írna az újvári tisztartónak, hogy küldene szekereket, és itt az Nagyságod külső erdején [a] tilalmason kívül is megtaláljuk [az] arra való fát, úgy mint talpfákat, az melyre tarackoknak való bástyát csináltassuk, mivel most külső dolog nincs, ki miatt reá nem érkeznének az polgárok...”. A párkányt is újra kellett sároztatnia, ezen kívül a fal belső oldalán egy folyosót is készített. Az általa végeztetett sároztatás azonban csak ideiglenes megoldás lehetett, ugyanis a várfal rothadni kezdett: „...az ott való kastély kerítése igen kezdett romlani [és] az párkánya [is] romlani [kezdett] az rossz sároztatás miatt. Egy rendi fonásának mind elrothadt, mivelhogy sár nincs rajta...”. Kérte az eddigi ingyenmunkával elmaradt jobbágyok leküldését, hogy vesszőt hordjanak és nekikezdhessen a falak javításának, azonban a bástyák alátámasztása és javítása 1652 decemberében még nem történt meg a többszöri sürgetés ellenére sem.⁴⁴⁸

A vár palánkján belül a katonák házain kívül Batthyány Ádám számára is készítettek egy házat. Az építésre szánt fát azonban 1650 januárjában még ki sem vágták. Kérte urát, hogy küldjön le az iváncsi erdőre 2 ácsot és vagy 60 embert, akik elegendő fát vágnának az épülethez. Ha Batthyány kezébe bocsátja a hegyháti falvakat, beszállíttatja velük a várba. Keczer nem javallotta viszont a vasaljai, gasztonyi és iváncsi jobbágyok kiküldését az erdőre, mivel azok nem értettek az ácsmunkához, így azt sem tudták volna, milyen fákat vágjanak ki. Ezért Batthyánytól hozzáértő emberek, főleg egy ács kiküldését javasolta. A kijelölt falvak véleménye szerint megfelelőek lesznek a fa behordására is. A fenyődeszkákat ugyan

⁴⁴⁷ MNL OL P 1314 No 24460 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. január 22., Csákány; MNL OL P 1314 No 24463 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. március 6., Csákány; MNL OL P 1314 No 24466 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. április 10., Csákány; MNL OL P 1314 No 24469 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. május 11., Csákány. Vö. *Vadas* 2021. 187. o.; MNL OL P 1314 No 24474 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. június 25., Csákány

⁴⁴⁸ MNL OL P 1314 No 24460 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. január 22., Csákány; MNL OL P 1314 No 24469 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. május 11., Csákány; MNL OL P 1314 No 24502 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. június 1., Csákány; MNL OL P 1314 No 24583 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. november 15., Csákány; MNL OL P 1314 No 24592 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. december 22., Csákány.

előkészítették és behordták a várfalakon belülré, de Batthyány háza még 1651 júniusában sem épült meg. Keczer aggódott, hogy a sok eső miatt a fa tönkre fog menni. Batthyány Ádám ezért két ácsát küldte le a beszállított fa ellenőrzésére, de azok a fa mennyiségét kevésnek találták. 1651 novemberére a várban lévő épületekhez szánt fákat sikerült megfaragnia a mestereknek, de 365 szál kivágott fa még mindig az erdőn volt. Ezek ugyan leszállításra kerültek, de még 1652 végén is csak újabb és újabb faszállítmányok érkeztek, miközben maga az építkezés nem haladt.⁴⁴⁹

Mivel a váron kívül a településen palánkkal megerősített háza volt birtokai mellett, Keczer nem tervezte, hogy a várban is szállást csináltat magának. Mint ahogy Batthyánynak kiemelte, erre módja, azaz elegendő költsége sem volt. Állítólag katonáinak unszolására fordult 1650 márciusában dominuszához, hogy egy ún. boronaházat Sároslakon – amelyet Batthyány eredetileg Fánsci Pálnak ígért – adományozzon neki, hogy azt a várba bevitetve és fölépítve neki is legyen lakhelye a váron belül.⁴⁵⁰

A váron belüli kastély tetőzetével jelentősen csúsztak az ácsok. 1653. augusztus 30-ra viszont végre felépült a tetőszerkezet, bár a zsindeleket és a hozzá való szegeket még nem sikerült beszerezni.⁴⁵¹

Az eddigi ismereteinkkel ellentétben az új kastély kiépítése 1647-ben még egyáltalán nem fejeződött be. Keczer ekképpen fakadt ki az építkezés elhúzódása miatt: „...*ha valami leszen, hova szoruljak az itt való vitézljő renddel, csak az leszen benne, hogy egy nap szégyent vallunk... egy rossz falunak is vagyon valami kis erőssége, az mihez bízik, de itt nekünk semmi sincs, hanem ha valamind akarja az ellenség, nyakunkban jöhet...*”⁴⁵²

Vas vármegye 1654 januárjában határozott 100 gyalogos felfogadásáról, akiket a Rába átkelőinek védelmére irányítottak volna. Ezért a vicefőkapitány szükségesnek látta, hogy az

⁴⁴⁹ MNL OL P 1314 No 24460 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. január 22., Csákány. és MNL OL P 1314 No 24463 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. március 6., Csákány, MNL OL P 1314 No 24502 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. június 1., Csákány; MNL OL P 1314 No 24509 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. július 6., Csákány; MNL OL P 1314 No 24531 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. november 8., Csákány és MNL OL P 1314 No 24592 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. december 22., Csákány.

⁴⁵⁰ MNL OL P 1314 No 24463 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650. március 6., Csákány.; MNL OL P 1314 No 24502 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. június 1., Csákány.

⁴⁵¹ MNL OL P 1314 No 24635. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. augusztus 30., Csákány

⁴⁵² *Koltai* 2012. 627. o. és *Koppány* 2014/b. 144–146. o. MNL OL P 1314 No 24502 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. december 22., Csákány.

átkelőknél minél hamarabb górékat építsenek, ahova a vármegye gyalogosait rendelhetik. A sietséget a Rába alacsony állása és befagyásának veszélye is indokolta, hiszen ez megkönnyítette a török átjutását a folyón és a górék felépítését is megakadályozhatták volna.⁴⁵³

⁴⁵³ MNL OL P 1314 No 24659. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1654. január 10., Csákány. Batthyány megkísérelhette beköltöztetni a csákányi őrséget a vár falai mögé, ennek érdekében 1654. januárjában parancslevelet akart íratni a seregbe. MNL OL P 1314 No 24685. Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1654. január 09., Csákány (ld. Mellékletek XIII/3. 34., 247–248. o.).

VIII/3/e. A német katonák házai Körmenden

Az Udvari Haditanács már 1638-ban német katonaság vezényletével próbált meg enyhíteni a Kanizsával szemben vetett végek várainak létszámhiányain. Németeket kívántak vezényelni Kiskomáromba, Zalavárba, Pölöskére és Kányavárra is. Meg is kezdődött a katonák toborzása, de a fizetésük és ellátásuk finanszírozását a Magyar Kamara nem igazán tudta megoldani. Végül 1640-ben mindössze 20 fő került Kiskomáromba és néhány kisebb kontingens pedig Egerszegre és Lentibe. A harminc éves háború lezárását követően viszont már volt lehetőség jelentősebb létszámú német csapat leküldésére a végvidékre. 1652-ben összesen 4560 főt vezényeltek a Magyar Királyság végváraiba. A Kanizsával szemben vetett végekbe viszonylag kis létszámban a Puchheim gyalogezred alakulatai kerültek. Kiskomáromba 96, Egerszegre 61 embert küldtek, de néhányat bevitték Légrádba és Lentibe is. A környéken a Montecuccoli lovasezred 3 százada is megtalálható volt ebben időszakban.⁴⁵⁴ Mivel a német katonákat Batthyány Ádám parancsoksága alá helyezték, lehetősége volt saját végvárába, Körmendre is katonákat vezényelni. A körmendi német katonaság létszámát pontosan nem ismerjük, de kapitányuk, Caspar Hall levelezésben állt Batthyány Ádámmal.⁴⁵⁵

Körmenden a német katonaságnak nem csupán ellátását, de elszállásolását is meg kellett oldani. A helyzetet az sem segítette, hogy a vár 1652. február végén leégett. Körmend újjáépítése egészen 1657-ig eltartott.⁴⁵⁶ A főkapitány utasítása értelmében Keczer Jánosnak jutott a megtisztelő feladat 1653-ban, hogy gondoskodjék házak építéséről Körmenden az ott állomásozó németek számára.

Keczer ez év márciusában kezdte meg a limitációt, azaz annak megállapítását, hogy melyik falnak mennyi fát kell beszolgáltatnia az építkezésre. A szentgotthárdi uradalom

⁴⁵⁴ Keczer kapta feladatául, hogy a Lentibe vezényelt német katonáknak kíséretet biztosítson. A Svasztics István körmendi kapitány vezette kísérettel a német katonaság biztonságban lejutott Lentibe 1652 decemberének elején, annak ellenére, hogy majdnem beleütköztek egy 600 lovasból álló török portyázó csapatba. MNL OL P 1314 No 24587 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. december 3., Csákány és MNL OL P 1314 No 24588 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. december 5., Csákány.

⁴⁵⁵ Czigány 2004. 99–100. o., Czigány 2013. 80–81. o. illetve Kelenik 1992/b. 63–64. o.

⁴⁵⁶ A körmendi vár építéstörténetére vonatkozóan ld. Koppány 2006. 159–172. o. és Koppány 2014/b 194–197. o.

tisztartójának is írt az ottani építőanyag beszolgáltatásáról, de az vonakodott a jobbágyokat munkára fogni. Keczer úgy vélte, ha Batthyány pátenst irat számára, akkor könnyebben rávehetné a falvakat a szükséges faanyag beszolgáltatására. A pátenst Keczer ugyan megkapta, de a szentgotthárdi tisztartó továbbra sem volt hajlandó cselekedni. Az ács pedig igen panaszkodott, hogy amíg a fát be nem hordatják, addig nem tudja elkezdni a munkáját.⁴⁵⁷

1653 áprilisában újabb tűz ütött ki Körmenden. A kár nem lehetett jelentős, azonban az indulatok némiképpen elszabadultak a német őrség és a magyar katonák között. A német csapatok kapitánya rögtön ki akarta végeztetni azokat a katonáit, akiket először megvádoltak a tűz okozásával, ugyanis a lángok egy olyan utcából csaptak fel, ahol németek voltak elszállásolva. Keczer ezt nem engedhette meg, ezért Batthyány Ádám engedélyével vizsgálatot folytatott, hogy kiderítse, ki volt a hibás. Sajnálatos módon a nyomozás végeredményét nem ismerjük.⁴⁵⁸

Az építkezéshez szükséges fa továbbra sem érkezett be Körmendre. Csáky László erősen kifogásolta, hogy aránytalanul sok fa (500 szál) beszolgáltatását mérte ki birtokára. A vicefőkapitány véleménye ettől jelentősen eltért: „...*azért Nagyságos Uram nem 500 szál fát vetettünk, hanem többet, úgy mint koszorú fenyő fa 220, fenyőfa gerenda 540, szaru fa 374 szál faluszámra. Mindezen megnevezett fákat vetettük föl, egy olyan tartománynak micsoda az Nagyságos Uram, más úr jószágában két falu is hordott ennyi számú fát Lentiben...*” Hogy haladni tudjanak, Keczer egyeztetett a Ferenc nevű áccsal, és az iváncsi és szentmihályi erdőre is kimentek fát vágni, csak hogy azt is be tudják szállítani a várba. Májusra úgy tűnik sikerült megállapodni Csákyval, ugyanis a szentgotthárdi tisztartó ígéretet tett arra, hogy 3 napon belül leszállítja a fát. A környékbeli erdőkből pedig az őrségekkel hozatta el Körmendre az alapanyagot Keczer. Ezen felül személyesen mutatta meg a németek kapitányának a számukra kijelölt legelőket.⁴⁵⁹

1653. július elejére azonban az addig behordott fa elfogyott. Az ácsokat örökkel együtt kiküldte az iváncsi erdőre egy hétre, akik összesen 900 szál fát faragtak meg és további 1000

⁴⁵⁷ MNL OL P 1314 No 24610 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. március 22., Csákány; MNL OL P 1314 No 24612 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. április 1., Csákány és MNL OL P 1314 No 24617 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. április 19., Csákány

⁴⁵⁸ MNL OL P 1314 No 24618 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. április 22., Csákány; MNL OL P 1314 No 24619 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. április 26., Csákány

⁴⁵⁹ MNL OL P 1314 No 24624 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. május 20., Csákány.

fát vágtak ki, de a várba szállításukhoz még nem tudott szekereket szerezni az aratás miatt. Keczer ráhajtotta ugyan a hegyháti hódolt falvakat bizonyos szarufák szekerezésére, de többet már nem akart rájuk kiróni. Végül a körmendi tiszttartóval egyeztetve 63 szekeret rendelt be a környékbeli falvakból. Mivel a falvakra így már sok terhet róttak a szükséges faanyag fuvaroztatásával, a fa beszállításához szükséges további szekereket pénzért, összesen 300 forintért tervezték felfogadni. Ennek érdekében Keczer be akarta hívatni a környékbeli falubírókat, hogy megalkudjon velük. Batthyány megadta az engedélyt, a hiba ott jelentkezett, hogy a körmendi tiszttartónál gyakorlatilag semmilyen készpénz nem volt. A commissióra eddig felvett pénz egy részét az ácsok eddigi fizetésére költötték, a másik részéből pedig a német lovasok kapitányát tervezték kielégíteni, az ugyanis a sajátjából fizette ki a földhordó munkásokat. Batthyány a pénz megküldését már ekkor megígérhette. Keczernek végül 1653. december közepén sikerült megalkudnia a falubírókkal, igaz maga a szállítás az ünnepek miatt már csak a jövő évben valósulhatott meg. 1654 februárjában Batthyány végül 200 szekér felfogadására elegendő pénzt küldött, illetve a szalónaki tiszttartó is ígért Keczernek 60 szekeret.⁴⁶⁰

⁴⁶⁰ MNL OL P 1314 No 24628 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. július 6., Csákány; MNL OL P 1314 No 24630 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. július 13., Csákány; MNL OL P 1314 No 24655 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. december 19., Csákány; MNL OL P 1314 No 24657 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1653. december 22., Csákány; MNL OL P 1314 No 24662 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1654. február 16., Csákány és MNL OL P 1314 No 24663 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1654. február 19., Csákány.

VIII/3/f. Csákány és Óriszentpéter tüzérségi ellátása

A csákányi és óriszentpéteri erősség lőporszükségletét Batthyáynak magának kellett megoldania, elsősorban németújvári várának lőszerkészletéből. A Csákányban használt tüzérségi eszközök számát, típusait és méreteit nem ismerjük. Annyi állapítható csak meg bizonyossággal, hogy a várban tartottak néhány kisebb tarackot és a többi végvár riasztására szolgáló hírlövő mozsarat. Mindezekon felül kézi lőfegyverekhez szükséges löport is neki kellett szolgáltatnia.

Batthyány Ádám a lehetőségekhez mérten igyekezett gondoskodni saját várainak megfelelő ellátásáról. Ezért is utasította Keczert 1641. január elején, hogy küldjön föl két katonát és egy szekeret a várba szánt puskapor és mozsár elszállítására. Két hónappal később a szentpéteri vajda Keczeren keresztül fordult a főkapitányhoz munícióért: „...*Nagyságod küldene tarackhoz való golyóbist és szakállasokhoz való golyóbisokat, mert abban igen szűkölködnek. Nagyságodhoz felküldöttem az formákat, melykora golyóbisok kellenek ezen levél vivő hajdútól...*”. Úgy tűnik a szentpéteriek a raktáron való löpor mennyiségét túlbecsülték, mert júliusban löporért kellett folyamodniuk: „...*Az felől is akartam Nagyságodat tudósítani, hogy [a szentpéteriek] az poruk is az sok hírek lövésében igen elfogyott, annyira, hogy öt avagy hat lövésre is alig vagyon, azt is kérnek Nagyságodtul, hogy Nagyságod küldene nekik.*”⁴⁶¹

1646 szeptemberében a szentpéteri vajda Keczernél járt, és arról panaszkodott, hogy 3 lövésre elegendő puskaporuk sem maradt. Keczer ezen igen méltatlankodott, hiszen kapitánysága óta a szentpéterieknek négyszer is hozatott Németújvárról löport. Mivel Óriszentpéteren senki nem volt felelős a löpor nyilvántartásáért, az is elképzelhető, hogy egy részét ellopkodták a katonák. Mindenesetre Keczer kérte, küldjön neki, de akkor már

⁴⁶¹ MNL OL P 1314 No 24686 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641(?) január 1., Csákány; MNL OL P 1314 No 24352 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641. január 6., Csákány (ld. Mellékletek XIII/3. 25., 233. o.); MNL OL P 1314 No 24357 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641. március 28., Csákány és MNL OL P 1314 No 24363 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641. július 24., Csákány. (ld. Mellékletek XIII/3. 26., 234. o.)

Csákányba is hozasson lőport, mert ugyan ólom volt még egy kevés, de puskaporból megfogyatkoztak ők is.⁴⁶²

1648-ban Batthyány három tarackot küldött a csákányi vár számára. Mint Keczer János leveléből kiderül, az ágyúk karbantartásához értő személy nem állomásozott Csákányban, ezért Keczer az alábbi kéréssel fordult a főúrhoz: „...*azoknak [a tarackoknak] tisztogatás kellene, hanem Nagyságod az Czvikbortot aláküldeni [méltóztasson], és ahhoz szerszámot, ami hozzá kívántatik, golyóbist, puskaport és ami kívántatik. Annak fölötte Szentpéterre is Nagyságod puskaport adasson. Azoknak ólmuk sincsen, ólmot is adasson Nagyságod...*”. A levél tanúsága szerint a hajdú kiváltásgot élvező katonaparasztkok lőporszükségletéről is gondoskodni igyekeztek, ugyanis Batthyány utasította Keczert, hogy a nála lévő töltéseket ossza szét közöttük, a főkapitány majd kipótolja Keczer hiányát. Úgy tűnik a helyzet később sem javult, 1652 novemberében a vicefőkapitány újfent kért egy pattantyúst a tarackok megtisztítására és hogy segítsen azokat elhelyezni és megfelelően beállítani a bástyákon.⁴⁶³

A Rába kelőit őrző górékba is szükséges volt híradásra alkalmas lőfegyvereket biztosítani: „...*izentem vala Nagyságodnak puska, szakálos[puska] és két avagy három muskatér felől, [Nagyságod kéri], hogy Nagyságodnak megírjam mire nézve kérem. Puskaporból minditt és Szentpéteren igen fogyatkozott állapottal vagyok és igen kívántatik. Az szakálost pedig nem egyébért kérem az muskatérokkal, hanem ha mikor ide reánk jönnének, mégis volna mivel oltalmazni az Rába hídját. Az szakálos pedig arra kívántatik igen fölöttébb is, hogy mikor éjjel hírt hoznak hirtelen... az góréban lévő kapusok ha mi bizonyos hírt hoznának, lövést tennének az szakálossal, kihez tudnánk magunkat tartani...*”.⁴⁶⁴

⁴⁶² MNL OL P 1314 No 24401 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1646. szeptember 6., Csákány. (Id. Mellékletek XIII/3. 28., 236–237. o.). Idézi Vadas 2021. 239–240. o.

⁴⁶³ MNL OL P 1314 No 24424 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1649. január 24., Csákány és MNL OL P 1314 No 24583 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1652. november 15., Csákány

⁴⁶⁴ MNL OL P 1314 No 24575 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1652. október 9., Csákány és MNL OL P 1314 No 24577. Keczer János levele Batthyány I. Ádámmhoz, 1652. október 18., Csákány.

VIII/3/g. Keczer János kémhálózata

Mint ahogy minden valamire való végvár kapitánya, úgy Keczer János is igyekezett folyamatosan információkat szerezni a török szándékáról. A szomszédos végvárak kapitányaival levelezésben állt, egymást tájékoztatták, elsősorban a kanizsai törökök szándékairól. Szerencsés esetben sikerülhetett „nyelvet is fogni”, egy-egy óvatlan török személyében. A legcélravezetőbb eszközt – ha nem is a legmegbízhatóbbat – viszont kémek felfogadása jelentette. A csákányi kapitány számára rendelkezésre álltak továbbá a hódoltsági falvak jobbágysai is, akik kötelesek voltak hírt adni neki, ha Kanizsán jártukban valami gyanús dolgot tapasztaltak, illetve a Kanizsán őrzött magyar foglyoktól is információkat szerezhettek. A török területére vezetett portyákat pedig kalauzok segítették. A törökök álhírekkel való áltatása is hasznosnak bizonyulhatott, de Keczer alkalmasint pribékekkel is felvette a kapcsolatot. Keczernek számos olyan levele maradt fent, ami kitér ezekre a török hírekre, hiszen Batthyány Ádám külön utasította arra, hogy tudósítsa mindenről illetve a vicefőkapitánynak is érdekében állt mielőbb tudósítani a főkapitányt a szükséges mozgósítás miatt. Mivel a legtöbbször a levélben csupán annyi szerepel, hogy embere jött és Kanizsán sok török gyűlt össze, az itt bemutatott esetek mintegy válogatásként szemléltetik Keczer János információszerzési metódusait.⁴⁶⁵

Keczer János a leggyakrabban a szentpéteri falubírót küldte be Kanizsára. 1641 januárjában például azért menesztette be, mert a törökök egy portyájuk alkalmával elfogtak néhány hajdút, akik a fizetésükért mentek. A falubírónak utasításba adta, hogy próbálja meg elhítenni a kanizsaiakkal, nem is katonákat fogtak. A szentpéteri vajda pedig márciusban jelezte számára, hogy tudomása szerint Kanizsán „...sok gyűlt török vagyon...”, amit Batthyány egy a török végvárból hazafele igyekvő jobbágysai is megerősített.⁴⁶⁶

1644 januárjában Batthyány Ádám több hódoltsági jobbágysai két hétig szpáhijuk robotján voltak bent Kanizsán. Hazafele jövet bementek Csákányba Keczernek jelenteni, hogy amióta bent voltak, folyamatosan török katonák gyülekeztek a váron belül. Pár hónappal

⁴⁶⁵ A korabeli kémhálózat működésére a végvidéken ld. *Kelenik* 1999. A pribékek szerepére ld. *Újváry* 2013/b.

⁴⁶⁶ MNL OL P 1314 No 24352 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1641. január 6., Csákány (ld. Mellékletek XIII/3. 25., 233. o.) és MNL OL P 1314 No 24357 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1641. március 28., Csákány.

később egy *bizonyos embere* (értsd: kémje) jött, aki biztos volt abban, hogy a török a Rába mellé jön portyázni három napon belül.⁴⁶⁷

A rabságból szabadulni vágyó, sarcukat gyűjtő rabok is alkalmasak lehetnek az információk beszerzésére. Keczer 1642. február 27-én levelével felküldött egy Zekeres Péter nevű rabot, akit igen alkalmas kalauznak ismert, mert Kanizsa körül igen jól ismerte az utat. Keczer arra kérte urát, hogy segítse meg, ha kiváltja a rabságból, hasznosan fogja szolgálni.⁴⁶⁸

Amikor egy alkalommal ismét jobbágyok mentek Csákányba hírt adni, arról számoltak be, hogy sikerült beszélniük egy bizonyos Amhat aga fiának egerszegi és kiskomáromi rabjaival. A rabok biztosan állították, hogy a török két napon belül portyázni készül Batthyány birtokaira. A hírt Szecsődi István is megerősítette.⁴⁶⁹

Volt azonban, amikor Keczer kémje a kanizsai török intenzív gyülekezése mellett kifejezetten szomorú hírekről tájékoztatta a csákányi kapitányt: „...*egy bizonyos emberemet... még akkor beküldöttem... csak most ezen órában érkezett haza este... beszél, hogy szemével látta, hogy Hagymási Jánosnak⁴⁷⁰ az fejét mikor bevitték és vele együtt 28 rabot vittek be és 24 fejet. De az kiket elevenen vittek be, sok vagdalás vagy rajtuk és azt is bizonyosan beszél, hogy azt is szemével látta, mikor az fejeket fölrakták és Hagymási Jánosnak az fejét följebb tették, mint az többit és az minemű hosszú haja volt, azt az orcáján hosszún alábocsáták, azt bizonyosan mondja, hogy látta. Azt is beszél, hogy sánta aga Haszont mikor halva bevitték és Hagymási János keze miatt holt meg, maguk beszélnek és többeket is vittek be, sokat halva és sokan vannak sebesen...”.*

1648. május 26-án Keczer János értesülése váratlan helyről jött. Az egyik Kanizsán lakó szpáhi a farkasfalvai bírót küldte hozzá: „...*Eredj ki te jámbor, mondd meg Szentpéterben, hogy még az két nap minden bizonyosan az törökök Szentpéttert és Zalafőt*

⁴⁶⁷ MNL OL P 1314 No 24383 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1644. január 9., Csákány. MNL OL P 1314 No 24383 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1644. április 4., Csákány. Rá pár napra egy gyermek szökött ki Kanizsáról, akit ott vásároltak meg és törökké tettek. Felküldte a főkapitányhoz, hogy kérdezze ki. MNL OL P 1314 No 24383 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1644. április 10., Csákány.

⁴⁶⁸ MNL OL P 1314 No 24375 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1642. február 27., Csákány. Sarcukat kolduló rabok máskor is hoztak török híreket, cserébe támogatást remélve. MNL OL P 1314 No 24591 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1652. december 20., Csákány.

⁴⁶⁹ MNL OL P 1314 No 24395 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1644. június 29., Csákány.

⁴⁷⁰ Hagymási János, Hagymási István szentgróti kapitány testvére, 1637 és 1639 között Batthyány Ádám continuous udvari főembere volt. *Koltai* 2012. 152. o.

⁴⁷¹ MNL OL P 1314 No 24398 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1646. március 31., Csákány.

megüti, Csákányban is adják az hírt az kapitánynak...”. A bíró esküdött arra, hogy a szpáhi igazat mond, máskor is adott már át információkat.⁴⁷²

A vicefőkapitánynak 1650. július első felében egy kanizsai pribék üzent, figyelmeztetni akarta a kanizsai törökök várható portyájáról, amely vagy a Rába mellé vagy Murszombat tájára irányult. A pribéket állítása szerint csak nemrég tették törökké, amint lehet, kiszökik Kanizsáról és hozzájuk jön, de a nevét nem mondta el a szentpéteri vajdának.⁴⁷³

1650. augusztus végén Keczer izgatottan adott hírt egy Lőrincz Miklós nevű kanizsai pribékről Batthyány Ádámnak. Szabadkozott, hogy ilyesmiről nem is lett volna szabad írnia, de mivel úgy értette, Batthyány Kismartonba készül, már nem tudott volna időben felmenni, hogy szóban számoljon be a pribék ajánlatáról. Lőrincz Miklós felajánlotta, hogy amennyiben kegyelmet eszközöl ki számára Batthyányál, kihozza a törököket Kanizsáról, hogy rajtuk üthessenek. Ezen felül üzent a törökök akkori készülődéséről is. A vicefőkapitányt felvillanyozta a lehetőség, a jobbágyot rögtön egy arannyal jutalmazta meg és visszaküldte a pribékhez, akinek szintén egy aranyat küldött és ígéretét, hogyha véghez viszi, amit ígért, Batthyány megkegyelmez neki, sőt szolgálatába is fogadja. Lőrincz megígérte, hogy amint lehet, megüzeni mikor, hova és mennyi törököt fog tudni kicsalni Kanizsáról. Keczer erősen bízott a dologban, és igyekezett utána járni Lőrincz Miklós megbízhatóságának. Mint ahogy a levelében meg is jegyezte, jártak már pórul őket hitegető pribékekkel. A főúr igen megharagudhatott vicefőkapitányára, mert Keczer következő levelében nem győzött szabódni azért, hogy levelben közölte a pribék dolgát.⁴⁷⁴

Úgy tűnik, Lőrincz Miklós nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Lőrincz a törököt nemhogy nem hozta ki, de maga is egy kisebb portyára indult 20 lovassal 1653 júniusában. Keczer maga ment ki a körmendi lovasokkal a Zala kelőinek lesésére, de a lenti katonák, akik szintén a pribék nyomát követték, a Zala mellett – mielőtt Lőrincz még átkelhetett volna a folyón – rajtuk ütöttek és megfutamtították őket. Ugyan egy főt levágtak, többet megsebesítettek és még a pribék vezeték lovát is zsákmányba ejtették, de Keczer nagy bosszúságára Lőrincz pribék el tudott menekülni. Azt sajnálta, hogy a lentiek nem várták

⁴⁷² MNL OL P 1314 No 24415 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1648. május 26., Csákány.

⁴⁷³ MNL OL P 1314 No 24479 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1650. július 17., Csákány.

⁴⁷⁴ MNL OL P 1314 No 24489 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1650. augusztus 29., Csákány (ld. Mellékletek XIII/3. 30., 240–241. o.) és MNL OL P 1314 No 24490 Keczer János levele Batthyány I. Ádámmal, 1650. augusztus 31., Csákány. (Ld. Mellékletek XIII/3. 31., 242–243. o.)

meg, amíg a portyázók át nem kelnek a Zalán, mert akkor ő biztosan nagyobb kárt tett volna bennük.⁴⁷⁵

1652. június végén Keczer katonái török fosztogatókon ütöttek rajta, és elfogtak egy pribéket is (sajnos a levélből nem derül ki a neve). A pribék próbálta mentetetni magát, hogy nem volt választása, de Keczer úgy vélte, nem lehet hinni a szavának, mivel hosszú ideje hitegette őket, hogy kihozza nekik a törököt Kanizsáról. A jobbágyot is behívatta magához, akin keresztül a kapcsolatot tartották. A vicefőkapitány igen sarkos véleményt fogalmazott meg a pribékkal szemben: „...akármint hányjuk, hite hagyott ebnek mi voltát, az én ítéletem szerint csak az Kegyelmes uram, hogy karó legyen az helye. Hogy pedig most kézben akadt, avval akarja magát szabadítani, hogy azt kiáltotta, a törököt kihozta, kénytelen volt vele, mivel soha sem mehetett volt háromszáz ember előtte, nem tudott hova menni. Abból is kitetszik tökéletlensége, valamennyi pásztorot megsebesítettek, mind ő egyedül maga vagdalta, szablyája merő véres volt. Ha igaz kereszténység hozta volna ki, az pásztorokat nem vagdalta volna, más az, hogy nem is kellett volna annyi sok ideig hajtatni magát, hanem mindjárt közben kellett volna rugaszkodni annak módja szerint. Nem érdemes arra, hogy szabadulása legyen, mivel esztendőtől fogva mind hazugsággal tartott bennünk, az alatt próbálton próbált. Azt elhiggye Kegyelmes Uram, hogy ha az lova el nem esett volna, bizony ő is elment volna velük, úgy mind az többivel...”. Noha Keczer szerint halált érdemelt volna a pribék, Batthyány ítéletére bízta a dolgot, megkegyelmez-e neki, és felhasználja-e a szolgálatait.⁴⁷⁶

Nem tartozik szorosan a kémkedés témakörébe, de a csákányi kapitánynak volt még egy fontos feladata az információáramlás biztosításában. A végvári kapitányok egy részéről biztosan tudható, hogy rajta mint a magánföldesúri hadak főkapitányán és kerületi vicefőkapitányon keresztül küldték leveleiket Batthyány Ádámnak. Úgy tűnik, Batthyány és a Zrínyiek közötti levelezés biztonságos továbbítása érdekében Németújvár és Csáktornya között Csákány vált összekötő ponttá. A levelek és levélhordozók ellenőrzése kiemelten fontos lehetett, hiszen az akár érzékeny információkat is tartalmazó levelek török kézre jutása jelentősen veszélyeztette a végek biztonságát. Minden elővigyázatosság ellenére Keczer

⁴⁷⁵ MNL OL P 1314 No 24627 Keczer János levele Batthyány I. Ádámnak, 1653. június 25., Csákány.

⁴⁷⁶ MNL OL P 1314 No 24563 Keczer János levele Batthyány I. Ádámnak, 1652. június 22., Csákány.

többször jelezte urának, hogy az általa továbbított leveleket valaki már felszakasztotta, mielőtt azok Csákányba érkeztek volna.⁴⁷⁷

⁴⁷⁷ Itt jegyzendő meg, hogy alkalmasint a vicefőkapitány is felbontotta a Batthyáynak címzett leveleket a máshonnan érkező török hírek miatt. MNL OL P 1314 No 24377 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1642. március 22., Csákány. A Zrínyiekkel való levelezésre példaként: MNL OL P 1314 No 24540 Keczer János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651. csütörtök., Csákány.

IX. Dunántúli kerületi főkapitányhelyettesek Batthyány I. Ádám halálát követően

IX/1. Ifj. felsőkáldi Káldy Ferenc (1654-1670)

Sajnálatos módon ifj. Káldy Ferenc születési idejét és helyét nem ismerjük, édesapja kiterjedt levelezésében ennek nincsen nyoma.⁴⁷⁸ 1640-ben a grazi jezsuita gimnáziumban tanult. Batthyány Ádám szolgálatába 1644. június 1-jén került mint continuus udvari familiáris, 4 lóval. 1651-ben immár házi uramként a főúr seregének egyik mezei hadnagyságát vezette. Keczer János 1654. évi halálát követően Batthyány Ádám őt nevezte ki dunántúli-kerületi főkapitányhelyettesévé. Úgy tűnik, hogy apjával ellentétben az ifjabb Ferenc már nem örvendett akkora megbecsülésnek, mivel nincsen nyoma, hogy a dominusz megtette volna a magánföldesúri haderő főkapitányává is.⁴⁷⁹ Batthyány Ádám 1659-ben bekövetkezett halála után fia, Batthyány Kristóf⁴⁸⁰ (1637–1687) Káldyt megtartotta szolgálatában, vicefőkapitányi kinevezése is megmaradt 1670-ig. Sajnos a források szűkössége miatt nem tudni, hogy miért mondhatott le, vagy cserélte le Batthyány Kristóf Kardos Pálra. Az egyik lehetséges feltételezés, hogy idős kora miatt válhatott meg a tényleges katonai szolgálattól.⁴⁸¹

Noha külön tisztség betöltéséről nincs tudomásunk, Káldy továbbra is aktív Batthyány szervitor maradt. 1683. szeptember végén ő képviselte Batthyány Kristófit Vas vármegye

⁴⁷⁸ Édesapja leveleiben általában Ferkóként utal fiára. A legtöbb esetben Ferenc fiát közte és Batthyány Ádám közötti hatékonyabb kapcsolattartásra alkalmazta. 1647-ben például arra kérte a dominuszt, hogy fiával küldje le a kapott borról szóló commissiót. MNL OL P 1314 No 23505 Káldy Ferenc levele Batthyány I. Ádámhoz, 1647. július 4., Szőkeföldre.

⁴⁷⁹ A szervitorként írt leveleire ld. MNL OL P 1314 No 23541–23579.

⁴⁸⁰ Batthyány Kristóf apjának köszönhetően – annak halála után – megörökölte mind a Kanizsa ellen vetett végek mind pedig a dunántúli kerületi főkapitányi címet. Az Oszmán Birodalom 1683-i támadását követően kényszerűségből átállt a törökök oldalára, ezért tisztségeiből felfüggesztették. Később ugyan kegyelmet kapott, de 1685-ben kénytelen volt lemondani katonai méltóságairól, azokat fia, Batthyány II. Ádám vette át. *Pálffy* 2013. 57–59. o.

⁴⁸¹ Az 1658-as körmendi mustrán nem szerepelt a kapitány szere, de megjelent Káldy Ferenc hadnagysága. *Koltai* 2012. 272–274. o. illetve *Dominkovits* 2003. 191. o. és *Pálffy* 1997. 270. o. Batthyány I. Ádám temetésén ő vitte a „hadat viselő zászlóját”. *Koltai* 2012. 474. o.

vármegyegyülésén. A vármegye által kiállított csapatokat a vármegye alispánjával közösen mustrálták meg, ahol komoly vitába is keveredett Batthyány Ádám egyik zászlótartójával, aki hatodmagával nem akart Batthyány Kristóf mezei seregében szolgálni, hanem inkább elszegődtek volna jobb fizetésért a nádorhoz. Azt is kiemelte, hogy Batthyány szolgálói közül igen kevesen voltak ott, Salamon Zsigmondon és Sankó Jánoson kívül senkit nem látott. A mustráról készült jegyzéket is felküldte dominuszának.

Kanizsa blokádjában is részt vett, igaz nem katonaként. Egy-két levele maradt fenn ebből az időszakból, amelyekből az tűnik ki, hogy elsődleges feladata a várat körülzáró csapatok élelemmel való ellátása volt. Ő hordatta be és vágatta le az élő állatokat, de még a dohányt is ő szerezte be Batthyány katonasága számára. Káldy még a böjti napokra is ügyelt, felkeresve emiatt Batthyány II. Ádámot⁴⁸² (1662–1703), hogy a helyzetre való tekintettel böjti ételt rendel-e serege számára.⁴⁸³

Ifj. Káldy Ferenc először 1655-ben házasodott meg, amikor feleségül vette Joó Miklós özvegyét, Ferenci Annát. Felesége korán, 1658-ban elhalálozott, így Káldy újra nősült, 1666-ban Tuslán Ferenc özvegyét, Mészáros Máriát vette nőül.

Az apja halála utáni birtokosztást követően övé lett a szőkeföldi udvarház és majorság. 1666. október 29-én zálogba adta a szőkeföldi jószágot 12 000 forintért Széchényi György⁴⁸⁴ (1603?–1695) győri püspöknek, ezzel aláírva apja sok éves küzdelmét a korábbi győri püspökkel. Az összeget alapvetően új birtokok vásárlására fordította. Rendelkezett kisebb birtokokkal Kemesmálon, Besfán, Kisszőlősön, Nárán és Mersén is. 19 év elteltével Káldy a birtokot visszakapta, de a zálogösszeget nem tudta kifizetni, így az 1686. január 1-jén a vasvári káptalan előtt kötött egyezség szerint évente 6%-os kamatot, 720 forintot kellett fizetnie a zálogösszeg letételéig. A kamatot két részletben kellett befizetnie, amit élete végéig meg is tett, de az atyai örökséget élete végéig már nem sikerült visszaváltania. Utódai a birtokot Jaklin Balázs (1644–1695) nyitrai püspöknek adták el 1694-ben.⁴⁸⁵

⁴⁸² Tóth 2012. 36–50. o.

⁴⁸³ MNL OL P 1314 No 23574 ifj. Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ádámhoz, 1688. szeptember 11., Oszmán malma és MNL OL P 1314 No 23575 ifj. Káldy Ferenc levele Batthyány II. Ádámhoz, 1690. február 5., szentmiklósi tábor.

⁴⁸⁴ Széchényi György 1667-től kalocsai, majd 1685-től halálig esztergomi érsek volt.

⁴⁸⁵ Jaklin Balázs 1691-ben lett nyitrai püspök, egészen 1695. évi haláláig. (<http://lexikon.katolikus.hu/J/Jaklin.html>, utolsó megtekintés: 2021. április 10.); Varga 1981. 67. és 79–80. o.

1692-ben hunyt el, a szombathelyi ferences templomban temették el. Ugyan már ő is csak alig volt képes megőrizni családjának azt a tekintélyét és hatalmát, amelyet apja szerzett a família számára, a család ezt követően gyors hanyatlásnak indult. Az id. Káldy Ferenc mind befolyását, mind vagyonát tekintve esélyes volt, hogy a főnemesség sorába emelkedjen, de fiainak karrierje már nem ívelt olyan erősen felfelé, mint apjuké.

Ifj. Káldy Ferenc utóda Kardos Pál lett 1670-től. Az ő pályafutásáról, szervitori szolgálatáról, valamint családjáról szinte semmilyen információ nem került eddig elő. Annyit tudunk, hogy Körmenten szolgált és egy mezei hadnagyságot vezetett. Feltehetően jelen volt Batthyány Ádám temetésén is. Kerületi főkapitányhelyettesi tisztségét feltehetően akkor vesztette el, amikor Batthyány Kristófot is megfosztották főkapitányi rangjaitól a Thököly Imréhez való átállása miatt. 1695-ben még élt, és továbbra is Körmenten lakott.⁴⁸⁶

⁴⁸⁶ Pálffy 1997. 270. o. Varga 1981. 70-71. o. és Koltai 2012. 474. o.

IX/2. Festetics II. Pál (1686–1703)

Festetics (II.) Pál, az utolsó dunántúli kerületi főkapitányhelyettes Festetics Pál németújvári tiszttartó⁴⁸⁷ és Bornemissza Anna fiaként látta meg a napvilágot 1639-ben vagy 1640-ben. Születése után édesapja hamarosan elhunyt, édesanyja ezt követően házasságot kötött Ságodi Istvánnal, Batthyány I. Ádám körmendi várának kapitányával. Az ifjú Pál Szombathelyen nevelkedett a család ottani házában 1651-es eladásáig. Ezt követően Körmendre került, majd, miután mostohaapját németújvári főporkolábnak nevezték ki, Németújváron élt. 1664-ben mind édesanyját, mind mostohaapját elvesztette, ezért – otthagya a Batthyányak udvarát – apjától örökölt bódi birtokára költözött, ahol 1665. február 16-án feleségül vette Toldy Annát, Toldy Márton pápai várkapitány (1639–1676) testvérét. Az új rokonság hatására Festetics Pál Pápára költözött, katonai pályafutása feltehetően ekkor kezdődhetett. Noha arra nincs adat, hogy a pápai őrség soraiban töltött-e be tisztséget, azt azonban már tudjuk, hogy 1665-ben Batthyány Kristóf szolgálatába lépett, valószínűleg mint „házoknál lakó” familiáris. 1675-től már mezei hadnagyságot viselt a család magánföldesúri hadseregében.⁴⁸⁸ Jó kapcsolatot ápolt Batthyány I. Ádám lánytestvérével, özv. Forgách Zsigmondné Batthyány Borbálával is.⁴⁸⁹ 1681-ben Veszprém vármegye országgyűlési követévé választotta, ebben a minőségében tagja volt a június 13-án megválasztott Esterházy Pál nádort üdvözlő bizottságnak.⁴⁹⁰

⁴⁸⁷ Polgár 2008. 83–95. o.

⁴⁸⁸ Szabó 1928. 31–33. o.

⁴⁸⁹ Erre enged következtetni Guszics Mátyás első familiárisnak írt levele, amelyben alázatos szolgálatát ajánlja az özvegynek. MNL OL P 1314 No 14025. Festetics Pál levele Guszics Mátyás első familiárisához, 1674. október 16, Rohonc. 1675 júliusában arról sajnálkozott Batthyány Borbálának, hogy amíg Pápán tartózkodott, addig az özvegy elhagyta Rohoncot, ezért Festetics Pál nem udvarolhatott neki, noha, ahogy írta: „...*sok rendbéli kegyelmes jóakarátát nem úgy kellene meghálálnom, kit érdemem kívül is cselekedett, melyet, míg élek alázatosan kívánok megszolgálnom...*” MNL OL P 1314 No 14025. Festetics Pál levele Batthyány Borbála, gróf Forgách Zsigmond özvegyének, 1675. július 5., Vát. Batthyány Borbála több dologban, köztük udvartartásának tagjaira vonatkozóan, illetve zálogbirtokok ügyében is kérte Festetics Pál segítségét. MNL OL P 1314 No. 14028. Festetics Pál levele Batthyány Borbála, gróf Forgách Zsigmond özvegyének, 1676. október 13., Rohonc és MNL OL P 1314 No. 14028. Festetics Pál levele Batthyány Borbála, gróf Forgách Zsigmond özvegyének, 1678. december 3., Németújvár.

⁴⁹⁰ Polgár 2008. 96. o.

Amikor IV. Mehmed szultán (1648–1687) 1683. február 20-án hadat üzent I. Lipót német-római császárnak (és magyar királynak), Esterházy Pál⁴⁹¹ (1635–1713) nádor vezetésével megkezdődött a védelem kiépítése. A Rába vonalának védelme a Dunántúlon jórészt a Batthyányiakra (II. Kristófra és fiára, II. Ádámra) és Draskovich Miklós országbíróra hárult. A levelek tanúsága szerint Festetics Pál Batthyány II. Ádám mellett tartózkodott ekkor, a táborhellyel kapcsolatos problémákról, a csapatok gyülekezéséről rendszeresen tájékoztatta a főkapitányt, Batthyány Kristófot. A nyomasztó török túlerő, a császári csapatok kivonulása az országból és Thököly Imre meghódolásra szólító levelének hatására Batthyány II. Kristóf csapataival együtt átállt és követeket küldött Kara Musztafához: 1683. július 18-án Festetics Pál és Francsics Pál uruk behódolásának jeleként megcsókolták a nagyvezír kaftánja szélét. A Kanizsával szembeni végek vicegenerálisához, Gyöngyösi Nagy Ferenchez és Batthyány más szolgálóihoz hasonlóan Festetics Pál is követte dominuszát. Sajnos nincs adatunk arról, hogy milyen tevékenységet folytatott ezt követően, ugyanis Batthyány Kristóf a kahlenbergi csata után megsemmisítette a számára kompromittáló leveleket, így ebből az időszakból nem rendelkezünk Festetics Pálra vonatkozó irattal.⁴⁹²

Az amnesztiát követően Batthyány II. Kristóf kénytelen volt lemondani mind Kanizsával szembeni végvidéki, mind dunántúli kerületi főkapitányi tisztéről, ezeket fia, Batthyány II. Ádám kapta meg. Festetics Pál követte az új főkapitányt Lotharingiai Károly táborába, részt vett a hadak toborzásában és jelen volt Buda visszavívásánál is.⁴⁹³ Feltehetően ekkor került sor dunántúli kerületi főkapitányhelyettesi kinevezésére is.⁴⁹⁴ Az ostromot követően továbbra is a főkapitány mellett maradt. Levelezésének legérdekesebb darabjai Kanizsa 1688 és 1690 közötti blokádjára vonatkozóan keletkeztek, ugyanis Batthyány távollétében folyamatosan igyekezett tájékoztatni dominuszát az aktuális helyzetről.⁴⁹⁵

⁴⁹¹ Pályafutására ld. *Iványi* 1991. passim., illetve legújabban *Ács* 2015. passim.

⁴⁹² *Varga* 2007. 218. o.

⁴⁹³ *Károlyi* 1936. 174–176. o.

⁴⁹⁴ *Pálffy* 1997. 270. o.

⁴⁹⁵ Batthyány Kristóf 1685 márciusában – részben Esterházy Pál nyomására – mondott le főkapitányi tisztségeiről. *Pálffy* 2009. 333–334. o. Batthyány II. Ádám katonai pályafutásáról Tóth Hajnalka írt hiánypótló tanulmányt: *Tóth* 2012. 36–50. o. Annak ellenére, hogy a blokád fenntartásával Batthyány II. Ádámot bízták meg, többször eltávozott a vár alól. *Tóth* 2011. 151. o. Kanizsa blokádjára lásd: *Szita* 1994. 51–124. o., valamint *Szita* 1995. 53–77. o. Festetics Pál a török alóli felszabadító háború időszakában írt leveleit teljes terjedelemben közölve ld. Mellékletek XIII/4. 35–57. (246–274. o.)

Festetics Pál vagyonának egy részét török rabok sarcából szerezte. Mégis, a család biztos anyagi helyzetét második házasságával alapozta meg: 1687. február 2-án Festetics Pál feleségül vette Fitter Erzsébetet, ákosházi Sárkány István, keszthelyi kapitány özvegyét, a násznagy maga Draskovich Miklós⁴⁹⁶ (?–1687) országbíró volt. Felesége révén Dömölkön szerzett birtokokat, ahol kastélyt építtetett, de a házaspár jelentős összegeket fordított további Zala, Vas és Sopron vármegyei javak megvásárlására is.⁴⁹⁷

Festetics Pál a Rákóczi-szabadságharc idején hű maradt az uralkodóhoz. Kerületi főkapitányhelyettesi tisztsége feltehetően Batthyány II. Ádám halálát követően, 1703. augusztus 26-a után szűnt meg. A Festetics család hatalmának megalapozója 1720. augusztus 20-án hunyt el.⁴⁹⁸

⁴⁹⁶ Az országbírói tisztséget 1681–1687 között töltötte be. *Markó* 2006. 277. o.

⁴⁹⁷ *Szabó* 1928. 38–41. o.

⁴⁹⁸ *Pálffy* 2009. 334. o. és *Szabó* 1928. 55. o.

X. Összegzés

A XVII. században dunántúli kerületi főkapitányhelyettesi pozíciót betöltő, zömében középbirtokos nemesek életútjainak vizsgálata alapján az alábbi megállapításokat tehetjük:

Társadalmi és vagyoni tagozódásukat tekintve a vicefőkapitányságot viselt személyek többsége a jómódú középbirtokos nemesség soraiba tartozott. Mindegyikük rendelkezett birtokokkal a Nyugat-Dunántúl területén, a köztük lévő különbség abban áll, hogy míg egyesek – id. és ifj. felsőkáldi Káldy Ferenc és kiszennyeyi Zsennyey Gáspár – törzsgyökeres Vas vármegyei családból származtak és birtokaik zöme is a vármegyében volt található, addig az eredetileg Zala és Somogy vármegyékben földtulajdonnal bíró salamonfai Ráttyak (Menyhért és György) és a pölöskei Eördögh család központi birtokainak jelentős része a török előrenyomulás következtében vagy elveszett, vagy immár a Hódoltság peremén helyezkedett el.

Keczer János viszont eddigi ismereteink szerint a Nyugat-Dunántúlon jelentős birtokokkal nem rendelkezett. Családjáról sem rendelkezünk sok információval, de feltételezhető, hogy a család a mai Horvátország területéről származhatott, Keczer Jánosnak Varasd vármegyében is voltak kisebb érdekeltségei, azonban eddigi ismereteink szerint nem tekinthető bene possessionatus nemesnek. Festetics Pál édesapja még csak tisztartó volt a Batthyányak udvarában, vagyoni felemelkedése a törökellenes visszafoglaló háborúban játszott szerepéhez köthető.

Szintén a társadalmi kapcsolatok vonatkozásában megfigyelhető, hogy a XVII. századi vicefőkapitányok házassági politikája igen hasonló volt egymáshoz. Mindegyikük a Dunántúlon birtokos nemesi családok (pl. kisleludi Kisleludy) közül választott párt magának, illetve gyakori volt az özvegyekkel való házasság is a további birtokok reményében.

A bevezetőben említett „szerelmi háromszög”, azaz a familiárisi szolgálat, a vármegyei hivatalviselés és a katonai pályafutás összefüggésének tekintetében kijelenthető, hogy a kerületi főkapitányhelyettesi címet elnyert személyek tekintetében a közös pontot mindenképpen a szervitori szolgálat jelentette. A vicefőkapitányok többsége a Dunántúlon jelentős birtokokkal rendelkező főnemesi familiáknál, azaz esetünkben a Batthyány és a Nádasdy családnál vállalt szervitori szolgálatot, vagy egyéb módon kötődött hozzájuk. A tisztség elnyerésében a főkapitányi tisztet (hivatalosan) betöltő nagybirtokos személye volt a meghatározó, ugyanis a vicefőkapitányt maga a főkapitány jelölhette ki. Ez alól némiképp

kivételt képez Ráttky Menyhért, de ő a tizenötéves háború során elvesztett Kanizsa miatti újraszervezés és katonai tapasztalatai révén tölthetett be ideiglenesen a főurakkal egy szinten álló katonai pozíciókat. Egy tendencia is megfigyelhető abban, hogy a kinevezettek több esetben (Ráttky György, id. felsőkáldi Káldy Ferenc és Keczer János) a magánföldesúri katonaság vezetői is voltak, azaz a főkapitány összekapcsolta a két tisztséget. Ez azért sem tekinthető meglepőnek, mert a kerületi főkapitányságok a határvédelem jelentéktelenebb részét irányították, vagyis a vármegye költségén ideiglenesen felszerelt katonákat és a nemesi felkelés csapatait, az ország lovasait és gyalogjait, valamint a magánföldesúri bandériumokat is. Ezáltal elméletben a vicefőkapitányok rangban a többi magánföldesúri katonaságot vezető tisztek fölé emelkedtek.

Mint említésre került, a pozíció megszerzéséhez nagyban hozzájárult a nemeseknek a földesúri familiában betöltött szerepe. A dominusz szolgálata természetesen többrétegű volt, a vicefőkapitányok esetében egy-egy korábbi tisztségük (várfőkapitányság, alispáni hivatal) alapján találták meg helyüket és kapták feladataikat, illetve tisztségeiket a földesúri familián belül. Amíg egyesek (Ráttky Menyhért, Keczer János és Festetics Pál) elsősorban katonai szolgálatuk révén érvényesültek, addig például Káldy Ferenc vagy Eördögh Simon vármegyei hivatalviselésükkel tűntek ki. Ez persze nem azt jelentette, hogy ők ne rendelkeztek volna katonai tapasztalatokkal vagy előélettel, de pályafutásukban nem ez a szerepkör dominált.

Ezek alapján az is megállapítható, hogy egyikük esetében sem a dunántúli kerületi főkapitányhelyettesi tisztség volt a meghatározó, Sennyey Gáspárt nem tekintve, de ő elsősorban Bethlen Gábor mellé állása miatt is kirívó esetnek számít. Ráttky Menyhért egyéb katonai tisztségei a gyakorlatban sokkal jelentősebbek voltak, Ráttky György fő funkciója pedig a Nádasdy család földesúri hadainak főkapitányi tisztsége, azaz a familiárisi szerep e volt. Id. Káldy Ferenc esetében – mint Batthyány I. Ádám legfontosabb tanácsadója – is a szervitori szolgálat dominált illetve őt sikeres politikai karrierje és kapcsolatrendszere is kiemeltebbé tette. Keczer János familiárisként nyerte el a csákányi vár kapitányi tisztjét, azt vicefőkapitányi kinevezését követően is megtartotta.

Két esetben is, a Ráttkyak és a Káldyak vonatkozásában is megfigyelhetjük, hogy ha nem is voltak képesek utódaikra átörökíteni a főkapitányhelyettesi tisztséget, fiaik utóbb hozzájutottak a pozícióhoz.

A feljebb említett rangemelkedésen kívül a pozíció elnyerése más előnyökkel is járt. Katonai szempontból, ha nem is volt annyira jelentős, de nem volt elhanyagolható, hogy a főkapitányhelyettesek rendelkeztek az ország költségén tartott főkapitányi kontingens felett is (150 lovas és 100 gyalogos), amely például Keczer János számára egyáltalán nem

volt elhanyagolható. A másik előnyt a rendszeres éves fizetés jelentette, nem csak a főkapitány, de helyettese is javadalmazást kapott a tisztségért. Ennek kifizetése a korszakban azonban – nem meglepő módon – nem volt rendszeres.

Szükséges még kitérni a disszertáció forrásbázisául szolgáló főkapitányhelyettesi levelek használhatóságáról is. Mivel egyes személyek esetén igen nagy számú levelezés maradt fent, így azokból pályafutásuk nagy része megrajzolható. Ezen felül a dominusszal való kapcsolat is könnyebben értelmezhető. Természetesen ezek az iratok hemzsegnek az irreleváns, vagy önmagukban nem értelmezhető információktól, ezért könnyű elveszni bennük, de akár a földesúri famílián – különös tekintettel a Batthyány családon – belüli viszonyok kiegészítésére, akár a korabeli mindennapokra, illetve a levélíró személyek betegségeinek megállapítására is alkalmasak. Keczer János esetében levelei a csákányi vár XVII. századi építéstörténetéhez, a vár mindennapi életéhez, a folyamatos portyázások feltérképezéséhez is használhatóak.

Külön megemlítendőek a főkapitányhelyettesek özvegyeinek levelei. Ugyanis a vicefőkapitányok többségének sem pontos születési ideje, sem pedig elhalálzásának dátuma nem ismert. Az özvegyek leveleiből több esetben sikerült mind a halál pontos időpontját, mind pedig a temetés helyét és idejét is meghatározni.

XI. Felhasznált levéltári források

- MNL OL P 1314 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár. Batthyány család levéltára, Missiles.
- MNL OL P 1315 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár. Batthyány I. Ádám iratai.

XII. Felhasznált szakirodalom

- Ács 2012 Ács Pál-Székely Júlia (szerk.): Identitás és kultúra a török Hódoltság korában. Budapest, 2012.
- Ács 2015 Ács Pál (szerk.): Esterháuy Pál, a műkedvelő mecénás. Egy 17. századi arisztokrata-életpálya a politika és a művészet határvidékén. Budapest, 2015.
- Ágoston 2012 Ágoston Gábor: Európa és az oszmán hódítás. Budapest, 2014.
- Balázs 2005 Balázs Attila: Dobos György szécsiszigeti kapitány levelezése Batthyány I. Ádámmal 1638–1646 között. Vasi Szemle 59. (2005) 6. sz. 709–733. o.
- Balogh 1901 Balogh Gyula: Vasvármegye nemes családjai. Szombathely, 1901.
- Balogh 2014 Balogh Máté: Főúr és familiáris viszonya id. felsőkáldi Káldy Ferenc Batthyány II. Ferenchez és Lobkowitz Poppel Évához írt levelei alapján. In: Társadalom- és életmód- történeti kalandozások térben és időben. A nyugat-dunántúli végektől a Kárpátokig. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2014. 78–94. o.
- Bán 1977 Bán Péter: A nyugat-dunántúli Batthyány-uradalmak birtokigazgatási rendszere a XVII. század első felében. Agrártörténeti Szemle 19. (1977) 1–2. sz. 24–71. o.
- Baráth 2014 Baráth Zsolt: A Rába mint védelmi vonal a 17. században. Védelmi munkálatok és létesítmények a folyó Vas megyei szakaszán. Vasi honismereti és helytörténeti közlemények (2014) 1. sz. 31–53. o.

- Bariska 2007 Bariska István: A Szent Koronáért elzálogosított Nyugat-Magyarország 1447–1647. Szombathely, 2007.
- Bayerle 1991 Bayerle, Gustav: The Hungarian Letters of Ali Pasha of Buda 1604–1616. Budapest, 1991.
- Bedy 1938 Bedy Vince: A győri székeskáptalan története. Győr, 1938.
- Bedy 1939 Bedy Vince: A pápóci prépostság és perjelség története. Győr, 1939.
- Benczédi 1985 Benczédi László: Dunántúli végváriak a 17. század végi török háborúban. In: Magyar és török végvárak 1663-1684. Szerk. Bodó Sándor-Szabó Jolán. Eger, 1985. 97–102. o.
- Benczik 1992 Benczik Gyula: Az őrimogyorósi és a tótfalusi kastély a török elleni védelemben (1609–1681). Vasi honismereti és helytörténeti közlemények (1992) 2. sz. 46–56. o.
- Benda 1982 Benda Kálmán (szerk.): Magyarország történeti kronológiája, II. kötet. Budapest, 1982.
- Benda 2007 Benda Borbála: Az Erdődy család 17. századi genealógiája. Turul (2007) 4. sz. 109–125. o.
- Benda 2014 Benda Borbála: Étkezési szokások a 17. századi főúri udvarokban Magyarországon Szombathely, 2014.
- Bessenyei 2005 Bessenyei József: A Nádasdyak. Budapest, 2005.
- Bitskey 1986 Bitskey István: Pázmány Péter. Budapest, 1986.
- Bogárdi 1994 Bogárdi János: Csákány praesidium a XVII. században s helye a Dunántúl védelmi rendszerében (szakdolgozat). Pécs, 1994.
- Bogdán 1991 Bogdán István: Magyarországi űr-, térfogat-, súly-, és darabmértékek. Budapest, 1991.
- Bojničić 1899 Bojničić, Ivan: Der Adel von Kroatien und Slavonien. Nürnberg, 1899.
- Buza 2012 Buza János: Ódutka – jó dutka. Adalék a 16–17. századi pénzforgalom történetéhez. In: Tiszteletkör. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára. Szerk. Mikó Gábor–Péterfi Bence–Vadas András. Budapest, 2012. 207–215. o.
- Czigány 2000 Czigány István: A harmincéves háború és I. Rákóczi György 1644/1645-ös hadjárata. In: Erdély és Patak fejedelemszonya Lorántffy Zsuzsanna I. Tanulmányok születésének 400. évfordulójára. Szerk. Tamás Edit. Sáropatak, 2000. 287–308. o.

- Czigány 2004 Czigány István: Reform vagy kudarc? Kísérletek a magyarországi katonaság beillesztésére a Habsburg Birodalom hadseregébe 1600–1700. Budapest, 2004.
- Czigány 2013 Czigány István: A Kanizsával szembeni végvidék védelmi rendszere a XVII. század közepén. In: Batthyány I. Ádám és köre. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2013. 67–90. o. 145–161. o.
- Czigány 2020 Czigány István: A Magyar Királyság hadügyei a 17. század első felében. In: Magyarország hadtörténete II. Az oszmán hódítás kora 1526–1718. Budapest, 2020. 189–264. o.
- Csergheő 1892 Csergheő Géza: A „Török” családok. Turul X. kötet (1892) 1. sz. 28–37. o.
- Damjanovicsné 1994 Damjanovicsné Horváth Lívia: Mindennapi élet egy dunántúli végvárban (Peleskey Eördögh István pölöskei várkapitány levelei dunántúli főkapitányokhoz (1636–1655)). In: Óra, szablya, nyoszolya. Életmód és anyagi kultúra Magyarországon a 17-18. században. Szerk. Zimányi Vera. Budapest, 1994. 145–161. o.
- Dányi-Zimányi 1989 Dányi Dezső-Zimányi Vera: Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig. Budapest, 1989.
- Dominkovits 1993 Dominkovits Péter: Nemesi birtoklás–közigazgatási határok (Adatok a nyugat-dunántúli nemesség XVIII. századi társadalomtörténetéhez). In: Házi Jenő emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulója tiszteletére. Szerk. Dominkovits Péter–Turbuly Éva. Sopron, 1993. 321–348. o.
- Dominkovits 1999 Dominkovits Péter: Sopron vármegye XVI. század végi birtokos társadalma. Soproni Szemle 53. (1999) 1–4. sz. 99–122. o.
- Dominkovits 2000 Dominkovits Péter: Határvidéken. „Számosállat” tolvajlások a 17. századi Sopron vármegyében. (Győri Tanulmányok 23.) Győr, 2000. 67–84. o.
- Dominkovits 2001 Dominkovits Péter: Nemesek Szombathely szabadalmas püspöki mezővárosban a 16. század végén, a 17. század elején. In.: A mezőváros, mint uradalmi központ. (Tatán 1998. október 15-én megtartott tudományos ülészen elhangzott előadások anyaga). Szerk. Fatuska János–Fülöp Éva Mária–ifj. Gyuszi László. Tata, 2001. 209–240. o.

- Dominkovits 2002 Dominkovits Péter: Familiárisi szolgálat – vármegyei hivatalviselés. Egy 17. századi Sopron vármegyei alispán, gálosházy Récsey (Rechey) Bálint. *Korall* (2002) 9. sz. 32–54. o.
- Dominkovits 2003 Dominkovits Péter: Egy 17. századi Vas vármegyei alispán: felsőkáldi Káldy Péter. In: *Egy emberöltő Kőszeg szabad királyi város levéltárában. Tanulmányok Bariska István 60. születésnapjára.* Szerk. Mayer László–Tilcsik György. Szombathely, 2003. 183–206. o.
- Dominkovits 2005/a Dominkovits Péter: A rendi jogok védelmezője – a központi utasítások végrehajtója: a 17. századi magyar vármegye. *Századok* 139 (2005) 4. sz. 855–888. o.
- Dominkovits 2005/b Dominkovits Péter: Főúri familiárisok. Sopron vármegye alispánjai a 17. században. In: *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16-17. században.* Szerk. G. Etényi Nóra-Horn Ildikó. Budapest, 2005. 511–529. o.
- Dominkovits 2005/c Dominkovits Péter: Bethlen Gábor levelei Vas vármegye rendjeihez (1620). *Lymbus Magyarisztudományi forrásközlemények.* 2005. 63–71. o.
- Dominkovits 2006/a Dominkovits Péter: Batthyány Ferenc egy összetett feladatkörű familiárisa: Mankóbüki Horváth Bálint Sopron vármegyei alispán, körmendi kapitány. In: *A Batthyányak évszázadai. Tudományos konferencia Körmenden 2005. október 27-29.* Szerk. Nagy Zoltán. Körmend, 2006. 115–122. o.
- Dominkovits 2006/b Dominkovits Péter: „Egy nemzetek lévén”. A Nyugat-Dunántúl Bocskai István 1605. évi hadjárata idején. Budapest, 2006.
- Dominkovits 2008/a Dominkovits Péter: Főúri udvar – uradalom – vármegye – katolikus egyház. Adatok és szempontok a 17. századi nyugat-dunántúli megyei nemesség mozgástereinek kutatásához. *Turul*, 80. (2008) 2. füzet 33-42. o.
- Dominkovits 2008/b Dominkovits Péter: A Kürtössy család a 17. századi Sopron vármegyében. Adalék a megyei nemesség összetételéhez, változásaihoz. In: *Memoria rerum. Tanulmányok Bán Péter tiszteletére.* Szerk. Oborni Teréz, Á. Varga László. Eger, 2008.

- Dominkovits 2009/a Dominkovits Péter: Szombathely privilegizált mezőváros gazdasága, társadalma a 17. században (1605/1606–1685). Doktori (PhD) disszertáció. Budapest, 2009.
- Dominkovits 2009/b Dominkovits Péter: Főúri familiáris – jogtudó értelmiség – mezővárosi polgár? Adatok és kérdések egy 17. századi szombathelyi ügyvéd, Gopru János életútjához. *Sic Itur Ad Astra* 20. (2009) 60. sz. 85–99. o.
- Dominkovits 2010/a Dominkovits Péter – Pálffy Géza: Küzdelem az országos és regionális hatalomért. A Nádasdy család, a magyar arisztokrácia és a Nyugat-Dunántúl nemesi társadalma a 16-17. században (1–2. rész). *Századok* (2010), 4–5. sz., 769–792., 1085–1120.
- Dominkovits 2010/b Dominkovits Péter: Vármegyei vezetők, közigazgatási feladatok a 17. századi Sopron és Vas vármegyék példáján. In: *Megyetörténet. Egyház- és társadalomtörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. Szerk. Hermann István, Karlinszky Balázs. Veszprém, 2010.
- Dominkovits 2011/a Dominkovits Péter: Chemetey István Vas vármegyei alispán végrendelete 1604. Adalék Szombathely mezőváros 17. század eleji nemesi társadalmához. *Savaria. A Vas megyei múzeumok értesítője*. 34. (2011) 1. sz. 287–300. o.
- Dominkovits 2011/b Dominkovits Péter: Javadalmak – javadalmasok – patrónusok. Adatok és szempontok Sopron szabad királyi város egyháztörténetének, várospolitikájának a kutatásához, a 17. század első feléből. In: *In labore fructus. Jubileumi tanulmányok a Győregyházmegye történetéből (A Győri Egyházmegye Levéltár Kiadványai, Források, feldolgozások 13.)* Szerk. Nemes Gábor–Vajk Ádám. Győr 2011. 77–102. o.
- Dominkovits 2012/a Dominkovits Péter: Az állami pénzügyigazgatás és főúri szolgálat kettősége. A kamarai hivatalviselő, főúri familiáris, Rauch Dániel. In: *A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére*. Szerk. Baráth Magdolna–Molnár Antal. Budapest–Győr, 2012. 95–106. o.
- Dominkovits 2012/b Dominkovits Péter: Ügyvédek a 17. századi Szombathelyen. Eredmények, kutatási feladatok. In: *Határon innen, határon túl. Tanulmányok Tilcsik György 60. születésnapjára*. Szerk. Bariska István–Mayer László. Szombathely, 2012.

- Dominkovits 2013 Dominkovits Péter–H. Németh István: Bethlen Gábor 1619–1621. évi hadjárata és Sopron. In: „Bethlen Gábor és kora”. Katalógus a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Hajdú–Bihar Megyei Levéltára és Győr–Sopron Megyei Levéltárának Soproni Levéltára közös kiállításáról. Szerk. Olmósi Zoltán. Budapest 2013. 36–47. o.
- Dominkovits 2014/a Dominkovits Péter: Bethlen Gábor hadjáratai. In. A kód Bethlen 1613. Szerk. Kiss Erika–Oborni Teréz. Magyar Nemzeti Múzeum, 2014. 31–38. o.
- Dominkovits 2014/b Dominkovits Péter: Kémkedő familiárisok a Bocskai-felkelés idején. In: Kémek, ügynökök, besúgók. Az ókortól Mata Hariig. A szombathelyi Mediawave Fesztivál keretében 2011. június 3-án megrendezett tudományos konferencia előadásai. Szerk. Katona Csaba. Szombathely, 2014. 43–56. o.
- Domokos 2005 Domokos György: A törökellenes védelmi rendszer kiépítésének vázlatos története a 16. század második felében. In: A végvári dicsőség nyomában. Tanulmányok Balassi Bálintról és koráról. Szeged, 2005. 26–40. o.
- Etényi 2005 G. Etényi Nóra–Horn Ildikó (szerk.): Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században. Budapest, 2005.
- Farkas 1997 Farkas Gábor Farkas: Az Antiquissima-gyűjtemény és a számítógépes adatbázis. Magyar Könyvszemle, 113. (1997) 1-4. sz. 395-413. o.
- Fazekas 1996 Fazekas István: Batthyány Ádám és gyermekei In: Gyermek a kora újkori Magyarországon. „adott Isten hozzánk való szeretetéből... egy kis fraucimmerecskét nekünk”. Szerk. Péter Katalin. Budapest 1996. 91–114. o.
- Fazekas 2020 Fazekas István: Országgyűlés a kora újkori Magyarországon a 16–17. században. In: Rendi országgyűlések a Magyar Királyságban a 18. század elejéig. Szerk. Pelyach István. Budapest, 2020. 177–356. o.
- Fenyvesi 1985 Fenyvesi László: Az igali portya és a körmendi kótyavetye balkáni tanulságai. In: Magyar és török végvárak 1663-1684. (Studia Agriensia 5.). Szerk. Bodó Sándor-Szabó Jolán. Eger, 1985. 199–218. o.
- Fodor 1991 Fodor Pál: Magyarország és a török hódítás. Budapest, 1991.
- Fodor 2006 Fodor Pál: Vállalkozásra kényszerítve. Az oszmán pénzügyigazgatás és hatalmi elit változásai a 16–17. század fordulóján. Budapest, 2006.

- Gaál 2006 Gaál Károly: Adatok a Batthyány-uradalmak halgazdálkodásáról és halkereskedéséről 1581 és 1657 között. In: Uő: Kultúra a régióban. Válogatott néprajzi tanulmányok (Fontes Castriferriensis 3.) Szombathely, 2006. 173–259. o.
- Gecsényi 1993 Gecsényi Lajos: Egy köznemesi család a 17. században (A Falussyak). In. Házi Jenő emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulója tiszteletére. Szerk. Dominkovits Péter-Turbuly Éva. Sopron, 1993. 309–323. o.
- Gellén 2000 Gellén Zsolt: A Rába védelmében. In: Táj és történelem. Tanulmányok a történeti ökológia világából. Szerk. R. Várkonyi Ágnes. H.n., 2000. 232–254. o.
- Hajnal 1930 Hajnal István: Az 1642. évi meghiúsult országgyűlés időszaka (1640 december – 1643 március). Budapest, 1930.
- Hausner 2016 Hausner Gábor (szerk.): Zrínyi-album. Budapest, 2016.
- Hegedüs 2007 Hegedüs Zoltán–Szabó Zoltán: Győr vármegye nemesi közgyűlési és törvénykezési jegyzőkönyveinek regesztái IV. kötet 1638–1650. Győr, 2007.
- Hegyi 2007 Hegyi Klára: A török hódoltság várai és várkatonasága I–III. kötet. Budapest, 2007.
- Hetyéssy 1965 Hetyéssy István: Adalékok főurak soproni kapcsolatáról az ellenreformáció korából. Soproni Szemle 19. (1965) 1. sz. 98–99. o.
- Horváth 2001 Horváth József–Dominkovits Péter: 17. századi Sopron vármegyei végrendeletek. Sopron, 2001.
- Ila 1967 Ila Bálint: Körmend város 1649. évi összeírása. Ethnographia 78. (1967) 4. sz. 556–568. o.
- Illik 1999 Illik Péter: „Háborús békeévek” a Batthyány-birtokokon (1630-1650). In. Mindennapi élet a török árnyékában. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2008. 43–56. o.
- Illik 2006 Illik Péter: Kártételek a Batthyány-birtokokon „az rebellió alatt” (1619-1622) In. Tanulmányok évszázadok történelméből. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2006. 113–133. o.
- Illik 2010 Illik Péter: Török dúlás a Dunántúlon. Török Kártételek a nyugat-dunántúli hódoltsági peremvidékeken a 17. század első felében. Budapest, 2010.

- Illik 2012 Illik Péter: Hódoltatás és summaemelés a Vas megyei török hódoltsági peremvidéken a 17. század első felében. In: Identitás és kultúra a török hódoltság korában. Szerk. Ács Pál–Székely Júlia, Budapest, 2012. 410–419. o.
- Illik 2013 Illik Péter: „...hogy így szabadulhassunk meg az pogányoknak kegyetlen rabságából...” Magyar rabok soproniakhoz írt könyörgő levelei. In: Metszetek a török kor mindennapjaiból. Tanulmányok a 17. századi magyar hódoltsági peremvidékről. Szerk. Illik Péter. Budapest, 2013. 18-31. o.
- Iványi 1984 Iványi Emma: Egy XVII. századi várkapitány (Libercesy Mihály, 1612-1670). In.: Mályusz Elemér emlékkönyv (Szerk.: H. Balázs Éva–Fügedi Erik–Maksay Ferenc), Budapest, 1984.
- Iványi 1991 Iványi Emma: Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681–1713). Budapest, 1991.
- Iványi 2008 Iványi Béla–Fazekas István–Koltai András: Pázmány Péter és a Batthyányak. Budapest, 2008.
- Jedlicska 1910 Jedlicska Pál: Eredeti részletek a gróf Pálffy család okmánytárához 1401–1653 s gróf Pálffyak életrajzi vázlatai. Budapest, 1910.
- Kádár 2018 Kádár Zsófia: A soproni jezsuita kollégium működésének első szakasza (1636–1671). Soproni Szemle 72. (2018) 2. sz. 147–197. o.
- Karacs 2014 Karacs Zsigmond: Körtvélyesi István veszprémi várkapitány. Veszprémi Szemle 16. (2014) 1. sz. 49–60. o.
- Károlyi 1936 Károlyi Árpád–Welmann Imre: Buda és Pest visszavívása 1686-ban. Budapest, 1936.
- Kassics 1840 Kisfaludi Kassics Ignác: Érdem koszorúk, vagy Értekezés à felséges austriai császári és királyi uralkodó házat illető jeles rendekrül, megtiszteltetésekrül és jutalmazásokrül, toldalékkép pedig Európában most virágzó egyéb jeles rendekrül is. Bécs, 1840.
- Kelenik 1992/a Kelenik József: Kémek, hírek, rémhírek. Hírszerzés és hadviselés a dél dunántúli végeken a 17. század első felében. In: Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben Studia Agriensia 20). Szerk.: Ptercsák Tivadar–Berecz Mátyás. Eger, 1999. 169–182. o.

- Kelenik 1992/b Kelenik József: Körmend a hadtörténelemben (1526-1711). In: Körmend a hadtörténelemben. Körmendi füzetek. Szerk. Vizi László. Körmend 1992. 51–140. o.
- Kelenik 1995/a. Kelenik József: A Kanizsa elleni végvidék katonai erejének változásai 1633–1638. In: Hadtörténelmi tanulmányok. (Zalai Gyűjtemény 36/I.). Zalaegerszeg, 1995. 5–51. o.
- Kelenik 1995/b Kelenik József: A kanizsai védelmi övezet és természetföldrajzi adottságai a XVI. század 70–es éveinek végén. In: Végvár és környezet (Studia Agriensia 15.). Szerk. Petercsák Tivadar–Pető Ernő. Eger, 1995. 163–174. o.
- Kelenik 1997/a Kelenik József: Királyi vár a hódolt városban. Egerszeg mindennapjai Kerpachich István megbízott kapitány leveleinek tükrében (1647–1657). In: Zalaegerszeg évszázadai. Várostarténelmi tanulmányok. Szerk. Kapiller Imre. Zalaegerszeg, 1997. 147–197. o.
- Kelenik 1997/b Kelenik József: A hadügyi forradalom és jelenségei Európában és a Magyar Királyságban a XVI. század második felében. In: Hagyomány és korszerűség a XVI–XVII. században (Studia Agriensia 17.). Szerk. Petercsák Tivadar. Eger, 1997. 27–41. o.
- Kelenik 2004 Kelenik József: Egyvégvidék születése. A Kanizsa ellen vetett végek kialakulásának története 1600–1601. In: Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére. Szerk. Hausner Gábor. Budapest, 2005. 311–358. o.
- Kelenik 2005 Kelenik József: Egy végvidék születése. A Kanizsa ellen vetett végek kialakulásának története 1600–1601. In: Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés emlékére. Szerk. Hausner Gábor. h.n., 2005. 311–357. o.
- Kenyeres 2008 Kenyeres István: Uradalmak és végvárok. A kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban. Budapest, 2008.
- Kincses 1993 Kincses Katalin: „Im küttem én orvosságot”. Lobkowitz Poppel Éva levelezése 1622–1640. Régi magyar Történelmi források 3. kötet. Budapest, 1993.
- Kincses 2000 Kincses Katalin Mária: Egy nyugat-magyarországi párhuzam: Batthyány Ferencné Lobkowitz Poppel Éva udvartartása. In: Erdély és

- Patak fejedelemasszonya Lorántffy Zsuzsanna II. Tanulmányok születésének 400. évfordulójára. Szerk. Tamás Edit. Sárospatak, 2000. 171–182. o.
- Kincses 2019 Kincses Katalin Mária: Fejezetek a XVI–XVIII. századi magyarországi gyógyítás történetéből. Budapest, 2019.
- Király 2005 Király Péter: A magyarországi főnemesség 17. századi zeneélete. Vázlatos áttekintés néhány főúri család forrásai alapján. In: Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16-17. században. Szerk. G. Etényi Nóra-Horn Ildikó. Budapest, 2005. 433–467. o.
- Kisfaludy 2004 Kisfaludy László: A kisfaludi Kisfaludy család története (Régi magyar családok 2.). Debrecen, 2004.
- Koltai 2000 Koltai András: A Batthyány család körmendi központi levéltárának kutatástörténete. Levéltári Közlemények 71. (2000) 1–2. sz. 207–231. o.
- Koltai 2001 Koltai András: Magyar udvari rendtartás. Utasítások és rendeletek 1617–1708. Budapest, 2001.
- Koltai 2002 Koltai András: Batthyány Ádám és könyvtára. Budapest–Szeged, 2002.
- Koltai 2012 Koltai András: Batthyány Ádám. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén. Győr, 2012.
- Koltai 2013 Koltai András: Adatok Németújvár topográfiájához a XVII. században. In: Batthyány I. Ádám és köre. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2013. 209–246. o.
- Koppány 1984 Koppány Tibor: A mihályi kastély kutatása és helyreállítása. In: Magyar műemlékvédelem. Az Országos Műemléki Felügyelőség Évkönyve IX. Szerk. Horler Miklós. Budapest, 1984. 255–278. o.
- Koppány 2006 Koppány Tibor: A castellumtól a kastélyig. Tanulmányok a magyarországi kastélyépítés történetéből. Budapest, 2006.
- Koppány 2007 Koppány Tibor: Johann Michael Tripsius kőszegi képíró. Adalékok a 16-17. század főúri temetkezéseinek történetéhez. *Ars Hungarica*, 35. (2007) 2. sz. 221-238. o.
- Koppány 2014/a Koppány Tibor: A soproni „domus kaldyana”. Birtoklástörténeti és építészeti adalékok a Szent György u. 3. számú ház kora újkori történetéhez. *Soproni Szemle*, 68. (2014) 3. sz. 225-244. o.

- Koppány 2014/b Koppány Tibor: Kastélyok a végvárak mögött. Késő reneszánsz és kora barokk kastélyépítészet a 16–17. századi Dunántúlon. Budapest, 2014.
- Kovács 1978 Kovács József László: Wathay Ferenc Sopronban. Soproni Szemle 32. (1978) 3. sz. 247–253. o.
- Kovács 1991 Kovács Imre: A türjei Premontrei Prépostság története (Zalai Gyűjtemény 32.). Zalaegerszeg, 1991.
- Ladányi 2011 Ladányi-Benedikt Ildikó: Élet a török árnyékában Körmenden a XVII. század közepén Francsics Gáspár várkapitány levelei alapján. In: Összekötnek az évezredek. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Budapest–Piliscsaba, 2011. 132–146. o.
- Lauter 1989 S. Lauter Éva: Pálffy Pál nádor levelei (1644–1653). (Pálffy Pál levelei Batthyány Ádámmal és Borbálához). Régi magyar történelmi források 1. kötet. Budapest, 1989.
- Lauter 2008 Lauter Éva: „Modus observandus...” A 17. századi magyar nádorválasztások rendje. In: Portré és imázs – Politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban. Szerk. G. Etényi Nóra–Horn Ildikó Budapest, 2008. 187–206. o.
- Markó 2006. Markó László: A magyar állam főméltóságai Szent Istvántól napjainkig. Budapest, 2006.
- Martí 2011 Martí Tibor: Két magyar főúr, Esterházy László és Batthyány I. Ádám levelezése (1646–1652). In: Összekötnek az évezredek. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Budapest-Piliscsaba, 2011. 162–180. o.
- Martí 2013 Martí Tibor: Gróf Esterházy László (1626–1652). Fejezetek egy arisztokrata család történetéhez. Doktori (PhD) disszertáció. Piliscsaba, 2013.
- Martí Martí Tibor: Élet a kismartoni várban a 17. század közepén. In: „Fényes palotákban, ékes kőfalokban”. Tanulmányok az Esterházy családról. Szerk. Maczák Ibolya. h.n., é.n. 24–41. o.
- Méhes 2008 Méhes Péter: Kémek és hírszerző emberek az egerszegi végvárban Kerpacsics István kapitányságának ideje alatt. In: Mindennapi élet a török árnyékában. Kora újkori társadalom- és életmódtörténet. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2008. 43–56. o.
- Méhes 2012 Méhes Péter: Egy végvár mindennapjai. Élet a kiskomáromi várban Túrós Miklós vicekapitány (1642–1658) leveleinek tükrében. In:

- Identitás és kultúra a török hódoltság korában. Szerk. Ács Pál–Székely Júlia, Budapest, 2012. 420–432. o.
- Mészáros 2020 Mészáros Kálmán (szerk.): Magyarország hadtörténete II. Az oszmán hódítás kora 1526–1718. Budapest, 2020.
- Mosonyi 1996 Mosonyi Tamás: Adalékok Rum község és a Rummy család történetéhez. Vasi honismereti és helytörténeti közlemények (1996) 1. sz. 41–
- Müller 1976 Müller Veronika: Az egerszegi vár a XVII. században. Zalaegerszegi Füzetek II. Zalaegerszeg, 1976.
- Nagy 1659 Nagy Iván: Magyarország családai. 5. kötet. Pest, 1859.
- Nagy 1860 Nagy Iván: Magyarország családai. 6. kötet. Pest, 1860.
- Nagy 1869 Nagy Iván: Istvánffy munkája fordításairól. Századok 3. (1869) 281–293. o.
- Nagy 1879 Nagy Gyula: Batthyányi Ferencz levelei Thurzó Györgyhöz és Thurzó Imréhez 1606–1620. Magyar Történelmi Tár 3. sorozat 2. kötet 96–123. o.
- Nagy 1960 Nagy László: Adalékok Bethlen Gábor hadseregének dunántúli hadműveleteihez (1619–1621). Hadtörténelmi Közlemények 7. (1960) 2. sz. 71–106. o.
- Nagy 1961 Nagy László: A Bocskai szabadságharc katonai története. Budapest, 1961.
- Nagy 1973 Nagy László: Bethlen Gábor hírszerző és elhárító szolgálata. Hadtörténelmi Közlemények 20. (1973) 3. sz. 445–480. o.
- Nagy 1975 Nagy László: A hajdúk Bethlen Gábor Habsburg-ellenes harcaiban. In: Magyar Történeti Tanulmányok VIII. Szerk. Szendrey István. Debrecen, 1975. 5–49. o.
- Nagy 1980 Nagy László: Bethlen Gábor, a hadvezér. Hadtörténelmi Közlemények 27. (1980) 3. sz. 379–404 o.
- Nagy 1987 Nagy László: Az erős fekete bég. Nádasdy Ferenc. Debrecen, 1987.
- Nagy 2006 Nagy Zoltán (szerk.): A Batthyányak évszázadai. Tudományos konferencia Körmenden 2005. október 27–29. Szerk. Nagy Zoltán. Körmend–Szombathely, 2006.
- Nagy-Tóth 2006 Nagy-Tóth Mária: A Batthyány család gyógyító nagyasszonya. In: A Batthyányak évszázadai. Tudományos konferencia Körmenden 2005.

- október 27–29. Szerk. Nagy Zoltán. Körmend–Szombathely, 2006. 81–88. o.
- Nagy-Tóth 2011 Nagy-Tóth Mária: „Én szegény nyomorult Mocsolági István Kaposvárban sötét tömlöcben hevert, nagy nyomorúságot szenvedő...” Adalékok a koraiújkorai rabtartás történetéhez. In: Somogy megye múltjából (Levéltári Évkönyv 41.). Szerk. Bősze Sándor. Kaposvár, 2011. 17–32. o.
- Nehring 1986 Nehring, Karl: Magyarország és a zsitvatoroki békeszerződés (1605–1609). Századok 120. (1986). 1. sz. 3–50. o.
- Németh 1897 Németh Béla: Baranya Szent-Istvántól a jelen korig. In: Baranya megye multja és jelenje 2. k. Szerk. Várady Ferencz. Pécs, 1897.
- Pálffy 1995 Pálffy Géza: Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században. Győr, 1995.
- Pálffy 1996 Pálffy Géza: A török elleni védelmi rendszer szervezetének története a kezdetektől a 18. század elejéig (Vázlat egy készülő nagyobb összefoglaláshoz). Történelmi Szemle 38. (1996) 2–3. sz. 163–217. o.
- Pálffy 1997 Pálffy Géza: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16-17. században. (Minta egy készülő főlapitányi archontológiai és életrajzi lexikonból) Történelmi Szemle, 39. (1997) 257-288. o.
- Pálffy 1998 Pálffy Géza: A veszprémi végvár fő- és vicekapitányainak „életrajzi lexikona” (16-17. század). In: Veszprém a török korban. Felolvasóülés Veszprém török kori emlékeiről (Veszprémi Múzeumi Konferenciák 9.). Szerk.: Tóth G. Péter. 136–174. o.
- Pálffy 1999 Pálffy Géza: A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598. Győr, 1999.
- Pálffy 2002/a Pálffy Géza: Egy szlavóniai köznemesi família két ország szolgálatában: A budróci Budor család a XV–XVIII. században. Hadtörténelmi Közlemények 115. (2002). 4. sz. 923–1007.
- Pálffy 2002/b Pálffy Géza: A Bajcsavárig vezető út. A stájer rendek részvétele a Dél-Dunántúl határvédelmében a 16. században. In: Bajcsa-vár. Egy stájer erődítmény Magyarországon a 16. század második felében. Szerk.: Kovács Gyöngyi. Zalaegerszeg, 2002. 11–26. o.

- Pálffy 2003 Pálffy Géza: A Bajcsavárig vezető út. A stájer rendek részvétele a Dél-Dunántúl határvédelmében a 16. században. *Hadtörténelmi Közlemények* 116. (2003) 2. sz. 463–499. o.
- Pálffy 2004 Pálffy Géza: Koronázási lakomák a 15–17. századi Magyarországon. Az önálló magyar királyi udvar asztali ceremóniarendjének kora újkori továbbéléséről és a politikai elit hatalmi reprezentációjáról. *Századok* 138. (2004) 5. sz. 1005–1101. o.
- Pálffy 2005 Pálffy Géza: Egy különleges nemesi karrier a 16–17. században. *Hatosi Bálint pápai vicekapitány és családja története*. Pápa, 2005.
- Pálffy 2009 Pálffy Géza: A Batthyány család a törökellenes határvédelemben a XVI–XVII. században. *Hadtörténelmi Közlemények* 122. (2009) 2. sz. 321–356. o.
- Pálffy 2010a Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Budapest, 2010.
- Pálffy 2010b Pálffy Géza: A szécsényi seregszék eddig ismeretlen jegyzőkönyve (1656–1661). Különleges betekintés a szécsényi végvárváros mindennapjaiba az 1650–1660-as évek fordulóján. In: *A szécsényi seregszék jegyzőkönyve 1656–1661. (Adatok, források és tanulmányok a Nógrád megyei levéltárból 59.) Szerk.: Tyekvicska Árpád*. 14–57. o.
- Pálffy 2013/a Pálffy Géza: A Batthyány család és a dunántúli határvédelem a XVI–XVII. században. In: *Batthyány I. Ádám és köre*. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2013. 41–66. o.
- Pálffy 2013/b Pálffy Géza: A magyar országgyűlés helyszínei a 16–17. században. A szimbolikus politikai kommunikáció kora újkori történetéhez. In: *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon*. Szerk.: Dobszai Tamás-Forgó András, Ifj. Bertényi Iván, Pálffy Géza, Rác György, Szijártó M. István. Budapest, 2013. 65–87. o.
- Pálffy 2014 Pálffy Géza: Egy elfelejtett kiegyezés a 17. századi magyar történelemben. Az 1622. évi koronázódiéta Sopronban. In: *Egy új együttműködés kezdete. Az 1622. évi soproni koronázó országgyűlés*. Szerk. Dominkovits Péter–Katona Csaba. 17–60. o.
- Papp 2006 Papp Klára, Jeney-Tóth Annamária (szerk.): *„Frigy és békesség legyen...” A bécsi és a zsitvatoroki béke*. Debrecen, 2006.

- Papp 2012 Papp Klára: Útkereső Csákyak az Erdélyi Fejedelemségben és a Magyar Királyságban. In: „...éltünk mi sokáig két hazában...”. Tanulmányok a 90 éves Kiss András tiszteletére. Szerk. Dáné Veronka–Oborni Teréz–Sipos Gábor. Debrecen, 2012. 194–217. o.
- Papp 2014 Papp Sándor: Török szövetség – Habsburg kiegyezés. A Bocskai-felkelés történetéhez. Budapest, 2014.
- Polgár 2015 Polgár Marianna: Adalékok a vasi végek 17. századi történetéhez. Csányi Bernát (1630–1664) katonai tevékenysége. In: Végvár és mentalitás a kora újkori Európában (Studia Agriensia 31.). Szerk. Berecz Máttyás–Bujdosné Pap Györgyi–Petercsák Tivadar. Eger, 2015. 271–288. o.
- Pozsonyi 2002 Pozsonyi József: A rátki és salamonfai Rátky család történetének megválaszolatlan kérdései. Arrabona – Múzeumi Közlemények 40. (2002) 1–2. sz. 181–212. o.
- Pup 2014 Pup Csilla: Esztergács és a pölöskei Eördögh család. Egy 17. századi sikertelen telepítési kísérlet családtörténeti háttérrel. Vasi honismereti és helytörténeti közlemények (2014) 1. sz. 5–30. o.
- Reichardt 2009 Reichardt Gabriella: Nádasdy Pál javai Sárváron. Honismereti Híradó (2009) 1–2. sz. 49–60. o.
- Salamon 1887 Salamon Ferencz: Két magyar diplomata a tizenhetedik századból. Budapest, 1887.
- Sebestyén 1923 Sebestyén József: Gróf Nádasdy Pál kinevezi Ráttky Györgyöt dunántúli vicegenerálissá. Hadtörténelmi Közlemények (1923) 23–24. kötet. 166–167. o.
- Sebestyén 2013 Sebestyén Hajnalka: Az Őrség katonaparasztjai Batthyány I. Ádám idején. In: Batthyány I. Ádám és köre. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2013. 97–104. o.
- Simon 1997 Simon Éva: Magyar nagybirtokosok tervezetei a Kanizsával szembeni végvidék kiépítéséről. In: Zalai történeti tanulmányok. Zalai Gyűjtemény 42. Szerk. Káli Csaba. Zalaegerszeg, 1997. 61–86. o.
- Simon 2020 Simon Zsolt: A csákánydoroszlói és a környékbeli közép Rába-vidéki várak története az oszmán korszakban (1526-1690). h.n., 2020.
- Sinkovics 1968 Sinkovics István (szerk.): Magyar történeti szöveggyűjtemény 1526–1790. I - II. Budapest, 1968.

- Siska 2003 Siska József: ALTA NON ALTE (A 'Sennyey család története). A Hermann Ottó Múzeum Évkönyve 42. (2003). 283–309. o.
- Sorok 1997 Sorok János: Zalabér története (Zalai Kismonográfiák 3.). Zalaegerszeg, 1997.
- Štefanec Štefanec, Nataša: IV. és V. Zrínyi György. In: A Zrínyiek a magyar és a horvát históriában. Szerk.: Bene Sándor-Hausner Gábor. Budapest, 2007. 87–112. o.
- Sz. Simon 2014 Sz. Simon Éva: A hódoltságon kívüli „hódoltság”. Oszmán terjeszkedés a Délnyugat-Dunántúlon a 16. század második felében. Budapest, 2014.
- Szabady 1936 Szabady Béla: Draskovich György győri püspök élete és kora (1599-1650). Sopron, 1936.
- Szabady 1938 Szabady Béla: Draskovich György győri kanonokjai. Győri Szemle 9. (1938). 10–37. és 97–126. o.
- Szabó 1928 Szabó Dezső: A herceg Festetics-család története. Budapest, 1928.
- Szabó 1989 Szabó Péter: Végtisztesség. Budapest, 1989.
- Szakály 1981 Szakály Ferenc: Magyar adóztatás a török hódoltságban. Budapest, 1981.
- Szakály 1982 Szakály Ferenc: The Hungarian-Croatian border defense system and its collapse. In: From Hunyadi to Rákóczi: War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary. Szerk.: Király Béla-Bak János. Brooklyn, 1982. 141–158. o.
- Szántó 1980 Szántó Imre: A végvári rendszer kiépítése és fénykora Magyarországon 1541–1593. Budapest, 1980.
- Szántó 1986 Szántó Imre: A balatoni várak övezete a dunántúli védelmi rendszerben (1541–1690). In: A Veszprém megyei múzeumok közleményei 18. Veszprém, 1986. 261–302. o.
- Szatlóczki 2002 Szatlóczki Gábor: Szentgyörgyvár a török időkben. In: Szentgyörgyvár története (Zalai kismonográfiák 7.). Szerk. Müller Róbert. Zalaegerszeg, 2002. 33–48. o.
- Székely 1997 Székely Zoltán: A Cziráky-ösgaléria. (A győri Xántus János Múzeum kiadványai, Artificum et Historia 3.) Győr, 1997.
- Szekfű 1915 Takáts Sándor – Eckhart Ferencz – Szekfű Gyula (szerk.): A budai pasák magyar nyelvű levelezése I. 1553–1589. Budapest. 1915.
- Szekfű 1935 Szekfű Gyula: Magyar történet. Budapest, 1935.

- Szita 1994 Szita László: Dokumentumok a kanizsai blokád és a vár kapitulációjának történetéről, 1688–1690 (Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv). Kaposvár, 1994. 51–124. o.
- Szita 1995 Szita László: Újabb adatok a kanizsai blokádharc és kapituláció történetéhez 1688-1690. In: Hadtörténelmi Tanulmányok – Zalai Gyűjtemény 36/1. Szerk. Molnár András, Zalaegerszeg, 1995., 53–77. o.
- Szluha 1994 Szluha Márton: A Káldy család. Turul 67. (1994) 1-2. füzet 24–34. o.
- Szluha 1998 Szluha Márton: Vas vármegye nemes családjai. Budapest, 1998.
- Szvitek 2008 Szvitek Róbert József: Kiskomárom végvár szerepe a dél-dunántúli védelmi rendszerben. Doktori (PhD) disszertáció. Budapest, 2008.
- Takó 2004 Takó Gábor: Csákánydoroszló története. Az őskortól napjainkig. Szombathely, 2004.
- Tevely 2016 Tevely Arató György: Turos Miklós (1591-1656). Különleges karrier a dunántúli végekről. Egy kiskomáromi főtiszt és családja társadalmi mobilitása. Századok 150. (2016) 4. sz. 967–1007. o.
- Thaly 1887 Thaly Kálmán: Az 1683-iki táborozás történetéhez. Gr. Batthyányi Kristóf és Ádám dunántúli tábornokok levelezéseiből II. Magyar Történelmi Tár 3. sorozat 10. kötet 293–318. o.
- Toma 2006 Toma Katalin: Gróf Nádasdy Ferenc politikusi pályaképe (1655–1666). Doktori (PhD) disszertáció. Budapest, 2006.
- Tóth 1983/a Tóth István György: A körmendi uradalom társadalma a XVII. században. Agrártörténeti Szemle 25. (1983) 3–4. sz. 327–374. o.
- Tóth 1983/b Tóth István György: A végvár árnyékában: az özvegyek és árvák sorsa a XVII. századi Körmenden. In: Magyarországi végvárok a XVI–XVII. században (Studia Agriensia 3.). Szerk. Bodó Sándor–Szabó Jolán. Eger, 1983. 113–118. o.
- Tóth 1984 Tóth István György: Szabadosok és kismemesek. In: Magyarország társadalma a török kiűzésének idején. Szécsény, 1983. április 6–8. (Discussiones Neogradienses 1.). Szerk. Szvircsek Ferenc. Salgótarján, 1984. 56–68. o.
- Tóth 1989 Tóth Péter: Vas vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái I. 1595–1600. (Vas megyei levéltári füzetek 2.) Szombathely, 1989.

- Tóth 1992/a Tóth István György: Jobbágyok, hajdúk, deákok. A körmendi uradalom társadalma a 17. században. Budapest, 1992.
- Tóth 1992/b Tóth Péter: Vas vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1601–1620, 1631–1641. (Vas megyei levéltári füzetek 5.) Szombathely 1992.
- Tóth 2011 Tóth Hajnalka: A Kanizsával szembeni végvidék Gyöngyösi Nagy Ferenc levelezése tükrében 1683 és 1690 között. Doktori (PhD) disszertáció. Szeged, 2011.
- Tóth 2012 Tóth Hajnalka: Adalékok Batthyány II. Ádám katonai pályafutásához. *Belvedere Meridionale* 24. (2012), 3. sz. 36–50. o.
- Tóth 2012 Tóth Péter: Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái III. 1656–1716. Zalaegerszeg, 2012.
- Turbuly 1996 Turbuly Éva: Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1611–1655. (Zala Gyűjtemény 39.). Zalaegerszeg, 1996.
- Tusor 2014 Tusor Péter: Pázmány Péter esztergomi érseki kinevezése (A Habsburg-, a pápai udvar és Magyarország az 1610-es évek derekán). *Századok* 148. (2014) 5. sz. 1081–1110. o.
- Tusor 2015 Tusor Péter: „Írom kegyelmednek, mint igaz magyar igaz magyarnak...” Lippay György veszprémi és egri püspök, esztergomi érsek levelei magyar arisztokratákhoz, nemesekhez (1635–1665). Budapest, 2015.
- Újváry 2008 J. Újváry Zsuzsanna: „Csak az nevét viseljük az békességnek...” Oszmán hódoltatás és hódító levelek a Dunántúlon a XVII. században. In: *Mindennapi élet a török árnyékában*. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba 2008. 15–34. o.
- Újváry 2012 J. Újváry Zsuzsanna: Nemzeti identitás és a törökkel megtartandó béke kérdése a 17. század első felében. Esterházy Miklós 1641. évi *Opiniója*. In: *Identitás és kultúra a török hódoltság korában*. Szerk. Ács Pál–Székely Júlia. Budapest. 2012. 383–397. o.
- Újváry 2013/a J. Újváry Zsuzsanna: Batthyány I. Ádám, a vitéz katona. In: *Batthyány I. Ádám és köre*. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2013. 115–154. o.
- Újváry 2013/b J. Újváry Zsuzsanna: Harminc ezüstért... Pribékek a Magyar Királyságban az oszmán uralom idején. In: *Az oszmán–magyar*

- kényszerű együttélés és hozadéka. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2013. 227–240. o.
- Újváry 2016 J. Újváry Zsuzsanna: Békétlen békeviszony: az oszmán uralom előrenyomulása a XVII. század első felében a Magyar Királyságban. *Acta Historica Hungarica Turiciensia*. 31. évf. (2016) 5. sz. 811–846. o.
- Újváry kézirat J. Újváry Zsuzsanna: Oszmán-magyar viszony a kezdetektől a XVII. század közepéig – alulnézetből (kézirat)
- Újváry J. Újváry Zsuzsanna: Esterházy László temetési költsége. In: „Fényes palotákban, ékes kőfalokban”. Tanulmányok az Esterházy családról. Szerk Maczák Ibolya. h.n., é.n. 9–23. o.
- V. Molnár 1990 V. Molnár László: Kanizsa vára a Nádasdyak korában. In: Veszprémi történelmi tár. Szerk. Veress D. Csaba. Veszprém, 1990. 71–83. o.
- Vadas 2014 Vadas András: Vízgazdálkodás és háborús védekezés. Csákány és a Vas megyei Rába-mente a kora újkorban. In: *Víz és társadalom Magyarországon a középkortól a XX. század végéig*. Szerk. Horváth Gergely Krisztián. Budapest, 2014. 207–245. o.
- Vadas 2021 Vadas András: Egy határfolyó környezettörténete. Háború és vízgazdálkodás a kora újkori Rába-völgyben. Budapest, 2021.
- Vándor 1978 Vándor László: Szentgrót vára. Kutatások a zalaszentgróti volt Batthyány-kastély területén. In: (Zalai Gyűjtemény 8.). Zalaegerszeg, 1978.
- Vándor 1994. Vándor László: Kanizsa története a honfoglalástól a város török alóli felszabadulásáig. In: *Nagykanizsa. Városi monográfia I.* Szerk. Béli József–Rózsa Miklós–Rózsáné Lendvai Anna. Nagykanizsa, 1994. 215–424. o.
- Varga 1958 Varga Endre: *Úriszék. XVI–XVII. századi perszövegek (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 5.)* Budapest, 1958.
- Varga 1976 Varga J. János: Katonáskodó szerviensek birtokai a XVI-XVII. századi Batthyány nagybirtokon. *Történelmi Szemle* 19. (1976) 1–2. sz. 102–122. o.
- Varga 1977 Varga J. János: Katonai bíraskodás a 14–17. századi dunántúli nagybirtokon és végvárakban (Seregszék, hadiszék, úriszék). *Századok* 111. (1977) 3. sz. 439–462. o.

- Varga 1981 Varga J. János: Szervitorok katonai szolgálata a XVI-XVII. századi dunántúli nagybirtokon Budapest, 1981.
- Varga 1983 Varga J. János: A XVI-XVII. századi katonaság szervezetének kérdései. (Különös tekintettel a főúri parancsnokság alatt álló dunántúli katonaságra). In: Magyarországi végvárok a XVI-XVII. században (Studia Agriensia 3.). Szerk. Bodó Sándor–Szabó Jolán. Eger, 1983. 119–132. o.
- Varga 1988 Varga J. János: A katonáskodó nemesség szellemi és anyagi műveltsége a XVI-XVII. században. In: Az értelmiség Magyarországon a 16.–17. században. Szerk. Zombori István. Szeged, 1988. 119–130. o.
- Varga 1992 Varga J. János: Katonai bíraskodás a 16–17. századi Dunántúlon. Zalai Múzeum 4. Zalaegerszeg, 1992. 35–43. o.
- Varga 2007 Varga J. János: Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682–1684-ben. Budapest, 2007.
- Várkonyi 1987 R. Várkonyi Ágnes (szerk.): Magyar reneszánsz udvari kultúra. Budapest, 1987.
- Várkonyi 1993 Várkonyi Gábor: Magyarok a római király választásán 1636-ban. In: Perlekedő évszázadok. Tanulmányok Für Lajos történész 60. születésnapjára. Szerk. Horn Ildikó. Budapest. 1993.
- Végh 2007 Végh Ferenc: Birodalmak határán – A Balaton partján. Keszthely végvárváros a XVI–XVII. században. Budapest, 2007.
- Végh 2010 Végh Ferenc: Egerszeg végvár és város a 17. században. (Zalaegerszegi füzetek 10.) Zalaegerszeg, 2010.
- Végh 2020/a Végh Ferenc: A „Magyar Márs” árnyékában? Az ismeretlen Zrínyi Péter. Hadtörténelmi Közlemények 133. (2020) 4. sz. 805–826. o.
- Végh 2020/b Végh Ferenc: Stájerhon védelmében. In: Pontes. Határ – változás – átmenet. A PTE BTK Történettudományi Intézetének Évkönyve 3. Szerk. Barabás Gábor–Csibi Norbert–Fazekas Ferenc–Gyimesi Réka. Pécs, 2020. 69–93. o.
- Veress 1915 Veress Endre: A Sennyei fiúk külföldi iskoláztatása. Századok 69. (1915). 50–69. o.
- Zimányi 1960 Zimányi Vera: Adatok a dunántúli hajdúk történetéhez. Századok 94.(1960) 1-3. sz. 286–302. o.

- Zimányi 1962 Zimányi Vera: A herceg Batthyány család levéltára. Repertórium. Budapest, 1962.
- Zimányi 1998 Zimányi Vera: Supplicationum merita. A Batthyány I. Ádám földesúrhoz és dunántúli főkapitányhoz intézett kérvények kivonatai. Történelmi Szemle 40. (1998) 3–4. sz. 299–331. o.
- Zsámbéky 2001 Zsámbéky Mónika: A szombathelyi Szent Márton templom 17. századi építéstörténete és berendezései. Művészettörténeti Értesítő 50. (2001) 3–4. sz. 221–268. o.
- Zsilinszky 1891 Zsilinszky Mihály: A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformációtól kezdve 2. 1608–1647. Budapest, 1891.
- Zsinka 1928 Zsinka Ferenc: Magyar protestáns egyháztörténeti adattár. XII. Budapest, 1928.

XIII. Mellékletek**XIII/1. Id. felsőkáldi Káldy Ferenc beszámolója az 1646–1647-es pozsonyi országgyűlésről Batthyány I. Ádámnak****1. 1646. szeptember 3.⁴⁹⁹**

Nagyságodnak mint uramnak szolgálók. Isten kívánta jókkal áldja Nagyságodat.

Én tegnap dél korban érkezem ide, elég korán, kit magam is bánok, de az sok hírekhez képest Sopronban nem tudám mihez magamat alkalmaztatnom. Az Nagyságod levelét Bella Ferencz⁵⁰⁰ ma adá meg, tíz órakorban, az török rablása felől mit írjon Nagyságod, megértettem. Én is úgy értem, mert hogy Nagyságodtól eljöttem, éjjelre érkeztem haza, reggel fiam, Kaldi Peter mentest ment Borgátára,⁵⁰¹ és azon éjjel mindjárt megírta nekem az rablásnak minden mi voltát, mellyel otthon értem engemet, és én is hogy Sopronban érkeztem, mindjárt megírtam Nagyságodnak, és Bécsben küldtettem az levelet. Parancsolja Nagyságod, hogy megtekintsem az Nagyságod szállását és annak mivoltáról tudósítsam Nagyságodat. Én mindjárt odamentem az házhoz, Jeremiás Deák⁵⁰² eléggé nagyon érte, az mint készítenek, de minden felé mesteremberek az várba kényszerítetnek munkálkodni. Mindazáltal ezen is munkálodnak az házakban úgy, hogy meg akarnák tartani, de az nem az gazdákon áll. Egyébíránt üresek az házak, Baraniai Uram⁵⁰³ itthon nincsen, Vedrédre⁵⁰⁴ nagyon.

Itt az Urakban még igen kevesen vannak, az követek érkezten érkeznek. Rakoczi fejedelem⁵⁰⁵ követei is az este bejöttek, ugyanazok, az kik az más úttal voltak itt.⁵⁰⁶ Semmi híreink nincsenek, Nagyságod azt sem érthette az melyek ott voltak.

⁴⁹⁹ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23 486.

⁵⁰⁰ Bella Ferenc 1638-ban Batthyány I. Ádám secretariusus (titkára) volt, de 1639 végén kilépett a főúr szolgálatából. Noha nem volt már familiáris, a későbbiekben több kisebb pozsonyi megbízást teljesített Batthyány I. Ádám számára. 1646-ban megkísérelte elnyerni az országgyűlési szállásosztó tisztséget, s ehhez Batthyány I. Ádám közbenjárását kérte. *Koltai* 2012. 353–354. o.

⁵⁰¹ Borgáta, község Vas megyében.

⁵⁰² Jobbágyi Jeremiás deák, 1637-től Batthyány I. Ádám németújvári számtartója, majd 1641-től haláláig, 1649-ig tiszttartó. *Koltai* 2012. 349–350. o.

⁵⁰³ Baranyai Tamás, Batthyány I. Ádám Nagyszombatban élő familiárisa. *Koltai* 2012. 144. és 147. o.

⁵⁰⁴ Vedrőd. Ma: Voderady, Szlovákia.

⁵⁰⁵ I. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1630–1648).

Isten éltesse Nagyságodat. Kelt Pozsonyban 3 die Septembris 1646.

Nagyságod szolgája, míg él:

Kaldi Ferencz

⁵⁰⁶ Chernell György, Klobusiczky András és Szemere Pál. *Gusarova* 2005. 119. o.

2. 1646. szeptember 6.⁵⁰⁷

Nagyságodnak mint uramnak szolgálók, kívánta jókkal áldja Isten Nagyságodat.

Az mint utolsó levelemben írtam vala Nagyságodnak, hogy reménységünk az volt, hogy az elmúlt csütörtökön ő Fölsége⁵⁰⁸ kiadja az candidatusokat,⁵⁰⁹ kik közül pénteken elválasztottuk volna az Palatinust,⁵¹⁰ de mind az egész hetet csak csendességben múltatták el, nem lesz semmi is. Úgy értettem ma, hogy holnap ő Fölsége hét és nyolc óra közben ki fogja adni az propositiókat,⁵¹¹ melyeknek párjuk, mihelyt kezemben leszen, Nagyságod eleiben küldöm. Az Palatinusi választás haladott,⁵¹² de mikorra, nem tudhatni. Tudom, az ország⁵¹³ meg fog rajta zendülni. Hír itt semmi nincs, melyeket Nagyságodnak írnom kellene.

Nagyságodat mind magyar és német urak igen tudakoztatják, és maguk is tudakozzák tőlem, ha fogjon⁵¹⁴ Nagyságod bejönni. Én tőlem csak az az válasz, hogy én minden nap várom Nagyságodat.

Hozza Isten Nagyságodat jó egészségben. Kelt Pozsonyban 6 Septembris 1646.

Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Kaldi Ferencz

⁵⁰⁷ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23 487.

⁵⁰⁸ III. Ferdinánd német–római császár és magyar király (1637–1657).

⁵⁰⁹ Jelölteket (lat.).

⁵¹⁰ Nádort (lat.).

⁵¹¹ Javaslatokat (lat.).

⁵¹² Elhalasztódott.

⁵¹³ Értsd: az országgyűlés alsótáblája.

⁵¹⁴ Értsd: fog.

3. 1646. szeptember 8.⁵¹⁵

Nagyságodnak mint uramnak szolgállok. Isten kívánta jókkal áldja Nagyságodat.

Most szinte tíz óraker vettem a Nagyságod levelét, melyből értem az Nagyságod parancsolatát. Ide ma hozzák be az Szent Koronát, győri Püspök⁵¹⁶ és Keri Janos⁵¹⁷ uramék. Forgach Adam⁵¹⁸ Uramnak kellett volna egyiknek lenni, de ő Nagysága nem ment tovább Rajkánál,⁵¹⁹ onnét kísérije be vagy nem, azt nem tudom. Itt a két érsek⁵²⁰ vagyon itt benn, Jakosich⁵²¹ és Pöskei⁵²² uramék, cancellárus⁵²³ uram az este érkezett, az titulárisok⁵²⁴ jól itt vannak. A secularis⁵²⁵ urakban, gróf Pálffy Pál⁵²⁶ uram, Forgach uram is beköltözik, ha ma nem, holnap, Vesseleni,⁵²⁷ az ifjabbik, Illeshazi,⁵²⁸ Lippai,⁵²⁹ personalis,⁵³⁰ Pazmani,⁵³¹

⁵¹⁵ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23 488.

⁵¹⁶ Draskovich Görgy 1635-től haláláig, 1650-ig volt győri püspök. *Gusarova* 2005. 116. o.

⁵¹⁷ Kéry I. János, 1642-ben nyert bárói rangot, IV. Ferdinánd koronázásakor 1647-ben nevezték ki koronaőrnek. *Bartoniék Emma: Fejezetek a XVI–XVII. századi történetírás történetéből.* Budapest, 1975. 431. o.

⁵¹⁸ Forgách Ádám királyi főpohárnok, 1640-ben grófi rangra emelték. 1663 és 1679 között tárnokmester, 1671-től 1681-ig országbíró. *Gusarova* 2005. 117. o.

⁵¹⁹ Rajka, község Győr-Moson-Sopron megyében.

⁵²⁰ Lippay György esztergomi (1642–1666) és Telegdy János kalocsai (1623–1647) érsek. *Gusarova* 2005. 116. o.

⁵²¹ Jakusich György egri püspök (1642–1647). *Gusarova* 2005. 116. o.

⁵²² Püsky János nyitrai püspök (1644–1648). *Gusarova* 2005. 116. o.

⁵²³ Szelepcsényi György veszprémi püspök (1644–1648), magyar udvari kancellár. *Gusarova* 2005. 116. o.

⁵²⁴ Címzetesek (lat.).

⁵²⁵ Világi (lat.).

⁵²⁶ Pálffy Pál országbíró (1646–1649), később nádor (1649–1653). Pályájára lásd: *S. Lauter Éva: Pálffy Pál nádor levelei (1644–1653).* Budapest, 1989.

⁵²⁷ Wesselényi Ferenc felső-magyarországi kerületi és egyúttal végvidéki főkapitány (1648–1658, ill. 1663–1664), később nádor (1655–1667). *Pálffy Géza: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. Történelmi Szemle,* 39. (1997) 2. sz. 273. o. Az országgyűlés résztvevőinek listáján, mint generális szerepel. *Gusarova* 2005. 117. o.

⁵²⁸ Feltehetően Illésházy Gábor, Illésházy Gáspár fia. Lásd az 55. jegyzetet. A tanácsosok között említik. *Gusarova* 2005. 118. o.

⁵²⁹ Lippay Gáspár, Bars megye főispánja. *Gusarova* 2005. 118. o.

⁵³⁰ Királyi személynök (lat.). A tisztet Mikulich Tamás 1625 és 1655 között töltötte be.

⁵³¹ Pázmány Miklós, az 1637-ben elhunyt Pázmány Péter esztergomi érsek unokaöccse, 1646-tól a pápai vár főkapitánya, majd 1648 és 1650 között Veszprém főkapitánya. Az országgyűlésen Esterházy Pált képviselte. *Gusarova* 2005. 120. o.

ezekon kívül senki. Tótországból az öreg Terzachky⁵³² és követül Sakmardi,⁵³³ ezeken kívül senki, de mindenfelől várják az urakat. Az vármegyék és egyéb követek, Rakoczi követei is mind itt benn vannak.

Tudakozza Nagyságod, micsoda rend tartatik az palatinus választásban. Ez, hogyha Isten behozza ő Fölségét, másnap az urak országostól fölmennek ő Fölségéhez, és országostól salutáltatják⁵³⁴ ő Fölségét. Azt elfogadván ő Fölsége, az kik az bejövételkor kezét nem fogtak ő Fölségével, akkor kezét fognak, és azzal eloszlanak. Másnap mindjárt nyolc óra előtt az urak és az ország együvé gyűlnek, ahova ő Fölsége két úr által beküldi a candidatusoknak neveiket, de bepecsételve. Ott mindjárt fölszakasztják és elolvassák, kik legyenek azok, és ő Fölségének megköszönik atyai gondviselését, azzal eloszolnak, hogy aznap ki-ki gondolkodjék, kire adjon opiniót.⁵³⁵ Másnap délelőtt mindjárt meglészen az electio,⁵³⁶ az candidatusok nevek elolvasása után, mígnem másnap az electio lészen. Ez alatt a kicsiny idő alatt, elhiggye Nagyságod, hogy az kinek vágyódása lészen az palatinusságra, nem fog az sem maga, sem emberei nyugodni. Ekkoráig még úgy láttam, az ki szerénykedett, az nyerte, az kinek nem kell, legyen veszteg, anélkül maradhat. De itt Nagyságos Uram most hallok, gróf Palffi Pal uram lészen egyik candidatus, az mellé olyat fognak nominálni,⁵³⁷ csak rokoni renden valót, akin senki ne kapjon azért, hogy az voxok⁵³⁸ az kettő között meg ne szakadozzanak, és az intentom⁵³⁹ inkább végben menjen. Így azért Nagyságod még most attól nem tartván, bejöhet, igenis kívántatnék, hogy Nagyságod az ő Fölsége jövelekor vagy csak másnap is bizonyosan bejönne Nagyságod. Az más részről Tökölit⁵⁴⁰ és Listius Jánost⁵⁴¹ értegettem, hogy lennének candidatusok.

⁵³² Tersaczky (Frangepán) Miklós, a tanácsosok között említik. *Gusarova* 2005. 117.

⁵³³ Szakmárdi (Zakmardi) János, követtársaival együtt Horvátországot és Szlavóniát képviselte. *Gusarova* 2005. 121. o.

⁵³⁴ Tisztelegnek (lat.).

⁵³⁵ Véleményt (lat.).

⁵³⁶ Választás (lat.).

⁵³⁷ Jelölni (lat.).

⁵³⁸ Szavazatok (lat.).

⁵³⁹ Szándék (lat.).

⁵⁴⁰ Thököly István, báró. Az országgyűlésen megbízottakkal (Feigel Zsigmond és Kőszegi Gáspár) képviseltette magát. *Gusarova* 2005. 119. o.

⁵⁴¹ Feltehetően azonos Listi/Listhy László báróval, a köpcsényi uradalom birtokosával. A listán a mágnások között szerepel. *Gusarova* 2005. 118. o.

Tegnap előtt Palffi Pal uram ő Nagysága hivatott magához délután mindjárt, paripákon által mentünk az szigetben és egész estig ketten ott sétáltunk az szigetben. Számtalan sok dolgokról beszélgetett ő Nagysága az többi között, hogy mit vélek én, és miért nem olyan jóakarója Nagyságodnak, mint nyelvvel mondja, mert most proponálja⁵⁴² Vesselenit, de ő Nagysága azt hiszi, hogy ez is inkább csak színmutatás. Ezekről szólhatok Nagyságodnak, ha Isten fölhozza Nagyságodat.

Érsek uram az elmúlt hétfőn az szentegyházban találván, parancsolá ő Nagysága, hogy ebédre menjek ő Nagyságához. Az minthogy ott is voltam, kérdezé ő Nagysága, micsoda készüléttel fog Nagyságod jönni. Kire én azt mondtam ő Nagyságának, hogy Nagyságod minekelőtte most Bécsben mentem volna, hallottam, hogy törődött, mint kelletnék Nagyságodnak jönni, de hogy senki semmit nem parancsolt Nagyságodnak, sem nem írtak az jövetelnek módja felől ő Fölsége akaratából. Nagyságod azt találta föl, hogy az régi öreg urak állapotát fogja követni, csak szekéren fog jönni, tizenhat vagy húsz lovast hozván Nagyságod magával. Erre azt mondta, hogy nem léssen jó, hogy eddig ő Fölségét pompásan fogadták mezőn, azt most elhagyják. Forgach uramat hallom, hogy kétszáz lovasa léssen, az se legyen, bár ha több nem léssen. Arra mondtam, hogy hiszen most, Nagyságotok Bécsben volt, miért nem végezett Nagyságotok, gondolnám, Uram ő Nagysága is szerét tehette volna kétszáz lovasnak. Arra azt mondá: Én, uram, sem mondtam, sem mondok, sem írok, mert ha ennyit mondok, vagy írok is, azt mondják, mi köze az érseknek hozzá, miért nem tartja határában magát, de hiszem tudják az urak az jó szokást, miért kell azt elhagyni. Az közben Terzachky érkezék, és mondá ő Nagysága, hogy ennek sok léssen az beszéde. Hanem Kegyelmedért érte küldök holnap, talán még más módot találunk. Beszéljessük azóta, ő Nagysága senkit hozzám nem küldé, maga is harmadnapról fogva Talban⁵⁴³ vagyon.

Az este Veselleni uram itt az ház előtt mene el. Szólíta ő Nagysága, hogy az ablakon voltam, kérdé ha volna új hírem, mondám, semmi nincsen. Arra mondta ő Nagysága, hogy ím sétálni mentem volt ki, most találám cancellárius uramat, ki azt mondja, hogy Zandebert az hessusok hadát éppen fölverte és deleálta,⁵⁴⁴ legalább veszett el ötezerig bennük, ez pedig

⁵⁴² Értsd: javasolja.

⁵⁴³ Feltehetően a főúr a Máriavölgy nevű településen található kegyhelyet látogatta meg. Az itt található kolostor ekkor a pálos rend központja volt.

⁵⁴⁴ Megsemmisítette (lat).

nem futó hír.⁵⁴⁵ Hanem az particularitásokat⁵⁴⁶ is mind meghozták ő Fölségének, és nála az párjuk, örömet veszem vala mását, de ő Nagysága érsek uram után küldte.

A Nagyságod szállása felől írtam volt azelőtt Nagyságodnak, most bővebben informálja Nagyságodat Jeremiás deák. Úgy látom, Baraniai uram is írt Nagyságodnak, mit, azt ő tudja, de itt mind különben vagy az állapot, sok házakban itt a német urak, csak egy ember hajlékát sem engedik az gazdáknak, akár falura, akárhová költözzék. Baraniai uram szinte úgy akar disponálni,⁵⁴⁷ az mint maga akarja. Nem méltó, sem érdemli az az ház, hogy Nagyságod szállásul többet kapna rajta ennyi költségére Nagyságodnak minden gyűléskor. Pincét ugyan nem akar adni, utcáról hordani a bort mind becsstelen, s mind káros. Az ő borain pedig Nagyságod ne kapjon, azok nem arra valók, betegség és gyalázat lenne ilyen gróf úr asztalára. Hozzanak hazulról, s jobb. Azt monda, úgy hallom ma, hogy ha borait hozzák Nagyságodnak, oda hátra ama bűdös istállóban rakják, ahol jó disznót sem kellene tartani, csak despect.⁵⁴⁸ Itt, aki borai Nagyságodnak voltak, abban semmi el nem tölt, hanem tékozlóul az kit Pandi⁵⁴⁹ elküldött, itt elég hírét hagyta az tékozlásban. Azok helyett elfér Nagyságodnak öt hordó bora, Az, ki elkölt, de nem több, az is csak földön való bor. Kilenc hordó borát mondják Nagyságodnak benne lenni. Én nem tudom, azok is micsodásak, mert sem láttam, sem egy csöppöt sem ittam, sem vittem ki belőlük. Itt az városon az tavalyi bor elégett, az harmadévi igen drága. Ezekhez tudja már Nagyságod mint alkalmaztatni az fölküldendő élést, de itt minden nap minden élés drágodik.

Isten éltesse Nagyságodat és hozza jó egészségben. Írtam Pozsonyban 8 die 7bris 1646.

Nagyságod szolgálja szolgál Nagyságodnak:

Kaldi Ferencz

P. S. Úgy látom, Nagyságod az palatinus választásra föl nem érkezik. Ha mikor megértjük az candidatusok, megírom Nagyságodnak, de az fél útig sem mehet, mikor voxot kérnek,

⁵⁴⁵ Feltehetően az ún. hesseni-háború („Hessenkrieg”) egyik eseményére utal: az Ernst Albrecht von Eberstein vezette hessen–darmstadti csapatok 1646. augusztus 17-én foglalták el Kirchhain városát.

⁵⁴⁶ A részgyűlések jegyzőkönyveit (lat.).

⁵⁴⁷ Intézkedni (lat.).

⁵⁴⁸ Megvetés (lat.).

⁵⁴⁹ Feltehetően azonos Pándi János familiárisal: <http://archivum.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm>. (Az utolsó megtekintés időpontja: 2017. 12. 04.)

azért Nagyságod írjon addig mentől előbb, csak vélekedésképpen is, kire adjam Nagyságod képében az voxot, mert már benn az Nagyságod credentionálisa.⁵⁵⁰

Nagyságodnak ím jegyzésben küldtem az mint az száz lovasból Újvárra⁵⁵¹ fel kelljen járniuk.

⁵⁵⁰ Megbízólevele (lat.).

⁵⁵¹ Németújvár.

4. 1646. szeptember 12.⁵⁵²

Nagyságodnak mint uramnak szolgálók. Isten kívánta jókkal áldja Nagyságodat.

Tegnap, hogy ő Fölsége eleiben kimentünk vala. Azalatt, míg oda ki köldönk, érkezett Gosthoni⁵⁵³ az Nagyságod leveleivel, bejövén úgy olvasám meg. Ő Fölsége három és négy óra közben érkezék az köpcsényi mezőre, de ugyan jó estefelet lett, hogy ő Fölsége általmene az várason föl az várban. Az ide által való urak, noha mind tagadták, de ugyan feles lovasnak és gyalognak tettek volt szerét, kiváltképpen az érsek és Pálffy Uram ő Nagyságok, de az mezőn mindenek rendetlenül voltak. Nadasdi Uram⁵⁵⁴ és Esterhas Laszlo⁵⁵⁵ uram ő Nagyságok Köpcsényen⁵⁵⁶ túl érték el ő Fölségét, ezek seregestül az ő Fölsége szekerei előtt jöttek, addig az hol állottunk. Időm nincsen hozzá, hogy most Nagyságodnak megírhassam ennek az bejövetelnek minden állapotát, hanem mentől előbb megírom Nagyságodnak, mivel most nyolc órára hirdetnek egyben bennünket. Hogy Nagyságod most jelen nem volt, nem látok fogyatkozást benne, és az kik értik a töröknek reánk való dühösségét, inkább dicsérik, hogy Nagyságod el nem hagyta azt a darab földet, hogy sem mint eljött volna Nagyságod.

Tótországból az öreg Terzackynál több senki itt nincsen. Illeshazi Gaspar⁵⁵⁷ uram ma jön be. Amaz apró urak innend által az három nap igen beérkeztek. Holnap, tudom, ő Fölsége az candidatusok nevét kiküldi, és pénteken léssen az electio palatinis. Gróf Esterhas Laszlo uramat ő Nagyságát fogom kérni, hogy egy lovast adjon ő Nagysága, mindjárt megírom Nagyságodnak ki léssen palatinus.

Írja Nagyságod, hogy az jövendő hétfőn avagy kedden fogna Nagyságod megindulni. Ugyan kérem Nagyságodat, ne késsék Nagyságod, mivel tegnap úgy értém egy jóakarómtól, hogy Nagyságod ellen Sopron vármegye panaszt fogna tenni az ország előtt, kinek nem kellene lenni. Azért még ma szemben leszek gróf Esterhas urammal, mivel főispánjuk ő Nagysága. Egyébiránt úgy értem, hogy ugyan instrukciójukban adták az követeknek és vagy

⁵⁵² Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23 489.

⁵⁵³ Feltehetően azonos Gosztonyi András familiárral: <http://archivum.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm>. (A letöltés időpontja: 2017. 12 04.)

⁵⁵⁴ Nádasdy III. Ferenc, Vas vármegye főispánja, 1646-ban nevezték ki királyi udvarmesterré. 1655-től 1670-ig országbíró. Pályafutásáról összefoglalóan lásd: *Bessenyei* 2005. 69–100. o.

⁵⁵⁵ Esterházy László, Sopron vármegye főispánja. Életére lásd: *Marti Tibor*: Gróf Esterházy László (1626–1652). Fejezetek egy arisztokrata család történetéhez. Doktori (PhD) értekezés. Piliscsaba, 2013.

⁵⁵⁶ Köpcsény. Ma: Kittsee, Ausztria.

⁵⁵⁷ Illésházy Gáspár, Trencsén és Liptó vármegyék örökös főispánja, a királyi tanácsosok között említik. *Gusarova* 2005. 118. o.

három levelet is adtak Nagyságodnak in specie⁵⁵⁸ az országnak fölhozni, melyeket Nagyságod a viceispánnak-e, avagy a szolgabírónak íratott volt, Teveli és Poloni⁵⁵⁹ instantiájára.⁵⁶⁰ Csodálkozom azon az két hadnagyon, hogy ilyen temérdek fejűek lehetnek (egyébiránt pedig ők sokat akarnak érteni és tudni), hogy ott benn voltak a gyűlésben, mikor beírták. Őmiattuk is lett pedig, mert ők fenyegették ott is az szolgabírákat, hogy megkeverik az pallost bennük. Mégsem mondották meg Nagyságodnak, azt gondolják netalán, hogy egy ország előtt való panasz, egy vármegyétől egy nagy hatalmas úr ellen csak olyan, mintha ők valamely társukkal összekapnak szóval. Ha megmondották volna Nagyságodnak, otthon is leszállíthatta volna ezt ember. Én, az mint Nagyságod parancsolja, írásban mindenekre úgy vigyázok, az mint legjobban fogom tudni, mire Isten Nagyságodat fölhozza, és ismét első alkalmatossággal írni fogok Nagyságodnak.

Nagyságodnak, mint uramnak megszolgalom, parancsolná Nagyságod vagy tisztartó uraimnak valamelyiknek, vagy pedig Körmendre, adnának az atyámfiának vagy másfél száz forintot. Szolgálatomban Nagyságod ebben az két esztendőben egy pénzt sem adatott, igen költségtelen vagyok⁵⁶¹ pedig. Ha Nagyságod idején nem adat, jó rész szüretem kin vész, csak hordót és abroncsokat többet kell vetetnem nyolcvan forint áránál (drága Sopronban az hordó). Az pedig, bár immár házaimban volna, mégis kérem Nagyságodat, ne hagyjon anélkül Nagyságod.

Isten éltesse Nagyságodat és hozza jó egészségben. Írtam Pozsonyban 12 die 7bris 1646.

Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Kaldi Ferencz

P. S. Írja Nagyságod, hogy az én tetszésemet megírjam Nagyságodnak, ha hozzon-e vagy száz lovast magával és micsoda szerrel. Én igen szükségesnek mondanám lenni, hogy ha többet nem is, vagy 80 lovassal jönne Nagyságod. Ha lovon, az mint Nagyságod szokott járni, úgy akar jönni Nagyságod, azok mind csinosak, és katonás állapottal lennének. Az mi lovas és inas lenne, anélkül nem lehet, azok vagy fél órával azelőtt jönnének be, kik aztán Uruk alól csak fognák el az paripákat, addig itt az udvarokra beköltözhetnének azok az lovasok, és

⁵⁵⁸ Nevezetesen (lat.).

⁵⁵⁹ Feltehetően Tevely István és Palonyai István, Batthyány I. Ádám földesúri seregében szolgáló hadnagyok. *Koltai* 2012. 296. o.

⁵⁶⁰ Kérelmére (lat.).

⁵⁶¹ Értsd: szegény, pénztelen.

azután vinnék quartélra⁵⁶² az lovakat, de úgy ejtené Nagyságod az jövetelt, hogy tíz órákorban jönné be Nagyságod. Ha pedig az idő arra való nem lenne, hogy úgy jöhetne be Nagyságod, jobb volna csak az mint rendelte volt Nagyságod útját, csak úgy jönni Nagyságodnak, és az mi mentség most, hogy Nagyságod a török miatt nem érkezett előbb jönni, abban is az lehetne, hogy Nagyságodnak szolgálait otthon kellett az vigyázásért hagyni. Ha Nagyságod megjön, és tíz órákorban érkezik, nem mondhatják, hogy Nagyságod az palatinusságért mutogatja magát, mert azon addig által mennek. Beérkezvén Nagyságod az Urak már a várban lesznek. Ha ki nem is, senkihez Nagyságod ne menne addig, hanem csak magányosan fölmehetne Nagyságod az várban, utána Nagyságodnak vagy negyven jó válogatott lovas az vár kapujáig, ahol mi leszállanánk és gyalog bemennénk az várban Nagyságod után. Onnét föl kísérenk Nagyságodat az ő Fölsége palotájára, az alájövetel együtt lehetne az urakkal, mink is szolgálak ott váránk Nagyságodat, de ezt senkinek nem kellene különben tudni, csak mikor immár itt benn volna Nagyságod, mert eszét veszik az dolognak.⁵⁶³ Mindazáltal az kettő közül, vagy ezek fölött is, az mi jobbnak tetszik Nagyságodnak, úgy cselekedjék Nagyságod. Hogy az vármegyének gyűlése lészen 12 die 7bris, jó volna, ha megébrednének maguk megmaradására. Az élés adás igen kívántatnék az Nagyságod szolgálainak, de jó volna, ha gyalogost is adnának Rumban,⁵⁶⁴ Hídvégre⁵⁶⁵ és Jakabháza⁵⁶⁶ tájára.

⁵⁶² Értsd: szállásra.

⁵⁶³ Értsd: észreveszik a dolgot.

⁵⁶⁴ Rum, község Vas megyében.

⁵⁶⁵ Rábahídvég, község Vas megyében.

⁵⁶⁶ Jakabháza, község Vas megyében.

5. 1646. szeptember 18.⁵⁶⁷

Nagyságodnak mint uramnak szolgállok. Isten minden jókkal áldja Nagyságodat.

Tegnap kilenc óra tájban vettem az Nagyságod levelét. Forgach uram ebéden másutt volt, de ebéd után az Nagyságod levelét magam adtam meg, kire ím választ is írt Nagyságodnak. Esterhas urammal ő Nagyságával tegnap szemben nem lehettem, mivel ő Nagyságát ebéd után eltölté az hideg és mind estéig tovább is nagy hőségben volt. Ma korán voltam szemben ő Nagyságával, választ írt ő Nagysága is az mellett, az mely levelek párját Nagyságod nekem küldötte, azokról úgy beszéltem ő Nagyságával, hogy ő Nagysága az követeket ő magához hívatta, ugyanakkor engemet is az végre, hogy az a dolog abban maradjon, nem is látom más módját, az mint az levelek párját olvasom.

Itt minden nap szorgalmatosan tudakoztatják az német urak Nagyságodat, ha érkezik be Nagyságod, maguk is kérdezik, ahol rám találnak. Az öreg magyar urak mondják, hogy ő Fölsége is már egynéhányszor tudakozta Nagyságodat, kihez képest hogy mentül előbb bejöhetne Nagyságod, javallanám. Ma vagy holnap ő Fölsége Prukban⁵⁶⁸ megyen, mivel az ő Fölsége gyermeket oda hozzák Prukban Greczból.⁵⁶⁹ Az ifjú cseh király is odajön Eberstorffrul,⁵⁷⁰ ott látják meg egymást,⁵⁷¹ de nem késik oda ő Fölsége, visszajön. Itt még sem candidatusok nevek, sem az propositiók kiadások nem volt, az mint reménylettük vala, de még azóta magyar tanács sem volt. Tegnap hirdették volt az tanácsot érsek uram házához. Egynéhányan mentek volt az urakban oda, azok is megtekintgették egymást, csak eloszlottak, kihez képest ő Fölsége ma hét órára parancsolt tanácsot az várban lenni, ahol most ő Nagyságok együtt vannak.

Ilyen gyűlést, mint ennek az kezdeti, Nagyságod még nem látott. Adja Isten jónál is jobb legyen az vége. Az esztergomi török ide által is úgy gyülekezik, fenekedik, itt is igen félnek derék rablástól.

Éltesse Isten Nagyságodat és hozza jó egészségben. Kelt Pozsonyban 18 die Septembris 1646.

Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Kaldi Ferencz

⁵⁶⁷ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23 490.

⁵⁶⁸ Bruck and der Leitha (Ausztria).

⁵⁶⁹ Graz (Ausztria).

⁵⁷⁰ Ebersdorf (Ausztria).

⁵⁷¹ Értsd: ott találkoznak.

P. S. Itt az emberek, úgy látom, Pálffy uramhoz igen idegenek. Tegnap ő Nagyságát ő Fölsége titok tanácsossá tette, kin Pukier⁵⁷² nagy pompásan eskütettek. Mint magyart, meg többet ennél, sem láttam, sem hallottam, kiről már régen úgy suttognak az emberek, hogy nem hogy palatinussá választatnék, de Iudex Curiaeséget⁵⁷³ sem viselhetne, okait miért, igen keresik, szaporítják is már, melyeket Isten fölhozván Nagyságodat, jobban megérteni, de én mind contrarius⁵⁷⁴ volnék ezekben.

⁵⁷² Feltehetően III. Johann Christoph Puchaim (Bucheim) magyar indigenátussal rendelkező titkos tanácsost, komáromi főkapitányt (1639–1651) értette. Puchaim később a Haditanács alelnöke lett.

⁵⁷³ Országbíróságot (lat.).

⁵⁷⁴ Ellentétes véleményen (lat.).

6. 1646. szeptember 20.⁵⁷⁵

Nagyságodnak mint uramnak szolgállok. Isten kívánta jókkal áldja Nagyságodat.

Tegnap az országot összehívták vala. Personalis által azt tudakoztatta ő Fölsége, hogy ha az propositiókat kívánják-e előbb kiadni vagy pedig az Candidatusokat. Azon egyeztek meg, hogy az propositiókat adja ő Fölsége, nem kell addig az Candidatusok neve, mígnem az propositiókat látják, ebből mit akarjanak kihozni, egynéhányképpen gondolkodhatik ember felőle. Az uraknak ezen quaestióról⁵⁷⁶ volt ma együttlétek. Mit végeztek ő Nagyságok, nem tudom, mert annyi sok rossz hírem jött az este és ma házamtól, hogy soká ki nem voltam, az kiket keresttem ő Nagyságok közül, hogy érthetném az dolgot, azok szállásukon nem voltak reggeltől fogva. Tegnap Chaki Istvan⁵⁷⁷ uram jött be, ma délután nagy pompával hozzák be bán⁵⁷⁸ uramat, az kik itt benn voltak is horvát és tót uraim, igen kimentek volt eleiben. Tegnap igen zúgolódának a követek az absens⁵⁷⁹ urak ellen, hogy önekik azoknak absentiajuk miatt kellene ennyit hiába költeniük.

Éltesse Isten Nagyságodat és hozza jó egészségben. Írtam Pozsonyban 20 die 7bris 1646.

Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Kaldi Ferencz

⁵⁷⁵ Lelőhelye: MNL OL P 1314 Nr. 23 491.

⁵⁷⁶ Kérdésről (lat.).

⁵⁷⁷ Gróf Csáky VIII. István tárnokmester (1644–1662). *Gusarova* 2005. 117. o.

⁵⁷⁸ Draskovits János horvát–szlavón–dalmát bán, az országgyűlés őt választotta nádorrá. *Gusarova* 2005. 117. o.

⁵⁷⁹ Távollévő (lat.).

7. 1646. szeptember 24.⁵⁸⁰

Nagyságodnak mint uramnak szolgálók. Isten kívánta jókkal áldja Nagyságodat.

Ezen órában érkezék a Nagyságod levele, és az propositiókat az elmúlt szombaton kiadá ő Fölsége. Maga Prukban ment volt ő Fölsége aznap déliest, de tegnap idején visszajött. A propositió mindenestől is csak egy punctból⁵⁸¹ áll, mely az, hogy az szomszéd országok az rajtuk levő sok hadak miatt úgy elpusztultak, hogy nem segíthetik semmivel is az végeket. Maguknak is elégtelenek, azért az ország lássa, találja föl módját, mint succuralhassanak,⁵⁸² s mind építhessék föl az véghelyeket, hogy pogány kezében ne essenek, és magunk is el ne vesszünk velük.

Az urak ide mind pompásan jöttek be, mind fölöltözve a vezetéklovak, a főemberek lovain, az kik ezüstös szerszámjuk volt, trombita sokált.⁵⁸³ Erdödi uram⁵⁸⁴ és Zrini Peter⁵⁸⁵ uram, hogy nem futatták⁵⁸⁶ az trombitákat, ezeknek azt hallottam mentségüket, hogy mivel az udvarnál gyász vagyon, azt gondolták, hogy nem szabad trombitálni.⁵⁸⁷ De ő Fölsége előtt is mind fűjják, mikor kimegy vagy bejön. Én javallanám, hogy Nagyságod kilenc órakor bejönne, még délre udvarhoz mehetne Nagyságod, s déliest falura vihetnék a lovakat. Én is általmegyek Nagyságod eleiben.

Hozza Isten egészségben Nagyságodat. Írtam Pozsonyban die 24. 7bris 1646.

Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Kaldi Ferencz

⁵⁸⁰ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23 492.

⁵⁸¹ Pontból (lat.).

⁵⁸² Biztosíthassanak (lat.).

⁵⁸³ Értsd: sok.

⁵⁸⁴ Feltehetően Erdődy György királyi főkamárás. *Gusarova* 2005. 117. o.

⁵⁸⁵ Zrínyi Péter, a költő és hadvezér Zrínyi Miklós öccse. *Gusarova* 2005. 118. o.

⁵⁸⁶ Értsd: fűjatták.

⁵⁸⁷ III. Ferdinánd felesége, Mária Anna császárné 1646. május 13-án hunyt el.

8. 1646. október 22.⁵⁸⁸

Nagyságodnak mint uramnak szolgálók. Isten kívánta jókkal áldja Nagyságodat.

Ma az urak ő Nagyságok nyolc órákorban összegyűltek és az ország is, ki-ki szokott helyén, kilenc és tíz óra közben az urak ő Nagyságok, Niari Lajos⁵⁸⁹ és Chöbor Balint⁵⁹⁰ urak által közinkben küldék elolvasni, mi formán egyeztek meg az veszekedő matérián, hogy mint vétessék be az Diploma, non obstante Contradictione,⁵⁹¹ ezt ott de verbo ad verbum⁵⁹² senki le nem írta. De az sensus⁵⁹³ csak szinte az pro voto lett ipsorum,⁵⁹⁴ az mint akkor kívánták, mikor Nagyságod itt jelen volt.

Üzenték vala az urak azt is, hogy már ebben vég lévén, örömost akarnák az ország opinióját érteni, mihez kellene már tovább kezdeni, hogy az időt se múlatnák. Kire az ország azt üzente, hogy ex omnis parte⁵⁹⁵ az restitutio templorum⁵⁹⁶ meg nem lett, azért válasszanak mindjárt commissariusokat,⁵⁹⁷ az kik sub hac Diaeta restituáljanak mindeneket,⁵⁹⁸ és repoltálják⁵⁹⁹ az országnak, interim circa quartum punctum az mik vannak,⁶⁰⁰ vegyék elő, és tractálják azokat⁶⁰¹ vagy ami cabiliter,⁶⁰² avagy autorite suae Regiae Mattis.⁶⁰³ Erre az urak azt üzenték, hogy a commissióban való küldés az ő Fölsége autoritásától függ, azt sem tudják, mennyiben procedáltak,⁶⁰⁴ és mit referáltak is ő Fölségének. Ennek ő Fölségétől holnap magától mennek végére, miben legyen az dolog. Azután megüzenik az országnak az ő

⁵⁸⁸ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23 493.

⁵⁸⁹ Nyáry Lajos, a mágnások között említik. *Gusarova* 2005. 118. o.

⁵⁹⁰ Czobor Bálint királyi tanácsos. *Gusarova* 2005. 118. o.

⁵⁹¹ Az ellentmondás dacára (lat.).

⁵⁹² Szó szerint (lat.).

⁵⁹³ Hangulat (lat.).

⁵⁹⁴ Szándékuk szerint volt (lat.).

⁵⁹⁵ Teljesen (lat.).

⁵⁹⁶ Templomok visszaadása (lat.).

⁵⁹⁷ A biztosokat (lat.).

⁵⁹⁸ Értsd: akik ennél fogva az országgyűlés ideje alatt helyrehozzanak mindent.

⁵⁹⁹ Értsd: jelentsék.

⁶⁰⁰ Értsd: aközben amik a negyedik pont körül vannak.

⁶⁰¹ Értsd: foglalkozzanak azokkal.

⁶⁰² Értsd: veszedelmes, főbenjáró.

⁶⁰³ Értsd: királyi felség hatásköre.

⁶⁰⁴ Értsd: jártak el.

Fölségétől lett resolútiójukat,⁶⁰⁵ interim eloszolhatunk, hanem pro interim azt jó volna cselekedni, hogy választanának egynéhány személyt, ex statibus et ordinibus,⁶⁰⁶ akik pro facillitem rerum compillálnák⁶⁰⁷ mindazokat, az melyek circa hanc materiam quarti puncti⁶⁰⁸ vannak, hogy ki-ki commodiusban⁶⁰⁹ szólhasson hozzá, ha melyik mikor elő kell. Erre csak az a válasz, hogy meglátják azután, ha commissáriusok ordináltatnak.⁶¹⁰ Én azért úgy ítélem, hogy ha mi hasznos dolgai vannak ott fönn Nagyságodnak, azokat nem szükséges félben hagyni Nagyságodnak, ide is ugyan reá érkezik Nagyságod.

Éltessen Isten és hozza jó egészségben Nagyságodat. Írtam Pozsonyban. 22 die 8bris 1646.

Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Kaldi Ferencz

P. S. Az urak vendégségben vannak. Mi későn oszlánk el, azért nem üzentem ő Nagyságának, hogy fölküldök Nagyságod után, mert az ő Nagyságok írása, tudom, holnapra haladott volna, én pedig azért siettem fölírni, hogy Nagyságod ott fönn dolgait félben ne hagyja.

⁶⁰⁵ Értsd: határozatukat.

⁶⁰⁶ Értsd: a karokból és rendekből.

⁶⁰⁷ Értsd: hajlandóak lennének összeírni.

⁶⁰⁸ Értsd: a negyedik pont körüli dolgok.

⁶⁰⁹ Értsd: hasznosan.

⁶¹⁰ Értsd: rendelnek.

9. 1647. február 27.⁶¹¹

Nagyságodnak, mint uramnak szolgálatomat ajánlom. Isten kívánta jókkal áldja Nagyságodat.

Az Nagyságod elmenetele után elég galiba lett a borok miatt, mert semmiképpen által nem akarták hozni a városiak. Eleget fárasztottam Palffi Pal uramhoz ő Nagyságához, mivel őreá is halasztották a városiak, része lévén ő Nagyságának is az vámban, de kicsinyt segített ő Nagysága is rajta, kit Nagyságod jobban meg fog érteni, ha Isten fölhozza Nagyságodat. Palatinus uramat is eleget untatnám az dologért, hogy fölszabadítaná az utat. Úgy látszott egy elsőben, hogy akart valamit ő Nagysága segíteni, de nem láttam annak is semmi hasznát. Personalis uramat is találtattam meg opinióért, úgy látom, ha mi állott volna rajta, semmit hátra nem hagyott volna benne, de nem mehetett tovább az mennyire tisztí mutatja. Egyébiránt velem most is egy opinióban vagyok.

Ez alatt az bárgyú, tudatlan számtartó az polgármesterhez ment még szombaton, és hírem nélkül az általhozásért megalkudott velük, semmit nekem nem szólván felőle. Vasárnap reggel szemben volt velem, akkor meghagytam neki, hogy mindjárt kimenjen, legyenek vesztég az borok az pincében, mígnem itt benn elvégeződik a dolog, jobb a pincében állnia az boroknak. Ők azt sem cselekedték, hanem még vasárnap mind fölvták az borokat. Hétfőn korán egy részét az révre hozták, hogy által nem hozták, ismét visszavitték, én ezt sem tudtam. Tegnap kiküldtem hozzája, hogy az borokhoz, ha már fölhányatta őket, úgy vigyázzon, az mint illik. Tudom, hogy úgy, mint ma nyolc óra korra vége lészen az dolognak, és így mindjárt kiküldök, hogy meginduljanak velük. Az minthogy ma délre ki is küldtem, hogy huszonötöt megindítsa az szekereknek, a többit holnap korán, de ő azt sem várta, hanem még ma korán mind pincébe hányatta őket, és így semmit sem hoztak ma által bennük. Hanem ha az szekereket reá veheti, azt üzente, hogy korán holnap megindítja őket. Az általhozás ugyan nem lehet-e pénz nélkül, de azzal az conditióval,⁶¹² hogy Isten Nagyságodat felhozván, az Ország lássa meg, vehetik-e meg a vámot, avagy nem. Ha az ország azt találja, hogy méltatlan cselekedtek, visszaadják az Nagyságod pénzét, ha pedig méltán esett, Nagyságodnak is el kell tűrni.

Mióta Nagyságod innen elment, azóta csak azon állapotban vannak az dolgok, audientiájuk volt ugyan az ellenkezőknek tegnap előtt ő Fölségénél, de még nincs semmi válaszuk. Az

⁶¹¹ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23 495.

⁶¹² Értsd: feltétellel.

több borokat, ha elhozzák, tudom, azoktól is szintén annyit fognak venni az réven, nekem pedig annyira való költségem nem fog lenni.

Isten éltesse Nagyságodat. Kelt Pozsonyban 1647 27 Februari.

Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Kaldi Ferencz

10. 1647. február 28.⁶¹³

Nagyságodnak mint uramnak szolgálók, kívánta jókkal áldja meg Isten Nagyságodat.

Nem tudom, mint történt, hogy ez Nagyságod includált⁶¹⁴ levele nálam maradt. Akkor este sötétes lévén, mindjárt meg nem olvashattam volt, mondtam vala Janos deáknak, hogy reggel érette írjon. Aztán ius⁶¹⁵ elfelejtette, ím megküldtem Nagyságodnak. Talán nem árt post scriptában⁶¹⁶ azt is oda tenni, hogy nem a tisztartó dolga az hit igazgatás, vagyon instrukciója elég, ha annak megfelel, vigyázzon ő az ura proventusára.⁶¹⁷

Isten éltesse Nagyságodat. Kelt Pozsonyban, 1647. 28 Februari.

Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Kaldi Ferencz

P. S. Lett ismét újonnan valami beadott írás, melynek párját gróf Palffy Pal uram ő Nagysága megküldött Nagyságodnak, ha mik ezután lesznek, azokról kis nem mulatom el, hogy ne tudósíttassék Nagyságod.

⁶¹³ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23 496.

⁶¹⁴ Értsd: mellékelt.

⁶¹⁵ Értsd: csak azért is.

⁶¹⁶ Értsd. utóiratban.

⁶¹⁷ Értsd: termésére.

11. 1647. március 1.⁶¹⁸

Nagyságodnak mint uramnak szolgállok. Kívánta jókkal áldja Isten Nagyságodat.

Ma, úgymint ezelőtt másfél órával hozza Letenicz az Nagyságod levelét. Az kik hova szóltak, mindjárt megküldtem. Ma negyed napja, hogy Nagyságodnak leveleket küldtem alá, ugyan Nagyságod hajdújától, mivel Palffi uram szorgalmazta, hogy levelét ne késleltessem. Azután gróf Esterhas Uram ő Nagysága szolgájától küldtem más ízbeli leveleket Nagyságodnak, harmad rendbelieket Konczki Peter uram, az úrfi vette magához, hogy Rohoncon beadja Nagyságodnak, azokban mindenekről bőven írtam Nagyságodnak minden itt való állapotokról: most nincs miről írnom Nagyságodnak.

Az Nagyságod boraiban tegnap húszat vittek által, most az ő Fölsége borait hordják. Mindazáltal ezt az nyolc hordó bort ugyan elviszik Bazinban,⁶¹⁹ holnap az többihez nyúlnak, amennyit elvihetnek bennük. Hétfőig az Nagyságod étékfogóit itt tartóztatom, addig tudom, léssen valami replica,⁶²⁰ azzal mindjárt alábocsátom, megírom Nagyságodnak, miben legyen a dolog, hogy Nagyságod alkalmaztassa magát az följövetelhez. Ő Fölsége szintén most megyen által az Dunán, de csak az mezőre.

Éltesse Isten Nagyságodat. Kelt Pozsonyban 1647 1 Martii.

Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Kaldi Ferencz

P. S. Ha Nagyságod több borokat küld, pénzt küldjön az vámra, mert nem lesz mivel fizetni, a nélkül pedig által nem hozzák őket. Minden hordótól fél-fél tallért.

Ím szintén most jöve hírem cancellarius uramtól, hogy ő Fölsége finaliter resolválta⁶²¹ magát, lássák, többet ő Fölsége nem fog cselekedni, akár fegyverhez, akár békességhez nyúljanak. Most vannak szintén az Zöld háznál⁶²² rajta, mit végeznek, hova hamarabb megírom Nagyságodnak. Én is ki kezdek már ballagni, jobban végére mehetek mindeneknek.

⁶¹⁸ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23 497.

⁶¹⁹ Bazin. Ma: Pezinok, Szlovákia.

⁶²⁰ Értsd: válasz.

⁶²¹ Értsd: végleg elhatározta.

⁶²² Az ún. Zöld Házban került sor 1647. június 16-án IV. Ferdinánd megkoronázására. A nádorválasztás miatt egyben semleges és szimbolikus jelentőséggel bíró helyszín volt. Az 1646–1647-es országgyűlést követően egészen 1712-ig szolgált a főrendek tanácskozási helyszínéül. *Pálffy* 2013/b. 72–73. o.

Gróf Slik⁶²³ uramnak megüzentem az híreket, Bessenyei uram igen sajnálja az Lantiust, félti is az helyet miatta, mivel senki nincs ott benn, aki mindeneket úgy tudna, mint hallja is az történetet, mert fölöttébb jól mondja, hogy magát viselte.⁶²⁴

⁶²³ Heinrich Schlik zu Bassano und Weißkirchen, az Udvari Haditanács elnöke volt 1632 és 1649 között.

⁶²⁴ Feltehetően egy Mészáros nevű katonáról van szó, aki vagy Kiskomárban, vagy Zalavárott szolgálhatott, ugyanis Bessenyei István Kiskomárom várának volt ekkor a kapitánya. Valószínű, hogy az említett eset a hídvégi átkelőnél történhetett, amely fontossága miatt fokozottan ki volt téve a török portyáknak. *Szvittek* 2008.

12. 1647. március 2.⁶²⁵

Nagyságodnak mint uramnak szolgállok. Kívánta jókkal áldja Isten Nagyságodat.

Az mint írtam vala Nagyságodnak, hogy ő Fölségétől válaszuk lett a követ uraiméknak. Azzal nem contentusok,⁶²⁶ hanem ma adtak újabb írást ő Fölségének, arra, hacsak azon válaszuk lészen, készülnek a hét vármegyebeliek, hogy ők mindjárt elmennek. Mi lészen tovább, megírom Nagyságodnak, csak legyen kitől az levelet elküldenem.

Palffi uram levelét megküldtem Nagyságodnak, az ő Fölsége válaszának mását megküldte ő Nagysága Nagyságodnak. Írja Nagyságod, hogy két étekfogót küldött föl Nagyságod, azok által írhatok, de ide egy sem jött bennük. Isten éltesse Nagyságodat.

Írtam Pozsonyba 2 die Martii 1647. Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Kaldi Ferencz

P. S. Örömost Nagyságodnak magyarul küldöm vala az ő Fölsége replicáját, de későn akada kezemben, egészségem sincsen meg szinte annyira való. Tudom lészen otthon arra való, aki megfordítsa. Én nem látok egy betűt, akiben igazság szerint ellenkezhethnék az pártolódo⁶²⁷ fél. Mindennel úgy ajánlja magát és ígéri ő Fölsége, kit elején maguk sem mertek volna kérni, de úgy látom, hogy nem viselhetik tovább az palástot, akármit adjanak is nekik, de ki kell jelenteniük már az mit eddig szívükön hordoztak, kiben nem fogja Isten sem segíteni, sem szerencsétetni őket. Megpróbálhatják mégis, egyszer.

⁶²⁵ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23 498.

⁶²⁶ Értsd: elégedettek.

⁶²⁷ Értsd: pártoskodó.

13. 1647. március 8.⁶²⁸

Nagyságodnak mint uramnak szolgálók. Kívánta jókkal áldja Isten Nagyságodat.

Az este hozzák az ő Fölsége Nagyságodnak szóló levelét későn. Ma korán azért nem küldtem el Nagyságodnak, hogy tegnap Forgach urammal ő Nagyságával beszélvén arra halasztánk, hogy ma délelőtt az várban tanács lévén, mivel az ellenkezők nem contentusok az ő Fölsége resolútiójával, melynek párját Nagyságodnak Palffi uram alá küldte. Tovább molesztálták ő Fölségét szemtelenül Diplomájuk ellen. Ő Fölsége hétfőn Bécsben ment volt, de szerdán megjött. Meg lévén az tanács, inkább bizonyosabbat tud ő Nagysága írni Nagyságodnak, az mint hogy meg is ért mindeneket Nagyságod, az ő Nagysága leveléből. Itt az fölső országi betegség felől igen continuálják⁶²⁹ az híreket.

Az Nagyságod borait tegnap mind elvívék Bazinban, most vagyon oda az számtartó akolni⁶³⁰ és az pénzt fölvenni.

Az Nagyságod itt való óborai felől azt írhatom, hogy Palffi Pal uram ő Nagysága némelyik nap maga secretariusát ide küldte volt hozzám, ki által azt üzente ő Nagysága, hogy Nagyságodtól egy hordó bort kért. Nem tudja, ha Nagyságod hagyott-e commissiot⁶³¹ felőle, azért ha elfelejtette volna is Nagyságod, adassam meg. Én, igaz, Nagyságodtól semmit nem értettem, de nem ítéltm, hogy Nagyságodnak azzal vétenék, ha egyiket odaadnám, mivel ő Nagysága pankétot⁶³² akar tartani. Ahhoz képest egy-egy kis üveggel kóstolni fölhozattam bennük. Hét a hordó, kinek négyét úgy megvesztegették, hogy az ízek semmirevaló, az színük oly kastel,⁶³³ mint az lág, nem úr asztalára való, a háрма közül kettei újhegyi, egyik vashegyi, az egyik vagy másfél stertinyákos,⁶³⁴ az jobb is, noha annak is mind színe, s mind íze meghanyatlott. Az kettei olyan sincsen, mert az újbor igen megérzik rajtuk, színük azonképpen változott. Ezeknek az egyikét mondta volt az secretarius, hogy elviszik, ugyanazon nap annak a kettőnek egyikében kérttek volt ki egy kis üveg palackban, hogy az Úr maga akarja kóstolni. Vittek ki benne, azóta nem küldenek érte, hogy elvitték volna, sem semmit nem szóltak felőle. Haragudtam a kulcsárra, miért kellett két ilyen fő hordó bort

⁶²⁸ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23 499.

⁶²⁹ Folyamatosan küldik. (lat.)

⁶³⁰ Értsd: mérni.

⁶³¹ Értsd: rendelkezést.

⁶³² Értsd: bankett.

⁶³³ Értsd: Kastélyos, azaz világospiros színű.

⁶³⁴ Régi horvát mértékegység. 1 stertinyák 10 pozsonyi akó, azaz 537,20 liter.

megveszteni. Azzal menti magát, hogy mikor Nagyságodnak vendégei voltak, olykor kettőből, háromból kellett venni, sok költ el bennük, s őneki azt hagyták, hogy újbórral töltse meg, azért vesztek meg⁶³⁵ a borok, ő nem tehet róla. Azért Nagyságod bár vagy két hordó bort, szép színűt hozasson, jó ízűt maga számára, s az Urakért.

Isten éltesse nagyságodat. Írtam Pozsonyban 8 die Martii 1647.

Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Kaldi Ferencz

P. S. Tizenkét órakor alá jöven az urak tanácsból, küldtem Forgach uramhoz, hogy ha írt ő Nagysága Nagyságodnak, elküldöm az lovast. Azt üzenté ő Nagysága, hogy ma négy órakor ő Nagyságának Palffy urammal és több urakkal föl kell ismét az várban menniük, azért ma bizonyosat nem írhatnak, hanem holnap. Ehhez képest nem akarám az ő Fölsége levelét késlelni, ím megküldtem Nagyságodnak. Holnap ha mit írnak ő Nagyságok, azt is küldöm Nagyságodnak vasárnap.

⁶³⁵ Értsd: romlottak meg.

14. 1647. március 9.⁶³⁶

Nagyságodnak mint uramnak szolgálók. Isten kívánta jókkal áldja Nagyságodat.

Tegnap Forgach urammal discourálván⁶³⁷ az ellenkezőknek újabb praetensiójukról,⁶³⁸ monda ő Nagysága, hogy az urakkal fog bővebben felőle beszélni, és azután mindjárt ír ő Nagysága Nagyságodnak, s ne késleljem aláküldeni Nagyságodnak, mivel Khevenhiller⁶³⁹ is igen tudakozza Nagyságodat, hogy két hétre felelt Nagyságod megjönni. Az este azt üzeni Forgach uram, hogy ma Palffi urammal szemben legyek. Hat órákor odamentem, szemben lévén ő Nagyságával, azt mondá, hogy mindeneket megírt Nagyságodnak, azért ne késleljem az levelet elküldeni, ahhoz képest kellett a másik étékfogót is alábocsátanom. Az számtartó is ím, most érkezék Bazinból, meghagytam neki, hogy mindjárt mindenekről írjon és tudósítsa Nagyságodat. Ha mi oly dolgok történének, kikről tudósítanom kelletnék Nagyságodat, vagyon egy katonája itt Nagyságodnak, kit a két nap el nem bocsátok szállásomról, azáltal írhatok Nagyságodnak. Tudom, aközben Nagyságod is küld valakit föl.

Isten éltesse Nagyságodat. Írtam Pozsonyban 9 die Martii 1647.

Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Kaldi Ferencz

⁶³⁶ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23 500.

⁶³⁷ Értsd: beszélgettem.

⁶³⁸ Értsd: követeléséről.

⁶³⁹ Franz Christoph Khevenhüller zu Frankenburg (1658–1650) császári követ Madridban, Anna királyné főudvarmestere valamint titkos tanácsos.

15. 1647. március 10.⁶⁴⁰

Nagyságodnak mint uramnak szolgállok. Isten kívánta jókkal áldja Nagyságodat.

Tegnap az mint írtam vala Nagyságodnak, tanács volt. Hallogattam valamit benne, tovább akarván érteni az dolgot. Hol egyet, hol mást kapdoztam az dolgokban, végtére cancellárius uramhoz is mentem. Sok beszéd után kérde ő Nagysága, mit értek az Nagyságod följövetele felől, kire mondtam, hogy én is azért jöttem, hogy értekezsem, miben legyenek az dolgok, mert Nagyságod még vagy húsz napot örömet késnék otthon, ha mód lehetne benne. Arra azt mondá ő Nagysága, hogy nincsen mód benne, hanem, noha ő Fölsége írt az úrnak, de ismét írjon Kegyelmed ő Kegyelmének, hogy ne késsék, igen kívánja ő Fölsége az ő Kegyelme itt fönn létét. Azt is megírhatja Kegyelmed az úrnak, hogy én nem hiszem, hogy ő Fölsége itt két hetet mulasson, de kérem ő Kegyelmét se útjában, se itt fönn ne mondja ő Kegyelme, hogy én tőlem hallatott, hiszem följövén mindeneket megért ő Kegyelme. Ezen kívül Nagyságodnak szolgálatát ajánlja ő Nagysága. Így lévén az dolog, tudja Nagyságod, mint kellessék magát az úthoz alkalmaztatni s mind az itt való levéséhez. Írja Nagyságod, hogy Kevenhiller uramnak írt, fölvigye a Pruner,⁶⁴¹ de nem hozták föl azt az levelet, nem volt az patekában.⁶⁴²

Az este ismét audentiájuk volt az ellenkező atyafiaknak, holnap tanács lészen. Ha mit értek és alámenő embert találok, Nagyságod eleiben küldöm. Sopronban is Nagyságod beküldjön a fiam szállására, talán ott is találják Nagyságodnak írt leveletem, amikor Nagyságod arra jön.

Isten éltesse Nagyságodat. Írtam Pozsonyban, 10 die Martii 1647.

Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Kaldi Ferencz

P. S. Hadnagy uramékat írja Nagyságod, hogy magához hívatta, dispositiót⁶⁴³ akarván Nagyságod köztük tenni. Fiamat, tudom, az Nagyságod parancsolatja otthon nem érte, mert hallván mind magam, s mind öccse betegségét, látnunk csütörtökön följöött vala, de tegnap ismét aláment. Ha Nagyságod mit neki parancsol, csak vigyék az vicéjének, Kotai Jánosnak, holtában megviszik neki, s el nem mulatja az Nagyságod parancsolatát.

⁶⁴⁰ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23 501.

⁶⁴¹ Feltehetően Prunner Farkas familiáris: <http://archivum.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm> (Az utolsó megtekintés időpontja: 2017. 12. 04.)

⁶⁴² Értsd: raktárban/szekrényben.

⁶⁴³ Értsd: rendelkezést.

16. 1647. június 6.⁶⁴⁴

Nagyságodnak mint uramnak szolgálók. Isten minden jókkal áldja Nagyságodat.

A Nagyságod levele ma hat óránál egy fertállal⁶⁴⁵ érkezék előbb, délelőtt itt benn lévén asszonyom ő Nagysága. Pallérmestert és kőműveseket hívatott ő Nagysága, de semmiképpen nem bízatták ő Nagyságát, hogy Nagyságotok megmaradhasson ebben az Baraniai házában. Javallják, hogy a kőfalt leszedjék, és az egyik kéményt is, de azt mondák, hogy az ebédlőszobán igen vén gerendák vannak, az több apró házakon pedig aprók az gerendák, vékonyak, ha csak kicsiny eső léssen is, fölül is megázik, és úgy nehezebb léssen az tető, benyomja a padlást, által is ázik és a gipsz mind agyon verné az embereket. Sőt, még csak azt sem javallotta, hogy asszonyom ő Nagysága egy fertály órát is ott késnék. Így asszonyom ő Nagysága gróf Esterhas Laszlo uramhoz ő Nagysága házához ment látni az alkalmatosságot. Úgy találánk, hogy alkalmatos léssen már e kevés időre, olyant nem találni az egész várason. A konyha állapotában ütköztem volt meg, de vagyon más konyha, amelyen gróf uram számára főznek. Az itt alatt való konyhát Nagyságotoknak engedték, a házakat szépen megtisztítottuk. Addig asszonyom ő Nagysága a pitvarban volt Baraniainé asszonyommal, mígnem minden portékát odahordtak, szinte már hogy ő Nagysága szekérre akart ülni és maga is a kisasszonnyal oda akart menni, érkezék a Nagyságod levele.

Megolvasván ő Nagysága előtt, örömost el nem ment volna, de itt nem maradhatott semmi úttal. Mi sem bízattuk ő Nagyságát, kénytelen ilyen este oda kellett menni. Úgyhogy ha ma vagy holnap más szállást találhatunk, oda megyen ő Nagysága. Én mindjárt paripára ültem, noha igen kezdett vala az eső esni, és amely szállás felől ír Nagyságod Chaki uram előtt, oda mentem mindjárt, de már azelőtt három órával is bele költözött volt Esterhas Daniel⁶⁴⁶ uram, de egyébiránt is igen kicsiny és szűk szállás lett volna az Nagyságodnak, alkalmatlanabb, hogysen gróf uram házánál. A szállásosztókkal is szóltam, magam is eleget jártam az utcákat mind ott kinn és mind itt benn, de sehol nem találni. Akiknek szállásuk elégett, eleget futkozatnak széjjel, de nem találnak szállást, hova lesznek azok, az kik újonnan jönnek? Mindazáltal holnap ismét mind magam s mind mások által érte leszek. Ha alkalmatos szállást találhatunk, míg Isten Nagyságodat meghozza, könnyű léssen akkor Nagyságotoknak oda költözni, ha tetszeni fog és találhatunk. Hozza Isten egészségben Nagyságodat.

⁶⁴⁴ MNL OL P 1314 No. 23502.

⁶⁴⁵ Értsd: negyed órával.

⁶⁴⁶ Esterházy Dániel (1585–1654), Esterházy Miklós testvére, az Esterházy család cseszneki ágának alapítója. A tanácsosok között említik. *Gusarova* 2005. 117. o.

Írtam Pozsonyban 6 die Juni 1647.

Nagyságod szolgája, szolgál Nagyságodnak:

Kaldi Ferencz

XIII/2. Id. felsőkáldi Káldy Ferenc levelei a Szent Koronáért elzálogosított nyugat-magyarországi területek visszacsatolásáért felelős bizottság működéséről Batthyány I. Ádámnak

17. 1647. augusztus 10.⁶⁴⁷

Nagyságodnak mint Uramnak szolgállok. Isten kívánta jókkal áldja Nagyságodat.

Írja Nagyságod, hogy semmi választ nem írtam Nagyságodnak fiamtól küldött levelére, ahhoz képest Nagyságod sem tudta magát az ide föl való útjához alkalmaztatni. Nekem Nagyságod az commissio⁶⁴⁸ állapotáról semmit nem írt, ha írt volna is, nem tudtam volna semmit többet felőle írnom, hanem hogy Palatinus Uram ő Nagysága azt írja nekem, hogy Szent Lőrinc napján⁶⁴⁹ Kismartonban legyen az articulus continentiaja⁶⁵⁰ szerint, ezen kívül semmit nem tudtam. Ezt azért nem írtam meg Nagyságodnak, mivel tudtam, hogy Nagyságod Palatinus Urammal szemben leszen és ezt megérti Nagyságod. Azt is hallottam, hogy Esterházy László Uram ő Nagysága is szorgalmatos gondot viseltet oda föl az emberekre, kik mint alkalmaztatják magukat, és mindjárt tudósítja ő Nagysága Nagyságodat, az mint értem Nagyságod leveléből, úgy is vagyom. Én ma estére akartam által menni Kismartonban, de innen valók érkezének dél tájban, az kik azt mondák, hogy még ott senki nincsen, ahhoz képest örömost halasztám holnapra utamat, mivel beteges is vagyok, mindazáltal holnap korán misét hallván által igyekezem menni. Ahol valamit bizonyosabbat értek, tudósítani fogom Nagyságodat hova hamarébb, kérni fogom az Urat, ne szánja egy lovasa fáradtságát.

Itt én úgy értem bizonyosan, hogy a német commissáriusok⁶⁵¹ erősen fogják ugyan magokat tartani, mindent tentálni⁶⁵² fognak, sőt ijesztő és fenyegetőképpen is. Én azt mondom, az magyar commissáriusok se ijedjenek álmoktól meg, de szerencse az egyiknek, ha eddig is nyúl szívét nem adtak enni, mindazáltal ember legyen az Gedeon, de ugyan az deszkára lépnek, és az mint Nagyságod írja, kettőjét meg fogják adni, de úgy hiszem, hogy az

⁶⁴⁷ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23511.

⁶⁴⁸ Bizottság (lat.).

⁶⁴⁹ Szent Lőrinc vértanú napja augusztus 10.

⁶⁵⁰ Értsd: törvénycikk tartalma.

⁶⁵¹ Értsd: biztosok.

⁶⁵² Értsd: tárgyalni.

harmadiknak is azon úton kell menni, vagy akarják ők, vagy sem. A negyedikben lehet, úgymint Szarvkő dolgában valami kérdés, de ha egy húron pendülnének, azt ítélem, hogy az sem marad el.

Hogy Nagyságod mindjárt Kismartonban jöjjön, mivel Nagyságod Ausztriának reversálist⁶⁵³ adott magáról, nem mondhatnám szinte helyesnek, mivel azon kívül is leszen Nagyságodnak Ausztriában jószága, és az reversális nagyra becsültetik, mind azáltal az mi jobb, azt cselekedje Nagyságod.

Csáky Uram⁶⁵⁴ ide nekem is alkalmas hosszú írását küldte vala az elmúlt csütörtökön. Írja ő Nagysága mi lehet, mi történhetik, micsoda sok akadályok benne, kik miatt úgy látja, haladni kelletnék az commissiónak, sőt azzal is maga jelenlétét is causálja,⁶⁵⁵ hogy nem tudta, hogy ebben az commissióban beírták, beteges is. Én mindezekre csak azt írtam, hogy azok az kérdések és vélekedések mind csak arra az időre valók lesznek, ha az commissáriusok együtt lesznek. Maga ő Nagysága satisfaciálljon⁶⁵⁶ az commissiónak ki haza javában, szabadságában és határa terjesztésében jár, kiben több másfélszáz esztendejénél, hogy az szegény haza őrlődik és fárad, ezért minden alkalmatlanságokat szükség ő Nagyságának félre tenni és hazájának szolgálni.

Nagyságod az Székfölde leveleit kin magánál tartsa, hogyha az kőszegi jószágnak restitutiójára⁶⁵⁷ mennénk, lenne annak is executiója.⁶⁵⁸

Éltesse Isten Nagyságodat. Írtam Sopronban, 10 die Augusti 1647.

Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Káldi Ferencz

⁶⁵³ Értsd: kötelezvényt.

⁶⁵⁴ Gróf Csáky László, a törvény bizottsági tagként őt is megnevezte. Csáky 1629. február 5-én házasodott össze Batthyány Ádám lánytestvérével, Magdolnával. Batthyány I. Ádámmal kölcsönösön ki nem állhatták egymást. 1649-ben országbíróvá nevezték ki. *Koltai* 2012, 90-92. o.

⁶⁵⁵ Értsd: mentegeti.

⁶⁵⁶ Értsd: igazolja magát.

⁶⁵⁷ Értsd: visszaállítására.

⁶⁵⁸ Értsd: végrehajtása.

18. 1647. augusztus 22.⁶⁵⁹

Nagyságodnak, mint Uramnak szolgállok. Isten kívánta jókkal áldja Nagyságodat.

Tegnap délkor érkezék Aszalai Uram⁶⁶⁰ Bécsből Kismartonban, déliest Nyékre jött és ma az savanyú vízhez ment Palatinus Uramhoz ő Nagyságához. Én ma úgy indultam ki, hogy ugyan ma estére Rohoncra menjek az Nagyságod szolgálatára, de Fajrambt Mihályt találám az útban ő mondta, hogy Nagyságod bizonyosan ma az savanyú vízhez ment, ahhoz képest, csak egyenesen jöttem alá házamhoz. Mi lett az bécsi válasz, arról sem írok Nagyságodnak, mert tudom Aszalai Uramtól mindeneket jobban megért Nagyságod. Én holnap és vasárnap is itt leszek házamnál, ha Nagyságod parancsolni fog, hogy fölmenjek az Nagyságod szolgálatára fölmegegyek, mert az itt való gyűlés után, ki szerdán leszen, másnap csütörtökön az én kis seregemmel, Isten velem lévén, Chelben⁶⁶¹ akarok indulni.

Szeghedi Nagyságodnak a könyveket meghozta, itt vannak nálam, de nincsenek bekötve. A perspectiva⁶⁶² is nálam vagyon, elviszem magammal, ha föl kell Nagyságodhoz mennem.

Isten éltesse Nagyságodat. Írtam Szőkeföldön 22 die Augusti 1647.

Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Káldi Ferencz

P. S. Szunyogh Uram⁶⁶³ ő Nagysága az éjjel Kőszegen hál, holnap délre Nagyságodhoz igyekszik.

⁶⁵⁹ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23512.

⁶⁶⁰ Aszalay István nádor ítélőmester.

⁶⁶¹ Ruszt (ma Rust, Ausztria). A középkori oklevelekben Ceel, Chel néven szerepel.

⁶⁶² Értsd: távcső.

⁶⁶³ Szunyogh Gáspár szintén a bizottság tagja volt.

19. 1647. augusztus 29.⁶⁶⁴

Nagyságodnak mint Uramnak szolgállok. Isten kívánta jókkal áldja Nagyságodat.

Én mind tegnap, mint ma Darass Gergely Urammal⁶⁶⁵ eleget beszéltem, és így resolválta⁶⁶⁶ magát, hogy mivel huszonöt esztendeje, hogy az Nagyságotok szolgálatán vagyon, az mint úgy lenni conventióiból⁶⁶⁷ is láttam, ezután sem akarja más Urat más urat ismerni Nagyságodon kívül, és fölveszi ezt is az szolgálatot. Csakhogy három hétnek előtte az szolgálatra be nem mehet, mivel tudja azt, hogy ezután ritkábban fogja házát és holmi kevesét látni, egy szolgát kell keresni, aki háza körül való dolgait végben vigye, és kevés majorságának gondját viselje. Akkor én velem együtt fölmegeyen Nagyságodhoz, és beáll az szolgálatra, értvén előbb Nagyságodtól instrukcióját,⁶⁶⁸ mi legyen az ő hivatalának rendi és állapota, hogy annyival inkább alkalmaztathassa magát az Nagyságod szolgálatában.

Ehhez képest Nagyságos Uram, tetszenék nekem, hogy Nagyságod mindjárt addig az ideig rendelne két fő embert oda föl az várhoz, kik ott vigyázásban lennének, mert igen gyarló ember az az másik porkoláb.

Én holnap korán indulok Sopronban. Által küldök Kismartonban ha értem, hogy megjöhetnek addig Chelből, míg az német commissáriusok érkeznek elmegeyek Chelben, hol pedig nem, Sopronban várakozom az eljövetelekig.

Szóltam vala Gergely Bence felől Nagyságodnak, ki meg mentette magát és kértem Nagyságodat, hogy Nagyságod kezességén elbocsátatta volna, mivel az újabban való árestomért⁶⁶⁹ nincsen fejére való dolga, csak mind Markó akarná tovább nyomorgatni szegényt, azért most is kérem Nagyságodat bocsátassa el Nagyságod. Ím, megküldtem Nagyságodnak az kezes levelet, nekem ismét más nemes emberek lettek kezesek, én felelek Nagyságos Uram, hogy Erdődy Uram ő Nagysága jobbágyának csak hajuk szálát sem fogja bántani, és az jövőendő törvényekre előállítom, feleljen akárki hozzá.

⁶⁶⁴ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23513.

⁶⁶⁵ Darás Gergely, Batthyány Ádám németújvári főporkolábja. Konvenciója szerint egy évre 120 forint fizetséget kapott. *Koltai* 2012 178. o. Konvenciója megtekinthető a <https://archivum.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm-n>, a Batthyány Ádám földesúri familiáját bemutató weboldalon (A letöltés időpontja: 2019. 09. 10.).

⁶⁶⁶ Értsd: elhatározta.

⁶⁶⁷ Értsd: megegyezésből.

⁶⁶⁸ Értsd: utasítását.

⁶⁶⁹ Értsd: börtönért.

Chempess Gergely fia felől is szóltam vala Nagyságodnak, mivel az másikat is elbocsátották Sárvárról, ezt is Nagyságod eresztesse el, az atyját és bátyját tekintvén, hogy régi szolgálói Nagyságodnak, ugyanezek lesznek kezesek is Nagyságodnak érte.

Isten éltesse Nagyságodat. Írtam Szőkeföldön 29 Augusti 1647.

Nagyságod szolgálója, szolgál Nagyságodnak:

Káldi Ferencz

20. 1647. szeptember 2.⁶⁷⁰

Nagyságodnak mint Uramnak szolgállok. Isten kívánta jókkal áldja Nagyságodat.

Ma 2 die 7bris délben itt Lingvándon adák meg nekem az Nagyságod 30 die Augusti írt levelét. Aznap indultam én házamtól, Kőszegre jöttem estvére. Azon éjjel oly árvíz jöve, hogy azóta szekér ki nem jöhetett Kőszegre, Vathai Uram is ott szorult volt és sok úton járók azon kívül. Ma is reggel bajjal költözénk által, úgy sem len szerencsém, mert az törvényfánál egy árokban ketté szakada az szekerem, kiről le kellett rakodnom és úgy küldtem vissza a szekeremet csinálni. A várastól kértem egy kocsit, azon jöttem ide, de az éjjel utánam hozzák szekeremet s holnap mentest megyek Kismartonban. Ott válik el az cheli utam, ha elmehetke-e vagy nem. Tegnap előtt jöve Bécsből egy kőszegi ember paripán úsztatva, az mondta, hogy aznap indultak Bécsből is az német commissáriusok Kismartonban. A kőszegi várasnak írnak az Regentek⁶⁷¹ egy levelet, melyet visperje⁶⁷² hozzám hoztak vala, azt parancsolják nekik, hogy ha vannak oly levelek náluk, kivel oltalmazhatnák, és megtarthatnák őket, hogy Magyarországhoz ne kelletnék adniuk, siessenek Kismartonban azokkal, mert periculum in mora,⁶⁷³ mivel a magyar commissáriusok igen solicitálják⁶⁷⁴ az executiót. Ezek azt írták, hogy önáluk semmi egyéb nincsen az magyar királyok privilegiominál,⁶⁷⁵ elhittem azt nem kívánják producáltatni.⁶⁷⁶ Kristóf deák tegnap úsztatva jött által Kőszegnél, holnap tudom bizonyosabb hírt viszek Nagyságodnak a commissáriusok felől, de amint Svajger mondja, mivel ő is csütörtökön jött Bécsből, igen kétségben estek az ausztriai Urak az várak felől, igenis bánják elestüket.

Isten éltesse Nagyságodat. Írtam Lingvándon 2 die 7bris 1647.

Nagyságod szolgálja, szolgál, míg él Nagyságodnak:

Káldi Ferencz

⁶⁷⁰ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23514.

⁶⁷¹ Kormányzók (ném.). Jelen esetben az alsó-ausztriai kormányhatóság tagjait érthette a megnevezés alatt.

⁶⁷² Értsd: este.

⁶⁷³ Késedelembe rejlik a veszély (lat.).

⁶⁷⁴ Értsd: szorgalmazzák.

⁶⁷⁵ Értsd: kiváltságainál.

⁶⁷⁶ Értsd: előadatni.

21. 1647. szeptember 17.⁶⁷⁷

Nagyságodnak mint Uramnak szolgállok. Kívánta jókkal áldja Isten Nagyságodat.

Az Nagyságod parancsolatját vettem, tudja Nagyságod, hogy ez ideig kisebb dologban nem mulattam el előttem való hivatalomat, kiváltképpen ihun és mikor az Nagyságod dolgában is forgott az állapot, így most is nem lettem volna utolsó, de nem tehetek Istennek látogatásáruul. Parancsolja Nagyságod, hogy ma estére által mennék Nagyságodhoz, bár úgy lehetne meg, de annyira vagyok, hogy sem lóra, sem szekérre nem vetethetem magamat, úgy vagyok, ma valami kevés könnyebbségemet érzem, ha Isten jobbra fordítaná és adja erőmet érzem, által mennék én is. Mivel pedig Nagyságod az okokra nézve melyeket nekem ír, nem késhetik, hanem holnap vissza akar menni, küldje Nagyságod jegyzésben, mivel és miben mint legyenek az Nagyságod parancsolatai, ha egészségem fogja szenvedni, az tevő leszek.

Éltesse Isten Nagyságodat. Kelt Sopronban 1647 17 Septembris.

Nagyságod szolgálja, szolgál, míg él Nagyságodnak:

Káldi Ferencz

P. S. Az könyvek készek, jól és emberül is kötötte be őket, de tizenegy forintnál alább nem hozhattam, az mikor Nagyságod érettük küld, elvihetik. Egyébiránt az könyvkötő ez jövődő szombaton Kismartonban megyen az vásárra, onnan az Dunán megyen által és két hétig itthon nem leszen.

⁶⁷⁷ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23515.

22. 1647. szeptember 20.⁶⁷⁸

Nagyságodnak mint Uramnak szolgálók. Kívánta jókkal áldja Isten Nagyságodat.

Megadá tegnap délután egy órakor Kristóf deák az Nagyságod nekem írt levelét. Kívántam volna, kívánám is, hogy az szerint az mint az Nagyságod parancsolatai vannak, azoknak az szerint eleget tehetnék, de betegséget senki nem tagadhat. A két fiamat az gonosz haimász hideg⁶⁷⁹ vesztegeti, az atyámfia is annyira vagyon, hogy majd az embert is alig ismerheti, magam is magamnak kevés könnyebbségét látom, avagy inkább semmit. Itt pedig jóra való doktor most nincsen, kénytelen holnap Újhelyben az doktorhoz kell mennem seregestül, Isten által ha mi jót tehet velünk.

Az ő Fölsége commissáriusai, hogy investitione bonorum promissorum⁶⁸⁰ által fogást nem akarnak venni⁶⁸¹, becsülettel cselekszik, az ellen hogy az ausztriai státusok⁶⁸² is commissáriusokat küldtek. Nem csodálom, ha ők kísértik az dolgot, ha mit mégis maguknak megtarthatnának benne, de csudálom azt, ha az magyar commissárius Urak azokat csak in consensus⁶⁸³ bocsátják is, nem hogy meghallgassák őket, az kikkel semmi nem intercedál⁶⁸⁴ az magyar commissárius Uraknak. Ha vagyon nekik mi dolguk ő Fölségével, azt látnák ők, mint vinnék végben, Magyarországnak az ausztriai provinciával⁶⁸⁵ ezen dologban soha semmi kérdése nem volt, hanem ő Fölségekkel, az ausztriai fejedelmekkel azokkal vég levén, és más ő Fölsége ilyen kérdés, és disputációk⁶⁸⁶ kívül parancsolja megadatni. Csodálkozom, miért admitállják⁶⁸⁷ az harmad részről való commissáriusokat, kik felől ezelőtt soha és most utolszor sem volt emlékezet.

Én Nagyságos Uram oda nem mehetek, az mint okait írom Nagyságodnak. Mindazáltal ha érthetem mennyiben vannak ő Nagyságok, által küldök ő Nagyságukhoz, én is ez iránt való tetszésemet örömmöst megírom ő Nagyságuknak. Nem azért, hogy szükségek

⁶⁷⁸ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23516.

⁶⁷⁹ Értsd: hagymázás láz, hidegrázás.

⁶⁸⁰ A megígért jószágba való beiktatás (lat.).

⁶⁸¹ Értsd: kifogást emelni.

⁶⁸² Értsd: rendek.

⁶⁸³ Megegyezésre (lat.)

⁶⁸⁴ Értsd: ellenkezik.

⁶⁸⁵ Értsd: tartománnyal.

⁶⁸⁶ Értsd: viták.

⁶⁸⁷ Értsd: engedik.

volna ő Nagyságuknak reá, hanem hogy amiben szolgálhatnék hazámnak azt ne látassam elmulatni. Aszalai Uram tetszését értem az szakadásban, nem hiszem, hogy ex simplicitate⁶⁸⁸ volna, hanem valami más bántja. Hétfőre kérdésecskék avagy opiniócskák,⁶⁸⁹ mint disputációra való matérák volnának, ezeket pedig az ő Fölsége kegyelmes resolútiói,⁶⁹⁰ és ha mi több effélék lehetnének is, seponál⁶⁹¹ és félre teszen, kívánja csak az egyáltalában való remissiót.⁶⁹²

Az Nagyságod körmendi útját szerencséltesse Isten. Hogy ő Fölsége az országtól hadat és segítséget kívánjon az svecusok⁶⁹³ ellen, az nem csoda, méltó kívánság is ő Fölségétől, holott ennyi esztendőktől fogva ő Fölsége nagy angustiaiban⁶⁹⁴ is ezzel országot nem terhelte. De nem kellett volna ezt az requisitiót⁶⁹⁵ az országnak magára várni, kiváltképpen, hogy ennyi sok ízben hagyatták ő Fölsége ellen az ellenségnek segítséget. Követvén az régi jó eleinknek hírüket és Urokhöz való hűségüket sponte⁶⁹⁶ maguktól kellett volna ezt ő Fölségének megígérni, talán az meglelt mocskokban is jó részt letörülhettek volna. Most hamar Nagyságod fölmegeyen Bécsben, mások képében nem ígérhet Nagyságod semmit is, maga felől pedig csak azt, hogy ha mit többen fognak cselekedni Nagyságod is azt tevő leszen. Ebben késedelmeseznek láttam az ott fönn való Urakat lenni, mert ha csak így magányosan fogják az Urakat megtalálni, későre leszen valami belőle, avagy semmi. Jobbnak ítélttem volna lenni, ha ugyan az az szándék, hogy ő Fölsége az három Generális Úrnak írottak volna, azoknak autoritást⁶⁹⁷ adván, hogy az alattuk való vármegyékben lévő Urakat és nemességet gyűjtötték volna egy bizonyos helyre, és ott egy akaratból végeztek volna, ha mennyit adhattak volna, így hamarabb lett volna futamattja⁶⁹⁸ az dolognak. Egyéb dolgokban az ott fönn való alkalmatosság fogja megmutatni, mit kellessék Nagyságodnak cselekedni,

⁶⁸⁸ Őszinteségből (lat.).

⁶⁸⁹ Értsd: véleményecskék.

⁶⁹⁰ Értsd: elhatározásai.

⁶⁹¹ Értsd: későbbre hagy.

⁶⁹² Értsd: megbékélést.

⁶⁹³ Értsd: svédek.

⁶⁹⁴ Értsd: szükségében.

⁶⁹⁵ Értsd: kérést.

⁶⁹⁶ Önként (lat.).

⁶⁹⁷ Értsd: meghatalmazást.

⁶⁹⁸ Értsd: foganatja.

értvén az kívánságukat. Szunyogh Uram még az éjjel érte küldött az könyvekért, ma virradva vitték el őket Kismartonban.

Éltesse Isten Nagyságodat. Kelt Sopronban 20 Septembris 1647.

Nagyságod szolgája, szolgál míg él Nagyságodnak:

Káldi Ferencz

P. S. Hogy Nagyságod az oda alá való dolgoknak kimeneteléről tudósítani akar engemet, meg szolgálom Nagyságodnak.

23. 1647. szeptember 24.⁶⁹⁹

Nagyságodnak mint Uramnak szolgállok. Isten kívánta jókkal áldja Nagyságodat.

Nekem az elmúlt vasárnap a commissárius Urak azt üzenték Kismartonból, hogy hétfőn, úgymint tegnap, ha dél előtt nem is, de déliest minden bizonynal aláindulnak ide Kőszegre úgy, hogy ma kedden itt Kőszegen a Borosthiáni resignatióban⁷⁰⁰ is véget érnek, azért ő Nagyságukat és ő Kegyelmeiket itt várjam. Elég fél egészséggel alájöttem, de nem jön semmi hírem, ím házamhoz alámegyek. A kőszegi Uraimékkal úgy végeztem, hogy mihelyt hírük jön, érettem küldenek, és én jöttest jövök, hogy az Nagyságod dolgaiban is szolgálhassak. Ha pedig az hegyen által előbb híre menne Nagyságodnak, hogy sem a kőszegi Uraiméknak, parancsoljon Nagyságod, jöttest jövök.

Isten éltesse Nagyságodat. Írtam Kőszegen 24 die 7bris 1647.

Nagyságod szolgálja, szolgál Nagyságodnak:

Káldi Ferencz

⁶⁹⁹ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23517.

⁷⁰⁰ Értsd: a borostyánkői uradalom visszaadásában.

24. 1647. szeptember 25.⁷⁰¹

Nagyságodnak mint Uramnak szolgálók. Isten kívánta jókkal áldja Nagyságodat.

Értem Nagyságodnak mit írjon Csáky László Uram ő Nagysága két levelében. Esterházy László Uram ő Nagysága levelét, kiről ír Nagyságod, ide nem hozták, ez csak mind időhalasztás és szántsándék a német commissáriusoktól. Látják is, hogy gyöngén fogják az magyar commissáriusok az dolgot, és azok is, hogy mind fognák, az kinek Isten egészséget adott, fogásban kellene hazájának ilyen dolgát fogni, és bár el ne oszlanának az jó Urak.

Parancsolja Nagyságod, hogy pénteken Nagyságod szolgálatára mennék Rohoncra. Adná Isten Nagyságos Uram úgy cselekedhetném, de nincsen módom benne, mivel csak alig tengek. Az atyámfia is pedig már annyira vagyon napról napra szemeivel, hogy már az szoba hosszára sem lát az mint kellene. Félttem, hogy szinte meg ne fogyatkozzék szeme világától, ha halasztom, úgy végeztem pedig az újhelyi doktorral, hogy az jövendő szombaton estére Újhelyben viszem hozzá, ahol mindjárt orvoslani kezdi szemeit, és magamat is az mennyire lehet, noha két fiam is szinte olyan beteg, mint magam. Így, Nagyságos Uram péntek délig meglenne a reincorporáció⁷⁰² Kőszegen, ott lehetnék, de tovább nem.

Nádasdy Uram ő Nagysága mit akadályoskodik egy néhány aranyával, másoknak is miért teszen kárt, nem tudom, mert nem hozza azt az mostani commissió magában, hogy valaki ezzel zálogot váltson, avagy egyiktől elvegyék, és az másiknak adják, hanem csak praecise,⁷⁰³ hogy ezek az helyek restituáltassanak és reincorporáltassanak Magyarországgal. Elég nyereségnek tartanám azt én Nádasdy Uram részéről, hogy vagyon hol maga jussát keresni, és prosecuálni,⁷⁰⁴ ha vagyon valami maga honjában és nem másutt, s maga nemzete törvényével, ki azelőtt meg nem engedtetett. Másképpen iniqua res volna, ad instantiam, et talem, qualem expositionem unius partis, másik jószágát elvenni non capita utrinque causa iustam⁷⁰⁵ pedig.⁷⁰⁶

⁷⁰¹ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 23518.

⁷⁰² Értsd: visszacsatolás.

⁷⁰³ Röviden (lat.).

⁷⁰⁴ Értsd: törvény szerint eljárni.

⁷⁰⁵ Értsd: Másképpen gonosz dolga volna csupán az egyik fél valamiféle kérésére és betérjesztésére [cselekedni], másik jószágát elvenni pedig mindkét fél részére főbenjáró igazságtalanság/jogtalanság lenne.

⁷⁰⁶ Az országhoz visszakerült Kőszeget mind Nádasdy Ferenc, mind Széchy Dénes meg kívánta szerezni, Nádasdy 40 000 forintot ajánlott fel a városért. Kőszegnek végül sikerült kiváltania magát, tetemes összegért

Isten éltesse Nagyságodat. Írtam Szőkeföldön 25 die 7bris 1647.

Nagyságod szolgálja, míg él szolgál Nagyságodnak:

Káldi Ferencz

megszerezte a szabad királyi város státuszt, így a lakosság elkerülte a földesúri fennhatóságot. Nádasdy Ferenc végül a szarvkői uradalmat szerezte meg. *Bariska* 2007 39. és 142–145. o.

XIII/3. Keczer János válogatott levelei a Rába menti határvédelem mindennapjaiból

25. 1641. január 06.⁷⁰⁷

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint kegyelmes Uramnak. Az Úristen áldja meg Nagyságodat minden lelki-testi javaival, mind az Nagyságodhoz tartozókkal egyetemben nagy boldogan.

Megadták az Nagyságod levelét, melyben Nagyságod mit parancsol, megértettem, az szentpéteri állapot felől, hogy az csákányi gyalogokban oda küldenék. Azért én az vajdának megírtam, ha kívántatik-e avagy nem, mert nekem úgy tetszik, hogy elegen vannak, de mindazonáltal, ha az vajda kívánja, még az éjjel beküldöm őket. Az mi az hadnagyok dolgát illeti, az még egy sincs itten az Rába mellett Hertelendy Ádámnál⁷⁰⁸ és Hölgye Imre⁷⁰⁹ Mencsente⁷¹⁰ vagon, az leveleket pedig utánuk küldtem még az éjjel, valahol föltalálják őket, Hidasi uramnak⁷¹¹ is azon szerint.

Azon kívül az Nagyságod parancsolata szerint felküldtem egy paraszt[ot] és katonámat puskaporért és mozsárért. Nagyságodnak semmi hírt nem tudok írni, hanem az szentpéteri vajda az ott való bírót beküldte Kanizsára azok után, az kiket elvittek az minap. Ha az megérkezik és oly híreket hoz, mindjárt megírom Nagyságodnak. Az bírót pedig úgy küldte be, hogy ha valamiképpen elhitethetné velük, hogy nem az fizetésen voltak, hanem csak polgárok.

Ezek utána Isten éltesse Nagyságodat jó egészségben sok jó esztendeig. Datum ex Csákány 6 die Januari Anni 1641.

Nagyságodnak alázatos szolgája míg él:

⁷⁰⁷ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 24352.

⁷⁰⁸ Udvari familiárisként már 1634-ben 4 lóval szolgálta Batthyány I. Ádámot. Hertelendy Ádám az igali portya során, 1641 februárjában az egyik mezei hadnagyságot vezette. A hadnagyság élére 1640 augusztusában nevezték ki. *Fenyvesi* 1985. 208. o., illetve Batthyány Ádám földesúri familiája adatbázis: archivum2004.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm. (Utolsó megtekintés: 2021. április 10.)

⁷⁰⁹ Hölgye Imre, főporkoláb 1645. és 1653. között. archivum2004.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm. (Utolsó megtekintés: 2021. április 10.)

⁷¹⁰ Mencshely, település Veszprém vármegyében.

⁷¹¹ Hidasi András 1574-ben született, Körmenten katonáskodó családban. 1634-ben már betöltötte a körmendi vicekapitányi tisztséget egészen haláláig, 1643-ig. *Tóth* 1983/a. 90–93. o. és *Koltai* 2012 267. és 296. o.

Keczner János

26. 1641. július 24.⁷¹²

Alázatos szolgálomat ajánlom Nagyságodnak mint énnekem kegyelmes Uramnak. Az Úristen megáldja Nagyságodat sok jókkal és szerencsével boldogságosan.

Nagyságodnak mint kegyelmes Uramnak, csak affélét kellett írnom, az mint Nagyságod itt létemben megparancsolta volt, hogy szentpéteri seregnek meghagyjam, hogy Dávid Gergelynek szót fogadjanak és vele hallgassanak, addig míg Nagyságod vajdát rendel eleikben, annak utána Nagyságod írt is nekik. Én mind alá menet Muraközben, s mind vissza jövet ott voltam és parancsoltam nekik, hogy begyűljenek mind lovas s mind gyalog, de Nagyságos Uram azokat általán fogva semmi úttal be nem vehetjük, az mint Nagyságod az tizedesek leveléből megérti, hogy az közlegények nem akarják fogadni szavukat. Azért Nagyságod találjon módot az dologban mit kellessék velük cselekednünk.

Az rabok felől azt írhatom Nagyságodnak, hogy az hajdúk és katonák cselédi közül csak egyet sem bocsátottak ki közülük, kettei pedig úgy mint az vajda szolgálója és Leteney György törökké lettek, és azok mind bevádolták az többit. Az polgárságot azt épen kibocsátották.

Azt is írhatom Nagyságodnak, hogy tegnap feljebb Lindva⁷¹³ mellett, hogy szintén feljöttem, három falut megrablotta az török, nyolc óra tájban, és csak kicsinye, hogy össze nem bukkantam velük, az faluknak neve Budincs, Dolinc,⁷¹⁴ az egyiknek elfelejtettem az nevét.

Ez éjjel ismét tiszta ... az Rábán innen három embert vittek el az rácok. Az felől is akartam Nagyságodat tudósítani, hogy az poruk is az sok hírek lövésében igen elfogyott, annyira hogy öt avagy hat lövésre is alig vagy, azt is kérnek Nagyságodtól, hogy Nagyságod küldene nekik. Az raboknak [neveit] pedig ím jegyzésben küldtem Nagyságodnak, kik oda vannak.

Ezeknek utána Istennek ajánlom Nagyságodat. Datum ex Csákány 24 July Anno 1641.

Nagyságodnak alázatos szolgálója míg él, szolgál:

Keczner János

⁷¹² Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 24363.

⁷¹³ Lendva (ma Lendava, Szlovénia).

⁷¹⁴ Búdfalva (ma Budinci, Szlovénia) és Dolány (ma Dolenci, Szlovénia).

27. 1641. december 26.⁷¹⁵

Nagyságodnak mint énnekem mindenkoron jóakaró kegyelmes Uramnak az én életemig való alázatos szolgálatomat ajánlom. Istentől kívánok Nagyságodnak teljes testi jókat megadatni mind az Nagyságodhoz tartozókkal egyetemben.

Nagyságodnak csak ezt akaram megírnom, hogy tegnap, úgy mint karácsony napján jövő hírem, hogy az török fölment Felső-Lendvát felrablani. Én is innen azon kevesed magammal lehetett Hertelendy Ádám urammal együtt utánuk menvén és Bajanházán⁷¹⁶ értük őket, de hogy az török legalább volt négy avagy öt század magával én pedig nem voltam többel hatvanöt lóval annak is több felénél rossz lovakon voltak, abban nem mertem beléjük kapni. Mindazonáltal, ha az csákányi gyalogom csak fél fertály órával érkezett volna, valamint jártam volna, beléjük kaptam volna, de hogy immár érkezett az gyalog, azok immár az kapolnai mezőn ment, az gyalogot aztán nem mertem az mezőnek vinni, de ha bárcsak másfél száz lovassal, jóval lettem volna, bizony soha ember oly nyereséggel nem járt volna mind én jártam volna.

Azt is akarám Nagyságodnak megírnom, hogy Nagyságodnak most jött egy bírása, mely azt mondja, hogy ha ezt az útját békével végben viheti, tehát mindjárt ismét újabban mindjárt Szentmihályt⁷¹⁷ és Remetét akarja [a török] megrablani. Azért kegyelmes Uram mink itt kevesen vagyunk ha mi leszen Nagyságod gondolkodjék felőle mit kellessék cselekednünk felőle, mert bizonyosan ezzel a holdjárással próbál, hiszem kegyelmes Uram ezeken az megnevezett falukon az katonák meglehetnek kvártélyban, és onnét az hova kívántatnak mindenfelé elérkeznek. Rabokat pedig bizonyosan nem tudom Nagyságodnak megírni, [hogy] mennyit vittek.

Ezzel Isten éltesse Nagyságodat nagy jó egészségben. Datum Csákány Anno 1640.
Die 26. Xbris.

Nagyságodnak alázatos szolgálja, míg él, szolgál:

Keczser János

⁷¹⁵ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 24371.

⁷¹⁶ Ma Bajánsenye, település Vas megyében.

⁷¹⁷ Nagyszentmihály (ma Grosspetersdorf, Ausztria).

28. 1646. szeptember 6.⁷¹⁸

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Uramat. Kívánsági szerint való sok jókkal áldja meg az Isten Nagyságodat.

Nagyságos Uram, az Nagyságod parancsolatát az Nagyságod parancsolata szerint megküldöttem az újvári tiszttartónak. Azért tiszttartó uram az elmúlt pénteken ide aláküldötte Mihály deák mellé Böite Istvánt⁷¹⁹ és az ott való Mihály deákot, és én aláküldöttem őket az őrségi pusztá helyeknek inventálására. Azért, Nagyságos Uram, én kívántam tőlük, hogy énnekem is hozzák párját, de nem cselekedték, ők lássák mint és hogy jártanak, mert az itt való Mihály deákra keveset adtanak. Hanem az mint ők akartak, aszerint cselekedtenek. Tudom eddig tiszttartó uram informálta Nagyságodat felőle.

Az mi pedig az itt való párkánynak sározását illeti, holnap elvégzik, de az mint Nagyságod nekem szóval mondotta vala, hogy tiszttartó uramnak megírta Nagyságod, hogy az kapuknak való fát és deszkát meghozassa őkegyelme, őkegyelme énnekem semmit sem ír felőle. Azért Nagyságos Uram, ha immár eddig vittük végben az többit is vigyék végben, mert, kit Isten ne adjon, hogy kellessék, de talán kelleti leszen még az idén.

Nagyságodnak ez dolog felől is kelleték írnom, hogy míg Isten Nagyságodat az ország gyűlésére fölviszi, annak előtte Nagyságod írna az újvári porkolábnak, hogy Szentpéterre adnának puskaport mert az ott való vajda itt nálam vala és az mint beszéli, csak két avagy 3 lövés poruk nincsen. Jóllehet, Nagyságos Uram, immár mióta itt vagyok ezen az helyen, 3[-szor] adott Nagyságod oda port, de én bizony nem tudom, hova tették. Az előbbeni vajda az nemigen gondolt vele, és mióta ő fogva volt, annak utána is adatott Nagyságod, de én bizony nem tudom, hova tették, mert senki gondviselő nem volt köztük. Hanem Nagyságod most adasson, hogy ha mire kívántatik, legyen akkor. Nagyságod ide is énnekem adasson, mert bizony itt sincs immár két esztendeje, hogy Nagyságod ide adatott volt, de az is immár elfogyott és fogyatkozott állapottal vagyunk puskaporból. Ónunk még valami kevés vagyon, de puskaporból megfogyatkoztunk, Nagyságos Uram.

Hírek felől Nagyságodnak semmit nem írhatok egyebet, hanem az elmúlt napokban két rendbeli csata lovas török jött föl ide az Rába mellé Szentgotthárd felé és harmadnapja, hogy 19 gyalog török jött föl, az is ide az Rába mellé. Mi itt, az mi kevesen vagyunk, az egész

⁷¹⁸ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 24401. A levélre röviden utal: *Vadas* 2021. 278. o.

⁷¹⁹ Bőjthe István 1635 és 1645 között inas, majd házuknál lakó familiáris volt. <https://archivum2004.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm> (Utolsó megtekintés: 2021. április 10.).

hetet [ki]szállva, mind éjjel nappal az Rába mellett lestük őket, de semmiképpen sem hírért nem hallhatjuk. Az szentpéteriek mind lovas [és] gyalog harmadnap óta nyomozta, de sehol reá nem akadhattak. Nem tudjuk, ha megtért-e, avagy hova lett, mivel az Rába egy levéssé megáradt volt, de ismét megapadt. Azért Nagyságos Uram, mi itt igen félünk, mert az az gyűlt török most is mind együtt vagyon, hanem csak az végbeli törökök, kik Kanizsához tartozók, azok mentenek el, de az oda alá való török most is mind együtt vagyon. Ez pedig, Nagyságos Uram, bizonyos, mert csak most jött Kanizsáról bizonyos emberem, azért Nagyságos Uram ez két csatabeli török csak utat és kelőt nézett, azért minden nap veszedelmet várunk reánk, mert mihelyen elsőben próbál, ide, mi reánk jön. Szentgotthárdnál által jön és az Rába mellett lévő falukat mind semmivé teszi. Mi, Nagyságos Uram, az mi kevesen vagyunk, talpon vagyunk, de mi bizony elégtelenek vagyunk, hogy annak ellene állhassunk. Az körmendi kapitány sincs itthon, én pedig magam elégtelen vagyok reá, hogy Körmendnek, szentpéterieknek, Csákányiaknak gondját viseljem, mert tudja Nagyságod az körmendiek állapotát. Ezekkel is elég bajos állapotom vagyon, hanem Nagyságod másképpen viseljen gondot felőle, mert egy órában mind elveszünk.

Miután fogva Szalónakról, Nagyságodtól eljöttem, attól fogva magamat is mind az hideg lelt, de mint ilyen beteges állapottal is az mint lehet, énbennem fogyatkozás nem leszen, de Nagyságod másképpen providiáljon⁷²⁰ felőle, hogy úgy ne járjunk, mint az Kemenes alattiak mostani, mert az mint halljuk, minden szándékuk ide reánk vagyon és mihelyt elsőben próbál, ide reánk jönnek. Minekelőtte Isten Nagyságodat az ország gyűlésére fölviszi, Nagyságod annak előtte írjon tisztartó uramnak mind az ács felől, mind pedig az kapunak való fák felől. Ennekem is írjon Nagyságod, mihez tartsam magamat.

Tartsa és éltesse Isten Nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum ex Csákány die 6 7bris 1646.

Nagyságodnak alázatos szolgája míg él:

Keczer János

⁷²⁰ Gondoskodjon (lat.)

29. 1649. április 23.⁷²¹

Szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint kegyelmes Uramnak. Kívánsági szerint való sok jókkal áldja meg Isten Nagyságodat.

Nagyságodnak azt akarám értésére adnom, hogy az elmúlt pénteken igen feles török jött föl Muraszombat⁷²² felé és Muraszombatnak az hostatját mind elrablotta. Az mely töröknek semmi híre nem volt, mert csak az előtt harmad nappal jött hinfalvai bíró Kanizsáról, kit beküldöttem volt és azt mondotta, hogy semmi gyűlt törököt nem látott. Az agák sem voltak otthon, azt hirdették, hogy Budára vannak és két hétig sem voltak otthon az agák, hihető, hogy ott alatt gyűlt egyben. Visszatérvén, Szentgyörgyvölgyén⁷²³ megszállottanak és másfél óráig várakoztanak és az mint beszélük, voltak harmadfél ezren, ha három ezer nem volt is. Az mikor ide hírt hoztanak, lehetett tíz óra, és nem is gyülekezheténk egyben, ha szintén egyben lehattunk volna is, semmit nem árthattunk volna nekik. Az raboknak számát nem tudhatom, de sokat vittek, mennyit vittek el, még végére nem mehettem.

Nagyságodnak írtam volt az elmúlt napokban egy levelet, nem tudhatom ha adták meg Nagyságodnak, avagy nem. Kérem azon Nagyságodat mint kegyelmes Uramat, hogy Nagyságod adott volna egy commissiót az Őrségre, hogy 5 avagy 6 szekeret adtak volna, kin egynéhány hordó boromat kihozattam volna, mivel szegény megholt feleségemet becsületesen akarnám eltemettetni. Nincs pedig magamnak módomban, hogy boraimat kihozathassam az mi kevés boraim vannak itt, azzal meg nem érem. Ugyan felette kérem Nagyságodat, hogy ez mostani szükségemben ne hagyjon Nagyságod az szekerek állapotából. Az rabok számát tudom, megírja az rakicsányi számtartó Nagyságodnak, [hogy] mennyit vittek el

Az előbbeni levelemben megírtam volt Nagyságodnak, hogy minek előtte füre bocsátanak vala, mely fele de próbál az török, mert az keresztény rabok megizenték, hogy minek előtte füre bocsátanak, két próbát teszen, egyik immár ez. Ha immár ismét próbál, vagy Kemenes alá megyen, avagy ide az Rába mellé, Nagyfalvát és tájékát rabolja el. Most egyszer kívántatott volna az vármegyének fenn lenni, most immár soknak szájukban esik az Nagyságod szolgálóinak kvártélyozása, nem sokáig több is leszen ilyen, ha csak így viselik ennek az darab földnek gondját, mert az mint előbb is megírtam Nagyságodnak, hogy mi kik

⁷²¹ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 24429.

⁷²² Muraszombat (ma Murska Sobota, Szlovénia).

⁷²³ Szentgyörgyvölgy, település Zala vármegyében.

csákányiak és szentpéteriek és körmendiek annyi töröknek ellene nem állhatunk. Francsics uram⁷²⁴ is sok ideje, hogy Körmenden nem volt azok is csak vannak amint vannak ha valami más híreim lesznek Nagyságodnak megírom.

Tartsa éltesse Isten Nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum ex Csákány die 23 Ápr. Anno 1649.

⁷²⁴ Francsics Gáspár 1644–1652 között volt körmendi kapitány. Már 1631-től a Batthyány udvarban szolgált szervitorként. *Koltai* 2012. 267. o., illetve familiárisi szolgálatára ld. <http://archivum.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm>. (Utolsó meglekintés: 2021. április 10.)

30. 1650. augusztus 29.⁷²⁵

Szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint kegyelmes Uramnak. Isten sok jókkal áldja Nagyságodat.

Szinte ezen órában jöve hozzám Szilvágyon⁷²⁶ lakozó bizonyos öreg polgár emberem, mely polgár nem valami csélcsap cigány ember, hanem igazmondó és hihető az szava. Kanizsáról jött ki, ott benn volt Lőrincz Miklós. Beszélvén elegendőt vele mindenekről voltaképpen, hogy [a törökök] most ezzel az holdjárással akarnak egy próbát tenni ide, az Rába mellé. Énnekem azt izente ezen polgár által, hogy vigyázásban legyenek. Más dologról is üzent énnekem, az melyet voltaképpen meg sem írhatok Nagyságodnak. Szintén készültem, hogy Nagyságodhoz menjek holnap, úgy mint kedden, ezen dolog felől [beszélni], de Kuczor István nevű katonám érkezék, [aki] azt mondta énnekem, hogy korán holnap Nagyságod Kismartonban megyen, úgy mind, kedden. Abban tartoztam meg, ne talán ott[hon] nem érem Nagyságodat.

Az miről pedig üzent Lőrincz Miklós, az nem tréfa Kegyelmes Uram. Istentől csak azt kellett kérnünk, hogy Szentlélek megszállatta szívét, azt üzent énnekem ezen szilvágyi polgár által, hogyha Nagyságodtól gráciát és kegyelmet nyerek [számára], ő kihozza az törököt úgy, hogy magyar nemzet régen nem járt úgy, mind mi fogunk járni és az törököt megverni. Én ezen polgárt mindjárt megajándékoztam, adtam egy aranyat neki, hitet adtam és kezemet, hogy ne féljen semmit is, bizvást az mint akar és elszánt dolgot hátra ne hagyjon, eljárjon híven ez szerint: Nagyságod kegyelmes ura leszen és emberré teszi Nagyságod, ne féljen semmit is. Ezzel bízattam Nagyságodtól. Most ezen próbát megteszik, de azon mesterkedik, hogy itt nem leszen, hanem Pécsre akar menni, ezt az egy próbát elkerüli és az próba után, az kit akarnak próbálni, most ha végben vihetik, mindjárt azon leszen minden mesterségével, hogy kijöjjön, és föladja őket. Nagyságod lássa, mit gondol, úgy ne járjunk, mint Szajkival. Az is lám mind üzengetett aprólékkint,⁷²⁷ lám ugyan kijött. Hiszem Istent és talán jobb formán fog kijönni és az törököt föladni. Igen jó reménység vagyon felőle, hogy bizony kijön, mert Kegyelmes Uram, az jelt megüzente, mind az két félét, hogy miről ítéltessek hitelesnek az szava, az mikor ki akarja hozni az török[öt] és magát is, miről ismerjük meg.

⁷²⁵ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 24489.

⁷²⁶ Szilvágy, település Zala megyében.

⁷²⁷ Értsd: apránként.

Ez mostani török pedig, az ki gyülekezik, és ide próbát akar tenni, jó volna reá vigyáznunk. Nagyságod parancsolna mindenfelé, hogy készen lennének, minthogy Nagyságod itthon nem leszen, ha mi lenne és kívántatnék, mire állhatnának elő, én hírt adván mindenfelé. Az mikor ki akar jönni Lőrincz Miklós, énnekem újóbban üzen ezen szilvágyi polgár által, hogy mi formán várjuk és mennyied magával jön, s mikor ezekről engem mindképpen tudósít és voltaképpen tanúságban hagy. Én megint beküldtem ezen polgárt, mit fog üzeni és mondani, meglássuk. Nagyságodat kérem, mint Kegyelmes Uramat, minden kegyelmességét mutassa hozzá, az hitetlen kurafinak, mivel Istennek szent lelke jóra vezérli. Nagyságoddal szívem szerint beszéltem volna és beszélnék ezen Lőrinc Miklós dolga felől, ha mód lehetne benne, mivel mindenekről nem írhattam Nagyságodnak, mint üzent mindenekről. Örömet akarnám tudni az Nagyságod itthon létét, hogy én is föl mehetnék és Nagyságoddal beszélhetnék, mert ez féle dolgot nem jó tréfára venni az mind Nagyságod ítélete rajta.

Isten éltesse Nagyságodat szerencsésen sok esztendeig. Datum ex Csákány die 29. Augusti 1650.

Nagyságodnak alázatos szolgája:

Keczer János

31. 1650. augusztus 31.⁷²⁸

Szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint kegyelmes Uramnak. Isten sok jókkal áldja Nagyságodat és sok esztendeig éltesse.

Az Nagyságod levelét megadák szinte 9 órakorban. Mindenekről mit írjon Nagyságod, értem, hogy nem levéllel kellett volna ezen dologról Nagyságodat tudósítanom, hanem magamnak kellett volna felmennem, mivel ez féle dolog levél által végben nem mehet. Látja az Isten, szívem szerint magam akartam volna ezen dolgot Nagyságod eleiben proponálni és ezen dologról voltaképpen Nagyságoddal végezni, de immár ha így esett az dolog, hogy nekem azt mondták, hogy itthon nem érem Nagyságodat és Nagyságod Kismartonba megyen, az mint írja is Nagyságod, hogy ma megindul 31. Augusti. Azt is írja Nagyságod, ha lehet, Nagyságod után mennék és Kismartonban érném Nagyságodat. Azt is jó szívvel megcselekedném, hogy Nagyságod után mennék, mert szolgáló vagyok, de erre az hírekre lévőst, nem mehetek az melyen Nagyságod ítélete. Hogyha addig ide találna próbálni az török az emberemnek üzenete szerint, az kinek Isten megszállotta szívét, s itthon nem lennék, bálnám úgy járnának, mint szegény Bödey veszésekor. Hogy pedig írja Nagyságod, arról tudósítsam Nagyságodat, mikorban akar próbálni és mely felé mostanában az török, nekem azt üzenté és ily formán Lőrincz Miklós, hogy ebben az holdvilág járásban bizonyosan egy próbát teszen az kanizsai török, de nem tudja mely felé és hova, hanem csak vigyázásban kell lenni és őrizkedjünk. Az mint első levelemben is megírtam Nagyságodnak, hogy Lőrincz Miklós azon vagyon, hogy az próbán nem leszen, hanem elkerüli és Pécsre megyen. Ha ugyan nem lehet egyéb benne, [és] az próbán velük kell lenni, arról nem tehet, kénytelen vele, de mihelyt ezen az próbán által mennek, valamint járnak és mely felé próbálnak, vége szakadván szándékuknak, éjjel nappal mindazon mesterkedik, hogy mint adhassa föl őket és Nagyságoddal megverethesse úgy, hogy magyar nemzet törököt régen úgy nem vert, ha az Isten ő Szent Fölsége irgalmassága vele leszen, csak Nagyságodtól fejének kegyelem legyen.

Az mely polgárt pedig kiküldött hozzám most, hogy először csak úgy küldte Kegyelmes Uram, hogy mit mondok üzenetére és mint biztatom Nagyságod képében is, első levelemből is tudom, megértette Nagyságod: mint adtam hitet és kezet neki az polgár által, mind magam képében, s mind Nagyságod képében, hogy ne féljen semmit is, az jó szándékot el ne hagyja, Nagyságodtól kegyelem[ben részesül] és fő emberré teszi. Kegyelmes Uram

⁷²⁸ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 24490.

szándéka és üzenete, hogy hitelesebb lett volna kém levelet [is] örömezt küldött volna, de attól félt, hogy úgy jár, mint az prédikátor, mivel ő is vele végezett volt, hogy kiírjon vele. Az prédikátort megölték, Isten tudja ő is mint maradt meg. Ő írást nem tud, levélre nem meri magát bízni. Ezen az polgár, az ki által üzent és ezen dolgot végben akar vinni, igen meghitt, jóakaró embere, mintegy édes apja. Nagyságod szavával az polgárt is eléggé bízattam, hogy jó kegyelmes ura leszen. Ezen polgárt megint beküldtem, az héten bemegyén. Most mit fog üzeni, meglássuk. Az polgár azt mondja, Kegyelmes Uram, hogy arra nem felelhet Lőrincz Miklós, hogy bizonyos napot üzenne, az mely napra bizonyosan kihozná az törököt, hanem egy-két hetet hagyja, hogy várjak. ha egyszer nem, máskor, Azért Nagyságod jó ítéleti rajta, egy pribék szavára nem mindenkor indul meg az kanizsai sereg, valamint s valahogy leszen azért, de ugyan megvereti Nagyságoddal, Istent hívván segítségül. Azt is üzente, hogy ő akkor jelet küld énnekem, az mikor módját láthatja, hogy kihozhatja őket. Még addig Isten meghozván Nagyságodat voltaképpen beszélhetnék ezen dologról, és jó móddal végezhetünk. Az alatt talán megint újokban üzen énnekem valamit, de mindazonáltal vagy üzen vagy nem, mihelyt hallom az Nagyságod hazajövetelét, fölmegegyek Nagyságodhoz.

Ez mostani próbát pedig az mint írja Nagyságod, hogy nem kellene megengedni nekik, úgy volna jó, ha tudná az ember, mikor akar bizonyosan próbálni. Azért volna jó Kegyelmes Uram[nak] írnia az hadnagyoknak, hogy lennének készen, ha kívántatnék és bizonyos hírt hoznának, előállhatnának, hogyha íránk nekik, én avagy Francsics uram. Nagyságod azért parancsoljon hadnagy uraimnak, hogy legyenek készen és várjanak innend. Mindezeket az híreket is hátra hagytam volna [és] Nagyságod után mentem volna, de az leveleket későn adták meg. Gondolom azt, hogy Kismartonban nem érem Nagyságodat.

Isten Nagyságoddal. Datum ex Csákány die 31 Augusti 1650.

Alázatos szolgája Nagyságodnak:

Keczser János

32. 1652. szeptember 18.⁷²⁹

Szolgalatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Uramnak. Isten sok jókkal áldja meg Nagyságodat.

Én Nagyságodnak nemigen jó hírt írhatok, az melyet tudom, meghallott Nagyságod Nemsem István⁷³⁰ által, [hogy] két Hollós [és] Szecsőd⁷³¹ mint járt legyen szerencsétlenül az pogány ebek miatt. Az udvari uraimék lovaikat is elvitték és szolgálóikat levágták. Hogy ily hír nélkül feljöttek, kit vélhessünk vétkesnek, nem tudhatjuk, de Kegyelmes Uram azt elhiggye Nagyságod, hogy mi sem tudtuk, hogy az török följöött. Nem tudom, az hírt mint hozták, mint egyre mint másra, de elég az, hogy mikor énnekem híremmé esett és hírt adtak, akkor már megvolt az rablás és az Csernecsen⁷³² által is ment, Innend az mi kevesed magammal lehetett, sietve mentül jobban lehetett, úgy mentem, de sehol el nem értem, az gyalogom pedig el nem jöhetett, mivel elfáradt. Körmendi hadnagy mindenütt az inukban volt, míg által ment az Csernecsen. Egy helyen beléjük is kezdett, ott valamennyire meglődözték őket, ott megfordultak [és] Nagyságodnak egy katonáját elnyomták, Vaspöry Bencét. Az török számtalan sok volt. Csak az, ki ide volt rablóban, tizenhét zászlóval voltak, az ki pedig András hidánál⁷³³ volt dandárban, az is volt harmadfél ezer gyaloggal, lovassal. Ki azért ha szintén elértem volna is valahol, bele nem kezdhettem volna kevesed magammal, mivel ők igen felesen voltak. Én mindazonáltal mentest mentem az mind lehetett Egerszegig, gondolván azt, [hogy] az végbeliek megegyeznek és együtt lesznek. Azokkal együtt Isten segítségéből az hol mód adatik az dologban beléjük kapok, de szinte hogy érkeztem Egerszegre, akkor ment az török Besenyőnél,⁷³⁴ az akasztófán túl. Ott nem voltak többen, hanem az egerszegi sereg két hadnaggal és az ott való gyaloggal, mintegy kétszázan az város végén. Hogy oda érkeztem, én is nagy fáradva, eleget törtük elménket rajta, hogy mit kellesék cselekednünk, de kevesen voltunk és semmiképpen nem láttuk módját, hogy beléjük kaptunk

⁷²⁹ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 24571.

⁷³⁰ Nemsem István 1641–1644 között étekgó, majd 1645-től házi familiáris. 1646-tól körmendi tisztartó. *Koltai* 2012. 319. o., illetve <http://archivum.piarista.hu/batthyany/familia-keret.htm>. (Utolsó meglekintés: 2021. április 10.)

⁷³¹ Egyházashollós és Hidashollós, települések Vas megyében, illetve Magyarszecsőd (talán Molnaszecsőd), település Vas megyében.

⁷³² Értsd: Csernec-patak.

⁷³³ András hida, ma Zalaegerszeg városrésze.

⁷³⁴ Zalabesenyő, ma Zalaegerszeg városrésze.

volna. Ha az végbeliek mind együtt lettek volna, mindazonáltal oly szorgosan megkezdtük volna. Kerpachich uram⁷³⁵ igen menti is magát, hogy mindenfelé elírt és voltaképpen hírt adott az mint őneki is hírt adtanak. Ahhoz képest valamint s valahogy esett az meg. Van, ki leszen vétkes és oka büntetésnek, bűnhődjék érdeme szerint, Isten bizonyságom. Kegyelmes Uram, én nem tudtam semmit is ebben, sehonnan semmi hírt sem hoztanak, különben hanem immár mikor megrablott, azelőtt másodnappal volt polgár ott bent, az ki nálam volt, az sem tudott semmi hírt mondani és nem is hallotta semmi hírüket. Én nem tudom, mint esett ez az próbája az pogány ebnek, hogy semmi híre nem volt.

Lövés esett rajtuk, el is esett bennük, de elvitték lova[ika]t, nyertek hármat avagy négyet. Egyet elfogtak közülük [az] egerszegiek, szinte ezen órában érkezém meg. Itt találtam az Nagyságod leveleit, az ki hova szóló volt, mindjára elküldöztem. Továbbá mit fog Nagyságod parancsolni, ahhoz tartom magamat.

Isten éltesse Nagyságodat jó egészségben sok esztendeig. Datum ex Csákány die 18 7bris 1652.

Nagyságodnak holtáig jámbor szolgája:

Keczer János

P.S. Az mennyi rabot vittenek és levágtanak, annak számát meg nem írhatám Nagyságodnak. Az Nagyságod szolgálatára magam is mindjára fölmentem volna, de az ügetésben egy dőlt fán által estem volt mind lovastól. Az lovamat is megbénítottam, magam is igen megsértettem az lábamat és igen rosszul vagyok.

⁷³⁵ Kerpachich István, mint megbízott kapitány, 1647–1657 között állt az egerszegi vár élén. *Kelenik* 1997/a. 147–197. o. Vö. *Méhes* 2008. 43–56. o.

33. 1652. november 19.⁷³⁶

Szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak, mint kegyelmes Uramnak. Isten sok jókkal áldja meg Nagyságodat.

Az Nagyságod levelét vettem, miben legyen én mindjára az ezekre nézve írtam Káldy Péter uram vicéjének és Hertelendy uramnak. Egyik zászlót Jakabházára [és] Rőnekekre⁷³⁷ szállítottam, másikat Szentmihályra. Az ország gyalogit is az két vajdasággal parancsoltam kiszállani, egyik vajdaságot Körmendre, másikat ide Csákányban. Ezen gyalognak pedig az Hegyhátról⁷³⁸ hordatok élést, az mi pedig az több hadnagyságokat illeti, Nagyságod jó ítélet rajta, hogy mennyit parancsol kiszállítani. Ha pedig többet szállít ki Nagyságod, itten Csákány táján nincs hely, az hova szállítsuk [őket], hanem Körmend táján meglehet.

Kanizsán pedig igen nagy híre vagyon, hogy Nagyságod innend házatól elmegyén, azoknak pedig gyülekezését nem jó semmire vélni és tréfára [venni], mert azok csak abban mesterkednek, hogy miképpen tehetnének kárt. Az pedig Nagyságod jó akarata, ha többet szállít-e ki Nagyságod és kiket. Én pedig itten az tájon az mennyied magammal lehetek, szorgalmatos vigyázásban leszek. Ha pedig mi oly bizonyos híreim jönnek, én mindjára tudósítom Nagyságodat addig, míg itthon leszen Nagyságod.

Azon kívül pedig az mit fog Nagyságod parancsolni, ahhoz tartom magamat. Ezzel Isten éltesse Nagyságodat. Datum Csákány die 19. 9bris 1652.

Nagyságodnak holtig jámbor szolgálója:

Keczser János

⁷³⁶ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 24585

⁷³⁷ Rönök, település Vas megyében.

⁷³⁸ Vasi-Hegyhát, kistáj Vas megyében.

34. 1654. január 9.⁷³⁹

Szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Uramnak. Isten sok jókkal áldja meg Nagyságodat ez új esztendőben kívánsági szerint.

Csak erről kellett Nagyságodnak írnom: ím az Nagyságod parancsolatai szerint felküldtem az sereg leveleiért, Nagyságodat kérem azon, hogy az levelet megadván, egy parancsolatot írjon Nagyságod az seregre, hogy ki-ki minden ember bekészüljön az kerítésben, mivelhogy kívánságuk maguknak volt erre, hogy Nagyságod másképpen iratassa az levelet és az külső házakhoz tartozandó helyeket az kastélybeli házakhoz kösse Nagyságod minden igazságával. Írhatom azt Nagyságodnak, hogy ha parancsolatot nem küld alá Nagyságod az seregre, sok visszavonó leszen és észvesztő közöttük, de ha parancsolatot megolvastatom az sereg előtt, egyebet nem mernek cselekedni Nagyságod ellen, hanem bekészülnek.

Erről is írhatok Nagyságodnak, mint Kegyelmes Uramnak, hogy gabonából igen megfogyatkoztam, az mi kevés termett is, mind merő vare borsos,⁷⁴⁰ nem is ehetem benne. Kérem azon is Nagyságodat, mint Kegyelmes Uramat, Nagyságod adasson egynéhány köből búzát, azon is kérem Nagyságodat egynéhány szekér szénát is adasson Nagyságod az itt való majorból, mert az sincs csak egy szál is. Az mi volt, mind elvesztette az sok árvíz, egy szálát sem ehetnek benne az lovaim, az mely ebbéli Nagyságod kegyelmes jó akaratát életem fogytáig igyekezem megszolgálni.

Nagyságodat azon mégis kérem, hogy az sereg levelével együtt küldje alá az parancsolatot, hogy ki minden ember bekészüljön, valamint életét, tisztességét szereti, mert Nagyságos Uram, kár pusztán állani az nagy jó kerítésnek és üresen.

Most Újvárott létemben Nagyságoddal emlékeztem volt egy Baras Tamás szentpéteri hajdú felől, az mely németújvári fogságban vagyon néminemű dologért, az mely dologban sem híre, sem tanácsa, bátor vétkes volna is, nem derék dolog az miért megfogattatott egy pince ajtaját vágta volt be valaki más és erre fogták Baras Tamásra, de az ember semmi kárt nem vallott, nem is mehetett be az pincéjébe. Így lévén azért az dolog ez az hajdú nem vétkes, az mint polgárok maguk is jól tudják az kik megfogatták. Kérem azért Nagyságodat, mint Kegyelmes Uramat, bocsáttassa el Nagyságod szegény büntelen hajdút és írjon Nagyságod porkoláb uraimnak, hogy elbocsáttassék.

⁷³⁹ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 24685

⁷⁴⁰ Borsós gabona, a gabonafélék gombás megbetegedése.

Ezzel Isten áldomása maradjon Nagyságoddal. Datum Csákány die 9 January 1654.

Nagyságodnak alázatos szolgája:

Keczer János

P.S. Ezen Nagyságodnak szóló leveletem bepecsételtetem volt, hogy hozának bizonyos hírt, egy hajdúm jött Szigetből, az mely bizonyosan beszéli, kányaváriakban hármat fogtak, egyet levágtak kanizsaiak. Az elmúlt héten volt ezen dolog, tudom, hogy hírével vagyon ezen dolog Nagyságodnak, de én sem akartam elmulatni, hogy meg ne írjam Nagyságodnak. Ezen dolog pedig azután történt, hogy szigeti katonát levágták.

XIII/4. Festetics Pál levelei a törökellenes felszabadító háború időszakából**35. 1682. szeptember 05.**⁷⁴¹

Alázatosan szolgálók Nagyságodnak, mint jó kegyelmes Uramnak. Isten kívánatos jókkal áldja meg Nagyságodat.

Palatinus Uram ő Nagysága parancsolatai érkeztek ide az vármegyékre, gondolom Nagyságodnak is írt ő Nagysága. Ez jövő szerdára kívánja a népet pordányi mezőre megmustráltatni és onnét az Dunán által, tegnap gróf Uram ő Nagysága Esterházy János Uramhoz által küldött ezen dolgok végett. Innen az végházakból kevés telik ki, az is még bizonytalan, Bécsben ma küld föl vicegenerális Uram, mint fog disponálni⁷⁴² a Herczeg. Kisfaludy Uram levele Esztergomból jött, írja az az hírt, [hogy] ott dolgát a török ott végezi, Esztergomnál által jön Tatának, Pápának, Veszprémnek, talán Lesli⁷⁴³ ígéretét akarja executióban venni.⁷⁴⁴ Vágig s Rábáig írja Esterházy János⁷⁴⁵ Uram ő Nagysága lehetetlenségnek az szerdai terminust, kéri gróf Uramat, mind az ő Nagysága levelét includálja⁷⁴⁶ s maga is írjon ő Nagyságának, jobb[ra] forduljon Kapuvárra. Ő Nagysága az Urakat és végbeli tiszteket hívassa oda conferentiára,⁷⁴⁷ ott concludáljanak⁷⁴⁸ az dologról. Az udvar százezer forintot resolvált,⁷⁴⁹ Palatinus Urunk az nép fogadására 50 ezret, Bécsben adják 50-et az bányákról, ha az idén már késő nem lesz az had fogadás. Az ide való vármegyék lassan készülnek, Fülel megvétele felől meg bizonyos nem jött.⁷⁵⁰

⁷⁴¹ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14031. Festetics Pál levele Batthyány Kristófhhoz.

⁷⁴² Értsd: rendelkezik.

⁷⁴³ Walter Leslie tábornok. *Tóth* 2011. 94. o.

⁷⁴⁴ Értsd: elégtételt venni.

⁷⁴⁵ Esterházy János győri végvidéki főkapitány helyettes (1655-1691) *Pálffy* 1997 278. o.

⁷⁴⁶ Értsd: mellékeli.

⁷⁴⁷ Értsd: haditanácsra.

⁷⁴⁸ Értsd: határozzanak.

⁷⁴⁹ Értsd: az udvar százezer forint kifizetésére kötelezte el magát.

⁷⁵⁰ Thököly Imre török segédcapatok segítségével 1682. szeptember 10-én foglalta el Füleket, de a várat a török lerombolta. *Varga* 2007 29–33. o.

Ma Győrről hozza gróf Uram embere híret annak is, hogy tegnap előtt jött le Bécsből Morocz Uram, látta az kancellárián expeditióban⁷⁵¹ az vármegyékre. Tilalmazták az insurrectiót,⁷⁵² ezt nehéz hinni, mert micsoda okát adná, hogy ne oltalmaznák magukat azt nem tilthatni meg. Velemen a conferentia meg lesz előbb Palatinus Uramnál ő Nagyságánál, meg sem esnék oly confusio⁷⁵³ a dologban. Judex Curiae Uram ő Nagysága⁷⁵⁴ az elmúlt szerdán érkezett föl Bécsben. Palatinus Uram ő Nagysága parancsolatai az elmúlt vasárnap datálódtak, az ide alá való készületlenséget és lehetetlenségeket elhittem, fogja proponálni Judex Curiae Uram ő Nagysága, másképpen fog ott gondolkozni Palatinus Uram ő Nagysága is. Tudom mindezek nyilvánvalóbban s bővebben vannak Nagyságod előtt, én is szolgálai kötelességem szerint el nem akartam mulatnom.

Kívánom Istentől, szerencsés órában találja levelem Nagyságodat. Pápán 5 Septembris 1682.

Nagyságod alázatos szolgája:

Festetics Pál

⁷⁵¹ Értsd: kiadmányban.

⁷⁵² Értsd: nemesi felkelést.

⁷⁵³ Zavarodottság (lat.)

⁷⁵⁴ Draskovich Miklós országbíró (1681–1687), Draskovich János nádor (1646–1648) fia.

36. 1683. február 5.⁷⁵⁵

Alázatosan szolgálók Nagyságodnak, mint jó kegyelmes Uramnak. Isten minden üdvösséges jókkal s kedvességekkel áldja meg Nagyságodat.

Az, mint megparancsolta Nagyságod, a várbeli szállások végett kapitány Urammal, tisztartó Uraimékkal egyetértettem, tegnap fölmentünk tettünk ilyen rendelést az szállásokban. Már mint nyugszik meg Nagyságod és mint disponál, várunk tovább való parancsolatától Nagyságodnak. Fönn hagyunk egynéhány alkalmatosságot, ki tudja még, oly emberek találják meg Nagyságodat, az kiknek kell kedveskedni. Történhetik, hogy még ezekben az instans⁷⁵⁶ Urakban is nem jönnek ide, az mint értettem is, hogy Esterházy Mihály és Cziráky Mózes Uraimék ő Nagyságok Borostyánban maradnának Draskovich Urammal ő Nagyságával, Postakovicz Uram beszélt ilyet, hogy értette.

Itt kegyelmes Uram az Caybont régi beteg, sok az ideje, [hogy] föl nem kelhet, a pattantyúsokat nincs, ki dirigálja s munkára hajtaná, [a] szolgák haszontalanok, Nagyságod valami módot találjon. Bezerédi Uram mit írjon pápai pattantyús végett, megértheti Nagyságod, de ez sem arra való, hogy a többit dirigálhatná, kőművességre jobb, mint pattantyússágra, mit parancsol tovább felőle Nagyságod.

Belavicz Gábor Uram tegnap idejött vala, én Nagyságod parancsolata szerint bőven megbeszélettem ő kegyelmének. Ajánlván alázatos szolgálatát Nagyságodnak, holtig alázatos szolgája kíván Nagyságodnak maradni hív feje fönn állásáig. Kéreti alázatosan Nagyságodat, méltóztassék némely panaszát kegyelmesen meghallgatni, amikor Nagyságod előtt alkalmatlan nem lenne, ha csak akkor is, mikor Isten ide hozza Nagyságodat. Ugyan ma Svasticz Uram kérésére Toronyra ment, vasárnap a temető végben menvén, hétfőn bejön ő kegyelme mind itt benn lesz. Parancsoljon Nagyságod ő kegyelmének, [hogy] a pattantyúsok mind a várban háljanak, munkálkodjanak a fegyver körül, egyik közülük az alsóvárosi kapukon maradjon. Nagyságod az minemű dispositiókat⁷⁵⁷ parancsolt, az mi difficultások⁷⁵⁸ vannak, avégett is parancsoljon minél előbb, lehet effektuálják⁷⁵⁹ ő kegyelmek. Az fölső

⁷⁵⁵ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14032. Festetics Pál levele Batthyány Kristófhhoz.

⁷⁵⁶ Kérelmező (lat.)

⁷⁵⁷ Értsd: rendelkezéseket.

⁷⁵⁸ Értsd: nehézségek.

⁷⁵⁹ Értsd: elintézik.

jószágokból bár csak ötven embere segítséggel lehetne egy hétre favágás és másféle munkát, az mit véghez vihetnének, lamentálódik a szegénység úgy tisztviselő Uraimék is.

A pattantyúsok jelentették, hogy írjam meg Nagyságodnak, Bécsben ha embere megyen Nagyságodnak, valami három ágyú emelő csigát hozasson Nagyságod, kit magyarul hevernek hívnak, ők így nevezték: bintni. Az ki volt, láttam, mutatták a kereket, azon bizony itt nem segíthetnek. Hívtam volt a lakatost is oda, onnan fölül kell hozatni, gondolnám egyet tíz forinton legföljebb tizenkettőn.

Tegnap Erdődyné Asszonyom Sankóné Asszonyommal levén, feleségemet is alá hívták, általa kéretett Erdődyné Asszonyom, instálnék⁷⁶⁰ Nagyságod előtt, [hogy] itt az várban egy kis hajlékot adatna Nagyságod, csak annyit, ahol maga gyermekivel megférne, ha mikor az szükség hozná az alatt had tudna valami kevés lisztet, bort, fát fölhozatni s más élest. Úgy üzent, hogy Nagyságodat megtalálja embere által az két nap, Nagyságod mint parancsol evégett is, áll Nagyságod gratiáján.⁷⁶¹ Az szállások végett némely helyre az Uraimék közül hova kettőt, hova hármat, hova négyet s némely helyre egyet írtunk. Ezt Nagyságod úgy értse, az hova egyet, kettőt írtunk olyan alkalmatosság, hogy négy-öt ember elfér állva, teli lesz. Van egynéhány olyan folyosó, [amiknek] alját megrekesztvén abban kalihaczkát⁷⁶² csináltak. Némelyeket hasonló kis kamarácskában az hova hármat négyet írtunk, ott teresebb az alkalmatosság. Ezek állanak Nagyságod dispositióin, kik hol maradjanak meg.

Alázatosan kérem Nagyságodat Doctor Ádám Uramért elküldenék, ha megengedné egy-két napra hozzám. Félek ez az negyednapi hideg hatalmat vesz rajtam, ha hogy nem jöhetne, most Nagyságod mellett volna, praescribálna⁷⁶³ s küldene mitévő legyek, készséggel megjutalmazom.

Alázatos szolgálja marad Nagyságodnak:

Festetics Pál

P.S. Svasticzné Asszonyom temetésére magam is el fordulok. Kapitány Uram úgy mondotta, hétfőn fölmegeyen Nagyságod szolgálatára, ha mit elfelejtettem volna a dolgokban, tudom értésére adja Nagyságodnak ő kegyelme.

Németújvár, 15. Februari 1683.

⁷⁶⁰ Értsd: esedeznék.

⁷⁶¹ Értsd: jóakarátán.

⁷⁶² Értsd: kalitkát.

⁷⁶³ Értsd: felírna valamit.

37. 1683. május 22.⁷⁶⁴

Alázatosan szolgálók Nagyságodnak, mint jó kegyelmes Uramnak.

Az táborhelyt elsöben is néztem Vátnál, a rétség mind vízben, az kelő által igen rossz, meg sem csinálhatni a víz árja miatt. Harmadik az, az hol azelőtt az tábor volt, nagyobb részt mind gabona vagyon körös körül. Kemenes alatt táborhelyt ennél többet nem néztem. Marcaltónél, valahol azelőtt tábor volt, ki be volt sáncolva, az mind be van vetve, több másfél száz hold vetésnél rajta. Árpásnál az Rábán belül is sok víz vagyon. Nagy István Urammal eleget néztünk s gondolkodtunk, máshol föl nem találhatunk Bodonhelyen kívül, kit majorháznak hívnak vagy Koroncónál, kit pusztán hagytak, senki rajta nem lakik. Már tovább várok Nagyságod parancsolatától. Nagyságod talán gondolkodhatik, hogy kívül van ifjú Urunk securitásáról,⁷⁶⁵ népnek kevés voltáról, azt is mind hozzá gondoltuk, lesz securitása mindkét helyen. Jöveletemkor az mint eszemben vettem, igen vontatva készülnek Nagyságod szolgálóban, talán jobb lesz hétfőn [és] kedden péczeli réteken várakozni, ott mindenfelé hírt adni, siessenek eljönni. Tartok attól, hogy igen kevesed magával jön ő Nagysága, a vármegye népének is hírt kell adni, újfalui rétekre Sárvár felé takarodjanak által.

Mikor jöttem, Draskovich Uram ő Nagysága a kertben volt, szemben voltam ő Nagyságával. Vettem eszemben, azon volna ő Nagysága, [hogy] az Rábán belül való nemesség otthon maradna az kelők, vagy ha lesz, a sáncok őrzésére. Inkább az ki polgárság belül van, az kinek ide népet kellene adni úgy, mint huszadikat azon őriznék, az nemesség jönne el másképpen. Igen néptelen tábor lesz, ha az vármegye tisztjeit Nagyságod nem szorgalmazza, és példát nem kezd statuálni Nagyságod.

Az német mind eltakarodott, ma Szönyhöz érkezik. Komáromnál két híd van által vetve túlsó és innenső Dunán. Híre az, [hogy] Esztergomot szállják, de hamarabb Újvárt, amint értettem.⁷⁶⁶ Ha lehetne, ifjú Urunknak sietni kellene, de nem hogy kevesed magával, jobb [ha] egy napot vár eztán is Péczelnél. Én Pápára sietvén elvárom a tudósítást, tudhassam alkalmaztatnom az dolgot. Gönbös Uram által üzentem némely dolgokról Nagyságodnak, az ki szükséges. Az végbeliek fizetését szorgalmazza Nagyságod és siettesse, bizonyos rablások lesznek rövid nap.

⁷⁶⁴ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14033. Festetics Pál levele Batthyány Kristófhhoz.

⁷⁶⁵ Értsd: biztonságáról.

⁷⁶⁶ Lotharingiai Károly császári főparancsnok diverziójára utal. *Varga* 2007 90–92. o.

Ezek az alsó végbeliek Pápához érkeztek, most estére várják ordinantiájukat.⁷⁶⁷ Azok elmennek, Veszprém és Somogy vármegyét úgy vettem eszemben Esterházy Ferenc Uram maga alá kívánja hódítani, ha maga nem lesz az comenda,⁷⁶⁸ más tábor fog a végbeliekkel együtt tartani, mondja ő Nagysága, írni fog Lotoringenes Hercegnek⁷⁶⁹ evégett. Mondja ő Nagysága, azt is kívánta Palatinus Uram ő Nagysága mellé, szólott a Hercegnek erről is, azt adván válaszul ír Palatinus Uramnak: mivel végezése van Palatinus Uramnak, hogy Dunán innen semmi népet nem kíván elvinni, melyről való írását s végezését generál adjutantia⁷⁷⁰ mutatta ő Nagyságának. A kalauzokban inkább minden végekből hívat az herceg, némelynek 100, némelynek 50, némelynek 30 tallérokat ad, értettem Mindszenti Farkasnak is 50 tallért adott volna komáromi kalauzul, negyvenezer marhára felelnek, hogy meghajtanák többekkel együtt. A faluk erre igen elfutottak.

Elhittem van considerációja⁷⁷¹ Nagyságodnak az kanizsai török végett, hogy mi távol leszünk. Bizony akár Marcaltónél, akár Koroncónál, mindegy az segítségünk. Az Rábán belül való földet nem erősítik, ott félelem nincs, csak ezen Kemenesalja és Muraszombat tája, de ismét a német armadától messze lenni talán nem becsület lenne. Így is az Herceg sokaknak mondotta, Nagyságod tábora bizonyosan ma ide ez tájra érkezik. Jövetelét Nagyságod táborának én így rendeltem: Péczelből egy nap a csöngői rétekre, onnét másnap Egyházaskeszőn túl vannak híján Szentpéteren⁷⁷² innen. Ha pedig beérnének Rábaközben, az egyedi rétekre jobb lenne az ki meg is könnyen, ha az szekereket egy nappal előbb jártatják. Az utak fölöttébb rosszak, Marcaltónél lehetetlen kimenni, be kell [Egyházas]keszőre menni s árpási hídon ismét ki. [Egyházas]keszőnél eleiben megyek az hadaknak, csak Nagyságotok tudósítását s jövetelét sietve vehessem. Veszprém vármegye itt készen van, több vármegyét nem tudom.

Nagyságodat kérem, írasson Nagy István Uramnak, velem egyet értsen és fáradozzon, azon levél jöhessen kezemhez.

Kívánom, Isten sokáig éltesse Nagyságodat kedves egészségben. Írtam Csikvándon 22 May 1683.

⁷⁶⁷ Értsd: parancsukat.

⁷⁶⁸ Értsd: parancsnok.

⁷⁶⁹ Értsd: Lotharingiai Károly.

⁷⁷⁰ Főhadsegéd.

⁷⁷¹ Értsd: aggodalma.

⁷⁷² Kemenesszentpéter, település Veszprém megyében.

Nagyságod alázatos szolgája:

Festetics Pál

38. 1683. június 5.⁷⁷³

Alázatosan szolgálók Nagyságodnak, mint jó kegyelmes Uramnak.

Az táborhelyt Váthoz kellett hozni, Karakónál nem lehetett által menni, az szekerek mind megmerültek volna, az töltést az kelón által most csináltatjuk mind túl, mind innét. Az nép mind az német armadához takarodik. Komárom elment, Győrt úgy mondják, ezelőtt ötöd nappal fölvette magát s oda ment. Sümegi püspök uram hasonlóképpen ma indul vagy holnap disponálta, Horváth Miklós uram idevaló jövetelre azt adván válaszul: cikázni nem megyek oda.

Itt az nép kevés, mindenestül nem gondolom kilencszáznál följebb volna mind Nagyságod szolgálóiban s mind az vármegyékben sok van oda. Zala vármegye itt van, lovas az mint értem 16, gyalogja 70, ez csak Bezerédi Uram processusából⁷⁷⁴ van. Perneszi Uramnak és Tar Jósa Uramnak is íratott ifjú Uram, Bezerédi Uram jó válaszából, hogy kövessék el ő kegyelmek is. Nagyságodnak sem ártana íratni, az hódolt Zala vármegyei nemesség közül supplicáltak⁷⁷⁵ ifjú uramat itt, hogy őket personalis insurrectióra⁷⁷⁶ is parancsolják s az végházakban különben szekereket kérnek. Kettő nem lehet, való is az, ha hódolt, personaliter nem insurgalhat, szekeret proportionaliter⁷⁷⁷ reá vetnek, de nem az végbelieknek, hanem az nemes vármegye számára, akik az táborra jönnek. Hiszen az végbelieknek máshonnan kell kitelni az honor gratuitus labor⁷⁷⁸ hova szolgáltatik. Úgy van Veszprém, Győr végházaiban is: az nemes hódolt, az nemes fegyveres számára van rendelve, ebben mindazonáltal a magistratus⁷⁷⁹ disponál. Erről Nagyságod úgy gondolkodjék, ha nekünk tovább kell mennünk, bizony szégyenvallás lesz az mezei hadaknak, s úgy másoknak is. Csak a fuerspongra⁷⁸⁰ tamáskodnak, 70 és 80 pár marha kívántatik, az ki bizony ki nem telik. Ezen túl az egész pusztaság elfutott, nem lesz hol venni, az katona mindenik maga lovát fogja be. Azon nemességtől, az ki szekerek jönnek, minden szekér mellé két-két embert az ilyeneknek kellene rendelni, de azzal az, kinél kell, hogy a vármegye itt van, parancsoljon Nagyságod

⁷⁷³ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14034. Festetics Pál levele Batthyány Kristófhhoz.

⁷⁷⁴ Értsd: járásából.

⁷⁷⁵ Értsd: kérelmezték.

⁷⁷⁶ Értsd: személyes felkelés.

⁷⁷⁷ Értsd. arányosan.

⁷⁷⁸ Ingyen munka, robot (lat.)

⁷⁷⁹ Tanács (lat.)

⁷⁸⁰ Értsd: forspont, előfogat.

Perneszi Uramnak, Tar Jósa Uramnak, sietséggel készítettessék az ki öreg fa három szekér, ki kisebb kettőt, ki annál is kisebb egyet, három-három lovas kocsi. Ha több nem, egy ember melljük, a végbeliek hagyjanak békét nekik.

Nagyságod elhiggye, a herceg oda kívánja ifjú Uramat, az mint parancsolja is most Palatinus Uram. Emlékezik reá Nagyságod, a Bellicum⁷⁸¹ parancsolatja is jött volt, ha a végházak periculumja⁷⁸² nélkül meg lehet, Palatinus Uram requisitiójára⁷⁸³ Nagyságod bocsásson. Itt bizony úgy vettem eszemben mégis pusztán hagyják ifjú Urunk táborát, mind a német felé vágyódnak, kalocsai érsek Uram maga is alá megyen. Tegnap írja ifjú urunk, a végbelieket siettesse Nagyságod jönni, bizony mintegy szegénység ilyen kevesen táborunk. Azonban arról is Nagyságod gondolkozzék, ha más parancsolat jön, a vármegyék mi rendben maradjanak és maradjanak-e vagy jöjjenek s ki maradjon velük. Ha Nagy Ferenc Úr nem akarna maradni, akkor talán Békási Miklós Uramat kell kibocsátani és vigye belül a Rába mellé egy alkalmas helyre.

Kanizsai töröktől nem gondolom, [hogy] kellene félteni ezt az földet. Az muraközi táborra nézve, az ki mindjárt háta mögé állhatna, kit felesnek is beszélnek, hogy vagyon már kilencezer s Kotorinál hidat készített által Palatinus Uram. Oda megyek a magyarsággal, maga ifjú Urunk ezzel a kevés néppel itt szédelegjen, legyen ítélete Nagyságodnak rajta. Mindazáltal úgy kell lenni, az mint Nagyságod disponál.

Tartsa Isten Nagyságodat sokáig kedves jó egészségben. Vát, 5. Juni 1683.

Nagyságod alázatos szolgája:

Festetics Pál

P.S. Visszatértemkor Esterházy Ferenc Uramnak praesentáltam⁷⁸⁴ Nagyságod levelét. Mondotta Isten oda vivén ifjú Uramat a komendát kezében kell bocsátani, de hiszem, ha Palatinus Uram ott lesz ő Nagysága comenderoz⁷⁸⁵ és ő Nagysága után ifjú Uram. Az ifjú Mayburgus és Lesli generál tegnap költözött az armada után. Győrnél tizenkétezer emberrel mondják lenni, szép haddal.

⁷⁸¹ Udvari Haditanács

⁷⁸² Értsd: veszélyeztetése.

⁷⁸³ Értsd: felszólítására.

⁷⁸⁴ Értsd: bemutattam.

⁷⁸⁵ Értsd: parancsnokol.

39. 1683. június 18.⁷⁸⁶

Nagyságodnak alázatosan szolgállok, mint jó kegyelmes Uramnak.

Tegnapi leveléből ifjú Urunknak szerencsés megérkezését s egyszersmind a hírekről való tudósítását is megértette Nagyságod, nem szükséges újabban tudósítanom Nagyságodat.

Becskeiektől mi levelem jött originaliter⁷⁸⁷ Nagyságodnak leküldtem, noha csak nem együtt Esterházy János Uramnak írott levéllel a Cöghey legény végett, kit Kaitar Márton fogva elvitt. Sokat beszéltem az nemességtől, utolszor írt való Nagyságod Szökei Uramnak, hogy ha elszalasztotta, maga szenvedjen arestumot⁷⁸⁸ mindaddig, míg elő nem állíthatja. Kérem alázatosan Nagyságodat, találjon módot szabadulásában. Kapronczai óbesternek is íratna Nagyságod, de leginkább Szökei Uramat kell felőle parancsolni, ennyi parancsolatját Nagyságodnak csak így merészeli elhallgatni.

Kívánom Isten sokáig éltesse Nagyságodat kedves egészségben. Vát, 18. Juni 1683.

Nagyságod alázatos szolgája:

Festetics Pál

⁷⁸⁶ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14035. Festetics Pál levele Batthyány Kristófhhoz.

⁷⁸⁷ Értsd: eredetiben.

⁷⁸⁸ Értsd: börtönt.

40. 1683. csütörtök⁷⁸⁹

Nagyságodnak alázatosan szolgállok.

Grófné Asszonyomat pápai mezőben találám elő, eleget beszéltem ő Nagyságával. Írt gróf Uram ő Nagyságának, hogy siessen innét Fraknóban elmenni, az mint hogy az éjjel vagy Külső-Váton hál vagy benn Váton, itt lévő minden portékáját is viteti és cselédet vele. Van ő Nagyságával doktor is, ki tegnap jött a német táborról, és itt való egy öreg katona, ez bizony való a némettel jött Komáromnak, ki Vízvárnak és Gutának. Palatinus Urunk a magyarsággal Sempte felé ment a mi embereink is ő Nagyságával pápaiak, veszprémiek azonképpen. Mondják annyira vitték volt a bateriát,⁷⁹⁰ hogy a muskatélosok⁷⁹¹ az bástyákról lövöldözik el a törököket. Kedden este az ágyúkat, bumplikat behelyeztették volt és azon éjjel akarták a tüzes szerszámot is be bocsátani, mi okra nézve azon este csak parancsolat érkezett a tábornak, készüljenek és éjfélkor elindultak, mondja doktor Uram. Úgy értettem Sirmai megérkezése okozta, Bécsből jött parancsolat, hagyják abban az dolgot, az békesség megvan. Másfelől azt is üzente gróf Uram, másfél hét alatt a fővezér föl érkezik Budához. Vicegenerális Uram jövele bizonytalan, nem is kell gondolkodni, hogy eljöhessen. Az német Csallóközben költözött be. Holnap többet értek reggel, az éjjel jönnek még hírek, kimegyek magam is idején. Nagyságod be ne induljon, míg innét tudósítása nem lesz. A katonák veszésében nem vélem semmi is legyen, jobban megértem virradatig, de abban nincs semmi is az mint értem. Újvár alatt derék német emberek vesztek a lövés miatt, nyitrai, szombathelyi hadnagyot elevenen kapták be Újvárban. Szekerek, sátorok is maradtak ott, adja Isten mindezeknek jó kimenetelét, kiben csak maga tudós öreg Urunknak ezeket Nagyságod értésére adja, még az éjjel posta menjen el.

Grófné Asszonyom reggel a táboron megyen által, doktor Uramat maga eleiben hívathatja Nagyságod, maga is ezeket beszélgi grófné asszonyom. Van tizenkét szekér vagy 13, megyen az asszonnyal, bocsátassanak által, ez nem titok, egész város tudja s ott is tudni fogják. Serviliust csak itt nem értem itt vendégeskedett Barcza Uramnál.

Isten tartsa Nagyságodat kedves egészségben. Pápán írom ma csütörtökön 1683.

Nagyságod alázatos szolgája:

Festetics Pál

⁷⁸⁹ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14036. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámhoz.

⁷⁹⁰ Értsd: csatát.

⁷⁹¹ Értsd: muskétások.

41. 1683. péntek⁷⁹²

Nagyságodnak alázatosan szolgállok.

Kis János, Csáky Uram lovászmestere érkezett az este az is Kardos Ferenc katona módon hozza a hírt, de mindkettő hazudott sokat mi haszon írnom az bizony mind való valamit a doktor hozott ezen órában érkezett devecseri katona, ki párkányi harcon jelen volt, 60-ig való katona oda maradt a német is elment ez summája. Értettem ide feles németet hoznak, az nem egyébért lesz, hanem az muníciót viszi el. Ezt haszontalan titkolni, az egész város tudja s ott is bizony mind tudni fogják, hanem azon köll lenni, az az korpus⁷⁹³ meg ne szaggatódjék, míg a herceg dispositiója nem jön, ha másképpen lesz, rosszul lesz az magyarnak Várom Esterházy János uram válaszát, azonnal kimegyek.

Alázatos szolgája Nagyságodnak:

Festetics Pál

Ma pénteken írom Pápán 1683

⁷⁹² Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14037. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámmhoz. A levelet korábban közölte: *Thaly* 1887. 313–314. o.

⁷⁹³ Értsd: hadtest, hadsereg.

42. 1688. február 20.⁷⁹⁴

Alázatosan szolgálók Nagyságodnak, mint jó kegyelmes Uramnak.

Herman András Uram itt Sopronban talált, már a tabellákat⁷⁹⁵ kezemhez vettem volt pecsétje alatt, ismét harmad félszáz forintot, melyből kivettem fl 50 d 50, negyven forintja nekem járandó hópénz. Ismét a Dráva mellett adtam Nagyságod parancsolatjából Siklósban menő katonáknak hét forintot [és] ötven pénzt, Taródi vicehadnagyak három forintot, mely teszen mindenestül fl 50 d 50. Visz Herman Uram Nagyságod kezéhez ötven pénz híján kétszáz forintot.

Pozsonyban így parancsolta vala Nagyságod, mikor az ötven tallért Francsics Uram kezéhez adtam, hogy ezen Severeni Uram[nak] adandó pénzből vegyen ki. Nagyságodnak ajánlja szolgálatát, azon leszen Rábaközben executióit tetet az pedig nemigen több nyolcadfélszáz forintnál. Azelőtt is megírtam Nagyságodnak, bizony igen sovány helyen vagyon Severeni Uram, maga had bajlódják megvételével. Az mi ezen kívül való summát illeti, azt mondja, Svaigli commissáriussal egyet kell érteni annak megfizetésében. Az pedig most Erdélyben van, mondja Severeni Uram, várja, hogy ki fog jönni. Én, ha mikor föl jövök, mindenkor szorgalmazom, csak az ajánlásokkal bíztat. A tabellákat is megküldöttem Herman Uram által, a quaetantiát,⁷⁹⁶ Isten fölívén Nagyságod szolgálatára megcsinálhatni, subscribálok⁷⁹⁷ s úgy a több tisztekkel is.

Az elmúlt napokban Rohoncra írtam vala Nagyságodnak, alázatosan kértem vala termináljon⁷⁹⁸ leányom lakodalmának napjáról, mikor leszen alkalmas Nagyságodnak. Eziránt semmi válaszem nem jött Nagyságodtól, termináltam ultima praesentis,⁷⁹⁹ kérem nagy alázatosan Nagyságodat, meg ne fosztassam aziránt való gratiájától.

Kívánom, Isten sokáig szerencsésen éltesse és hozza Nagyságodat. Sopron, 20. Februari 1688.

Nagyságod alázatos szolgálója:

Festetics Pál

⁷⁹⁴ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14038. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámhoz.

⁷⁹⁵ Értsd: lajstrom, jegyzék.

⁷⁹⁶ Értsd: nyugtát, elismervényt.

⁷⁹⁷ Értsd: aláírom.

⁷⁹⁸ Értsd: határozzon.

⁷⁹⁹ Értsd: meghatároztam egy utolsó időpontot.

43. 1688. március 14.⁸⁰⁰

Alázatosan szolgállok Nagyságodnak, mint jó kegyelmes Uramnak.

Kívánom Istentől szerencsés órában találja levelem Nagyságodat. Győrre elindultam vala, közel levén már Győrhez, találom elő Komáromi István Uramat, ki hozza előmben, hogy vicegenerális Uram elment házatól Palatinus Uramhoz ő Nagyságához, értettem azon matériában hívatta, miért én is mentem volna. Meg kellett térnem, nem mentem be. Vizát bizony nem találtak se Győrött, sem Komáromban, Budára is van embere Komáromi Uramnak. Hús tallérját azon pénznek reá küldtem, mivel tudom, már annyi nem kívántatik Nagyságodnak. Két hét elforgása alatt, ha lesz is, ha nem is, értésére lesz Nagyságodnak. Ha hoznák, magam alkalmatosságommal fölküldöm, ha nem, az pénzt küldöm Nagyságod kezéhez. Azon vagyok, még a böjtön magam is udvaroljak Nagyságodnak.

Semmi híreket nem írhatok Nagyságodnak. Győrre jött 140 pattantyús, ki a tüzes szerszámok csinálásához fogott. Pápán a kemencéket csináltatja profunt mester,⁸⁰¹ ha mi bizonyost értek, alázatosan értésére adnom Nagyságodnak, el nem mulatom.

Kívánom sokáig éltesse Isten Nagyságodat kedves jó egészségben. Dömölk, 14. Marty 1686.

Nagyságod alázatos szolgája

Festetics Pál

⁸⁰⁰ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14039. Festetics Pál levele Batthyány II. Kristófhhoz.

⁸⁰¹ Proviantmeister (ném.), azaz élésmester.

44. 1688. április 4.⁸⁰²

Alázatosan szolgállok Nagyságodnak, mint jó kegyelmes Uramnak.

Isten minden kívánsága szerint való sok szerencsékkel áldja meg Nagyságodat.

A quaetaniát Pozsonyban csináltuk, Jari Uram írta és concipialta.⁸⁰³ Jelen volt Fekete Uram is, nekem így jut eszemben, ebben a formában volt dátumát diesét⁸⁰⁴ akkora tették föl midőn az armadától Nagyságod elszakadott a Dráva mellett. De hiszen az mit árt, ha csak a múlt hétre írjuk, ha recognoscáljuk⁸⁰⁵ az előbbit. Kéry Ferenc Uram ő Nagysága nem subscribálta vala eljövetele miatt, hanem Sidi Uram, mint gyalog vicekapitány, Drivodelicz Uram, Genesi Uram, Kisfaludy Uram. Most mindjárt azt Szentgrótra küldtem volna subscriptióra de úgy értettem Horvátországban van ő Kegyelme, innen Kisfaludy Mózes Uramhoz küldtem, írtam ő kegyelmének. Talán Kéry Urammal subscribáltatni jó volna, hanem ha abban tartozik Nagyságodnak nem participált⁸⁰⁶ az hópénzben, de vicéje Sidi Uram ez mellett subscribáltathatja Nagyságod. Móré helyett és más valamely két három négy vajdák helyett is kik fölvettek írást azok nem tudnak úgy is az ilyenekben mással subscribáltatnak, Sidi Uramhoz, Genesi Uramhoz talán el kellene küldeni ha comportálni⁸⁰⁷ kezdenek ott fönn kezek írását és pecsétjüket, de úgy jut eszemben más pecsét nem volt enyémen, szentgróti kapitány és Genesi Uramén kívül, azt pedig tudom egy egész óra volt föltéve, nem ítélem, hogy abban botlanak. Holnap fölmegeyen Batthyány Ferenc gróf Úr ő Nagysága Nagyságodhoz, ma nálam lesz, Fejérvár föladásáról híreket visz Nagyságodnak. Tudom requisitus⁸⁰⁸ lesz Nagyságod, onnét nem volna jó elmaradni, fölöttébb megszorultak. Értem alázatosan Nagyságod leveléből Kanizsa vidékét retrahálni⁸⁰⁹ parancsolja, bár még tavaly elkövettette volna a Bellicum, bár csak az Zalán fölültakarodjanak és az végekben az kik beférnek, ha történnék Szentgrótra jövetele Nagyságodnak. Alázatosan veszem, ha értésemre lesz s udvarolhatok Nagyságodnak, ha Körmendre parancsol is Nagyságod.

Kívánom Isten sokáig éltesse Nagyságodat szerencsésen. Dömölk, 9. Aprilis 1688.

⁸⁰² Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14040. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámhoz.

⁸⁰³ Értsd: fogalmazta.

⁸⁰⁴ Értsd: napját.

⁸⁰⁵ Értsd: átnézzük.

⁸⁰⁶ Értsd: részesült.

⁸⁰⁷ Értsd: összehasonlítani.

⁸⁰⁸ Értsd: keresett személy.

⁸⁰⁹ Értsd: visszavonni.

Nagyságod alázatos szolgálja:

Festetics Pál

P.S. Nagyságodat alázatosan emlékeztetem a selyemposztó végett. 12 rőf volt ugyan akkor föltéve levelemben, de akkor hirtelenségemben nem tudtam úgy recoligálnom⁸¹⁰ az dolgot. Mint azután erről emlékeztem volt Nagyságodnak, hogy még ennyivel megszaportassék, így ajánlotta Nagyságod magát, nem derék alapot az meg lehet. Igaz lelke szerint írhatom Nagyságodnak, azon fizetésem kívül tábori készületekre s azon szolgálaimra, kiket kell tartanom Nagyságod szolgálatára, magamét még annyit s többet is elköltök, hol sok idehaza való dolgaim hátra maradása, s ha híven s hasznosan nem szolgáltam, bár Isten legyen büntetőm s magában bizonyíthatok Nagyságoddal. Ha Nagyságod adat, vagy meggyesin, vagy világos zöld legyen.

Sümegei püspök Uram ő Nagysága mit írjon Nagyságodnak megküldtem. Nem merészelem adni Nagyságod híre nélkül, eddig is fölküldtem Rohoncra, de társát mára várnám. Meghozzák, kit Mogyorósinak hívnak, mindketten együtt szaladtak Sümegegről, meghágván az várat, rettenetes tüzes tolvajok. Utána van 16 lovas, annak is eszét venni bizony különben nem tudtam, hogy ez is egyik hajtó volt szegény úr marhájának [a] baltavári erdőről. Hanem most látom püspök Uram ő Nagysága leveléből, tegnap tíz hajdút küldött volt ő Nagysága érette. Tegnap választ adtam: nem merészelem, míg Nagyságod nem parancsol, ha van mód benne, kedveskedjék Nagyságod, mivel írja, többen is vannak ott fogva az végett. Én elvárom Nagyságod parancsolatját, mitévő legyek, ebben csak kérem Nagyságodat, siettesse megküldeni eziránt való parancsolatját.

Ezen tolvaj Varga Istók társ volt dabronczi marhák elhajtásában. Az mint megalkudtak 29 négy tallér esett rájuk, úgy erre is nem akarván fizetni, úgy fogták el. Aszcuráltam,⁸¹¹ hozzák ide, beveszi Nagyságod az 29 tallérban vagy az dabroncziak beveszik. Ha Nagyságod megengedi is Püspök Uramnak adatni, meg kell az 29 tallért adni dabronczi embereknek vagy azoknak, kik kézben hozták.

Mely napra fogja Nagyságod parancsolni Faludi Uram menetelét, örömezt megyen Nagyságod udvarlására. Ha Rohoncra lehetne, örömezt oda menne, ha gondolja Nagyságod húsvét keddre vagy utána való szerdára, ha előbb is, csak tudhassa Nagyságod hollétét. Magam is fölkeresem ő Kegyelmet.

⁸¹⁰ Értsd: összeszedni.

⁸¹¹ Értsd: gondoskodtam róla.

45. 1688. április 22.⁸¹²

Alázatosan szolgállok Nagyságodnak, mint jó kegyelmes Uramnak.

Gróf Draskovich Pál Uram ő Nagyságánál láttam pápai doktor levelét, melyet Nagyságodnak *inclusis*⁸¹³ küldött ő Nagysága. Arra nézve én az palánkos helyekre sem írok másképpen, hanem azonban maradok, az mint első parancsolatja volt Nagyságodnak. Várom tovább való parancsolatját s tudósítását Nagyságodnak vasárnapig dömölki házamnál és nem Ságón. Megérkezik Győrről bizonyos válasza Nagyságodnak, azért kívántam értésére sietve adnom. Nagyságodnak méltó becsületére vigyázni Nagyságodnak. Szavati Ádám, kit Mészáros Ádámnak is hívnak, valamikor érette küld Nagyságod, kézben adatik, meg van hagyva mind az asszonytól s mind gróf Uramtól ő Nagyságától. Kérem alázatosan Nagyságodtól, azon büntelen Szántó Mátyás végett parancsoljon Nagyságod Rohoncra, bocsássák el asztalpenz nélkül, mivel Nagyságod szolgálja s ártatlanul szenved ott.

Tartsa Isten sokáig Nagyságodat kívánt jó egészségben. Sárvár, 22. Aprilis 1688.

Alázatos szolgálja Nagyságodnak:

Festetics Pál

Bár gróf Erdődy Sándor Úrnak ő Nagyságának értésre adja Nagyságod, ha Győrről bizonyos érkezik, mert én ő Nagyságának a szerdai terminust mondtam.

⁸¹² Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14041. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámmhoz.

⁸¹³ Értisd: mellékelve.

46. 1688. április 25.⁸¹⁴

Alázatosan szolgálom Nagyságodat, mint jó kegyelmes Uramat.

Mit írjon Madoczany Uram s mind túskeváriak s úgy Zichyné asszonyom ő Nagysága, ím mind fölküldtem Nagyságodnak velem (...) Jánosházáról is lesz írtam ő Nagyságának.

Túskeváriak instálnak⁸¹⁵ azon másfél hópénzzel tartoznék Nagyságod arra segítette volna meg. Mondottam, nem lehet Kolonicz Uram ajánlotta magát, fog ő az hadra pénzt adni, akkor jelenjenek meg. Kisfaludy Mózes Uram levelét vettem, mit írjon, azt is elküldtem Nagyságodnak. Én bizony eléggé vagyok azon, mennél többet szerezhetnék össze. Gondolom, Kemenes alól 50 lovas vagy 60 talán kitelik, nagy asecurátiót⁸¹⁶ kívánnak, két hét múlva onnét jöhessenek vissza és hogy tovább sem viszik.

Kívánom Isten Nagyságodat sokáig éltesse kedves jó egészségben. Dömölk, 25 Aprilis 1688.

P.S. Szintén leveletem végeztem, jönnek egynéhányan hozzám, hogy az német is ezen jövő héten indul innét, addig ők nem indulhatnak, félnek itthon levő károktól, tovább mint disponálhatom, azon leszek. Istentől kívánom, hozza Nagyságodat holnap Peresztegre, az hova én is elmegyek. Ha Nagyságod más parancsolatja jött volna, kérem alázatosan holnap délre had vehessem. Pápai lovasság tegnap indult meg.

Alázatos szolgája Nagyságodnak

Festetics Pál

⁸¹⁴ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14042. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámhoz.

⁸¹⁵ Értsd: könyörögnek.

⁸¹⁶ Értsd: biztosítékot.

47. 1688. április 28.⁸¹⁷

Alázatosan szolgállok Nagyságodnak, mint jó kegyelmes Uramnak.

Tegnapelőtt Dabrókára kik indultak s mentek volt is, némelyek visszatértek, híret nem hallván Nagyságodnak, ezen rút időben fölötte nehezen indulnak házaktól, s az német rettentí őket mikor kimozdulnak, noha felőlük német richmasterrel⁸¹⁸ is végeztem, háborgatásuk nem lesz. Ezen órában indulok Sopronban. Én is sietek vissza, ha kik most elmaradnak, előveszem, s igen sietni fogok Nagyságod után. Dömölk, 28. Aprilis 1688.

Alázatos szolgája Nagyságodnak

Festetics Pál

⁸¹⁷ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14043. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámhoz.

⁸¹⁸ Értsd: Rittmeister, azaz lovas kapitány.

48. 1688. május 18.⁸¹⁹

Alázatosan szolgállok Nagyságodnak, mint jó kegyelmes Uramnak.

Ezen katonának actióját inqisitióval⁸²⁰ együtt által küldtem. Nagyságod parancsolatja szerint nem delibéralhatunk,⁸²¹ minek előtte értésére nem adnám Nagyságodnak, mivel előttünk nem constál⁸²² az vár alatt való fegyvereskedése, azok tudják, kik megfogták, mint volt, azoknak itt kívántatik lenni, a többi vadulásokat bőven megéri Nagyságod. Miben legyen életől is fokától is vagyon olyan az Nagyságod grátiáiában mit parancsol tovább Nagyságod az követő leszek.

Tartsa és éltesse Isten Nagyságodat sokáig kedves jó egészségben. 18. Mai 1688.

Nagyságod alázatos szolgája

Festetics Pál

Ha Nagyságodtól engedelmem adatik, délután Nagyságod udvarlására örömet fordulnék.

⁸¹⁹ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14044. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámhoz.

⁸²⁰ Értsd: tettéről szóló feljegyzéssel.

⁸²¹ Értsd: határozhatunk.

⁸²² Értsd. nem került megállapításra.

49. 1688. június 27.⁸²³

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak, mint jó kegyelmes Uramnak.

Az éjszaka veszem Nagyságod utóbbi parancsolatját. Istenem tudja, éjjel nappal elmémmel, tehetségemmel azon vagyok, minél többet s minél hamarabb kiket összevehetnék, tegnap előtt is írtam alázatosan Nagyságodnak s akkor elfelejtettem includálnom Kisfaludy Uram levelét is. Rettenetesen mentegetik magukat, három felé iga van rajtuk: adózás, most kétrendbeli szekerek fölvetése, kiket az bíró csak tegnap vetett föl az falukra. Abban is oly labirintust csinált s vetett hol egy octált, hol egy lantát, egyiket a másiktól messze, az szekerek készítésében főzik most mind az fejeket. Ha előbb hét volna az fölvetés, jobb móddal indulhattam volna, de hol Sopron vármegyében procátorkodik, hol maga dolgait forgatja, s félre teszi az vármegye dolgait. Tegnap minden falura száz-száz tallér bírságot parancsol, s félnek executiót tesz s magának azzal is hasznot keres, s meghülednek ebben is féltükben Nagyságod szolgálói. Én bizony eléggé biztatom ott is tekintetben veszi Nagyságod az dolgot. Vagyok azon, ha előbb nem, szerdán az kiket vihetek, viszek Nagyságod szolgálatára, meg Jánosházára, Baltavárra szintén úgy fölvétele, az talán nem lehetne maguk is ott legyenek, maguknak is szekeret vigyenek s az vármegyére is adhassanak. Az tegnapi fölvetésen is nem adhiebal⁸²⁴ más emberséges embereket, csak maga garália, mely rendes fölvetést tett, ím azt is megküldtem Nagyságodnak. Ha Nagyságod mutatná azt az gratiát, ide három szekér esett, az ki continus⁸²⁵ leszen, adnám jánosháziaknak baltaváriaknak, s az kik innen kevés katonaság mehet hiszem szabad Nagyságod vele a táboron. Ha oda fordítja is Nagyságod, ahova akarja, csak hogy a három hordó liszt vitele csorbul vele fölöstömből.⁸²⁶

Kívánom Isten Nagyságodat sokáig éltesse. Dömölk, 27. Juny 1688.

Nagyságod alázatos szolgája:

Festetics Pál

Míg az Nagyságod válasza kezemben jön, talán el is mennek az szekerek. Ha sietve nem jön Nagyságod parancsolatja, én ugyan semmi közömet nem ártom hozzá, nem tisztemben állván, ne okoztassam hanem ha hamar vehetem Nagyságod eziránt való parancsolatját.

⁸²³ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14045. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámmhoz.

⁸²⁴ Értsd: alkalmaz.

⁸²⁵ Értsd. állandó.

⁸²⁶ Értsd. fölöslegesen.

50. 1688. augusztus 4.⁸²⁷

Alázatosan szolgálom Nagyságodnak, mint jó kegyelmes Uramnak.

Tegnap előtt este kimenetelünkör részeg lévén Segvári Salamon, megparancsoltam, ki ne jöjjön. Az seregek közt kilopta magát, vissza jöttünkör haza felé vette magát. Ma ismét Borgátai Bodó Gergely fia, Gyurkó oroszva kilopta magát [és] hazaszökött. Két hete hogy itt van, kit Nagyságotok szabadított meg az szolgaságból, megnemesítvén magát. Ha Szentgrótnál volna kit érette küldeni Borgátára kötözve hoznák. Ha onnét nem lehet, innét érette küldök, ha veszem parancsolatját Nagyságodnak. Ha példát nem csinál Nagyságod, nem lesz haszna. Elvárom Nagyságod mit fog erről is parancsolni. 4. Augusti 1688.

Nagyságod alázatos szolgája:

Festetics Pál

⁸²⁷ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14046. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámhoz.

51. 1688. augusztus 4.⁸²⁸

Alázatosan szolgállok Nagyságodnak, mint jó kegyelmes Uramnak.

Tegnap írtam vala Nagyságodnak, hogy mai estére akartuk lekaszálni Szentmiklós felől való hajdinákat. Érkeztén levele Nagyságodnak Zichy Uramhoz⁸²⁹ ő Nagyságához, abban hagyta ő Nagysága, azt nem tudom, mit írt Nagyságod, de észre vettem szomorodását s fájlalja igen. Ma jött Kanizsáról egy merenyei polgár, igen öreg ember, kit ezelőtt három héttel vittek be ötven tallér sarcot csinálván neki. Kiküldték úgy, hogy szőlőt vigyen tarisznyánként azon pénzért, vaját és mézet. Ide jött, maga nyavalyás nem tud semmit beszélni, hanem a harmad napi sok lövés azért esett, hogy Sziget alatt sok németet és magyart vágtak le. Éhség még tűrhető, ki ott van köztük polgárság jár be Nemesdédreől szőlőt és más gyümölcsöt hordanak be. Parancsolta ő Nagysága megírjam Nagyságodnak. Mit fog Nagyságod parancsolni minderről s úgy a többiről én várom Nagyságod s ő Nagysága parancsolatától.

Kívánom Isten sokáig kedves egészségben éltesse Nagyságodat. 4. Augusti, 1688.

Nagyságod alázatos szolgája:

Festetics Pál

P.S. A németek eleiben ma száz lovas küldött ő Nagysága a két generálisság alól Nemesdédig, holnap Galambokig száz gyalogot az hol hálják holnap.

Ezen Szántó István helyett más portyát küldtem volna, de úgy mondja Nagyságod parancsolatja ne más, hanem maga menjen vissza. Parancsoltassa Nagyságod a táborra vissza.

⁸²⁸ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14047. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámhoz.

⁸²⁹ Zichy István győri magyar főkapitányhelyettes. *Pálffy* 1997 278. o.

52. 1688. július 5.⁸³⁰

Alázatosan szolgállok Nagyságodnak, mint jó kegyelmes Uramnak.

Azóta eleget fáradoztam kiket elővehettem volna Nagyságod parancsolatja szerint, értésükre adtam tovább két három napnál ott nem tartóztatja Nagyságod, némelyek nem hisznek fogadásomnak, az kik előállottak, elküldöttem, Benkő Imre uramat rendeltem eléjük. Némelyek megtartózkodtak mától holnapra tettek fogadást, utána mennek. Az egy szekér kit ide fogtam volt azzal az reménységgel, hogy felesében lesznek, azon szekeret is elküldöttem hol való éléseket viszik áll tovább már Nagyságod dispositióján.

Kérem nagy alázatosan Nagyságodat egy hét elforgása alatt eresztesse vissza Nagyságod, hogy ezután annyival jobban vehessem elő s higgyenek szavamnak, eléggé fogadják az takarás után való menetelüket, bizony szorgalmatoskodom azon hova hamarabb mehessek magam is Nagyságod szolgálatára, csak terminusom veszne el nyakamról s válthassam meg.

Kívánom Isten boldog szerencsékkel áldja meg Nagyságodat. Dömölk, 5. July 1688.

Nagyságod alázatos szolgája:

Festetics Pál

Noszlopi Ferenc tegnap ment Pápára vicegenerális uram eleiben ökrei végett, ha szerencsésen érkezik, holnap többivel együtt elküldöm.

⁸³⁰ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14048. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámhoz.

53. 1688. augusztus 28.⁸³¹

Alázatosan szolgálók Nagyságodnak mint jó kegyelmes Uramnak.

Az minemű levelei érkeztek Nagyságodnak azóta, azokat Nagyságod kezéhez küldöttem. Tegnap elbocsátott csata megérkezett, Istennek hála szerencsésen, nem nyertek az töröktől semmit is. Tegnap ma igen foglalatoss volt Zichy Uram ő Nagysága az épületben mind Akman malmánál s mind napnyugatról való strázsánk helyén nagy jó munkát tettünk. Az strázsáknak szép erősségeket két helyen, ezen kívül árkolásokat nagyokat némely helyeken, vágásokat kiket az tarackok előtt el kellett vágatnunk. Sidi vajda urammal egyező akaratból választottak tisztviselő Uraik az profunt mesterhez solicitálni⁸³² mind az tisztek részére s mind az katona s hajdúság részére. Én Nagyságod parancsolatja szerint mind lovasságnak s mind gyalogságnak megmondottam minden compánia adjon egy szekeret, mi választ adtak Sidi Uram Nagyságodnak szóval bőven megmondja. Kérem alázatosan hallgassa meg, bizony fogyatkozásban vannak mind lovas mind gyalogok. Az mennyiben lehet, orvosolja Nagyságod, hallgassa meg Sidi Uramat. Valami szentpáli embereket kezességben bocsátott volt el Nagyságod, mi kárban legyenek, adja Nagyságod értésére Zichy Uramnak ő Nagyságának.

Mivel most is itt vannak ezen emberek az Nagyságotok levelét beküldtem tegnap, holnapra kellene megjönni egy testvérbátyja kezes érette, tíz tallér sarca. Itt vagyunk mindannyian szorgalmatos vigyázásban Capodi uram megérkezett, az szökött katonákban is hozott meg. Gazdag Ferenc vajda Uram is hozott egy katonát, ki oka az lövei katona elszalasztásának, most semmi oly dolog nincs kívül tudnám tudósítani Nagyságodat.

Kívánom jó egészségben találja levelem Nagyságodat. 28. Augusti 1688.

Nagyságod alázatos szolgája:

Festetics Pál

Borsos Benőnek csak egy napra kéredzik, másnap megjön. Agi uram az kezével rosszul van, elorbáncult⁸³³ az sebben, mind rosszabbul van, négy napra kéredzik, ha szabadságot ad Nagyságod ezeknek. Ezen órában érkeztek meg az deszka házzal, három szekérrel, holnap fölcsináltatom.

⁸³¹ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14049. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámmhoz.

⁸³² Értsd: sürgetni.

⁸³³ Értsd: begyulladt.

54. 1688. szeptember 4.⁸³⁴

Alázatosan szolgálók Nagyságodnak mint jó kegyelmes Uramnak.

Az éjszaka lekaszáltattuk a túlsó részen való hajdinát Szentmiklósnál lévön kívül, a kerteket, utcákat által s által járatám, egy helyen van fölárkolva az utca. Senkit nem találtak, egynéhány pajtát megégettek, kerteket, se nem lőttek, se senki nem mutatta magát. Szintén most kezdik Kanizsán az lövéseket öreggel, mi végre, nem tudjuk. Szigeti obsidio disolváltatott⁸³⁵ érttem arra nézve vagy másra. Kotorinál lévén tegnap az török gabonát, szénát égetett, légrádiaknak ismét vatsagok érkezett. Kovács János az szabad vajda Bosnai és más több öreg legények el akarnak holnap menni, én nem eresztém, tartóztatom, míg Nagyságod parancsolatja nem jön. Az hó pénzért vannak igen zúgolódással, szentgróti pattantyús el akart Nagyságodhoz erővel is menni, ma onnét Nagyságodtól akarna Sárvarra kéredzeni, onnét levén fizetése, költségtelen. Nagyságod vagy megváltatja-e vagy tovább mit parancsol felőle Zichy Uram ő Nagysága leveléből velem Esterházy Gáspár Uram ebből is megérti Nagyságod. Zalavárról ki polgár, asszony, ki ott lakos 16ig bevittek már. Elkezdjük az utak állását és a mezős széleken való vigyázást. Erre nézve Szentbenedeki Uram rossz példát ad másoknak is, otthon tölti sok ideje idejét, az mely szentgróti katonákat levelekkel Nagyságodhoz bocsátok, azokban felesen is maradnak otthon, van az úr vicegenerális Uram oly szándékban. Holnap este mennek Szentmiklósnál lévő hajdinára, minek előtte az német ide jönne, végben vinnék. Az kaszások is elkevesedtek, kenyér miatt is nagy fogyatkozások vannak.

Kívánom Isten sokáig szerencsésen éltesse Nagyságodat. 4 7bris 1688.

Nagyságod alázatos szolgálója:

Festetics Pál

⁸³⁴ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14050. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámhoz.

⁸³⁵ Értsd: szétoszlott a Szigetvár körüli tábor.

55. 1688. szeptember 7.⁸³⁶

Alázatosan szolgállok Nagyságodnak mint jó kegyelmes Uramnak.

Ma kiküldött Zichy Uram ö Nagysága Réchéig⁸³⁷ az német eleiben hatszáz lovas s nyolcszáz gyalogossal. Hat compánia, az hat alatt lehet háromszáz épeségesek, egy kevesebben, az lovaik éppen olyanok. Húst, bort, abrakot igen sürgeti, ha ide hit Botyani meglegyen. Igen magahitt személy, beszélt sokat is kit pennára nem vehetek. Vettem azt is eszemben tart, hogy Szigethez vissza ne menjen. Adta értésemre, hogy lenne azon Nagyságod, az hátra maradott négy compániája is had jöhetne ide, mondtam olyat: bizony szükségünk már nem volna hadra, megerősítettük magunkat az helyben az mit parancsoltak, az gabonát elrontottuk, az törököt az ágyú alól ki nem vehetjük. Hanem nyargalva az mit hamar elkaphatunk és zsákmányt fog kibocsátani, de vettem olyat is észben nem merészli, számadásában áll, alkalmatlanságot eleget fog elkövetni. Az vár alá bement népével, jövet megnézte, bejött. [Az] új odari malmon belül szállítottuk, az nem tetszik, hova viszi vagy ott hagyja, még nem tudjuk, holnap mondja Nagyságodhoz s talán szinte Bécsbe is tisztviselőjét bocsátja a parola végett is szót tett s tett is.

Tegnap nem írhattam Nagyságodnak, hogy kísértük Erdődy Uramat, lovasaink bementek a vár alá, egy törököt és egy keresztény gyermeket elkaptak, két fejet vettek. Ma reggel ismét ifjabb Miley pribék kijött alkalmas paripával, este felé ismét két keresztény hódolt tót ifjascskák, kiket az rácvárosra üzeni küldtek vala ki, úgy jöttek el, ismét négy német asszonyt is bocsátottak ma, ki kiknek ruhácskájukat megadván és szabad levelet.

Az hajdúság közt, úgy az katonaság közt kenyérnek van nagy szűki, az hozott lisztet most sem osztottak el, míg több nem jön, szekereket nem akarnak küldeni többször lovaiknak. Ezen liszt felől, kit ma hoztak, mit fog parancsolni Nagyságod örömet értem, a zöld deszkaház felől is meg mind elfelejtettem írni, igen rossz, abban meg nem maradhatni, csak egy kis eső legyen is. Ha Isten ide hozza Nagyságodat, nem arra való. Talán Geserül⁸³⁸ jó volna egy borona házat hordatni. Én Istenem tudja, alig várom jövetelét Nagyságodnak, sok fogyatkozások vannak, kiket nem kívánok megírnom s nem is vádolok senkit.

⁸³⁶ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14055. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámhoz. A levél év nélküli keltezésű. Mivel Batthyány II. Ádám 1688 szeptemberében nem tartózkodott Kanizsánál, a levél feltehetően ebben az évben keletkezhetett.

⁸³⁷ Nagyrécese, település Zala vármegyében.

⁸³⁸ Gelse, település Zala vármegyében.

Kívánom Isten egészségben hozza Nagyságodat hamar. 7 7bris.

Nagyságod alázatos szolgája:

Festetics Pál

P.S. Az kaszások mind elszöktek ma este, számláltam 49 vonással keveset viszünk végben, addig halogatunk, az holdvilágnak pedig most volna ereje csak már ezek is el ne szöknének. Az éjjel az németek jövetelétül mind elijedtek.

56. 1688. szeptember 10.⁸³⁹

Alázatosan szolgállok Nagyságodnak mint jó kegyelmes Uramnak.

Elhitem mindenekről bőven írt Nagyságodnak Zichy Uram ő Nagysága, írásommal nem fárasztom Nagyságodat. Most már Istennek hála nincs derekas fogyatkozásunk, az zsákmány az mi részünkről megszűnt az Nagyságod deszkaházát mohával verettem mindenütt, gondolom megtartja talán az esőt. Írtam molnárok végett is, ha jönnek, talán boronából ép házat csináltatok föl.

Szerencsés órában találja írásom Nagyságodat, kívánom. 10 7bris.

Nagyságod alázatos szolgája

Festetics Pál

⁸³⁹ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14056. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámhoz.

57. 1688. szeptember 13.⁸⁴⁰

Alázatosan szolgállok Nagyságodnak mint jó kegyelmes Uramnak.

Makhar János Uram küldött ide azon két emberséges ember által, kik minapiban Nagyságodhoz jöttek vala Kaproncáról. Nyolc török rabokat [hoztak:] Serbot basa agát és ezen basa aga öccse Omer aga Karenfelt rabja, ezen kívül Makhar Uramé magáé egy, Keglevics Péteré egy, Ivanovics Uramé egy, gróf Siczleé egy. Zrínyiné asszonyom rabját is ma estére behozzák, kit az többihez nem eresztettek hazajöveteléig Nagyságodnak. Itt vettem Miskei Jánost, tegnap az kertekben meglőtték, nyakán ment által az kemény húson, gyógyulható. Más győri katonát is soderban egy lovat, melyet az mi lovas strázsáinkig ki hozhattak, ott esett el, két törököt hoztak. Akartam Nagyságodnak tudtára adnom molnárokban is jöttek, mi dolgot adassak nekik, az végett parancsoljon Nagyságod. Hozza Isten Nagyságodat szerencsésen. Írtam 13 7bris.

Nagyságod alázatos szolgája:

Festetics Pál

⁸⁴⁰ Lelőhelye: MNL OL P 1314 No. 14057. Festetics Pál levele Batthyány II. Ádámhoz